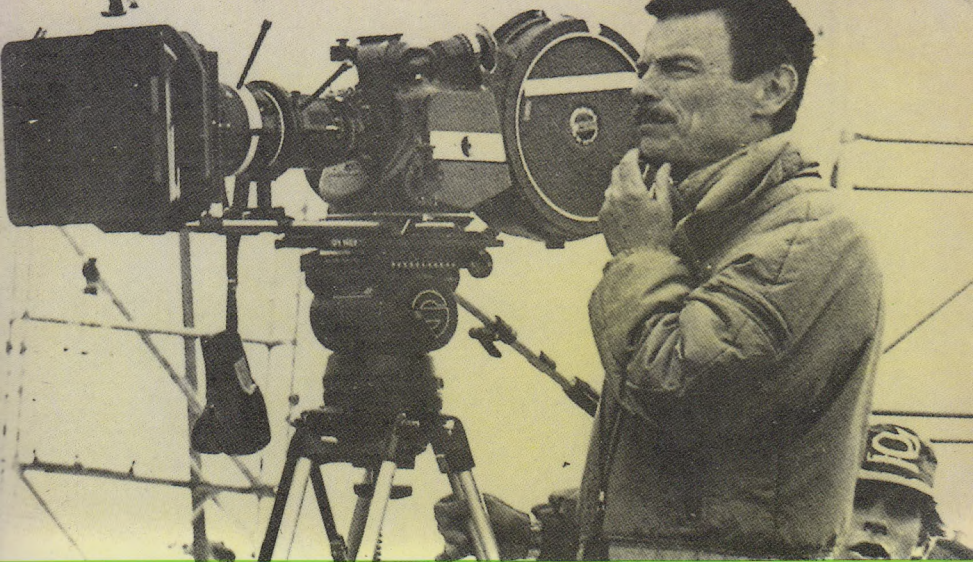

ANDREY TARKOVSKI

Zaman Zaman İçinde

Ünlü Rus şairi Arseniy Tarkovski'nin oğlu olan Andrey Tarkovski (1932-1986) 1960 yılında Moskova Devlet Sinema Enstitüsünden (VGİK) mezun oldu. İlk filmi *İvan'ın Çocukluğu* ile uluslararası alanda adım duyurdu. Venedik Film Şenliğinde Altın Aslan ödülü kazanan bu filmin ardından 1966'da çektiği *Andrey Rublov* da 1977 Cannes Film Festivalinde ödüle layık görüldü. Diğer filmleri arasında *Solaris* (1972); *Stalker* (1979); *Nostalgia* (1982) ve İsveç yapımı olarak gerçekleştirdiği *Kurban* (1986) adlı filmlerini sayabiliriz.

AFA – Sinema: 28
AFA – Yayınları: 294

ISBN 975 – 414 – 251 – 3

Ekim, 1994

©1989 Verlag Ullstein GmbH

©AFA Yayıncılık, 1994

Time Within Time: The Diaries 1970 – 1986
adlı İngilizce baskısından hazırlanan bu kitap
Martylog I und II
adlı Almanca baskısıyla karşılaştırılmıştır.
Türkçe çeviri hakları
AFA Yayıncılık A.Ş.'ye aittir.

Dizgi: AFA Yayıncılık A.Ş.
Baskı: Özener Matbaası
Cilt: Güven Mücellithanesi
Kapak: Özgün Ofset

AFA Yayıncılık A.Ş., İstiklal Cad. Bekar Sok. 17 Taksim – İSTANBUL
Tel: (212) 245 39 67 – Faks: (212) 244 43 62

ANDREY TARKOVSKI

Zaman Zaman İçinde

GÜNLÜKLER

1970 – 1986

Çeviren:

Seda Kervanoğlu

AFA
YAYINLARI

Андрей Тарковский

МАРТИРОЛОГ

30 апр. 70

«В школе, когда весь день сиде
против пишущей машинки, без ка-
кой либо цели записываешь
всякую всячину, это прихо-
дит на ум, бывает, что
такого кадишница, — с ума
можно сойти.»

Кэрол-Тоси «Записки
от школы» (I) XIV в.

ANDREY TARKOVSKI
MARTİROLOJİ

30 Nisan 1970

Bütün gün mürekkep şişenizin önünde oturmaktan canınız sıkıldığında, aklınıza gelen her türlü acayip şeyi amaçsızca çalakalem kağıda dökerseniz, yazdığınız şeylerin sizi deliye çevirmeye yeteceğini göreceksiniz

Yoşida Kenko, *Bezginliği Giderici Notlar* - 14. yüzyıl

1970

30 Nisan, Moskova

Saşa Mişurin ile yine Dostoyevski hakkında konuştuk. Tabii ki film hakkında önce yazılmalı, nasıl yönetileceği konusunu konuşmak için çok erken.

Dostoyevski romanlarının filmini yapmamın hiç mi hiç anlamı yok. Adamın kendisi hakkında bir film yapmalıyız. Kişiliği hakkında, tanrısı, şeytanı, çalışması hakkında.

Tolya Solonitsin'den harika bir Dostoyevski olur.

10 Mayıs, Moskova

24 Nisan 1970'de Myasnoye'de bir ev aldık. İstedığımız evi. Şimdi ne olursa olsun umurumda değil. Bana hiç iş vermezlerse ben de taşradaki evimde oturup domuz ve kaz beslerim, ayrıca sebze bahçem de olur. Hepsinin canı cehenneme ondan sonra!

Yavaş yavaş hem evi hem de bahçesini düzene sokmalıyız; sonunda harika bir ev olacak, hem de taştan.

Buradaki insanlar iyiye benziyor. Bir tane arı kovam yerleştirdim bahçeye, balımız da olacak. Bir de kamyonet alabilsek tam anlamıyla düzene gireceğiz. Bu yüzden mümkün olduğunca para kazanmalıyım ki önümüzdeki sonbahara kadar evin tüm eksikliklerini giderebileyim. Kışın da içinde oturulabilir halde olmalı. Moskova'dan tam üç yüz kilometre uzakta, insanlar buraya bir hiç için sürüklenip gelmezler.

Şimdi önemli iki şey:

1- *Solaris* iki bölüm olmalı

2- *Rublev*'in dağıtımı olabildiğince iyi yapılmalı.

Ancak o zaman ben de borçlardan kurtulurum. Ayrıca Duşanbe'deki anlaşma da var.

Eve yapılacaklar:

1- Çatının onarımı

2- Yerlerin tümüyle değiştirilmesi

3- Bir pencereye çift cam ve çerçeve yapılması

4- Kiremitlerin çatıya konması

5- Eve bir soba

6- Cam verandadaki çatlakların tamiri

7- Evin çevresine çit yapımı

8- Kiler

9- Tavanlardaki tahta kaplamaların sökülmesi

10- Verandaya bir soba

11- Odalar arasına kapı

12- Mutfak bahçesine bir banyo

13- Tuvalet

14- Eğer kışın soğuktan donmuyorsa nehirden eve su borusu hattı

15- Banyonun yanına duş

16- Bahçeye çiçek ekmek

17- Verandanın yerlerinin, duvarlarının ve kolonlarının boyanması

25 Mayıs

Bazhanov'u görmeye gittim. *Solaris*'in iki bölüm olması için Surin'i aramaya söz verdi. Bu iş çabucak halledilmeli, hâlâ sürüncemede.

Bir an önce deneme çekimlerine başlamalıyız. Khari haricinde tüm oyuncular hazır.

Oyuncular:

Chris –Banionis

Babası –Grinko

Berton –Massiulis

Snaut –Yarvet

Sartorius –Solonitsin

Anne –Tarkovskaya (eğer kabul ederse)

Larissa iyi değil bugünlerde. Çok yakında bebeği olacak. Aman Tanrım!

4 Haziran

Parçalar yavaş yavaş biraraya geliyor. Komite *Solaris*'in 4000 m., yani 2 saat 20 dakika olmasına izin verir gibi. Merkez Parti Komitesi çekimin Japonya'da olması hakkında tartışıyormuş.

Larissa doktora gitti, dediğine göre bebeğin ikiz olma olasılığı varmış.

13 Haziran

Dün Bibi Anderson ile tanıştırıldım. Tüm geceyi onun Khari rolüne uygun olup olmayacağım düşünerek geçirdim. Tabii muhteşem bir oyuncu ama çok iyi görünmesine rağmen o kadar genç değil. Bilmiyorum. Onunla ne yapacağız, henüz karar vermiş değilim. Bizim paramızla da çalışmaya razı. Yazın Bergman'ın filminden sonra sonbaharda çalışmaya hazır olacakmış. Bakalım göreceğiz. Şu an için bir karar veremedim. İra'yla konuşmalıyım.

Ayın on ikisinde Senka'yı okula götürdüm. Anladığım kadarıyla başarısız ama öğretmeni açık görüşlü, hiçbir şey söylemedi. Neyse en azından şimdilik okul söz konusu olduğunda her şey yolunda sayılır.

15 Haziran

Kolya Şişlin bugün geliyor. (Olağanüstü hoş ve efendi bir adam.) Ona *Aydınlık Gün*'ü okumak isterim.

Bu bir şeye "zirveden" yaklaşmanın tek yolu. Belki bazı iyi önerileri olabilir.

11 Temmuz

Ne zamandır hiçbir şey yazmadım. Bibi Anderson ile kocası buradaydı. Bibi *Solaris*'de oynamaya çok hevesli. Şüphesiz parlak bir oyuncu. İra'yla farklı bir makyaj tekniği kullanarak bir deneme çekimi daha yapacağım, eğer ondan gene de emin olamazsam Bibi'yi "deneyeceğim". Üstelik de şansımıza Sovyet parasıyla çalışmaya razı, bu bir başka deyişle neredeyse bedava çalışmaya razı demek.

Larissa yarından sonra hastaneye gidiyor.

Kelvin'in evi için mekanı bulduk. Bence çok iyi. Aksöğütler ve küçük bir göl. Başka bir yerde de yine aksöğütlerin olduğu bir nehir kıyısı. Dekorü inşa etmeye başlamalıyız. Erkek oyuncular konusunda bir endişem yok; Yarvet ve Banionis harika oyuncular. Solonitsin ve Grinko'nun biraz daha Rus ekolü bağlamında (yarı amatör) çalışma yapmaya ihtiyaçları var.

(Köyden bir kadın yaşından şikayet eden bir adama: "Hâlâ önünde her şeyin var!" der.)

Bibi *Aydınlık Gün*'deki anne rolü için şahane olabilir.

Dün Karasik'in Çehov'un *Martı*'sına yaptığı inanılmaz kurgunun kopyasını izledim. Bu kez işleri iyice mahvedecek.

12 Temmuz

Dün sarhoş oldum. Ve bıyığımı kesmişim, bu sabah fark ettim. Tüm resmi fotoğraflarım bıyıklı. Tekrar bıyık bırakmalıyım.

Laroşka'mı çok seviyorum. Harika biri. Neden onu bu kadar çok

sevdiğimde içkiyi kaçırıyorum? Herhalde giden şeyin o çok bilinen şey, özgürlük olmasından.

Larissa bebeği bir an önce dünyaya getirse bari; bu konuda beni tek korkutan, onu hastaneye kendi başıma götürmek zorunda olmam. Bu dehşet verici bir düşünce.

15 Ağustos

7 Ağustos akşamı saat 06.25'te Larissa bir erkek çocuğu dünyaya getirdi: Andruşka. Bir ay gecikmişti, ama doğum çabuk oldu. Eve bugün geldiler, daha doğrusu dün. Grubumuzda bizi kutlayanlar bir tek Rubina ile Tamara Georgevna oldu. Hepsini Allah kahretsin. Biraraya gelip bize bir puset almak istiyorlar. Bir nedenden dolayı Yussov neden böyle pahalı bir hediye düşünüldüğünü öğrenmek istedi. İnsanlar çılgın; insani imajlarını yitirmişler.

Andruşka yedi günlük oldu. Ama bir aylık bebek gibi görünüyor. Çok sakin, hiç ağlamıyor. Bazen nefesi hırlıyor ya da garip şeyler çıkarıyor, o kadar.

Grubun işleri iyi gitmiyor. Dvorşetski hâlâ referansını Omsk yerel komitesinden alamamış. Japonya'yla bağlantı ya olacak ya olmayacak. Yeteri kadar film vermiyorlar. Kelvin'in evindeki set zamanında kurulamayacak. Yani bu yıl kış çekimi yapılamayacak.

İra ile yeni bir deneme yaptım. İyiydi. Fakat "genel anlamda" – o yüzden hâlâ karar veremiyorum.

Hem Lenya Kozlov'un hem benim senaryo çalışmamız durdu. Zamanı yok. Friedrich güneyden geldi. Senaryoda birkaç değişiklik yapmaya başlayacak.

Belyayev'in önerisiyle tretmam gönderdiğimiz Duşanbe'den hiçbir ses seda yok. Ona para için bel bağlamış durumdayız. Tek kurşumuz yok ve borç içinde yüzüyoruz. Ne olacak? Hiç mi hiç bilmiyorum.

Andruşka büyük bir oburlukla mamasını yiyerek uykuya daldı. Ne de akıllı bir bebek, hiç ağlamıyor ve de çok huzurlu.

Taşradaki evin çatısı değiştirilse iyi olur; aslında evin tamamı tamir istiyor.

Thomas Mann'ı yeniden okuyorum. Adam bir dahi! *Venedik'te Ölüm* olağanüstü. Hem de saçma sapan konuya karşın!

Soyuzinfilm'den Teynişvili dış pazara bir film yapmayı önerdi. Bakalım göreceğiz. Belki Dostoyevski hakkında olacak. Fakat *Aydınlık Gün* bitmeden asla.

26 Ağustos

Andruška çok komik. Karnı doyunca gülümsemeye başlıyor. Adını çağırınca dikkatkesiliyor. Çok tatlı. Fakat başında kepek oldu. Doktor merhem kullanmamızı söyledi.

Japonya işi çözülüyor gibi gözüküyor. Beşimize 2000 dolar verecekler. Bu bir şaka olmalı! Zvenigorod seti 1971 Mayıs sonuna sarkacak.

Larissa'nın kalbi ve göğsü iyi değil. Neyse ki meme ucu iltihabı çabuk geçti. Fakat iki gün boyunca ateşi çok yüksekti.

Stüdyodaki işler çok aptalca gidiyor. Bu genel durumun bir yansıması. Bu nereye kadar böyle gidecek Allah bilir. Birçok gerizekalı iş başında.

27 Ağustos

Novy Mir'de Ovçinnikov'un Japonya hakkındaki harika öykülerini okuyorum. Muhteşem! Çok zeki ve akıllıca, Osaka'ya gitmeden bunları okuyabildiğim için çok şanslıyım.

1 Eylül

Vonnegut'un *Mezbaha No: 5*'ini okudum. Evet, pasifist ve iyi bir adam. Canlı bir yazım tarzı var.

Fakat nerede bizim o mantıksız, yararsız, o muhteşem Rus tekniği. Ne üzücü.

Filmin (*Karşılaştırmalar*) kitabında amcam Lyova'nın fotoğraflarını da kullanarak illüstrasyonlar yapmak iyi olacak.

Eski kağıtları karıştırırken üniversitede *Rublev* üzerine yapılan bir tartışmanın kopyası geçti elime. Tanrım, bu ne düzeysizlik. Bir uçurum, çok acıklı. Yalnızca Lenin ödülü sahibi Manin adlı otuz yaşlarında bir matematik profesörü biraz fikir yürütmüş, hepsi o kadar. Onun görüşlerine katılıyorum. Bu birisinin kendi hakkında bir şey söylemek zorunda olması değil. Ama *Andrey*'i çekerken tam anlamıyla öyle hissettim. Ve bu yüzden Manin'e minnettarım.

"Hemen hemen tüm konuşmacılar üç saatlik film boyunca neden durmadan acıya boğulmak zorunda bırakıldıklarını sordular. Bu soruyu yanıtlamaya çalışacağım.

Öyle çünkü yirminci yüzyıl duygusal enflasyonun yükselişine tanık oldu. Endonezya'da iki milyon insanın doğrandığını gazetelerden okuduğumuzda hissettiklerimiz, buz hokeyi takımımızın bir maç kazanması halinde hissettiklerimizden farksız. Etkilenme derecemiz aynı! Bu iki olay arasındaki korkunç ayrılığı fark edecek durumda değiliz. Algı kanallarımız hiçbir şeyin farkında olmadığımız bir yere çöreklenmiş. Her neyse, bu konuda vaaz vermek istemiyorum. Belki de böyle olmazsa yaşamak mümkün olmayacak. Sadece önemli olan nokta şu ki, bazı sanatçılar var, yaşamın gerçek değerlerini hissetmemizi sağlarlar. Bu, onların ömürleri boyunca sırtlarında taşıdıkları bir yükür ve biz bu yüzden teşekkür borçluyuz."

Bu son cümle iki saat boyunca bu işe yaramaz kağıtların önünde oturmaya değdi. Şu an koridorlarda korkakça fısıldayarak şikayet edip kızmanın zamam değil... Bunun zamanı değil şimdi.

Şikayetler anlamsız ve değersiz. Şimdi zaman, düşünüp taşınıp yaşamaya nasıl devam edeceğimize karar vermek. Herhangi acele verilmiş bir karar felaketle sonuçlanabilir.

Burada söz konusu olan, birtakım özel avantajların sağlanması değil, Halkımızın, sanatımızın varlığını sürdürme meselesi. Sanatın çöküşü gözle görünen bir gerçekse eğer –ki öyle– ve eğer sanat bir halkın ruhunu temsil ediyorsa, öyleyse bizim milletimiz, bizim ülkemiz can çekişiyor demektir.

Rublev'i Soljenitsin'e göstermeyi çok isterdim. Bundan Şostakoviç'e söz ettim.

3 Eylül

"Gerçek oymacı ustası kör çakıyla çalışır."

(Kenko-Khosi, *Bezginliği Giderici Notlar*, 14. yüzyıl)

"Sonbaharda ay tartışılmayacak denli güzel. Ayın her zaman böyle olduğunu düşünen her kim varsa farklılık kavramı yok demektir ve de acınacak haldedir."

a.g.e.

"... Ve niye onca çeşit fikir davetsizce gelip de ruhumuza çörekleniyor, öyle çünkü belki de içimizde ruh yok da ondan. Eğer ruhumuzun efendisi olmuş olsaydı, o zaman şüphesiz yüreklerimiz bunca acıyla dolup taşmayacaktı."

a.g.e.

Dün bir Polonya sinema dergisi için N.P. Abramov'la röportaja gittim. Hoş, rahat fakat son derece sınırlı bir adam. Sinemanın doğası ve kurgubilimle ilgili sözlerim onu irkiltti. Gerçekten bu konuda daha önce hiç düşünmemiş mi acaba? Bana beceriksizce yazılmış ve konuşulmaya değmeyecek denli boş iki kitabını hediye etti. Ne büyük sıkıntı!

Bu yaşlı baylar ne kadar da kibirli! Tüm şu Gerasimov'lar! Şana, şöhrete, ödüllere ne kadar da muhtaçlar! Herhalde ancak bunlar sayesinde daha iyi sinemacı olabileceklerini düşünüyorlar. Son derece acınacak haldeler. Kendilerini sanatçı sayıp bir de üstelik sahte

ürünlerle para kazanan zavallı çaylaklar! Bunda da hayli profesyoneller, onu da eklemeliyim.

Yeri gelmişken, Heyse bu konuda acı konuşur: "Sanatçı bozuntusu, yapmaya muktedir olamadığı şeylerle ilgilenmekten adeta zevk alan garip bir insan türüdür."

İçinde bulundukları ortam nedeniyle "çalışma" imkanını bulamaktan yakından şu ressam, şair ve yazarlara da aynı şekilde acıyorum doğrusu. Tabii onlarınki çalışmak değil, çalışmaktan söz edip para kazanmak. Bir insanın yaşamak için çok fazla şeye gereksinimi yok. Önemli ve güzel olan, çalışırken özgür olman. Tabii çalışmam yayınlatmánya da sergilemen de önemli fakat eğer sen hiçbir kimse-nin iznini almadan çalışabilecek durumda değilsen bunun pek önemi yok.

Oysa sinemada bu imkansız. Devletin izni olmadan tek kare bile çekemezsin. Kendi paranı kullanıyor olsan dahi. Bu hemen hırsızlık, ideolojik saldırı ya da bozulma olarak yorumlanır. Bir yazar yeteneğine rağmen yazdıklarını basacak kimse yok diye yazmayı bırakırsa o zaten yazar değildir. Bir sanatçı, yeteneğiyle birlikte devamlı ve bitmek tükenmek bilmeyen yaratma arzusuyla diğerlerinden ayrılır.

5 Eylül

Bugün Abramov'un aptalca sorularım yanıtlamak zorundayım.

Andruška'nın süt bezleri iltihaplandı, hastanede onu tentürdiyotlu bezlerle sardılar. Zavallı çocuk! Bütün gün boyunca gülümse-di.

Japon vizesi hakkında endişelenmeye başladım. Tabii ne zaman geleceğini bilmiyoruz. Bu hazırlık bile insanı deli etmeye yeter. Serginin sonuna dek oraya varamazsak hiçbir şeyi çekmeye zamanımız olmayacak. Filmi şehirde çekmek zorunda kalacağız. Ne aptallar. Tanrım beni bağışla!

Bazen öyle bir duyguya kapılıyorum ki sanki ben filmlerini, esas

olarak, kendi zevki ve yararına yapan bağımsız bir bireyim! Bu faaliyetim de türlü protestolara ve direnişlere neden oluyor.

Prodüksiyon amiri ve kostüm tasarımcısı konusunda ne yapacağız?

O. Teynişvili, asistanıma Bibi'yi fazla zorlamaya değmeyeceğini, bu işin zor, ayrıca da iyi bir fikir olmadığını söylemiş. Bu kadar. Salı günü bu konuyu görüşeceğiz. Bakalım. Resmi görevliler sanki bu sistem içinde tek işe yarayanlar kendileriymiş gibi herkesi ve her şeyi eleştirme yaklaşımıyla çalışmanın imkansızlığını öne sürerek kendi tembelliklerini ortaya çıkarıyorlar. Fakat G.İ. Kunitsin oldukça farklı. Zaten o yüzden kendi kararlarımı uygulamak istediği için zor anlar yaşıadı.

Hakikat ne? Hakikat kavramı? İnsani bir şey olmalı, aynı insan gibi eşi olmayan, mutlak değerler içinde insanüstü belki.

Ve eğer insani ise insanın yaşadığı, ortama bağlı kalan insani değerler kadar sınırlı ve kısıtlıdır. İnsanın ne olduğu ile kozmos arasındaki bağ kavranamayacak durumdadır. Aynı şey hakikat için de geçerlidir. Öklit'in belirlediği ve sonsuzlukla yanyana bulunduğu anlamsız kalansınırlarımız içinde mükemmele ulaşmak için sadece insan olduğumuzu resimlemeliyiz. Ruhun mükemmelliğini arzulamayan hiçbir insan değerli değildir; bir tarla faresi ya da bir tilki kadar önemsizdir.

Din insan tarafından güçlüyü tanımlamak için yaratılmış bir alandır. Fakat Lao-Çe, "Dünyadaki en güçlü şey ne görülebilir, ne duyulabilir ne de dokunulabilir," der.

Ulaşabileceğimizin ötesinde varolan sonsuz sayıdaki kanunlara ya da sonsuzluk kanunlarına göre Tanrı var olandır. Ardında yatanı kavranamayacak durumda olan insan için bilinmeyen TANRI'dır. Ahlaki anlamda Tanrı sevgidir.

İnsanın diğer insanlara acı vermeden yaşayabilmesi için bir ideali olmalı; manevi ve ahlaki bir ideali.

İyi ahlak insanın içindedir. Toplumsal ahlak değerleri ise bize dışarıdan öğretilendir. İnsanların içinde iyi ahlakın olmadığı yerde toplumsal ahlak değerleri çürümeye, iflas etmeye ve yok olmaya

yüz tutar. İyi ahlakın olduğu yerde işe dış yaptırıma hiç gerek yoktur.

İdeal ulaşılmaz olandır ve bunun anlaşılması insan aklının mükemmelliğinin bir göstergesidir. İdeali elle tutulabilir, ulaşılabilir bir şey olarak tasavvur etmek, sağduyuyu zedeler ve delilikte son bulur.

İnsan parça parça olmuş bir yaratıktır – ortak bir nedenin yeniden bütünleşmesinin ilkesini oluşturabileceğine inananlar çıkabilir-se de bu tamamıyla yanlış bir düşüncedir. 50 yıldan fazladır insanlar çalıp çırpıp ikiyüzlülük yapıyorlar, yani kendi "hedef"lerinin ne olduğu konusunda hemfikirler ancak bu onların gerçek bir birlik oluşturdukları anlamına gelmiyor.

İnsanlar arasında birlik ancak "dava" etik bir ilkeye dayanırsa sağlanabilir. Bu nedenle emek asla yüce bir değer olamaz. Bu teknik ilerlemeyi doğurur. Emek kahramanca bir şey olup ahlaki bir kategori yerine geçtiğinde ilerleme de gerici bir şey olur ki bu da başlı başına absürd bir şey.

Lev Tolstoy, "İş gücünün erdem olduğunu iddia etmek, insanın erdem ve ahlakla beslendiğini söylemek kadar yanlıştır" der.

Onun çizmelerini ayağına geçirip toprağı sürmesi için başka bir nedeni vardı: büyük bir dikkat ve yoğunlukla kendi etini, bedenini tanımak.

"Anlaşılmazın anlaşılması" olanaksız ise, o zaman Tanrı dışında insan da kendi varoluşunu doğrulayamıyor demektir.

Dünyanın üzerinde durduğu üç kaide olan din, felsefe ve sanat insan tarafından sembolik olarak sonsuzluk düşüncesini gösteren kurumlar olarak geliştirilmiştir. Fakat aynı zamanda insan kendisi için kavranabilir (tabii aslında bu, gerçek değerler içinde olanaksızdır) olanın sembolüyle bu sembolü karşı karşıya getirir. İnsanlık böyle geniş kapsamlı daha başka bir şey bulamamıştır. Kabul etmek gerekir ki insan bunu içgüdüleriyle buldu: Tanrı'ya neden ihtiyacı olduğunu anlamadan (böylesi daha kolaydı!) ya da felsefeye (her şeyi, yaşamın anlamını bile açıklar!) ya da sanata (ölümsüzlük!).

Sonsuzluk kavramı kısa insan ömrü yanında ne de ilham dolu bir düşünce. Sonsuzluk. Tüm oluşumu sırtında taşıyanın insan olduğuna inandığımı söyleyemem. Ya bitkiler? Onların sırtlarında taşıdıkları hiçbir yük yok mu? Belki de her yerde, evrenin en küçük zeresinde bile var. Bunun doğruluğu insan için iyi olmaz, onun vazgeçmesi gereken pek çok şey var, ama doğanın ona ihtiyacı olmayabilir. Fakat insan en azından yeryüzünde sonsuzlukla yüz yüze kaldığının farkına vardı. Belki de bu yalnızca bir karmaşa. Her şey bir yana, k mse bundaki anlamı açıklayıp kanıtlayamaz. Diğer taraftan, tabii ki, eğer biri bunu kanıtlamaya çalışırsa, aklını yitirir. Tüm yaşamı anlamsız olur.

H.G. Wells'in, insanların bilgi ağacından elmayı koparıp yemeye nasıl korktuklarını anlatan "Elma" adlı bir öyküsü var. Muhteşem bir öykü.

Artık ölümden sonra bir HİÇ, bir BÜYÜK BOŞLUK olduğundan hiç emin değilim ya da bazı akıllı insanların dediği gibi rüyasız bir uyku. Hiç kimse böyle rüyasız bir uykuya dalamaz: eğer dahyorsa (ki bunu hatırlar) ve sonra uyamıyorsa (bunu da hatırlar) ve bunların arasında ne olduğunu hatırlamıyorsa, mutlaka bir şey olmuştur, o hatırlamıyordur.

Tabii ki yaşamın bir amacı yok. Eğer olsaydı, insan özgür olmazdı; bu amaç için köle olur ve yaşamı bu yeni kriter, kölelik kriteri tarafından yönetilirdi. Aynı hayvanlar gibi yaşamının amacı türünün devamını sağlamak olurdu.

Bir hayvan kölelik özellikleri gösterebilir. Çünkü bunu içgüdüsel bir duyguyla yaşamının amacı olarak hisseder. Bu yüzden hareket alanı sınırlıdır. Öteki yandan insansa hep mutlağa ulaşmaya çalışır.

7 Eylül

Çocuklarımız nasıl olacak? Bu bize çok bağlı. Fakat aynı zamanda onlara da bağlı. İçlerinde özgürlük için savaşıma gücü olmalı ki bu

kesinlikle bize bağı. Kölelik içine doğmuş ve orada büyümüş bir insana bu vazgeçilmesi zor bir huy gibi gelebilir.

Bir taraftan gelecek kuşak için barış güzel bir şeyken, diğer taraftan da tehlikeli bir şey. İçimizdeki sanata karşı duyarsızlık ve burjuva tutumu barışa ve huzura karşı her zaman bir tehdit unsuru oluşturuyor.

Ne olursa olsun, onlar hiçbir zaman ruhsal tembellik ve duyarsızlığa düşmemelidir. Çocuklara aşılacak en önemli şeyler erdem ve onurdur.

Ne olursa olsun *Aydınlık Gün*'ü yapmalıyım. Bu ayın görevin bir parçası. Bir görev.

Hiç kimseye hiçbir şey borçlu olmamak ne korkunç ve onursuz bir şey. Çünkü bu hiçbir zaman gerçek olamaz. Böyle bir görüşü savunmak için insanın gözünün kör olması gerekir.

Bugünlerde böyle çok insan var. Arturo M. de bunların tipik temsilcisi. Galiba artık onu çözdüm. Çok zayıf bir insan. Hem de kendine ihanet edecek kadar zayıf. Kendini insan bundan daha fazla alçaltamaz bence.

Lenya Kozlov ile *Karşılaştırmalar* üzerinde çalışıyoruz. Çok zor gidiyor. Her şey hakkında açık ve dosdoğru konuşmak istiyoruz. Fakat bazı sorular tabu ve şu ya da bu şekilde yazılmak zorundalar. Teori konusunda biraz daha yol almamız gerek.

Devamlı olarak *Aydınlık Gün*'ü düşünüyorum. Çok güzel bir film olabilir. Aslında tamamiyle kişisel deneyime dayalı örnek bir film olacak. Bu yüzden de eminim ki onu görenler için önemli bir film olacak.

Solaris'i bir bitirirsem, daha başlamadık bile. Bu bütün bir yıl sürecektir, ne sıkıcı bir yıl... Çalışacak kimse yok.

Prodüksiyon amirinin işine son verdim. Ayrıca kostüm tasarımcısının da. Onların yerini kimler alacak? Stüdyoda neredeyse hiç kimse yok.

Banionis'ten Amerika gezisinin bahara ertelendiğini bildiren bir telgraf geldi. Tam ona ihtiyacımız olduğunda. Her yeni gün bir önce-

kinden daha sıkıntılı. Eğer Banionis yoksa, kim var? Belki Keşa Smoktunovski?

Hemen Bibi problemine bir çözüm getirmeliyim.

Fakat hangi açıdan? Nasıl başlamalıyım? Teynişvili söylenip duruyor, ikna olmuş değil.

Şans eseri *Novy Mir*'de Yevtuşenko'nun *Kazan Üniversiteleri*'ni okudum. Ne aptalca bir şey. Azap vericek derecede kötü. Düşük avangard. Bu Sibiryalı önceleri çok daha yetenekliydi. Peki şimdi ondan geri kalan ne? "Şampanya içinde ananas dilimleri" ve aşağılayıcı gülümseyişler.

Şenya'mın hayranlık uyandırmak için tuttuğu yol ne acıklı!

Bir keresinde VTO'da gelip bana, "Neden bu kadar acımasızsın Andrey?" demişti. Sarhoştı.

Cevap vermemiştim.

"Biliyorsun, sen bana kar altında geri çekilen Kolçak ordusundan asil kanlı bir beyaz muhafızı hatırlatıyorsun. Ama büyükbabam ya da babam, büyük bir olasılıkla, o sırada karın içindeydiler, gerçek partizanlardı ve onları av tüfekleriyle hakladılar. Bütün subaylar donup kalmıştı, kımıldayacak durumları kalmamıştı çünkü." Sapına kadar hümanist bizim şu Şenya!

Yapılabilecek filmler:

1. *Kagol* (Martin Bormann'a karşı yürütülen dava üzerine)
2. *Fizikçi-Diktatör* (değişik versiyonları)
3. *Kuleli Ev*
4. *Ekolar*
5. *Kaçaklar*
6. *Yusuf ve Kardeşleri*
7. Soljenitsin'in *Matryona'nın Evi*
8. *Dostoyevski*
9. *Aydınlık Gün* –en kısa zamanda!
10. Dostoyevski'nin *(Delikanlı)*
11. *Jeanne D'Arc*, 1970
12. Camus'nün *Veba'sı*
13. *Tilkiyi İki Kişi Gördü*

Senaryolar:

1. *Son Av ya da Çarpışma*
2. *Felaket*
3. *Uçan Adam* (Belyaev)

İyi bir zamanda milyoner olabilirdim. 1960'tan beri her yıl iki film yaparak yirmi film yapmış olabilirdim... Bizim mankafalarla bu ancak fazlasıyla şanslı bir durum olurdu.

Bizim köydeki insanların sohbetlerinden: "Dünyada ahmak insanlar var, fakat bunlar su katılmamış ahmak." – "Aptal, Aksyon bir aptal, daha iyi bir yer bulacağım diye kulübesinin yerini üç kez değiştirdi."

Tiyatro yazarları perde kapanmadan önce yer alacak etkileyici repliklere ya da ani dönüşlere fazlasıyla bel bağlarlar. Zevksizlik örneği bence. İyi oyunlarda bunlara hiç gerek duyulmaz.

9 Eylül

Garip olan şey insanlar herhangi bir nedenden dolayı, bu bir yapım ya da coğrafya olabilir, biraraya geldiklerinde birbirlerinden nefret etmeye başlayıp birbirlerini aşağılıyorlar. Çünkü herkes kendini seviyor.

Toplum, er ya da geç şeytani, kötü ve ölümcül bulutlar gibi yükselip kıtaların üzerini kaplayacak bir illüzyondur.

Tek bir şeyi amaçlayan –karınlarını doyurmayı– insanlar topluluğu bozulmaya, çürümeye ve düşmanlığa mahkum olmaya lanetlidir.

"Yalnızca ekmekle yetinmeyen..."

İnsan karşıt karakteristik özelliklerle donanmıştır. Tarih bunun daima en kötü yönde işlediği gerçeğini çok canlı bir şekilde gösterir. İnsan ya tarihi yönlendirecek kapasitede değildir ya da yönlendirirse de onu ancak en kötü ve yanlış yola sürükler. Bunun tersini ispatlayacak tek bir örnek bile yoktur.

İnsanlar diğerlerine hükmedecek güçte değildirler. Onlar yalnız-

ca mahvederler. Ve materyalizm gayet yalın ve ahlaksızca bu mahvoluşu tamamlayacak.

Tanrı'nın her ruh içinde yaşadığı gerçeğine ve her ruhun da ebedi olup iyiyi içinde bulundurup biriktirme kapasitesi olmasına rağmen, yığınlarca insan mahvetmekten başka bir şey yapamazlar. Çünkü bir ideal uğruna değil, sadece maddesel bir dava uğruna biraraya gelmişler.

İnsanoğlu hep bedenini korumaya çalışmıştır (belki de ilerlemenin başlangıcı olarak hizmet veren doğal ve bilinçaltı tepkilerin kuvvetlerinden dolayı) ve ruhunu korumaya yönelik hiçbir düşüncesi olmamıştır. Kilise (dine karşı olarak) böyle yapmamıştır. İnsanın sonsuz genişlikte bir karanlığın içinde istasyonu terk eden bir trenin ışıklarını seçer gibi daha yeni yeni anladığımız spiritüel tarafı, uygarlık tarihi boyunca gittikçe hayvan ve maddeden uzaklaşmıştır ve diğer tarafı da bir daha geri gelmesi mümkün olmayacak bir şekilde sonsuza dek sürecek olan kendi yoluna büyük bir telaşla devam etmektedir.

Ruh ve beden, duygu ve mantık bir daha asla tek bir bütün olmayacaklar. Çok geç artık. Şu anda spiritüel yetersizlikten kaynaklanan ürkütücü bir hastalıkla sakatlanmış durumdayız ve bu hastalık da öldürücü. İnsanoğlu, değer yargılarından başlayarak kendini yok etmek için elinden geleni yapmakta, bunun sonucu da fizik bedeninin ölümü.

Öyle önemsiz, acınacak ve zayıf oluyor ki insanlar "ekmeği" yalnızca "ekmeği" düşündüklerinde, böyle düşünmenin onları yalnızca ölüme götüreceğini idrak bile edemiyorlar. İnsan zekasının bir başarısı diyalektik prensibini tanımasıdır. Ve eğer bir insan ancak tutarlıysa ve intihar bunalımında değilse bu prensibin rehberliğinde çok fazla şey anlayabilir.

Her insan ancak kendi kendini kurtarmak istediği zaman kurtarılabilir.

Şimdi zaman olağanüstü bireysel cesaret, bireysel fedakârlık gösterme zamanı: veba illeti kol gezerken ziyafet verme zamanı yani. Ancak kendini kurtarabildiğinde diğerlerini de kurtarabilirsin; spiritüel anlamda tabii.

Birlikte çabalamalar anlamsız. Biz insanlar arılar ve karıncaların sahip olduğu türü koruma içgüdüsünden yoksunuz. Öte yandan, insanlığın büyük bir iştahla tükettiği ölümsüz ruhlarımız var. İçgüdü bizi kurtaramaz; ama onun yokluğu da bizim düşüşümüz olur. Spritüel ve ahlaki kurumlarımızı da boşvermiş durumdayız. O zaman kurtuluş nerede yatıyor? Şüphesiz yeniden önderlerimize dönüp onlardan medet ummak yararsız.

Şimdi yalnızca bir dahi insanlığı kurtarabilir –bir peygamber değil, hayır!– yeni bir manevi ideal formüle edebilecek bir dahi. Fakat bu Mesih nerede? Bize geriye sadece onurumuzla ölmek kaldı.

Kinizmişimdiye dek kimseyi kurtarmadı. O korkakların harcı daha çok. İnsanlık tarihi, zalim bir acıma duygusu eksikliğiyle kurulmuş korkunç bir deney tahtası gibi gözüktür. Canlıların operasyona alındığı bir deneme tahtası yani; buna herhangi bir açıklama getirilebilecek mi? İnsan yazgısı, anlaması bizim kavrayışımızın ötesinde olan sonsuz bir sürecin döngüsünden başka bir şey değil mi gerçekten? Ne ürkütücü bir düşünce! Her şey bir yana, insan her şeye rağmen, kinizme de materyalizme de rağmen sonsuzluğa ve ölümsüzlüğe inanır. İnsana, dünyaya artık hiçbir insanın gelmeyeceğini söyler-seniz, beynine bir kurşun sıkar.

İnsanın beynine ölümlü olduğu zorla çakılmıştır; ama herhangi bir şey onun elinden ölümsüzlük hakkını zorla almaya kalktığında sanki öldürülmek üzereymiş gibi buna sonuna dek direnecektir.

Basitçe söylemek gerekirse insanlık kokuşmuş durumda. Ya da, insanlar yavaş yavaş birbirlerini çürütüyorlar. Ve günümüze gelinceye dek yüzyıllar boyunca ruhları hakkında düşünen insanlar fiziksel olarak ortadan kaldırılmıştır, hâlâ da yok ediliyorlar.

Bizi bundan sonra tek kurtarabilecek olan şey, ancak şu anki sefil ve barbar dünyamızın tüm ideolojik kurumlarının düşüşünü sağlayacak yeni bir cadı avıdır.

Modern insanın büyüklüğü karşı çıkışında yatar. Bir kelime etmekten aciz, tepkisiz bir kalabalığın önünde kendini canlı canlı ateşe atan ya da elinde pankart, sloganlar atarak meydanlara yürüyen ve tüm namussuz ve Allahsızlara hayır diyen insanlara şükürler olsun.

Yaşam fırsatının üzerinde yükselmek, gelecek ve ölümsüzlük adına pratik anlamda bedenimizin ölümlülüğünü doğrulamak...

Eğer insanlık hâlâ bunu yapabilecek durumdaysa, o zaman henüz her şey yitirilmiş sayılmaz. Hâlâ bir şans var demektir.

İnsanlık o kadar acı çekti ki, artık insanın acı çekme duygusu köreldi. Bu çok tehlikeli. Ve işte bu yüzden insanlığın kan döküp acı çekerek kurtulması artık olanaksız.

Tanrım, yaşamak için ne kötü bir zaman!

10 Eylül

Andruška gülümseyip kahkaha atmaya ve "agu" demeye başladı. Gözleriyle nesneleri izleyip başını bile çeviriyor ve beni de tanıyor artık. Karnının üstünde yuvarlanmaya çalışıyor. Yaptıklarını söyleyince kimse bize inanmıyor. Gerçekten de ayın yedisinde bir aylık olduğunu düşününce bunlara inanmak zor. Yüzünü Disney'in Pamuk Prensesi'ndeki Uykucu gibi bile yapıyor.

11 Eylül

Dün Zavattini Larissa'ya bir buket gül ve üzerinde "Yeni Tarkovski'ye uzun ömürler, Zavattini" yazan bir kart gönderdi. (Valeri Sirovski tercüme edip bizi kutladı.) Ona yazıp teşekkür etmeliyiz.

Şaşa Mişurin yeryüzünden silinip yok oldu sanki. Onu bulmam lazım.

Dün Mimarlar Evi'nde Lenya Kozlov'un doktorasını kutlama partisi vardı. Oradan Frehliç ile döndük. Bence hoş bir insan, ayrıca hiç beklemediğim bir anda kendi senaryosunu çekmemi önererek beni oldukça şaşırttı. Benim de tam istediğim şey hani! Ben de şu an biri senaryosunu verse de çeksem diyordum. Böyle bir öneri duyduğum an alıp başımı taa uzaklara kaçmak istiyorum. Ve nedendir bilinmez, bu öneriyi getiren kimse hemen gözümden düşüyor, aslında onursuz bir davranışta bulunmamış olması bir şey fark et-

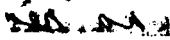
10 сентября

Андрюшка уже умирался,
смерть укусила, следил глазами,
даже поворачивая голову, умирал
меня. Парасейка поворачивалась на
руко. Никого не вернул, потому
мы не рассуждали.

Да и ружье повернул, видо.
7го ему исполнилось только меня.

Своими глазами он посмотрел
на "процесс" из Высшего суда
в Ленинграде.

11 сентября

Вчера Дзаватини прислал
картинку ~~и~~ ^и ~~записку~~ ^{записку}:

con grina al
mio Tar Kovsky
Leningrad

Москва 31. 8. 40
Из здравствую Новой Гавриели!

Дзаватини.
(Перевел и от всей души по-
здравил Валентина Сироткина)

Надо написать ему письмо и
поблагодарить.

Саша Мишарин слова оквоз
защиты провалился.

Каждо его ружисаит.

Вчера в Доме ~~Фрунзе~~ Архитектура
праздновалась защита Лёвко Козловым
кандидатской диссертации.

Возвращались оттуда вдвоем с
Френком. Он довольно по-мужи-
цки человек, но удивил меня нес-

tirmiyor. Fakat Frehliç'in beni bir parça tanıdığını düşünüyorum ve benim sadece kendi yazdığım senaryoları çektiğimi bilmeli. Zaten, onun bir senaryo yazabileceğinden de şüpheliyim ya. Sonra bana Otar Teynişvili'nin *Rublev*'in kısa bir süre içinde gösterime gireceğini söylediğini iletti. Peki ama Otar bana niye bu konuda bir şey demedi? Garip bir durum bu...

Andruşka gözleriyle çingırağını izleyip onu görebilmek için başını çevirebiliyor. Bu gerçekten çok erken.

12 Eylül

Geçen gün ses miksajcımız Yuri Mihailov ile görüştüm. Kendisi mükemmel. Dediğine göre filmde Bach kullanmamalıymışız, çünkü modaymış, Bach'ı çok insan kullanmış.

14 Eylül

Teynişvili bugün *Solaris* bittikten sonra bana yurt dışında bir iş önerisinde bulunacağım söyledi. Kafasında ne var, merak ettim. Ve kiminle? Gambarov?

Ne olursa olsun ona hiçbir şeyi sadece para için yapmayacağımı söylemeye değer.

Solaris'ten sonra *Aydınlık Gün*'ü yapmalıyım.

Acaba yeterince para kazanabilip borçlarımı ödeyebilip bazı temel gereksinimlerimizi alabilecek miyim? Örneğin, bir kanepe, mobilya, bir daktilo ve bazı kitaplar. Ayrıca yapılması gereken tamirat da var. Bu da daha çok para demek.

Babamı ne zamandır görmedim. Onu ne kadar uzun görmezsem sonra ziyarete gitmek o kadar zor ve endişe verici oluyor. Benim ailemle ilgili bir kompleksimin olduğu artık çok açık. Onlarla birliktayken kendimi yetişkin biriymiş gibi hissetmiyorum. Onlar da be-

ni yetişkin olarak görmüyorlar zaten. İlişkımız her nasılsa zedelenmiş, karmaşıklaşmış ve hiç konuşulmaz bir durumda. Öyle basit ve düz değil. Onları çok seviyorum fakat onlarla kendimi hiç rahat hissetmedim. Beni sevmelerine karşın onların da benden çekindiklerini düşünüyorum.

Bu kadarı da çok fazla çünkü İra'yla boşandık, şimdi benim yeni bir yaşantım var, farklı bir yaşam ve onlar hâlâ bunun farkında değilmiş gibi davranıyorlar. Şimdi, *Andruška* doğduktan sonra bile. (Not: Yarın ya da öbür gün nüfus idaresine gidip kaydım yaptır.) Bu konuda benimle konuşamıyorlar, ben de konuşamıyorum. Bu böyle sonsuza dek sürebilir.

Eğer evet ya da hayır ya da siyah ya da beyaz diyemeyerek konuşmak durumundaysan bu iş çok zor. Bu kimin suçu? Onların, belki de benim. Bir yerde herkesin.

Her şey aynı, Japonya'ya gitmeden babamı görmem lazım. İlişkimizin böyle olması onun içinde bir işkence. Bundan adım gibi eminim. Gene de olur ya, aramızdaki buzlar kırılacak olsa, gelecekte ilişkimizin ne tür bir şekil alacağını hayal bile edemiyorum. Ayrıca bu da çok zor. Belki bir mektup yazmalıyım. Fakat mektup hiçbir şeyi çözmeyecek. Daha sonra görüştüğümüzde sanki mektup hiç yazılmamış gibi davranacağız. Bu bir çeşit Dostoyevskizm ya da Dolgorukizm*. Hepimiz birbirimizi seviyor ve birbirimizden çekinip korkuyoruz. Bazen bana tamamiyle yabancı insanlarla ilişki kurmak daha kolay geliyor.

Şimdi yatağa gidip Hesse'nin *Boncuk Oyunu*'nu okuyacağım. Bu kitabın ne zamandır peşindeydim. Sonunda elime geçirebildim.

Cenaze törenleri beni ne çok ürkütür! Büyükannemin gömülmesi bile korkunçtu. Öldüğü için değil, etrafımı duygularını dile getiren insanlar sardığı için. Duygularını ifade eden insanlara dayanmıyorum, gerçek ve içten olanlara bile. Bana çok yakın ve sevgili birinin duygularını ifade etmesini hoş görülmez buluyorum. Hatırlıyorum da babamla kilisenin önünde dikilmiş, büyükannemin tabutu-

* Dostoyevski'nin *Delikanlı*'sına bir atıf.

nun kiliseden çıkarılıp mezarlığa götürölmesini (cenaze töreni ve gömölme ayrı yerlerde yapıldı) bekliyorduk. Hangi vesileyle, şu anda çıkartamıyorum ama babam şöyle dedi: "İyi pasif, kötü de aktiftir."

Belki egoist biriyim ama ben annemi, babamı, Marina'yı ve Senka'yı seviyorum. Sadece üstüme bir tutukluk geliyor ve duygularımı dile getiremiyorum. Benim sevgim her nasılsa aktif değil. Tek isteğim huzur içinde yalnız bırakılmak, belki de unutulmak. Onların sevgisine dayanmak ya da onlardan bir şey istemek istemiyorum, özgürlükten başka. Fakat özgürlük diye bir şey yok, olmayacak da. Ayrıca beni Ira yüzünden suçluyorlar, bunu hissediyorum. Onu doğal olarak seviyorlar. Kıskaç değilim, tek isteğim bana işkence etmemeleri ve benim bir aziz olduğumu düşünmemeleri. Ben ne azizim ne de melek. Ben tek korkusu sevdikleri tarafından acı çektilirmek olan bir egoistim.

Şimdi gidip Hesse okuyacağım.

Diğer yedi sekiz kişiyle birlikte Danilov mezarlığındaki kilisede yapılan cenaze töreni sırasında büyük annemin tabutunun başucunda duruyordum. Marina'yla annem de fazla uzakta değillerdi. Marina ağlamaya başladı. Papaz ölenlerin adlarını alıp töreni başlattı. Ayın sırasında bu adların her birine değindi, bir tanesi hariç: Vera, büyük annemin adı yani. En azından ben değinmediğini sandım. Korkuyla ürperdim ve papazı uyarmak için önümdeki kalabalığı yarıp ilerlemeye başladım. Bu adı mutlaka hatırlatmalıydım. Yapmazsam, büyük annemin başına korkunç şeyler gelecekti, bundan emindim. Ölmeden önce adına bir cenaze töreni düzenleneceğini büyük annem biliyor, şimdi de bu işin gerçekleşmesini bekliyordu, oysa papaz dalgınlıktan onun adım söylemeyi unutmuştu. Evet, büyük annem ölmüş, tabutunda yatıyordu ama tören sırasında adının okunmadığını hissedip anlamış olsa dehşete kapılacağından emindim. Tam papazın yanına ulaşmıştım ki onun adları tekrar okuduğunun farkına vardım ve birden duydum: Vera! Demek boşuna telaşlanmıştım... Gene de nasıl korktuğumu anlatamam...

Bu benim gittiğim tek cenaze töreni oldu. Yoo, ilk kez babamın

ikinci karısı, Antonina Aleksandrova için mezarlığa gitmiştim. Fakat o zaman henüz küçük bir çocuktum. Tek hatırladığım ölü kadının hoş ve keskin profili ve bolca pudralanmış yüzüydü. Beyin tümöründen ölmüştü. Kanser. Mevsimlerden kıştı ve başım donmak üzereydi. Ve babam gene yanımda duruyordu.

Çocukken bir gün Partinyi Peroulok'a babamı ziyarete gitmiştim. Yanılmıyorsam Leva amca da gelmişti. Babam kanepede battaniyeye sarılı oturuyordu, sanırım iyi değildi. Leva amca kapı ağzında dikilip duruyordu, birden, "Arseniy," dedi. "Biliyorsun değil mi, Maria Danilovna öldü."

Babam sanki bunu duymamış gibi bir süre öylece kaldı sonra hafifçe arkasını dönüp ağlamaya başladı. Orada battaniyeye sarılı oturmuş, çok üzgün ve yalnız görünüyordu. Maria Danilovna benim babaannemdi. Babam onunla pek sık görüşmemişti. Ondan biraz utanıyordu, sanırım. Belki bilmediğim bir aile meselesi? Belki de babamla babaannem Maria Danilovna arasındaki ilişki konusunda yanlışlıyorum. Belki onların, benim annemle aramdaki ilişkiden farklı bir ilişkileri vardı. Annem bazen Arseniy'in sadece kendini düşündüğünü, onun bir egoist olduğunu söylérdi. Haklı olup olmadığını bilmiyorum. Benim için de aym şeyi rahatlıkla iddia edebilir.

18 Eylül

Zamyatin'in *Bizler*'ini yeni bitirdim. Etkisiz ve gösterişçiydi. Ortaya "dağınık", sözde dinamik bir yazı çıkmış. Her nasılsa hoş olmayan küçük bir kitap işte.

Bugün Bondarçuk'un *Waterloo*'sunu gördüm. Zavallı yaşlı Seryoşa! Ne utandırıcı.

Bugün bir İtalyan çıkıp geldi, sanırım adı Roberto Coma'ydı. Laurentiis bağlamında *Waterloo*'dan sorumlu olan kişiymiş. Beni bir film yapmaya davet etme olasılığının ne olduğunu öğrenmek istedi. Ona Mann'ın *Yusuf*'unu okumasını önerdim.

Ne olur ne olmaz. Eğer bu iş yürürse Camus'nün *Veba*'sım da çekmek iyi olur. Senaryoyu Saşa Mişurin'le yazabiliriz.

Alla G.'ye rastladım. Saşa gene içip içip sarhoş olmuş. Gelecek iki ay boyunca askeri eğitim yapacak. Zavallı adam.

Saşa! En azından gazetede kendinden söz ettirebildi. Ordu ve Saşa! Ateşle barut gibi bir şey!

Yol boyu toz, sürülmüş tarlalar boyu duman arasında
Dağın-yamacına doğru kaçış hapishaneden
yırtıcı ve yakıcı çığlığı
o çocukluk vadisinin, kuru bir saçak kadar keskin
Bıçaklar seni, beyaz kuleler başlarını eğerken.
Delip geçer kireç beyazı duvarları
Bir şehrin çöküşü, bir çocuğun korku patlayıcı
Bir dantel titreyişi patikalarda.
Salgını gizleyen parlak ten misali
Ağaçların liflerindeki çürüme. Boyanmış
Hatırlayışın ölümcül solukluğuyla.
Ne korku doludur, ani bir korkusuz atlayış
çok çürüyen çatıdan...

Vladimir 1964-
Moskova 1970

Bunuel'in çok kötü bir filmini gördüm, adını unuttum. Ha! Evet *Tristana*. Bazen kocasının ya da üvey babasının kafasını çanın içinde sallanan zil olarak düşleyen bir bacağı kesilmiş bir kadının öyküsü. İnanılmayacak derecede kaba sabaydı. Bunuel, zaman zaman kendini böyle hatalar yapmaya bırakıyor işte.

Akutagava'nın su perileriyle ilgili öyküsünü okudum: "Kappalar". Pek yüzeysel ve zayıf.

Çukray ona *Aydınlık Gün*'ün senaryosunu götürmemi istedi. Bunun onun grubuyla gerçekleştirmemi istiyor. İddialı bir şekilde *Ariel*'i de almayı düşünüyorlar. Göreceğiz. Çukray'a güvenmiyorum. İnsanları sık sık yarı yolda bırakır. Onlara ihanet eder.

Savaşın sonra kültürün bir anlamda çöküp gittiğinden yakındı pek çok kimse. Dünyanın her yerinde. Ve aynı şekilde manevi düzeyde de. Aslında bu bizde, her şey bir yana, açıkça kültürün tutarlı bir biçimde ve barbarca yok edilmesinin bir sonucu. Toplum da kültürsüz kalınca vahşileşir. Tüm bunların sonu nereye varacak Tanrı bilir. Cahillik şimdiye kadar hiç bu boyutlara erişmemişti. Spritüelle herhangi bir ilişkiyi reddetme hali ancak canavarların oluşmasını sağlar. Oysa şimdi en ufak spritüel değer taşıyan her şeyin üzerine geçmişte hiç olmadığı kadar eğilmeliyiz.

İnsanoğlu nasıl da kolayca ölümsüzlükten yüz çevirebiliyor. İnsan gerçekten de yalnızca su katılmamış, vahşi bir hayvan mı?

Yüksek ruhani bir düzeye ulaşmak şüphesiz bir bitki gibi sadece yaşamaktan çok daha zor.

Boncuk Oyunu'nda Hesse Çin müziğiyle ilgili harika şeyler söylüyor. Devamlı ona göndermeler yapıp şu sözlerle bitiriyor: "Hakikat yaşanmalı, öğrenilmemeli. Savaşa hazırlanın!"

Boncuk Oyunu'nu okuyorum, ne de zekice yazılmış bir kitap. İşte yine bir alıntı: "Hem fiziksel hem spritüel hayatımızın bütünü sadece estetik yönleri yakalayan oyunun doluluğundan gelen dinamik bir fenomendendir ve büyük bir bölümü ilerlemesini ritmik bir şekilde gösterir."

Bu, evreni, tüm deneyimleri ve keşifleri baz almış bir sanat örneği. Yaşamın spritüel sembolü. Dahiyane bir roman. Böyle bir şey okumayalı çok olmuş.

Adil ve cömert davranış biçimi iyi yetiştirilmiş olmanın bir işaretidir.

Dün akşam geç bir saatte E.D. aradı, Çernutsan onu arayıp Suslov'un kongreden hemen sonra *Rublev*'in gösterime girmesi için gerekli kağıdı imzaladığım söyledi. Dağıtımın hangi sinemalara, kaç

kopya şeklinde yapılacağım hemen Kolya'dan öğrenmeliyim. Komite bazı yerlerini kesmek isterse cehenneme kadar yolları olduğunu söyleyeceğim. Bu yüzden A.N. Kosigin'i bir an önce görmeliyim. Duyduğuma göre benimle görüşmek istiyormuş, film hakkında da iyi şeyler söylemiş.

Yarın Vadim'le Yalta'ya uçuyoruz, mekan araştırması yapacağız.

Şimdi arayıp Japonya ile ilgili kesin bilgi edinmeden gitmenin anlamsız olacağım söyledi. Ben de başından beri bunu söyleyip duruyordum zaten. Neler olup bitiyor?

"... Dirlik düzenlik içindeki bir çağın müziği dingin ve şen, yönetimi uyum içindedir. Huzurdan yoksun bir çağın müziği ise telaşlı ve vahşi, yönetimi ise eğri yoldadır. Yıkılmakta olan bir devletin müziği duygusallık ve hüznün doludur, hükümeti de tehlike içindedir."

Li Bu-Ve, *Bahar ve Güz.*

Şimdi Andron ile telefonda konuştum. Şu an Mosfilm'de ekibini kurmakta olan Seryoşa Bondarçuk ile görüşmüş. Andron, Saltikov, S. Surin, Panfilov ve beni Leningrad'a davet ediyormuş. Genç Dostal işin sorumlusu olacakmış, V. Solovyov kurgu ekibi şefliğini, Bondarçuk ise sanat yönetmenliği görevini üstlenecekmiş.

Bundan bir süredir söz ediyordu. İnsanların film yapmasını istiyor, yılda iki tane.

Keşke...! Ama nedense buna pek inanamıyorum. İnsan ne çok olağanüstü film yapardı. Ama eminim ki Sergey bile -böyle bir şeyi çok istediğini varsaysak- devlet içinde devlet kuramaz.

Bu durumda *Aydınlık Gün* orada çekilmek zorunda. En iyisi mi ben Çukray'ı biraz daha bekleyeyim.

"Zincirleri kırıp sıçrama zamanı geldiğinde ben geriye değil, aşağıya değil fakat ileriye daha yüksek bir yere sıçrayacağım. Tek isteğim bu."

Joseph Knecht; Hesse'nin *Boncuk Oyunu*'ndan

"Tutku, manevi bir enerji değil, ruh ile dış dünya arasında bir sürtüşme, anlaşmazlıktır."

Hesse

Bugün, çok geç olmadan, Surin'in bu gezi hakkında ne düşündüğünü öğrenip onun komiteyle ilişkiye geçmesini sağlamalıyım. Yoksa o Yugoslavya'ya gidecek ve sonra da her şey için gerçekten çok geç olacak.

Olağanüstü yeteneksiz biri olan I. Belyakova'nın yerine yeni bir kostüm tasarımcısı buldular, N. Fomina. Eğer onda Mişa'mn çizimleri varsa işi en iyi yapacaktır.

Surkov'u aradığımda *Rublev*'in gösterime girmesiyle kongreye sunulan filmle ilgili memorandum arasında bir bağlantı olduğunu söyledi. Şimdi hepsi bunun tek sorumlusunun kendileri olduğunu öne sürecekler. Asıl olayı çözen Kosigin'in Kozintsev ve Şostakoviç'le konuşmasıydı. Diğer bürokratların bununla hiç bir ilişkisi yok.

2 Ekim

Stüdyo, Yalta'daki setin ulaşım hazırlıklarını üstlenmeyi reddetti. Buna mali güçleri el vermiyormuş. Bu yüzden, maksimum 1.800.000 + altı aylık hazırlık dönemi için komiteye başvuracaklar.

Bunlar oldukça temel istekler. Tek istediğim bunları filmin yapımından vazgeçmek için bahane olarak kullanmamaları. Acilen bir prodüksiyon amirine ihtiyacımız var. Ama kim olacak? Bu prodüksiyon amiri nerede?

Saşa Gordon *Kraşa* (Hırsızlık) ile ilgili malzemeyi getirdi. Beraberce izledik. Dehşet verici. Gerçekten çok kötü. Yazık.

3 Ekim

Marina'yı görmeye gittim. Eve babamla beraber gittik. Bana Leva amcanın babama Maria Danilovna'nın ölüm haberini verdiği günü hatırlattı. Mart 1943'tü. Fakat babam bunu zaten önceden biliyor-muş. Hastanede öğrenmiş.

8 Ekim

Georgiy Malarçuk, Kişinyov'dan bana mektup yazmış. Ayrıca bir de Amerika'ya yaptığı gezinin notlarının yayınlandığı dergiyi gön-dermiş. Notlar kötü, taraflı ve bir sürü klişeyle dolu. Bunaltıcı.

Georgiy, yaşadığı yerdeki köylülerin kendisinin kooperatif çiftli-ğinin başkanı olmasını istediklerini yazıyor. Olağanüstü bir olaylar zinciri. Bunun arkasında mutlak bir şey var. Fakat, bizim gibi sırf kendi bitmez tükenmez arzuları doğrultusunda sonsuz baskılar uy-gulayan merkezi yöneticilere bağlı kılınan kolhoz uygulamasına sa-hip bir ülkede, onun başkan olması işlerini kolaylaştırmayacak.

Thomas Mann'ın *Yusuf ve Kardeşleri*'ni yapmak için beni İtal-ya'ya davet eden Roberto Coma tekrar aradı. Prensipite anlaşmış-lar. İtalyan Komünist Partisi prodüksiyon ve film kiralama işlerine yardım etmeye hazırmış.

Roberto, Visconti'nin bir Mann filmi yapmak istediğini fakat bir türlü uygulamaya geçemediğini söyledi. *Yusuf*'u çekmek muhteşem bir şey olurdu. Tek sorun: Komite nasıl tepki verecek? Bunun komi-ten geçmesi neredeyse imkansız. Onlar tuğladan bir duvar gibi. Bunu kırabilen tek insan Bondarçuk. Olur da gerçekleşirse, koşulla-rın kontrata yazılması iyi olur; bana aktör, kameraman, tasarımcı gi-bi ekip sağlamalarının gerekliliği vs.

Yussov ve Abdusalimov geleceklerdi sözde. Şevkat uç noktada hassas.

Yapmamız gereken ilk ve önemli şey senaryoyu yazmak. Sanı-rım Şaşa ile ikimiz bunu yapabiliriz. Şimdi onu arayacağım. O da as-

kerden daha yeni döndü. *Yusuŕ*'u çekme fikri ona ürperti verdi. Zor bir iş olacak. Hatta kök söktürecek.

17 Ekim

Son birkaç günde çok şey oldu. Alov ve Naumov'un filmi *Kaçış*'ı gördüm. Felaketti. Rus olan her şeyle dalga geçiyor, mizaçla, bireysel karakterle, memurla. Allah kahretsin!

Stüdyo olarak komiteden istediğimiz 1.850.000 ruble ile ilgili bir tartışma çıktı. Ayrıca hazırlık süresinin uzatılması ile ilgili olarak da. Şimdi 1.250.000 ruble isteyeceğiz. 1.000.000'de verseler yeter sanırım. Yoksa yetmez mi?

"Prometheus"un kurgusunu yapmak istiyoruz. Sonra da "Ev"den doğru "Solaris" istasyonuna gideceğiz. Çernutsan'a, komiteye mektup yazdım. Geleceğin şehrini çekmek için yurtdışına çıkmamız gerek. Japonya bir dizi nedenden dolayı suya düştü. Ama bu aslında Çutkin'in aptalca davranmasından kaynaklandı.

Dün iki tane prodüksiyon amiri ortaya çıktı. Gostinski ya da Polyak (komiteden çaldığı için ya da ona benzer bir nedenden atılmış). Ben Polyak'a meyilliyim.

Moskova'ya Malarçuk'u görmeye gittim. Kolhozun başına geçme çabası oldukça ciddi. Eh, ona iyi şanslar!

"Bir insan eğer kendi ruhu özgür değilse, tüm dünyanın bağımsız olmasından ne fayda sağlayabilir?"

George Santayana (1863–1952)

"Eğer dünyamn son gününde tüm yaratılmış dünya haleluya şarkısını söylerken, sevgisi karşılıksız kalmış tek bir hamamböceği olursa yeryüzünde bu *bodisatva* (neredeyse Buda kadar aydınlanmış bir insan) huzurunu bozacak ama trans haline geçmiş bir *arahant*'ı (dünyadan bütünüyle soyutlanmış) hiç etkilemeyecektir."

William James (1842–1910)

Üstünlüğün maddede mi yoksa bilinçte mi olduğuna dair bir sorunsalı idealist ve materyalist düşünceler arasında bir ayrım yaparak anlatmak çok anlamsız, hatta absürd. Bu şekilde tavuğun mu yumurtadan yoksa yumurtanın mı tavuktan çıktığı konusunda olduğu gibi tartışır durursun. Bu soru hiçbir yere varmaz, ancak yumurtanın sivri tarafından kırılıp yenmesini öngörenlerle yuvarlak tarafını öngörenler arasında bir savaşa yol açar. (Güliver'in Gezileri).

20 Ekim

Ayın 18'inde Şerbakov'un bir telgrafını aldık. Myasnoye'deki evimizde yangın çıkmış. Evin orta bölümü olduğu gibi hasar görmüş. Tüm ahşap kısım. Bir gün önce Tosya oradaydı ve sobayı yaktı, belki de yangının nedeni bu. Her neyse, ev yandı. Çatı çökmüş olmalı, tüm kiremitleri de içeri düşmüştür. Kiremitlere ne olduğunu öğrenmeliyiz. Öyle ya da böyle, hiç de iyi bir haber değil. Baharda yapmak istediğimiz tüm tamiratı yapıp bitirmek zorundayız. Aşağı yukarı üç bin tutacak. Göreceğiz. Ne olursa olsun her şey yaza kadar bitmeli. Garaj olayını da ayarlamalıyız.

Film için 1.000.000 rubleden bir kuruş fazla vermeyecekler. Tarihler yüzünden de Bibi oynayamayacak. Bir kadın oyuncu bulmamız lazım.

24 Ekim

Seryoşa, Myasnoye'deki evin tamirat planını çizmeli ki sonra da o Şilovo'ya, malzeme ve işçilik fiyatını çıkarması için gönderilsin. Tahminimce toplam 4000 kadar tutacak. *Ariel* için 1000 alacağım, onu da kanep ve yatak odasına harcayacağım. Geriye ne kalacak? Borçlarım ne olacak? Şubat'ta bir 2600 ya da öyle bir şey daha alacağım. Bu, evle ilgili güvenebileceğim tek para. Belki aile yardımcı olur. Tamirat baharda olmazsa tüm proje suya düşecek. Baharda *Rublev*'in

gösterim ücretleri gelmeye başlayacak. Evde tamirat başlarsa, birinin devamlı evde bulunması gerek. Aksi takdirde bu işe başlamanın hiç anlamı yok. Tüm bunların düşünülmesi gerek.

Stüdyoda bir keşmekeş almış başını gidiyor. Komiteye 900.000'den fazla sormaya yanaşmıyorlar. Bunun hiçbir yararı yok. Polyak prodüksiyon amirliğini reddetti. Ne olacak? Dün Çernutsan'a feriat dolu bir mektup yazdım. Larissa mektubu bazı arkadaşları aracılığıyla ona ulaştırmaya söz verdi. Bunun bir yardımı olacak mı?

Japonya gezisi suya düştü. Film için 350.000 ruble kadar eksiklerimiz var. Ham filmimiz yok. Kadın oyuncumuz yok. Kostümler yok. *Ekip*, komite tahmini bir rakam vermeden işe başlayamaz.

Bu bir çılgınlık. Ve tabii ki kimse yardım etmek için hiç bir şey yapmıyor. En iyi yaptıkları tek şey çene.

Tüm bu karışıklığın içinde senaryonun üzerine eğilmeme hiç mi hiç olanak yok. O da Demokles'in kılıcı gibi başımın üzerinde duruyor. Kolya S. bir hafta içinde evinde buluşup *Aydınlık Gün*'ü okumayı teklifetti. Film için de yavaşyavaş ısınma hareketleri olacak. Çernutsan'da dahil birkaç insanı da davet etmek istiyor. Saşa Mişurin ile Feliks Kuznetsov'un da orada olmalarını istiyorum.

Andruşka büyüyor. Çok tatlı bir oğlan. Komik ve neşeli. Yalnız boyuna göre zayıf. Çok da boylu. Yarından itibaren Larissa yulaf ezmesi ve meyve suyu takviyesine başlayacak.

Andruşka ve onunla ilgili şeyler dışında burası tek kelimeyle bir tımarhane.

7 Kasım

Andruşka bugün üç aylık oldu. Uslu, tatlı küçük oğlan. Yalnız salyası iyice akıyor artık. Oyun da yapmaya başladı. Öte yandan işle ilgili her şey kötü. Para yok, prodüksiyon amiri yok, kadın oyuncu yok. Her şey kötü.

Dün Grişna Poşenyan'ı görmeye gittim. Hepimizin morali oldukça bozuk. Her şeyin canı cehenneme.

14 Kasım

Her şey yavaş yavaş yerine yerleşiyor. A.E. Yabloçkin filmin sorumluluğunu üstlendi. Prodüksiyon parasından 500 olmasına göz yumacağım.

Baharda evi yaptırmalıyız. Evdeki paramız: 50 ruble Grigory'de var, 110 ruble de evin çitleri, kiremitleri derken yandı bitti kül oldu.

Sağlığım normalin bir parça altında seyrediyor. Kalbim sıkışıyor. Zaten aort damarım doğru düzgün çalışmıyordu. Doktor (Saşa) sigarayı da içkiyi de yasakladı. Hem de çok katı bir şekilde. Tek bir sigaraya bile izin yok. Sigarayı aynı gün (12 Kasım 70) bıraktım.

Andruška çok hoş. Bebekten çok meleğe benziyor.

15 Kasım

12 Kasım 1970'de sigarayı bıraktığıma dair bir kayıt düşmeliyim. İçtenlikle söylüyorum, çok önemli bir an. Son birkaç haftadır kendimi boş ve sıkıntılı hissediyorum. Ya hastayım ondan ya da uğraşların boşa gitmesinin getirdiği ağır bunalımdan. Hiçbir şey yapmadan bu dünyadan göçüp gitmek o kadar kolay ki! Ve benim de yapmak istediğim o kadar çok şey var ki...

Thomas Mann'ın muhteşem *Yusuf ve Kardeşleri*'ni okuyorum. Adeta öteki dünyadan gelme bir ses. Bununla ilgili olarak bu dünyadan küçük bir anekdot Simdi Sekreterimin *Yusuf*'u daktilo ettikten sonra neden, "Şimdi en azından her şeyin gerçekte nasıl olduğunu biliyorum," dediğini artık anlıyorum. Evet,... fakat bunu perdeye aktarmak nasıl olurdu, gerçekten ne diyeceğimi bilmiyorum. Şu an için bu perdede nasıl karşılanırdı bilemiyorum.

Taşradaki evi restore etmek istiyorum. Bir banyo inşa edip bahçeyi de adam edeceğim. Çocuklar koşup, oynasınlar. Fedya'yla GAZ-69 hakkında konuşmalıyım. Dün babam bizi görmeye geldi.

Torunuyla tanıştı, o da dedesi için mavi tulumunu giymişti. Lütfen Tanrım.

17 Kasım

Soljenistin üzerinde muazzam bir öfke bulutu dolaşüyor. Nobel Ödülü'nü alması herkesi şaşırttı. İyi bir yazar; her şeyden önce iyi bir vatandaş. Biraz fazla öfkeli ve küskün; insani açıdan bakıldığında anlaşılabilir bir durum ama onun öncelikle yazar olduğunu düşünecek olursak böyle bir şeyi kabul etmek pek mümkün değil. Yazdığı en iyi şey *Matryona'nın Evi*. Ama hiç tartışmasız o, yürekli bir kişiliğe sahip. Soylu ve inatçı. Varlığıyla benim yaşamıma da bir anlam katıyor.

Babam kalp krizi geçirdi. Hastaneye gitmeyi reddediyor, hastanelere karşı bir alerjisi var. Doktora da görünmek istemiyor. Atardamarındaki o şişle öylece her şeye direniyor!

Sanırım yeni bir kitap için sözleşmesi var. Eğer yoksa da şu andan itibaren hemen olacak. Fevkalade. Şimdi onun daha çok şiir yazmasını istiyorum. Tek şey – Tanrım ona sağlığını bağışla.

Mosfilm'de artık Sizov adında yeni bir yöneticimiz var, Mossovet'den geliyor. Kendisi komite başkammın vekili de aynı zamanda. İyiye bizim için bir zafer olur, bir yatırım, kötüye tam bir felaket.

Rusya'da bir düzen hiç olacak mı yoksa her şey çözülüp başkalaşınca kadar hiçbir şey olmayacak mı?

Daha önce hiç bu kadar evrensel ve toplu bir düzensizlik olmamıştır. Bunların hepsi kaşarlanmış yalancı, zaman uşakları ve dolandırıcı oldular. Hayat mı bu!

Ah, Myasnove'deki ev bir an önce bitse. Ve de bir araba. Bahçe, sebze bahçesi, ev eşyası; sauna, ev, araba. Bunların tümü işsizlikten kaynaklanan sorunlarımın çoğunu çözecek.

22 Aralık

Evet, Rovno'dayım. Ayrı bir kompartımanda iyi ve kolay bir yolculuk. Fedya beni karşılamaya geldi.

Yarın evi aramalıyım. Şimdiden Andruşka ve Lara'yı özledim.

Yılbaşı için ya şamdan ya da birkaç cam mumluk almalıyım, ama güzellerinden. Bir dükkanda gördüm. Bir süre hiçbir şey yapmayıp dinlenmeliyim. Sonra da *Bekleme Odası*'m nasıl yaparım, onu düşüneneğim.

24 Aralık

Kendimi hiç iyi hissetmiyorum; boğazım, başım, soğuk algınlığı. Umarım grip değildir. Boris'le konuştuk. Evimi özledim, Lara'yı, Andruşka'yı; hem de çok.

Lara ararsa, Macar parası sormalı. Şu ara bayağı yararlı olabilir.

Kari beni son derece endişelendiriyor. Daha birçok deneme yapmak zorunda kalacağız. Terekova, Terentieva, Orlova'yı da denemeliyiz. Larissa'ya Vera Fyodorovna ile deneme çekimlerini organize etmesini söylemeliyim.

Kennedy suikastıyla ilgili bir şey okuyordum. Şüphesiz Oswald konusunda çok boşluk var. Gene de tüm olayın ele alınış şekli oldukça etkileyici. Amerikan liderlerine kıyasla bizimkiler daha fazla zihinsel özürlüler.

1971

Her çeşit günlük, arşiv ve "laboratuvar" çalışmasından çok derinden etkileniyorum. Bunlar muhteşem bir katalizör örneği.

1 Ocak

Bir süredir günlüğe hiçbir girdi olmadı. Her nasılsa ruh halim kutlama egzersizlerine pek elvermedi.

Rovno'da Fedya Rykalov'u ziyarete gittim. Bir hafta orada kaldım. Ve o bir haftayı oldukça anlamsız geçirdim. Büyük bir olasılıkla şubatın ortasından önce filme başlayamayacağız ve ben o zamana kadar epey uzun bir süreyi hiçbir şey yapamayarak geçireceğim.

Yussov'la *Bekleme Odası*'nın çekimleriyle ilgili olarak konuşmalyım.

Naumov bana Demiçov ile *Rublev*'in gösterime girmesiyle ilgili konuştuğuna dair garanti verdi. Demiçov'un sözleri cesaret vericiymiş. Film, kongreden sonra çıkacakmış. Olur da İtalyanlarla *Yusuf*'u çekme konusu gündeme gelirse kendimi epey rahatsız hissedeceğim.

Mann'ın filmi nasıl yapılır? Bunun olanaksızlığı yadsınamaz.

2 Ocak

Filmi çekmeye bir başlayabilsek.

6 Ocak

Rublev'in gösterime girmesi için yürütülen tartışmaların notlarını okuyorum. Oldukça ilginç şeyler var.

Bu 19 Ocak 1966 tarihi ilk dosya. Aılmaya değer bazı pasajlar var.

V.M. Kreiss:

"... sunulan yeni malzeme benim de sevdiğim bir dizi yeni sahneyi içeriyor; düşünceme göre bunların filme katkısı iyi olmuş ancak kedinin öldürüldüğü sahnenin yemiden eklenebilmesi için başka bir sahnenin kesilmesi iyi olurdu." (!?)

8 Ocak

Romanov aradı bugün. Çok mahcuptu. Paris'teki büyükelçi ona benimle konuşması için telgraf çekmiş. Fransız eleştirmenlerince layık görüldüğüm (kısa bir süre önce) ödülü reddetmeliymişim (resmen). Çünkü bu organizasyonun başkanı (Madame Vulman) Büyükelçi ve Romanov'a göre anti-Sovyet propagandaya saplanmış bir Siyonistmiş. (!)

Benim önerim bu konuda sessiz kalmak, ödüle hiçbir tepki vermemektir. Kozirev (dışişleri bakan vekili) de aynı fikirde.

Sorun Romanov'un bunu Demichov ile konuşmak istemesinde.

Bu konuyla ilgili ille de yorum yapmam istenirse ödülün Vulman değil, Fransız eleştirmenleri tarafından verildiğini vurgulayacağım.

31 Ocak

Cuma günü Nikolay Trofimoviç Sisov adlı yeni yöneticiye ilk ziyaretimi yaptım. Şu an için hiçbir şey net değil. Bu hafta benimle *Solaris* ile ilgili konuşmak istiyor. Ne olabilir k?

Clarke'ın *2001 Odyssey*'ini okudum. Sonu gelmeden kopup gidiyor. İ. Yefremov'un sonunun neden "kesildiğini" *açıklayan* bir son sözü var. O kadar kızgın ve şaşkındım ki editöre mektup yazdım. Bundan bir şey çıkacağından değil elbet. En fazla biraz kızdırır.

11 Şubat

Dün karlar altındaki Yalta'dan döndüm. Pis bir rüzgar ve soğuk vardı. Böyle bir havada etrafı gezip mekan bakmak çok zor; özellikle de Kırım yollarında.

Uygun hiçbir şey bulamadık. Ayrıca *Ariel*'in ilk versiyonuyla ilgili komite toplantısı yüzünden Yussov ile Gavrilov'u orada bırakıp Moskova'ya dönmek zorunda kaldım.

17 Şubat

Laroşka'yı dehşet bir şekilde özledim. Taşradaki eve tamirat işleri için malzemeleri organize etmeye gitti. Orada takılıp kaldı, bizim Rus tarzı dağınıklığımız sağolsun. Hepsi yardımcı olmaya söz verdi fakat bunlar hep sözde kaldı. Onlar için zaman hiç önemli değil. Lafazanlar. Laroşka işin başından ayrıldığı an bir şey mutlaka ters gidiyor. Sinema kurumuna gidip Vassya Livañov'la kavga ettim. İçiyordum, ben de içiyordum ve birbirimize öyle bir geçirmişiz ki şimdi ne o evden dışarı çıkabiliyor ne de ben. Ertesi gün özür dilemek için aradı. Kavgayı o başlatmış olmalı. Ben hiçbir şey hatırlamıyorum.

İşte Laroşka uzun süre evden uzak kalınca böyle şeyler oluyor. Andruşka bir melek.

Deneyisel Film Derneği için hazırlanan senaryo bitti. Bu yalnız bana yaradı. Muhteşem bir senaryo. Hiç sahtekârlık yok. Friedrich ile para kazanalım diye yazmaya oturmuştuk fakat işe dalınca bunu unutup gittik. Böyle de fazla para kazılmaz ki.

Şöyle çalıştık:

1. Önce senaryo planını yaptık (bendeniz ön planda olarak)
 2. Friedrich yazı yazmayı üstlendi (pek parlak değildi – diyaloglar ve diğer ufak tefek şeyler)
 3. Çekim senaryosundan önce diyalogları ve her şeyi tekrar gözden geçireceğim (bundan Friedrich'in haberi olmayacak)
- Laroşka bir dönse.

Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza* notlarından:

"Estetik korkusu zayıflığın ilk belirtisidir."

"Sosyalizmin en yüce fikri makineleşmedir. İnsam mekanik bir insana çevirir. Her şey için bir kural vardır. Yani insan kendi elinden alınmıştır, yaşayan ruhu götürülmüştür. İnsanın Doğu felsefesinin dinginliğinde sükunete ermesi anlaşılabilir, fakat bu adamlar buna ilerleme diyorlar! Tanrım! Eğer bu ilerlemeyse, eee peki Doğu dinginliği ne!"

"Sosyalizm insanın oluşturulmasında başarılı olabilme umudu en az olan kurumdur. O, insan için Tiranlığı oluşturup adına da özgürlük der!"

Her çeşit günlük, arşiv ve "laboratuar" çalışmasından çok derinden etkileniyorum. Bunlar muhteşem bir katalizör örneği.

Ariel oldukça iyi oldu. Fakat kimseye senaryonun neyle ilgili olduğu söylenmemeli.

1. Vasıfsızların yaratıcılık iddiaları
2. Basit şeylerin büyüklüğü (ahlaki anlamda)
3. Din içindeki çelişki. (İdeal çökmüştür. İdealsiz yaşamak olanaksızdır ve kimse de yeni bir ideal bulamamıştır. Ne yazık ki eskisi de çöktü; o da kilisedir.)
4. Pragmatizmin ortaya çıkışı. Pragmatizm mahkum edilmemeli, çünkü pragmatizm toplumun bir aşaması ve durumudur. *Kaçınılamaz* bir aşama. Yüzyılın tam bitiminde başladı. Yaşam yargılanamaz. Öylece kabul edilmeli. Kinizmin tartışacağı bir şey değil bu. 1914 Savaşı romantik bir havanın yaşandığı son savaştı.
5. İnsan tarihin bir oyuncağı. "Bireyin deliliği" ve sosyalist düzenin sakinliği.

Ariel ile gelecek yüzyıl dönümü arasındaki paralellik. Sokaktaki adamın gözünden devlet çapında süperpragmatizm. Tüketimcilik.

Ariel'i Klimov'a gösterdim. Beğendi. Ne olursa olsun onu Yussov'a iletmeliyim, kendini hazırlasın.

12 Mart

Büyük Kelvin'in yaptığı filmin bir şiir gibi işlenmesi gerektiği gerçeğini kavradım. (Babamın şiirlerinden birini baz almalı.)

Yussov *Ariel*'i okudu fakat henüz bir şey söylemedi. Göreceğiz.

Andruşka'nın midesi kötü, ya dişlerinden ya da yediğinden. Kilo da verdi, zavalı küçük bebek.

Bir daire meselesi yüzünden dün Kulidahanov'u aradım. Kongrenin başında Sinemacılar Derneği iki daireye hak kazanacakmış. Bunlardan biri de bana verilecekmiş. Bu çok iyi olur.

Yabloçkin *Solaris* üzerine çalışmak istedi. Nagornaya kötü bir prodüksiyon amiri olsa da, artık çok geç. Stüdyonun parti komitesinde olay çıkardı, Nagornaya parti komitesinin bir üyesi çünkü.

17 Mart

Bugün Zvenigorod'da kış çekimi var. Chris'in yanında götüreceği filmde Kari'nin de olması gerektiğini düşündük. Chris sırf Kari'nin tepkisini görmek için filmi ona gösterecek. Chris onun nasıl biri olduğunu öğrenmek istiyor, aynı zamanda da Snaut'un konuklar hakkındaki sözlerini sınayacak.

Annemizin (O. Barnet) iyi olduğunu düşünüyorum.

Zavalı Andruşka bir süredir dişlerinden ve midesinden dertliydi. Şimdi biraz düzeliyor yüzü, o kadar mutlu ki insan sonsuza dek onu seyrederek yaşayabilir.

Kari rolü için Nataşa Bondarçuk'ta karar kıldım. Son kostüm demesinde süperdi.

Ben şimdi Dostoyevski'yle ilgili ele geçirebileceğim ne varsa toplamalıyım.

Golgotha iyi bir isim olur. Tabii ki senaryoyu ben yazacağım.

Sonunda Nagornaya'dan kurtulmayı başardım. Şimdi prodüksiyon amirimiz V.I. Tarassov. Komitenin personel bölüm başkamıydı ve çıkan bir tartışma sonucu işine son verilmişti. Bir ekipte çalışma ve prodüksiyon deneyimi hiç yok, fakat iyi bağlantıları var. İki ya da üç yardımcıyla her şey çözülür. Çok hoş ve minnet duyan bir insan.

Yalta'ya gitmek için bir fırsat kolluyoruz.

Myasnoye'de tamirat başladı. Larissa'dan son birkaç gündür haber yok.

Valenkin'in *Modigliani*'sini okudum. Zayıf, çalakalem yazılmış, tatsız. Ah! Ne kadar uzun zamandır film çekiyor olabilirdim. Bu ne biçim ülkedir ki benim üstümden para kazanmak istemiyor?!

Romonav'u görmeye gittim. Gerasimov, Bondarçuk, Kulidahanov, Pogoçeva, Merkez Komiteden biri (Yermaş'ın casusu) ve Baskakov orada oturuyorlardı. Bir de Sizov.

Rublev'e yeni düzeltmeler. Artık dayanacak gücüm kalmadı. Kontrolümü kaybedip sonunda patladım. En kötüsü de, Demiçov'un filmin değişiklikler yapılmadan gösterilmesine razı olmasına karşın Sizov'un buna yanaşmaması. Gidip Demiçov'u göreceğim ve bunu kökünden halledeceğim. Göreceğiz.

12 Temmuz

Tanrım, bu deftere dokunmayalı amma uzun zaman olmuş. Çalıştığım zaman aptallaşıyorsun, hiçbir fikrin olmuyor, ayrıca vaktin de olmuyor ya. Şimdi bir ara verdik. Bu arada bir sürü şey oldu.

Filmin çekimine başladık ve...

1. Yussov'la grafik çiziminde anlaşılmadık. Ben aktöre eş değerde bir çevre düzenine karşı çıktım. 50.75 objektif kullanmak istedim. Yussov ise 35'de diretti. En büyük anlaşmazlığımız buydu.

2. Kari rolü için Nataşa Bondarçuk'un seçilmesinin iyi bir karar olduğu sonucuna vardık.
3. Üç sahneyi tekrar çekeceğiz. Yaptığımız tüm iş çöpe gidecek.
 - a- Chris ile Snaut'un ilk görüşmeleri
 - b- ikinci...
 - c- ve kütüphanenin yarısı
4. Elimizdeki Kodak film biz çekimi bitirmeden bitti. Bize daha fazla film verecekler mi? Ne yapacağız?

Aydınlık Günü de yapabilirsem ne iyi olur! Büyük bir olasılıkla o flashback ve normal sahnelere göre yarı siyah-beyaz yarı renkli olacaktır. Dostoyevski için de en azından malzeme toplamaya başlamak iyi olacak.

Karaborsadan kitap da temin eden "Hippopotam" adlı bir tip varmış. Dostoyevski'nin günlükleri de dahil toplu eserleri 250 ruble. Mutlaka almalıyım.

10 Ağustos

Yazmaya hiç zamanım olmuyor. *Solaris*'i çekmek bir cehennem azabı. Çalışma programının gerisindeyiz. Yeni yıla kadar bitirmek zorundayız. Çekimleri yaparken ses ve montajı da bitirmek istiyorum. Tanrım, bugünlerde Mosfilm'de çalışmak ne de zor. Tarifi mümkün değil.

Festivalde Beata Tickievicz buradaydı. Bana Polonya'ya gidip orada bir film yapmamı önerdi. (Beni gönderirler mi ki?)

Sinema'dan sorumlu Vişnevski'ye *Ariel*'in senaryosunu gönderdim. Üç Rus aktörü kullanmak ve Şevkat'ı tasarımcı olarak almak için izin istiyorum.

Yussov'la durmadan tartışıyoruz. Şimdi onunla çalışmak çok zor oldu.

Bir hafta içinde Zvenigorod'a, Eylül'ün sonunda da Japonya'ya gidiyoruz.

11 Ağustos

Solaris'le ilgili bir huzursuzluk çıkacak diye çok korkuyorum. Şu lanet olası koridorlar, laboratuvarlar, alet odaları. Belki de imkansız. Allah bilir.

Tüm filmin 50.80 objektifle çekilmesi gerektiğini düşünüyordum. Fakat birçoğunda 35 kullandık. Sonuç ne olacak bilmem. Çok endişeleniyorum.

Film çekmek çok zor. Çok ama çok zor. *Rublev*'i çekmek bununla kıyasla pikniğe çıkmak gibiydi. Şu an yaptığımız, net düşünmek için zorlanmaktan yorgun düşmek ya da sıkılmak.

Rublev Festivalde gösterilmedi. Gösterime girecek mi? Yine meraklanmaya başladım.

Kesinlikle yeni bir filme başlamak istiyorum. *Solaris*'ten bıktım, aynı *Rublev*'in bir aşamasında olduğu gibi. Ne yazık ki Rus yönetmenler her filme uzun bir çalışma süresi ayırmaya mahkumlar.

14 Ağustos

Kültür insanoğlunun en büyük başarısı. Fakat diyelim bireyin kişisel değerinden daha mı önemli? (Tabii eğer kişisel değerle kültürü aynı şey olarak kabul etmezsek.)

Kültürün inşasında görev alan bireyin, eğer sanatçıysa gururlanmaya hiç hakkı yoktur. Onun yeteneği, şükran borçlu olduğu Tanrı tarafından verilmiştir. Bu bir lütuf değil, sadece şans eseri sahip olunan bir şeydir.

Varlıklı bir aileye sahip olmak insana içindeki değeri anlayabilme yetisi ve buna bağlı olarak da diğer insanlara saygı duygusu vermiyor. Manevi, ahlaki kültür, yeteneğini kazara edinmiş birey tarafından değil, halk tarafından yaratılmıştır; yaratıcı, manevi bir yaşam sürdürme gücüne sahip bir bireyi kendi bağrından ortaya çıkaran da yine halktır. Yetenek ortak bir mülkiyettir. İster bir dilenci ya da plantasyonlarda çalışan bir köle ister bir uyuşturucu düşkünü

ya da bir lumpen proletarya, tek tek her birey bu yeteneğin taşıyıcısıdır.

Yetenekli olmak talihsizliktir çünkü bir yandan ona ne yarar ne de saygı sağlar öte yandan da dünyamn sorumluluğunu yükler. O ay-nen kendisine emanet edilmiş bir hazineyi kesinlikle el sürmeden koruyan dürüst bir uşak gibidir.

Özsaygı duygusu buna ihtiyacı olan herkes için vardır. Benim anlamadığım şöhretin bu sanat camiasında neden bu denli arzulanır olduğu. Ayrıca kibir de aleladeliliğin en baş göstergesidir.

S. Birman'ın *Novy Mir*'de çıkan anılarını okuyorum. Ne de havah, zevksiz bir başlığı var: "Kaderin Bana Bahsettiği Buluşmalar." Tanrım bize yardım et!

Gordon Craig'in *Hamlet* yorumu metafizik, gösterişçi ve budalaca. Gerizekalı, megaloman Stanislavski'nin yorumu da onun kadar absürd.

Hiç değilse Craig'in Ofelya yorumu doğru. Onun trajedide önemsiz bir rol oynadığını, trajedyamn dışına düştüğünü söylüyor. Stanislavski ise bir gözüyle devamlı seyirciyi yoklayarak, çünkü onların yargısından ödü kopuyor, Ofelya'mn saf ve güzel olduğunu savunuyor. Salak yaşlı bir kadın tarafından yazılmış bu salak anlamsızlık, beni çok rahatsız etti.

15 Ağustos

Stanislavski ayın Stassov'un resim için yaptığı gibi tiyatronun yeni kuşaklarına büyük kötülük yaptı. Tüm o sözde ideal içerik, Dostoyevski'nin dediği gibi sözde "yönetim duygusu" sanatın işlevini ve anlamı saptırıyor.

20 Ağustos

Yarın Zvenigorod'a taşınıyoruz. Japonya'ya gidebilmek için dış mekan çekimlerini olabildiğince çabuk bitirmeliyiz.

Yönetmen asistanı yok. Dış mekan çekimleri için Sovyet filmi kullanacağız.

Aydınlık Gün'ü Çukray'la tartışıyoruz. Filmin tek bölüm olmasını istiyor görünüyorlar. Bu pek mümkün değil. 2700 metrelik tek bölümlü bir film 45-50 sayfalık bir senaryo demek. (Bir daktilo sayfası ortalama 60 metrelik filme karşılık geliyor.)

Fakat *Aydınlık Gün* 72 sayfa ve bunun 18'i ankete verilen yanıtlar. İki bölümü kabul ettirmek zor olacak.

Belki de onları şaşırtırız?

Tek bölüm - 53 sayfa x 60m = 3200 m. yaparız, anketi de onun paralelinde çekeriz. Sonuç 4000 m. olur. Böyle olursa ikinci bölüme ihtiyaçları olur mu acaba?

Anneyi kim oynayacak? Demidova mı? Her şeyi çok zor yapıyor, ayrıca birlikte çalışması çok zor bir insan. Bibi Anderson? Ona izin vermiyorlar.

L.V. Gorpun'un fotoğraflarını mutlaka toplamalıyım. Prodüksiyonla ilgili olaylar netleşir netleşmez kızkardeşimi arayacağım.

Beata *Ariel*'i yanında Polonya'ya götürdü. Bundan bir şey çıkacak mı?

Andruška yanımızdan gitti, artık birkaç adım atıyor. Lara'yla onu çok özleyorz. Tonya, inanılmaz derecede komik olduğunu söylüyor.

6 Eylül

Aydınlık Gün tek bölüm (3100 m.) olmak durumunda. Çekim senaryosu Ağustos civarında yazılacak.

Bir haftadır Zvenigorod'dayız. Korkunç bir hava var. Aralıksız yağıyor ve her şeyi zorlaştırıyor.

Buradaki organizasyon sıfır. Ayın 15'ine kadar Banionis'in tüm işini, sabah sahnelerini, Berton'un gelişini, babayla bir sahneyi ve dönüşü bitirmeliyiz. Diğer geri kalan her şey de 15'inden sonraki üç dört gün içinde çekilmeli.

Yangını siyah–beyaz çekmeye karar verdik ve Chris alacakaranlıkta görünecek. Yani tam akşam çökmeden ki ortama alacakaranlık hakim olsun. Ve dönüş. Sanırım Solaris’in üstünde mavi güneşin görüldüğü sahne de siyah–beyaz olabilir. Bu gerçekten iyi olabilir.

Bir an önce Zvenigorod’da işimizi bitirip Japonya’ya uçmalıyız.

13 Eylül, Zvenigorod

Liuka Fayt ilk Dostoyevski kitaplarım sete getirdi.

1. Cornfeld ve Remizov’un Dostoyevski üzerine yaşadıkları, makaleler (1921)
2. Kızının yazdıkları, L. Dostoyevski (1922)
3. 1883 basımı toplu eserlerinin ilk cildi.
4. İkinci karısı A.G. Snitkina’ya mektupları evde.

Eylül’ün 24’ünde Japonya’ya uçuyoruz. Dönüş sahnesi hariç tüm dış mekan çekimlerini 24’ünden önce bitirmeliyiz. Dönüş sahnesini Moskova’da çekeceğiz.

Yani:

14 Eylül’den önce	–Banionis
14 Eylül – 22 Eylül	–yaz sahneleri
22 Eylül – 8 Ekim	–Japonya
8 Ekim – 15 Ekim	–Dönüş
15 Ekim – 25 Ekim	–Chris’in uzay istasyonundaki odası
25 Ekim – 30 Ekim	–Chris’in evdeki odası
1 Aralık	–Diğer her şey
1 Aralık – 7 Aralık	–koridor ve labirent
7 Aralık – 10 Aralık	–buzdolabı

14 Eylül, Zvenigorod

Dostoyevski mum ışığında okurmuş. Lamba sevmezmiş. Çalışırken çok sigara içip arada sırada da koyu demli çay içermiş. Karama-

zof'un yaşadığı Staraya Russya kentinden başlayan ve monotonlukla devam eden bir yaşam. En sevdiği renk denizin dalgaları. Kadın kahramanları hep o renkte giysiler giyer.

19 Eylül, Zvenigorod

24'ünde Japonya'ya gidiyoruz ve hâlâ güneşi çekmedik. Hava kötü. Güneş sahneleri biz gittikten sonra çekilmek üzere devredilecek herhalde. Japonya'da neyi ve nasıl çekeceğiz, buna karar vermeliyiz. Soru tam anlamıyla ne çekeceğiz?

Yavaş yavaş Dostoyevski'nin olağanüstü ihtiyatlı ve bilgiç bir yaradılışa sahip olduğu izlenimine kapılıyorum. Aslında dışarıdan bakıldığında neredeyse kasvetli. Senaryoyu yazmak zor olacak.

Senaryo için:

Budala'dan bir sahneyle içiçe geçmiş bir gerçeklik– Rogoşin ve Prens Mişkin. Bahçe makası. Turgenyev'in Avrupalılaştırılmasına duyulan hiddet. Bir Düşmanlığın Öyküsü. Mektuplar. Akademi. Ecinniler'deki Karamazinov. Merci.

14 Ekim, Moskova

Japonya'dan 10'unda geldik. Yorgunluktan tam anlamıyla ölüyorum. Sınırlerim çok yıpranmış. Tonlarla izlenim. Her şeyi hemen yazmayıp biraz demlendirmek daha iyi. Berton'un şehirde araba kullanma sahnelerinin çoğunu çektik. Şu an ben nevralli olmuş gibiyim. Göğsüm ağrıyor, tansiyonum da çok yüksek. Kafam davul gibi, kulaklarımın arkası da ağrıyor. Gabarian'la olan sahneyi stüdyoda çektik. Zvenigorod çekimlerini gördüm. Şu an başlarını da sonlarını da bir şekilde kafamda oturtmuş değilim.

Dün sanat komitesi çıkardığımız işle ilgili bir toplantı yaptı. Sevdiler. Nedendir bilinmez birkaç insan Grinko'nun konuşma biçiminden hoşlanmamışlar. Normalde bir sorun yok. Yussov'u ve kostümleri onayladılar. Volodya Naumov, "Süper kalite. Dünya Klasında" dedi. Anlamadığı şey ise aslında filmin tüm dünya standartlarının dışında olması.

Bugün Lara, Andruşka ve annesiyle köyden gelecek. Tanrının, Andruşka'yı ne çok özledim. Dün bir süredir Paris'te olan V.A. Pozner'i gördüm. Bana *Solaris* yeterince iyi olursa Cannes Film Festivali'ne girme şansının olup olmadığı konusunda ilgilenip haber vereceğine söz vermişti. Göreceğiz. Komite her zaman olduğu gibi her şeyi bozabilir. Japonya harika bir ülke tabii. Avrupa ya da Amerika ile hiç ilgisi yok. Muhteşem bir ülke, kimse bahşiş kabul etmiyor. İşsizlik yok.

Tokyo şaşırtıcı bir şehir. Tek bir fabrika bacası ya da bir diğeri-ne benzeyen tek bir ev yok. Eee, tabii mimari bakımdan epey gelişmiş.

Kibar, iyi yetişmiş insanlar. Tokyo ve Yokohama'da toplam 22 milyon insan yaşıyor. Fakat Moskova'da olduğu gibi sokaklarda anlamsız bir kalabalık yok.

Japonlar beni *Andrey Rublev*'in açılışına davet etmeye söz verdiler. Sanırım davetiye geldi. Bakalım komite buna ne diyecek?

Solaris'i olabildiğince çabuk bitirmek istiyorum. 1500 m. daha çekmek zorunda olmamıza karşın içimde filmin bitmiş olduğuna dair bir his var. Bir an önce *Aydınlık Gün*'e başlamak istiyorum. Bana öyle geliyor ki "Kilisenin Yok Oluşu"na koşturarak *Andrey Rublev*'de kullanamadığımız "Kulikovo" Ovasında Sabah" görüntülerini artık çekebiliriz.

Bu ilginç olabilir.

* Kulikovo Savaşı (1380) Büyük Dük Dimitri Donskoy'un Tatarlara karşı elde ettiği zaferdi. A.T. maddi nedenlerden dolayı savaş sahnelerini *Andrey Rublev*'e koyamamıştı.

Ve babamın "Çocukken bir kez hastalandım..." diye başlayan ve ormanın kenarında duran bir melek görüntüsüyle biten şiiri.

Beata Tickievicz'den hiç haber yok. *Ariel*'i Vişnevski'ye gösterdi mi göstermedi mi? Polonya'da bir film yapmak iyi olur. *Ariel*'i bura-da yapmama izin vermezler.

3 Kasım

Mihail İliç Romm 1 Kasım'da öldü. Daha bir hafta önce montaj odasının önündeki koridorda karşılaşmıştık. Çok bitkin gözükiyordu. Sanki tüm yaşama sevincini yitirmişti. Dikkatini hiçbir şey üzerinde yoğunlaştıramaz bir hali vardı. A.M. Room da tasadüfen oradaydı. Mihail İliç'le onun ne kadar yaşam dolu olduğundan söz etmiştik. Mihail İliç, "Ben onun kadar dayanamayacağım," demişti.

Ne trajik.

Elena Aleksandrovna'nın da M.İ. kadar yaşabileceğini düşünemiyorum. Niye hep iyi insanlar ölür? Bu yüzden toplumunun durumu kötüye gidiyor. Eee, tabii ahlaki değerlerin böyle alt üst olduğu bir dönemde bu normal.

4 Aralık

Bir aydır bu defterin kapağını açmıyorum. Film yıl sonuna kadar bitmek zorunda. Son bir aydır sabah 7.30'dan gece yarısına kadar çalışıyordum. Tam anlamıyla yorgunluktan ölmek üzereyim.

Nataşa B. herkesi bastırdı. Bundan hoşnutum çünkü bu, dengemi koruyor.

Oyuncular başarılarına göre şöyle sıralanabilirler:

1. Nataşa Bondarçuk
2. Yarvet
3. Solonitsin
4. Banionis

5. Dvorşetski

6. Grinko

Solaris için *Rublev*'de çektiğim cehennem azabım çekmekten çok korkuyorum –korkarım yine aynı olacak.

Beata Tickievicz'den hâlâ haber yok.

Friedrich'le ikinci versiyonu bitirdik. Çukray'ın ekibi *Aydınlık Gün*'ü sevdi.

Solaris bitmek üzere. Teslim edildikten sonra bir iki r tu a daha gereksinimi var, sonra da kopyalanacak. Sizov niye gidip kendini İvanov, Agafonova ve Sviridova gibi pisli e bulamı ?

Romanov'un yakında emekli olacağına dair söylentiler var.

29 Aralık

Yarın (ya da eğer kopya hazır değilse öbür gün) *Solaris*'i Sizov'a vereceğim. Hepsi, komiteden olsun yönetim kurulundan ve merkez komiteden olsun ko up gelecekler.

Bir kavga  ıkaca ından eminim.

30 Aralık

Mosfilm filmi bu ak am saat 06.00'da alıyor. Hâlâ film hakkında genel bir izlenimim yok. G sterimden sonra olacak. Bazı bölümler hiç de kötü olmadı: anne, intihar,  ehir, g le dönüş, gece konuşması ve hasta Chris'in sayıklamaları. Fakat parçalar bir bütün oluşturacak mı? İyi bir etki olacak mı? Vermek istenilen fikir anlaşılacak mı?

Nata a tabii ki bir o undan çok iyi. Oynadığı rol ile b t nle mi . Bu sinemada elde edilebilenin azamisi demek.

Çekimleri  ukray'la yapmamız biraz üzücü; ama tabii ki seyirci filmi izlemeye gelecek.

Yussov, laboratuarda filmin kopyalanmasını izlerken  u manzara ile kar ıla mı : İnsanlar, g r    engellemek için dizlerinin üzerine c km  , *Solaris*'ten bir parça daha seyretmeye çalışıyorlar.

Larissa, kendisine *Aydınlık Gün*'ü çok sevdiğini söyleyen Sizov'u görmeye gitti.

Rublev gösterime girdiğinden bu yana ilk yazı *Komsomolskaya Pravda*'da çıktı. Gr. Ognev diye biri tarafından yazılmış. Pis bir yazı. Ama daha iyi, seyircide gidip filmi görme merakı uyandırıyor.

Gazetelerde *Rublev*'in gösterimde olduğunu bildiren hiçbir ilan yok. Ne de şehirde tek bir afiş. Ama biletler karaborsa. Ve her gün filmden etkilenen bir sürü insan arayıp teşekkür ediyor.

1972

En olağanıüstü keşiflerin bizi zamanın varoluş alanı içinde beklediğı inancı yıllardır içimi kemirir durur.

1972

12 Ocak

Dün Sizov, Merkez Komite Kültür Bölümü, Demiçov'un bürosu, komite ve yönetim kurulu gibi değişik mercilerin *Solaris*'le ilgili yaptığı yorum ve eleştirileri dikte etti.

Bu gözlemlerin otuz üç tanesi hakkında tuttuğum notlar var. İşte buradalar. Bunlardan çok var. Bunlardan etkilenmiş olsaydım (bu aslında pek mümkün değil) filmin tümü mahvolurdu. Bu, *Rublev*'de olduğundan daha absürd oldu.

Yorumlar şöyle:

1. Geleceğin dünyasıyla ilgili daha net, bir imaj olmalıydı. Filmde bunun (geleceğin) nasıl olacağına dair bir göstergesi yok.
2. Geleceğin dünyasının çeşitli bölgelerinden görüntüler olmalıydı.
3. Kelvin'in hareket noktası toplumun hangi formuydu – sosyalizm mi, komünizm mi yoksa kapitalizm mi?
4. Snaut uzay hakkında çalışma yapmanın anlamsızlığından söz etmemeliydi. Bunun sonu çıkmaz sokaktır.
5. Tanrı kavramı filmde çıkarılmalı (!?)
6. Beyin tomografisi sonuna kadar devam etmeliydi.
7. Hristiyanlık kavramı filmde çıkarılmalı.
8. Konferans. Yabancı oyuncular filmde çıkarılmalı.
9. Final:
 - a– Chris'in babasının evine dönüşü daha gerçekçi olamaz mıydı?
 - b– Görevini tamamlamış olduğu daha açık olamaz mıydı?
10. Chris'in aylak olduğunu ileri süren öneri hiç olmamalıydı.
11. Gabaryan'ın intiharına neden olan (Lem'dekinden farklı ola-

rak) şey onun kendini arkadaşları ve iş arkadaşları için kurban etmesi olmalıydı.

12. Bir bilim adamı olarak Sartorius insanlıktan yoksun.
13. Kari bir insan olmak zorunda değil (!?)
14. Kari'nin intiharı daha kısa olabilir.
15. Anne'yle olan sahneyi kes.
16. Yatak sahnesi daha kısa olmalı.
17. Chris'in pantolonsuz etrafta gezindiği sahneyi kes.
18. ?! Gidiş-geliş uçuşu ve işi kahramanının ne kadar zamanını aldı.
19. Filmin her şeyi açıklayan yazılı bir açıklaması olmalı.
20. Çekim senaryosundan çıkarılan Berton ile babası arasında geçen gençlikleri üzerine konuşma yeniden eklenmeli.
21. Kolmogorov'dan (insanın fani doğasıyla ilgili) alıntılar konmalı.
22. "Yeryüzü" çok uzun.
23. Bilimsel konferans duruşma gibi.
24. Konferansta durumu olay örgüsüne göre açıklığa kavuşturmalı.
25. *Solaris*'e uçuş gösterilmeli.
26. Snaut ve Sartorius niye Chris'ten korkuyorlar?
27. Okyanusun içinde bulundukları durumdan sorumlu olduğu açık değil.
28. Bilim insancıl mı değil mi?
29. "Dünya bilinemez. Uzay anlaşılamaz. İnsan yok olmak durumunda."
30. "Seyirci şaşkına dönecek..."
31. Solaris nedir? Ya ziyaretçiler?
32. İletişim kurma gerekliliği daha açık verilmeli.
33. Buhran aşılmalı.
34. Kari neden yok oldu? (Okyanus bunu anladı.)
35. Filmin mesajı: "İnsanlığın kendi pisliğini galaksinin bir ucundan öteki ucuna sürüklemesinde hiçbir anlam yok."

Bu aptal liste şu sözlerle bitiyor: Başka itiraz yok.

Ben de pes edebilirim.

Bu bir çeşit provokasyon... Peki ama gerçek istekleri ne, merak ediyorum. Bu değişiklikleri yapmayı reddetmemi mi istiyorlar? Ne için? Yoksa bunları kabul etmemi mi? Fakat bunu yapmayacağımı biliyorlar.

Artık hiçbir şey anlamaz oldum.

21 Ocak

Kesinlikle bunların ne anlama geldiğini bir türlü anlayamadım. Daha doğrusu, bu düzeltmeleri bana verdiklerinde kafalarında ne düşünce vardı **çıkaramadım**.

Tabii ki düzeltmelerin yapılması söz konusu değil, tüm film bozulur. Peki ama eğer **yapmazsam**? Olayın tümü provokasyon, fakat bunda bir anlam göremiyorum.

Sadece zaten benim de planladığım bazı değişiklikleri yapacağım, onlar da filmin genel dokusunu bozmayacak.

Bu onları tatmin etmezse, ne yapalım, elimden daha fazlası gelmez.

Yermaş'ı görmeye gittim. *Solaris* ve değişiklikler hakkında tek kelime etmedi. Yoksa beni "underground" bir yönetmen mi saydıklarını sordum. Ayrıca bu işkencenin daha ne kadar süreceğini. Ve yılda iki film yapıp yapamayacağımı. (Hımmmm, gerçeği yazabilecek durumda değilim bile; *on yılda* iki film.)

Yermaş benim sapına kadar Sovyet olduğumu ve az iş çıkardığının doğru olmadığını söyledi. Buna karşılık ben de, lütfen beni destekle ve işimi garanti et, dedim. Aksi takdirde savunma konumuna geçmek zorunda kalacağım.

Aslında eğer ciddi bir skandala yol açmak istemiyorlarsa *Solaris*'in gösterimine izin verecekler. Çünkü benim işsiz güçsüz bir köşede oturup anayasal hakların ihlal edilmesine seyirci kalacağımı sayıyorlarsa çok yanıhıyorlar.

Dernek – benim de içinde bulunduğum – bir değişiklikler listesi hazırladı. Bunları titizlikle uygulayacağız, hem de bu değişikliklerin en az bana verilen 35 maddelik listedeki itirazlar kadar demagojik olmalarına rağmen.

Ortada bizim derneğin Çukray'ın belirlediği ilkelere göre yeniden düzenleneceğine dair bir söylenti var. Eğer bu böyleyse, *Aydınlık Gün*'ü kendi stüdyolarımızda yapmak durumunda oluruz. Çukray güvenilir ve şüphe uyandırıcı biri – *Rublev*, şu anda gösterimde olduğu Vladimir'de büyük bir başarı gösteriyor. Sinemanın önünde kuyruklar oluyor ve bilet almak da mümkün değil – Larissa Rovno'ya gidip kamyoneti ayarladı.

9 Şubat

Bugün son değişiklikler nedeniyle yapılması gereken senkron çalışması için son gün. Altı ayrı yerde sesleri yeniden kaydettik ama bana öyle geliyor ki hâlâ bir sürü şey "açıklığa kavuşturulamadı" (bizim komite arkadaşlarımızın terminolojisinden). Başka bir deyişle, değişiklikler yapıldı yapılmasına da sonuçta film olduğundan daha az sofistike olmadı. Bu Sizov'u endişelendirebilir. Bilmiyorum! Her neyse bir daha filme dokunmamaya çalışacağım.

Öyle görünüyor ki, *Aydınlık Gün*'ü kendi derneğimizde yapacağım. Otofinsans yöntemlerini de değiştirmek istiyorlar. Göreceğiz. Vadim'le çekime ya Ağustos ya da Eylülde başlayacağız. Kolay olmayacak. Ben tepeden tırnağa "çıplak" olacağım, Vadim ise bana yeteri kadar yakın bile değil. En azından benimkine benzer bir ruhu (onun ruhu olup olmadığından bile emin değilim) yok ki ona güvenip açılayım.

Rerberg'i filmde çalışmaya davet etmeli miyim?

14 Şubat

Sizov'un duyduğuna göre İvanov *Solaris*'in Cannes Film Festivali'ne gönderilmesi gerektiğini söylemiş. Bunun İvanov'la ne ilişkisi var anlamadım.

"Kulikovo Ovası" ve "Çocuktum ve Hastalandım" *Aydınlık Gün*'e konulmalı.

15 Şubat

Film komiteye gönderildi. Tartışma yapılmadan. Sizov arayıp filmin şimdi daha iyi ve uyumlu olduğunu söyledi. Fakat yeni başka kesintiler olabileceğini ima etti. Onlara direnmeliyim. Uzunluk estetik bir unsur.

17'sinde Sizov'u görmeye gideceğim. Onun arzusu üzerine. Bir konu hakkında konuşacakmış. Sürprizlere dayanamam, hep tatsız olurlar.

Yorgunum. Nisan'da kırkıma basacağım. Fakat hayatımda rahat ve huzur yüzü görmedim. Özgürlük yerine Puşkin'in huzuru ve iradesi vardı, bende bunlar bile yok.

Rublev'i seyredenler bana mektup yazıyor. Bazıları çok ilginç. Seyirci, tam düşündüğüm gibi filmi anlıyor.

BİR ÖYKÜ

Birisine mutlu olma fırsatı verilir fakat bunu kullanmaktan korkar, çünkü mutluluk onun düşüncesine göre imkansızdır. Ancak deliler mutlu olabilirler. Her nasılsa şartlar bir gün kahramanımızı bu fırsatı kullanmaya ikna eder ve mucize bu ya, mutlu olur.

Ve delirir. Yalnızca deli olmakla kalmayıp normal insanların bilmediği ve giremeyeceği bir dünyayla da birtakım görünmez bağlar içinde yaşayan deliler safına katılır o da.

En olağanüstü keşiflerin bizi zamanın varoluş alam içinde beklediği inancı yıllardır içimi kemirip durur. Bizim zaman hakkındaki bilgimiz dünyadaki her türlü şey hakkındakinden daha az.

16 Şubat

Sinema endüstrimiz içinde bulunduğumuz şu an, elbette ki en berbat durumunu yaşıyor. Devlet sırf parayı sağlayan kendisi olduğu için yeni fikirleri çiğneyip geçmekte, yaratıcılıktan yoksun, çanak yalayıcı, ruhsuz bir çamura bulayıp bir kenara atmaktadır.

İki lafı biraraya getirmekten aciz birtakım omzu kalabalık yetkili, sinemamızı yerle bir etmiştir. Ana yapıdan ancak orada burada rastlanabilen yıkıntılar geriye kalmıştır. Son zamanlarda savaş öncesi İtalyan sinema tarihini okudum. Tanrım, bana olduğu gibi Sovyet sinemasını anımsatıyor. Şimdiye dek hiç bu denli düşmemiştik.

Solaris'imi bitirdim. *Rublev*'den daha armonik, daha amaca yönelik ve daha az örtük. Daha zarif ve daha uyumlu. Karşılaştırma yaptığımdan değil. Bitti ve yapıldı ve işte öyle. Şimdi *Aydınlık Gün*'le ilgili düşünmeye başlamanın ve *Sert Rüzgar*'ı (*Ariel*'in yeni adı) öne sürmenin bir yolunu bulmanın zamanı.

21 Şubat

Romanov filmi kabul etmedi ve kağıdı imzalamıyor. Bir değişiklik yaptığımı düşünüyor. Sizov beni perşembeye görmek istiyor. Beni açıkça bu düzeltmeler konusunda tartaklamak istiyor. Ne düzeltmesi? Bu iş yine "Rublev" hikayesine dönecek.

Akşam.

Bagrat Erivan'dan arayıp *L'Humanité*'de Louis Aragon'un doğum günü onuruna çıkan bir makaleden söz etmiş. Bu makaleye göre Louis Aragon çok sevdiği (ve görmek istediği) iki film olduğunu söylemiş. Biri Godard'ın *Pierrot le Fou*'su, diğeri *Rublev*. Bu gazete-yi bulup makaleyi okumahyım.

Savonarola hakkında bilgi edinmek istiyorum. Boticelli'ye olan ilişkisini.

22 Şubat

Beata'ya *Ariel* konusunda yazdım.

Andruşka hasta. Grip oldu. Benden kapmış olmalı. Çok endişeliyim. Bütün gece uyumayıp, ağladı. Ateşi vardı herhalde. Mermer sesleri çıkarmaya başladı, öyle komik geliyor ki kulağa. Dişleri hâlâ çıkıyor. Bir iyileşse.

Şimdi ne umabilirim? Öyle ya da böyle önümüzdeki bir kaç yılı işsiz geçireceğim.

Evin tamiri, Moskova'da dairelerin değiştirilmesi, kamyonet bulmak ve taşranın yolunu tutmak iyice acil hale geldi.

Rublev için ettiğimiz gibi bir kavga mı istiyorlar. Buna inanmak zor. Neyse Romanov da bunu istiyor zaten. Bakalım bunlar *Solaris* denen çılgın şey hakkında yabancı basımn yazdıklarına ne diyecekler. Ya Polonyalılardan ne haber?

Nasıl bu kadar aptal olabilirler?

Bir süre daha bekleyip sonra ne olup bittiğini bir iki kişiye anlatacağım.

Duyduğuma göre Naumov filmin kabul edilmesi için uğraşıyor-muş. Romanov'un yokluğunda bunu başarsa bile bir gün dönecek nasılsa.

23 Şubat

Böyle elim kolum bağlı oturup birinin filmime izin vermesini daha ne kadar bekleyeceğim?

Bu ne olağandışı bir ülke böyle, uluslararası sanatsal bir zaferimiz olsun istemiyorlar mı? İyi film ve kitaplarımız olsun istemiyorlar mı? Bunlar gerçek sanattan korkuyorlar. Bu da oldukça anlaşıl-

lır. Sanat insana ait olduğundan bu onlar için ancak kötü bir şey, çünkü onların tek amacı yaşayan her şeyi, en ufak bir insanıyeti, her türlü özgürlük arzusunu ve kasvetli ufkumuzdaki herhangi bir sanat oluşumunu ezip geçmek.

Bağımsızlığın her türlü belirtisini yok edip insanları hayvan düzeyine indirgemedi içleri rahat etmeyecek.

Böyle yaparak da her şeyi yok edecekler, kendilerini de Rusya'yı da.

Yarın Sizov'a gidiyorum. *Solaris*'le ilgili ne olup bitiyor, bana açıklayacak. Muhtemelen beni razı etmeye çalışacak, yumuşatıp ikna etmeye uğraşacak. Yine her zamanki hikaye.

Friedrich'in sözünü ettiği Korolenko öyküsünün okumalıyım. Sibirya'da her yerden kilometrelerce uzak bir yerdeki köy hayatı, onların önyargıları vs... Varolan bir kitabı perdeye yansıtmak bir şeyleri sıfırdan yapmaktan şüphesiz daha kolay.

Edebi değeri daha az olan eserlerin de sinemaya uyarlanması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü ne de olsa gerçek olan bir şeyin tohumunu taşıyor ve bu, çekim sürecinde gelişip senin ellerinde harika sonuca ulaşabilir.

25 Şubat

Romanov filmi kabul etmedi ve bana yeni bir değişiklikler listesi gönderdi.

1- Filmi kısalt (300 m. 'den az değil)?!

2- Kari'nin intihar sahnesini çıkar.

3- Şehri çıkar.

4- Anneyle olan sahneyi çıkar,

5- Chris'in kestiği elbise de çıkmalı.

6- En sondaki akan sulu sahneyi çıkar.

Tabii bunların hiçbirini yapmayacağım.

28 Şubat

Bu gece geç saatte gökyüzüne bakıp yıldızları seyrettim. Sanki onlara ilk kez bakıyormuşum gibi geldi. Büyük bir şaşkınlığa uğradım.

Yıldızlar üzerimde olağanüstü bir etki bıraktılar.

31 Mart

Romanov 29'unda stüdyoya geldi ve *Solaris* tek bir değişiklik yapılmadan kabul edildi. Kimse buna inanamaz. Çünkü filmi kabul edecek anlaşmayı imzalaması gereken tek insan Romanov. Biri onun içine Allah korkusu koymuş olmalı.

Duyduğuma göre Sizov filmi üç önemli bilim adamına göstermiş. Adamlar konularında öyle uzmanlar ki sözleri etkisiz kalmayacaktır. Bir de mucize diye bir şey yok derler; neredeyse her şeyin iyiye gideceğine inanacağım.

2 Nisan

Bugün (daha doğrusu dünkü) T.G. arayıp Sizov'un *Solaris*'i Cannes'a gönderdiğini söyledi. Olabilir.

Cannes Festivali organizatörlerinden biri bugün geliyor. (Pozner arayıp söyledi).

Bir an önce yeni filme başlamalıyım; ya *Aydınlık Gün* ya da *Feragat* (Ariel'in yeni ismi).

En kısa zamanda K. Şişkin'in yerinde *Ariel* ile ilgili bir okuma yapılmalı. (Benim düşünceme göre) sonra Erivan'a gitmeliyiz. Her halükarda bir an önce yeni bir filme başlamalıyım ki gelirim kesilmesin.

Akşam.

Zen beni çok heyecanlandırdı. Şu an birinin Koan hakkında yazdığı tezi (daha doğrusu araştırma notlarını) okuyorum. Çok ilginç.

"... iyi yazabilmek için gramer kurallarım unutmamalıyım."

Goethe

"Dostoyevski bana tüm düşünürlerden daha fazla şey veriyor, Gauss'dan da fazla."

Einstein

"Biz birine Allah'ın ona bahsettiğinden daha fazla hoşluk yüklüyorsa duygusalız demektir."

R. T. Blice

6 Nisan

Artık kırk yaşındayım. Peki ama bunca zamandır ne yaptım? Üç tane acınası film. Çok az! Gülünecek derecede az ve önemsiz.

Dün gece acayip bir rüya gördüm. Gökyüzüne bakıyordum. Çok açık ve yumuşaktı ve yüksek, üzerinde öyle yüksek görünüyordu ki sanki yavaş yavaş kaynıyordu. Sanki maddeleşmiş ışık gibi, sanki gün ışığında aydınlatılmış kumaşın iplikleri gibi, ipek gibi, bir Japon işlemindeki yaşayan iğne darbeleri gibi. Ve bu lifler, hafif yaşayan iplikler hareket edip akmaya başladılar. Çok yükseklerde ulaşamayacak yerde havada süzülüp kuş şeklini aldılar. O kadar yüksekteydiler ki eğer kuşlar tüylerini düşürseler tüyler yere düşmeyeceklerdi, yeryüzüne inmeyeceklerdi. Yukarı uçacaklardı ve bizim dünyamızdan silinip gideceklerdi. Çok yumuşak ve büyüleyici güzellikte bir müzik o yükseklikten aşağı süzülüyordu. Müzik sanki çınlayan çanların sesiydi ya da kuşların ötüşü müziği andırıyordu.

"Onlar leylek" dediğimi duydum aniden birinin ve uyandım.

Acayip ve çok güzel bir rüya. Bazen muhteşem rüyalar görüyorum.

Sizov Amerika'ya gidiyor, *Solaris*'i de yanında götürüyor.

24 Nisan

Sizov *Solaris*'i Amerika'ya götürmedi. Filmin Cannes'daki şansının herhangi bir nedenden bozulmaması için. Kesinlikle Cannes'a gidiyor.

Festival 4-9 Mayıs arası. Baskakov, Banionis ve ben, bir de Nataşa B. gidiyoruz.

7 Mayıs

Larissa'yla Erivan'a gittik. Bagrat bir parça dağılmışa benziyor bir türlü çekime başlayamıyor. Ermenilerle birlikte çalışmak giderek canımı sıkmaya başladı. Bayağı işe yaramaz oluyorlar.

10'unda Paris'e uçuyoruz.

Cannes'da *Solaris*'in açılış gösterimi ayın 13'ünde. Herhangi bir ödül alacağını sanmıyorum. Programda epey iyi filmler var. Petri, Pollack, Jancso. Neyse göreceğiz.

Sizov'u görmeye gittim. *Rublev*'in gösterim paralarını alabilmemiz için gerekli olan dokümanları düzenleyecekti.

Volodya Vissotski, Marina'nın daveti üzerine Eylül'de Fransa'ya gitmeyi önerdi. Belki bir olasılık.

8 Mayıs

Aydınlık Gün ile *Feragat*'ı yeniden daktiloya çekilmek üzere gönderdim. Hangisi kabul edilirse ona başlamayalım. *Aydınlık Gün* muhteşem bir film olabilir ama çekimi zor olacak. *Feragat* anti-entelektüel önyargılı ve etkileyici finali büyük geleneksel bir film olabilir.

Yussov hakkında ne yapacağım? Çok alıngan, nörotik ve tutucu. Onunla çalışmak gittikçe zorlaşıyor.

9 Haziran

Bu, sonunda insanı depresyona, hayal kırıklığına, hatta akşamdan kalma gibi bir duyguya, suçluluk duygusuna sürükleyen etkiye sahip bir film. Birçok insan *Rublev*'i kabullendi. Çünkü o zaten uzun bir süre askıda kaldı. *Solaris* ise hiç bekletilmedi. Bu yüzden birçok arkadaş ve yoldaşım korku içinde.

Sizov'la Yermaş'a iki senaryoyu da verdim. *Aydınlık Gün* ve *Feragat*. Pazartesi de Baskakov'a vereceğim.

Eğer *Feragat* geçerse büyük bir olasılıkla *Aydınlık Gün* için uğraşmayacağım.

Çalışmaya başlamalıyım. En kısa zamanda. Sizov'un dediğine bakılırsa şu an benden beklenen, güncel ve uyumlu bir filmmiş, o yüzden de iki senaryo da iyi değilmiş. Görevimin Sovyet sinemasının seviyesini yükseltmek olduğunu söyledim ona, güncel konulara değinmek benim işim değil.

Tek düşündüğüm borçlarımı ödemek, daireleri değiştirmek ve tamiraty yapmak. Aksi takdirde yaşantımız darmadağın olacak.

14 Haziran

Bir tarafta maneviye, geleneksele, süregelene, öte tarafta işkence görene, kısıtlanana, yıpratılana duyulan eğilim ve onun ayrıştırılmış ve izole edilmiş metafizik detayları arasındaki karşıtlık, belki de ilişki. Thomas Mann'm *Faustus*'u.

Yaratıcı bireyi gerçekliğe bağlayan binlerce bağ var, bu ilişki kültür tarihinin de belirlediği gibi sayılamayacak denli çok örneği olan, o hep aynı ilişki.

Arzum, bireyle gerçeklik arasındaki bağları yeniden okuyup bunların arasından gelenekçi ve tutucuları atmak (ki bu olanaksız).

Bu bizim şu bildik çelişki modeli; ruh ve duyular, tin ve ten, Tanrı ve şeytan, iyi ve kötü...

Montajın ritmi ya da bir karenin uzunluğu, bunlar düşünüldüğü

gibi profesyonel anlamda seyirciyle bir bağ kurmak için gerekli olan unsurlar değiller. Bunlar karakteri ve filmin yazarının özgünlüğünü ifade eder. Ne yazık ki günümüzde sinemacılar montajın ritmini talihsiz izleyicinin yutması gereken hapı yaldızlamak için kullanıyorlar. Bence bunu yalnızca para kazanmak için yapıyorlar.

Babama göre *Solaris* bir film değil de edebiyata eş değerde bir şeymiş. İçeride dönük edebi ritmi, banal sloganlardan uzak oluşu ve anlatıda her biri spesifik bir işleve sahip bir dizi detayla dolu olmasından sanırım.

22 Temmuz

Bu defterin sayfalarını epeydir açmıyordum. Larissa'yla birlikte Ermenistan'daydık, Bagrat'la ve Propaganda Bürosuyla yapacağımız iş yüzünden.

İşler Bagrat açısından pek iyi gitmiyor. Bana öyle geliyor ki kendisi de *Şarap Çıkarmak* ile ilgili ne yapacağını bilmiyor. Çocuk pek iyi değil. Senaryo ve diyaloglar tam anlamıyla kötü. Bilmiyorum: Bunlarla sonsuza dek kalamam. Gukasyan'ın bizi buraya gelmeye ikna etmek için aylarca uğraşmasına rağmen hiçbir şey kazanamadık. Propaganda Bürosunun ödeneğinden bir haber yok. Ya dolandırıcılık ya da bunlar bu işi bilmiyor.

Arayk ve M. Razmik'le Zangezur'a gittik. Şaşırtıcı. Sizov Karlovi Vari'ye gitmeden önce senaryoyla ilgili olarak onu görmeye gittim. O da, "Bu senaryoların hiçbirisi destek görmüyor," dedi. Eminim ki en ufak bir çaba bile gösterilmiyor.

Ağustos'un 1'inde Larissa'yla Locarno'ya (İsviçre) festivale gidiyoruz. Jüriye seçilmişim, rica edildi. Sanırım uzunca bir seyahat olacak.

Taşrada işler hâlâ yolunda gitmiyor. Duvarlar yeniden inşa edilmek zorunda. *Solaris*'ten gelen para borçlarımı kapatmaya bile yetmedi.

Aydınlık Gün'ü çekmeye bir başlayabilsem!

Tyapa taşrada, onu çok özledim.

Volodya Vissotski bana daire değiş tokuşlarıyla ilgilenen Puşkar-yov ile ilişki kurmama yardımcı olmaya söz verdi. Bu daireyi en kısa zamanda değiştirmeliyiz, burada yaşanmaz oldu. Leva Kulidahanov da bize yardım etmeye söz verdi.

19 Ağustos

Larissa'yla İsviçre'den döndük. Locarno'da jüri başkanlığı yaptım.

Her şey çok iyiydi. Komite sonuçlardan memnun oldu. *Rublev* epey övgü aldı.

Kamşalov'a göre *Aydınlık Gün*, hakkında net ve detaylı açıklama verildiği takdirdê (ki yanlış anlaşılmıştı) onaylanacak.

Komite yeniden organize oluyor. Herkes panik içinde, kimin başkan olacağı belli değil. Sizov değiş tokuş için yardımcı olacağını söyledi. Birçok şey aynı anda oluyor. Yakında yurtdışına birkaç seyahat daha var gündemde. Fakat beni tek bağlayan şey bir an önce işe başlamak. Moskova'nın çevresinde yangınlar çıkıyor. Turbalıklar ve ormanlar yanıyor. 500 hektardan daha fazla yer. Korkunç. Kıscası Moskova dumanaltı olmuş durumda. Tyapa için çok endişeleniyorum. Evi belki eylülde tam olarak tamir edebileceğiz.

23 Ağustos

İsviçre inamlmaz ölçüde temiz, düzenli ve her türlü patırtıdan bıkmış insanlara göre bir yer. Tam bir deli evi gibi – sessiz, sakin, kibar hemşireler, gülümsemeler...

Aydınlık Gün oluyormuş gibi gözüküyor – Bir karşılaştığımızda Baskakov, Sizov ve Kamşalov'u ikna etmiş olmalıyım. İş hemen başlamalı.

Romanov görevden alınıp yerine F.T. Yermaş atandı.

Bugüne dek bana ılımlı bakan biri hali var.

Larissa bugün köye gidiyor. Evi çabuk tamir edebilecek birileri bulunmuş.

Yermaş'ın yeni ofisinde *Aydınlık Gün*'le ilgili bir toplantı vardı. On-
dan ve benden başka, Sizov, Kamşalov, Baskakov ve Naumov ora-
daydı.

Üzücü olan, en kötü davrananın Baskakov oluşuydu. (Bir gün ön-
ce ona gitmiştim; "*Solaris*"le ilgili olarak Larissa'yla Paris'e gitme-
me izin vermesini istemek için. İsteğimi, meslektaşlarımın bunu
haksız bir ayrıcalık sayacakları gerekçesiyle reddetmişti. Ne man-
tiksiz ve aptalca bir gerekçe! Daha önce böyle ayrıcalıklar tanındı
çünkü. Ozerov ve Bondarçuk Paris'e benzer nedenlerle gitmişler-
di.) Hatta konuşurken komünizmle ilgili ağzında bir şeyler gevele-
yip etrafa sinirli sinirli bakındı. Baskakov böyle biri işte.

Onlara film hakkındaki düşüncelerimi açıkladım. "Karakterle-
rin ülkeleriyle aralarındaki ilişki"den, daha doğrusu "ülkelerindeki
yaşamla aralarındaki ilişki"den söz açıldı. Hepsi benim ülke için bi-
limsel ve teknolojik ilerlemeyi de içeren yeni ve önemli bir şey yap-
mamı istiyor. Onlara bunun benim çizgim olmadığını, benim daha
çok evimde oturup insani sorunlarla uğraştığımı söyledim.

Her neyse, tüm bu konuşmaların sonucunda benim filmin tüm
planını yazılı olarak açıklamamı istediler. Tabii ben bu isteklerini
hemen yerine getirdim ama hâlâ meseleyi anladıklarını sanmıyo-
rum. Ayda iki kez aldıkları maaş bordrosu dışında bir şey okumak-
tan acizler aslında. Ayrıca senaryoda olmayıp çekim senaryosuna
koyduğum değişiklikleri de belirtmeliyim. Nazlanarak, ancak be-
nim yazacağım bu yazıyı okuduktan sonra (ki bu onlara gönderildi)
çekim senaryosuna başlamamı kabul ettiler.

Gelecek hafta başı (yarın) ya stüdyoyu ya da Naumov'u arayıp
ne olacağını öğrenmeliyim.

Ah, evet ayrıca çekim senaryosunu 3200 m.'ye indirmemi –yani
1 saat 50 dk.– istiyorlar.

Yapıcı bir yaklaşım sergileyebilirim, samrım bunu yapabilirim.
Tek bir şey var: Film tek bölüm olursa bana daha az para verirler.

Benim asıl endişelendiğim şey, gizli kamerayla annemi çektiğim

sahneler. Demek istediğim, bazı malzemelerin onun izin alınmadan çekilmesine ne tepki verecek?

Larissa, Tyapa ve Anna Semyonovna köydeler. Lara bir şey yazmadı. Endişeliyim. Hiçbir şeyden haberim yok. Nasıllar, evin tamirata başladı mı, para göndermem gerekiyor mu? Hiçbir şey bilmiyorum.

20'sinde İtalya'ya gidiyorum. Ülke harika ama bana eşlik edenler çekilmez insanlar – Gerasimov, Ozerov, Krabrovitski... Tek yol onlarla hiçbir şey tartışmamak. Yalnızca gülümseyip havadan sudan konuşmak. Göreceğiz.

23Aralık, Moskova

Bu deftere elimi sürmeyeli üç ay olmuş, öyle çok şey oldu ki. İtalya'ya, Brüksel'e, Lüksemburg'a ve Bruges'e gittim. Sonra da Paris'e *Solaris*'in Fransızca versiyonunu 12 dakika kısaltmaya gittim. Belçika'da Erasmus'un evini, Memling Van Eyck ve Brueghel'in resim çalışmalarını gördüm.

Paris çok güzel. Orada kendini özgür hissediyorsun; kimsenin sana ihtiyacı yok, senin de kimseye ihtiyacın yok.

İtalya'yı bu sefer sevmedim. Belki birlikte gittiğim insanlar yüzünden belki de bu sefer bende kartpostal imajı uyandırdığı için. (Sorrent ve Napoli'ye gittik.)

Roma karşı konulmazdı. Çok şaşırtıcı bir şehir. Başka şehirlerde aynı ağaçlarda olduğu gibi binalarda yıl halkalarını görürsün, Roma'da gördüğünse on yıllar, belki de çağ halkaları.

Aydınlık Gün'e başlamamı onaylar görünüyorlar.

Yussov son dakikada filmde çalışmayı reddederek beni yarı yolda bıraktı.

Neyse ki Goşa Rerberg serbest (şimdilik). Eminim ki Yussov benimle çalışmayı reddetmesinin bana en fazla stresi yaşatacağı anı bekledi. Beni nedense bir türlü sevemedi. Kinci biri. Entelektüel ca-

miaya karşı bir sınıf nefretiyle dolu. Mişa R. ve Larissa onun her fırsatı beni aşağılamak için kullandığını söylediler. Ne yalan söyleyeyim, hiç hatırlamıyorum.

Bu işin böyle bitmesine, ne yalan söyleyeyim, sevindim. Ayrılmanın zamanıydı. *Solaris*'de bile hep yerimizde sayıp durmuştuk. Yussov o ana kadar yapılmış olana sırtını dayıyordu ve bunda da gelecek yoktu. Ayrıca *Aydınlık Gün*'e kavramsal olarak dayanamadı. Kendi düşük orta sınıf bilinciyle benim kendim hakkında bir film yaptığım düşüncesi onu dehşete düşürdü.

Larissa, Tyapa ve Anna Semyonovna'yı köydeki evden geri getirdi. Tyapa serpilmiş ve çenesi düşmüş. Fakat hâlâ dayanılabilecek derecede. Çok tatlı, ayrıca da inanılmaz komik.

1973

Sanatçı mutlak hakikate galip gelmek için (fakat gizlice ya da saklanarak değil ya da dönüp dolaşarak değil ya da bir çeşit ekolojik düzenin ferahlığında değil) uğraşıp didinen bir varlıktır.

Sanatçı bu hakikate, kusursuz ve bütün bir şey yarattığı her seferinde galip gelir.

Ведь координаторы каналов художников.
А наша власть сплошь состоит из посредов.

Если удастся сделать "Белый день" надо бросить
попытку, на фильм, т.е. пойти на
сценарий о Достоевском.
Пора уже...

А может быть и покурить и ве?

Каждый имеет право курить.
Ведь, наверное. Но оно должно быть распробовано.

А что распробовать? Вода или серебряная
порода?

Серебряная порода - красивое дерево

Прекрасно смотрится и из фетра колорит
абсолютно? Это единственная порода. Сам я
попытка, машину никогда не курю.
А как сейчас складываются условия в
деревне!

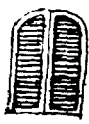
Дверь и створки

Канал у границы

дверь

Полки с
буксами или
раскрывающиеся

1973

9 Ocak

Yeniden gözden geçirilmiş senaryo önceki gün komiteye gönderildi. Sizov projenin gerçekleşip gerçekleşemeyeceğine dair kesin yamın üç hafta içinde kesinleşeceğine söz verdi. Tanrım, yardımcı ol!

24 Ocak

Sinemamn, diğer sanat dallarından ayrı olarak (içlerinde en demokratik olanı sıfatıyla) her seyirciye aym şekilde ulaşan genel bir etki bıraktığını düşündüğüm bir zaman vardı. Film ilk ve önde gelen bir dizi kaydedilmiş imgeydi ve imgeler fotografik ve tek anlamlıdır. Böyle olunca da seyredilen herkes tarafından tek ve aynı biçimde algılanabilir. (Bir yere kadar tabii.)

Fakat ben o zaman yanıliyordum. Oysa her insana bireysel olarak hitap etmeyi sağlayacak bir ilke ortaya atılıp geliştirilmeli. "Genel" kavram özele indirgenmeli. (Edebiyat, resim, şiir, müzikle de karşılaştırılabilir ölçüde.)

Bunu gerçekleştirebilmek için de prensip, bence, olabildiğince az şey göstermek olmalı, öyle ki izleyici bu az şeyi anlamak için daha fazla kafa patlatarak bütün hakkında kendi fikrini geliştirebilsin. Benim görüşüm, bunun, sinematografik imgenin oluşturulmasında ana öge olması. Buna semboller açısından bakarsak, sinemadaki sembol, doğadaki ve gerçeklikteki sembol ile aym. (Tabii burada söz konusu olan detaylar değil, ama gizlenenler sorunsalı).

Son birkaç gündür hepimiz hastayız. Hele ben burada üç haftadır yatıyorum. Ve yine iğrenç bir bekleyiş ve belirsizlik durumundayım. *Aydınlık Gün*'e izin çıkıp çıkmamasını kastediyorum.

Çalışmamak büyük ıstırap.

Saşa Mişurin iyi bir öneride bulundu: Kazak stüdyosu için Aue-sov'un *Abalo*'sundan uyarlanmış bir senaryo.

Yalnız bunu dikkatlice yazmalı, para paketinin de ellerimden kapılmasına izin vermemeliyim.

Strugatski kardeşlerin *Yol Kenarında Piknik* adlı bilim kurgu öyküsünü yeni okudum. Bundan harika bir senaryo çıkartılabilir.

Şimdi biraz Orta Asya film stüdyolarından para kazanmayı düşünmeye değer, borçlarımı ödemek zorundayım çünkü; 8000 ruble oldu. Aytmatov'un öyküsünden uyarlanan kısa filmin sanat yönetmenliğini üstlenme teklifini geri çevirdiğim için pişman bile oldum. Her şeyden öte aylık düzenli bir maaş getirebilirdi. Gelecek sefere böyle aptalca davranmayacağım.

İki çeşit rüya vardır: Birincisinde rüyayı gören olayları bir tür büyüyle yönetir. Olan ya da olacak her şeyin efendisi kendisidir. İkincisinde rüyayı görenin söyleyeceği bir şey yoktur, pasiftir. Kendisine yapılan vahşetten ve kendini korumaktan aciz oluşundan acı çeker. Ona olanlar istemedikleridir ve bunlar en korkunç ve acı dolu şeylerdir. (Kafka'mn yazısındaki gibi.)

"Bir ressamın aydınlanma anları ona bilinci yoluyla gelmemelidir (diğer sanatçılara olduğundan biraz farklı olarak): onun keşifleri kendine bile gizemlidir ve tartışmanın o uzun yolunu bırakıp kestirmeden çalışmasına yansıtılmalıdır. Çünkü bu geçişi fark edecek zamanı yoktur. Onları beklemeye yatar, gözlemler ve tutarsa bunlar peri masalındaki çil çil altınlar gibi toza dönüşürler."

Rilke, *Karısına Mektuplar* (Cézanne ile ilgili).

Yaşam ne üzücü! Devlete danışmadan çalışan herkesi kıskanıyorum. Aslında, tiyatro ve sinema alanında çalışan insanlar dışındaki herkes özgür (televizyonu buna dahil etmiyorum çünkü o sanat değil). Maaş açısından da özgürler tabii, ama en önemlisi çalışabiliyorlar.

Yetkililer ne kadar duyarsız! Gerçekte edebiyata, şiire, müziğe, resme, sinemaya ihtiyaçları var mı? Yok tabii. Tam tersine yaşam onlarsız ne kadar basit olurdu.

Boris Leonidoviç (Pasternak) benim daha dört film yapabileceğimi söylediğinde ne kadar haklıymış. Birinciye yaptım; *Solaris*. Geriye üç tane kaldı. Hepsi bu!

Çalışmak istiyorum, fazla bir şey değil. Çalışmak! İtalyan basınının dahi diye söz ettiği bir yönetmenin işsiz olması tam anlamıyla çılgınlık ve suç. Dürüst olmak gerekirse bence bütün bunlar, nasılsa iktidar sahibi olmuş seviyesiz insanların öç alma çabalarından öte bir şey değil.

Her şeyin ötesinde sıradan ve seviyesiz insanlar sanatçılara dayanamazlar. Bizim yöneticilerimiz de istisnasız hepsi sıradan.

Aydınlık Gün'ü çekmeyi başarırısam, Dostoyevski filmi için bir tretman ya da en azından bir senaryo yazmalıyım. Bu iyi bir zaman... ya da her şeyin canı cehenneme mi demeliyim?

En güzel ağaç nedir? Karaağaç olmalı. Yalnız büyümesi uzun zaman alıyor. Hangisi hızlı büyür? Aksögüt ya da gümüş kavak? Gümüş kavaklar çok güzel ağaçlar.

Fedya aracılığıyla bir araba alabilecek miyim, merak ediyorum. Bu tek olasılık. Kendi başıma hayatta alamam. Ama taşradaki hayatı da kolaylaştırmak istiyorum.

cak, "Oktyabr" ya da "Rossiya"da değil, "Mir"de. Patronlar benim filmlerimi iyi sinemalar için yeteri kadar iyi bulmuyorlar. Bırak la-net Gerasimov'u "Rossiya"da seyretsinler.

Besbelli ki onlardan bana iyilik yapmalarını bekleyemem ama açılışa da gitmek zorunda değilim.

Kim senin sana ihtiyaı olmadığını anlamamanın zamanı. Ve buna göre davranmanın. Bunun üzerinde olmalısın. Her şey bir yana, ben Tarkovski'yim. Ve yalnızca bir Tarkovski var, öyle bu dünyanın bir sürü Gerasimovları gibi değil, onlar ordu gibiler. Benim işim film yapmak, askeri birimler arasında çıkan tartışmalarda yer almak ve sözde sanatçılar arasında yaygın asılsız övgü ve pohpohlama halkasında bulunmak değil.

Tarassov telefon etti. "Mir"deki ilk gösterimin organizatörleri onunla ilişkiye geçmişler. Larissa drumu açıklayıp gerçekten hasta olduğumu ve bu yüzden açılışa gelemeyeceğimi söyledi. Gelecekte durumumun nasıl olacağını anlamak için *Aydınlık Gün*' yapmam gerek. (Hâlâ bu filme ne ad koyacağıma karar veremedim.)

Oynanan, perdeye aktarılan her kk öykü ya da senaryo sinema demek değildir. Bunların sinemayla bir ilgisi olamaz. Sinematografik bir çalışma her şeyden önce diğer hiçbir sanat formuna uydurulamayacak bir çalışmadır. Yani sadece sinemanın kendi kaynaklarıyla ve sinema içinde yaratılabilir.

Keşke biri çıkıp benimle beş yıllık bir anlaşma imzalasa ve bu zaman içinde yapabileceğim kadar film yapmamı istese. Benim yapmayı istediğim filmleri ama. Zamanı boşa harcamamalıyım. Sanırım bu beş yıl içinde yedi tane film yapardım.

31 Ocak

Yoğun yaşam biçimimiz hepimize dar bir alanda tanımlanmış bir rol veriyor, buna bağlı olarak da ruhumuzdaki unsurları geliştirmeye yönelik yaratıcı eylemler de ancak o rolün sınırları içinde olabiliyor. Ruhumuzun bu sınırlı alan dışındaki bölgeleri de ziyan edilmiş oluyor. Tabii bir de iletişim eksikliği. Bu da psikolojik ve sosyolojik fak-

törlerin birleşip korkuyu, güvensizliği, ahlaki tabansızlığı üretip umudun yok olmasını sağlıyor.

1 Şubat

Bugün Laroşka'mn doğum günü ve ben hastayım. Ve tek kuruşumuz yok. Zavallı Laroşka! Önemli değil, biz de doğum gününü bir parça geç kutlarız. İyileşince.

Bir fikir: Televizyon için *Budala*'yı yedi bölümlük renkli bir dizi halinde çekmek. Bunu Lapin'le tartışmalıyım. Araya hiçbir kimse ya da resmi memur girmeden. Fena fikir değil.

2 Şubat

Budala birkaç bölüm yapılabilir. Dostoyevski de –*Sergey Baba*– televizyon için olabilir. *Budala*'yı yedi bölüm yapmak iyi olur.

Bu aralar para kazanma yolları bulmam lazım. Saşa Mişurin'le senaryoları çabucak yazabiliriz. Fakat eğer üç saatlik senaryolar için iki ya da üç anlaşma imzalayabilirsek. Valeri K. yardımcı oluyor. Moldavya'dan biriyle konuştu bile.

Sanırım Ageyev Kazakistan'da. Hiçbir riske girmeksizin ona senaryo yazılabilir.

Kirillin bugün aradı, kendisi Moskova dağıtımcısı. İlk gösterim nedeniyle hastalığıma üzülmüş görünüyor. Konuşmamızdan anladığım kadarıyla bir süredir Rokaçov'la konuşuyor. Tarassov benim *Solaris*'in ilk gösterimiyle ilgili fikirlerimi hiç uygulamamış. Her neyse. Canı cehenneme. Bunların tek hak ettikleri yer orası.

4 Şubat

Baskakov'un start işaretini vermiş olduğuna dair bir söylenti var. O halde biz de bir an önce çalışmaya başlamalıyız.

Bir iyileşsem. Bu grip de bir geldi, gitmek bilmiyor.

Budala'yı yeniden okuyorum. Bunu çekmek kolay diyemem. Senaryoyu yazmak zor olacak. Roman "kabaca" sahnelere ve "sahne betimlemelerine" ayrılmış. Yani olay örgüsünün gelişiminde önem taşıyan her ayrıntının yeri var. Bu betimlemeler tamamiyle atılamaz. Bazıları sahnelerde yer almalı.

Fakat bu daha sonra yapılacak. Şu an için en önemli şey *Aydınlık Gün*. Aslında Dostoyevski'nin eserleri içinde yapısal olarak en oturuşlu, kendi içinde en uyumlu ve uyarlamaya en uygun olanı *Suç ve Ceza*. Fakat bunu Lyova Kulidahanov yaptı.

Aydınlık Gün'ü isim olarak beğenmiyorum. Çok zayıf. *Martiroloji* daha iyi, fakat onun da ne anlama geldiğini kimse bilmez. Öğrenince de izin vermezler zaten. *Feragat* bir parça düz. Vera Panovalı'yı andırıyor biraz. *İtiraf* da çok fazla tantanalı. *Niye Böyle Çok Uzaklarda Duruyorsun* daha iyi, ama fazla belirsiz.

"... Kendi içinde değişmez sabit kuralları da olsa hemen hemen her gerçeklik her zaman olası olmayan ve umulmayandır. Aslında gerçek ne kadar çok gerçekse o kadar da olasılıkdır."

Lebedev, *Budala*

5 Şubat

Rublev, Yugoslavya'daki uluslararası festivalde Büyük Ödülü kazandı.

Bu, festivaller festivali ve samıyorum, programda 71 ve 72 yıllarında ödül almış her ülkeden filmler gösterildi. *Rublev* dışında da biz *Uysal Ateş* ve *Burada Tanyeri Sessiz Olur*'u gönderdik. Tabii onlar bir şey kazanamadı. Onlar sadece ülke içinde ödül almışlardı, bunu da yetkililer ayarlamıştı. Festivalde hangi yabancı filmler gösterildi, merak ediyorum. Haberi ayrı ayrı hem sendika hem de komiteden aldım.

Dün Urusevski beni kutlamak için aradı. Radyodan duymuş.

Patronlarımdan hâlâ ses yok. Bu "gayri meşru" *Rublev*'in kazandığı dördüncü uluslararası ödül.

6 Şubat

Söylediklerine göre *Solaris* epey iyi kabul görmüş. Hiç boş yer yokmuş, kimse de film bitmeden salonu terk etmemiş. Hatta filmin sonunda birisi "Çok yaşa sen Tarkovski!" diye bağırması bile. Ne olacak göreceğiz.

AYDINLIK, APAYDINLIK GÜN

7 Şubat

"... Asla ikinci okun olmasın. İkinci atışına güvenirsen, birincide dikkatsiz olursun. Her zaman yalnızca tek şansın olduğunu düşün ve hedefini ilk ve tek okunla vur!"

XCII. *Bezgınlığı Giderici Notlar*, Kenko-Khosi.

"Bir şeyi yapıp yapmama konusunda düşünüyorsan kural olarak yapma daha iyi..."

Budist Jodo mezhebinin liderlerinin toplu yazılarından, 1287

17 Şubat

Rostotski aradı. Yugoslavya'dan yeni dönmüş. Festivale yalnız gideceğini önceden bilmediğini söyledi. Bunun tek kelimesine bile inanmadım.

Festival son iki yıl içinde ödül almış filmlerin festivaliymiş. *Baba* da gösterilmiş. Söylendiğine göre filmi mafya finanse etmiş. Doğrudur.

Festival *Rublev* ile açılmış. Seyirci oylamasında dördüncü olmuş. *Baba* ve diğerleri daha fazla oy toplamış.

Fakat *Rublev* uluslararası eleştirmenlerce yapılan oylamada birinci sırayı almış. Yani bu 160 eleştirmenin hepsinin de *Rublev*'e ilk sırayı verdiğini gösterir.

Rostotski festivalin Amerikan yanlısı olduğunu da söyledi. Kim bilir?

Zavallı Rostotski!

18 Şubat

Tiyatro oyuncularını tarafından oynanan tek bir sahne görmedim ki hep aynı hata işlenmesin; şu durağan akış. Önce bir düşünceyi oluşturmak için "yargılama" safhası, sonra düşünme, ancak ondan sonra dile getirilen bir tepki.

Şu doğal olmayan, korkunç zaman kaybı ve anlamsızlık, duruma uygun iç dünya yoksunluğu, bu sarsak aşamalardan geçmeden düşünmemek, sadece o kelimeyi sarf etmiş olmak için değil, düşünme adına iki kelime söyleyememek... Bu, sözün, eylemin ve iç dünyanın koşutluğu yerine olayların ardarda sıralanmasına yol açar. Bütün bunlara verilen ad ise Rus Oyunculuk Okuludur.

Ve ayrıca içlerinde temel bir yanlışı da barındırırlar, yalanı ve hakikat olmayanı.

N. Pokrovski, rahmetli babasının yazısını, onun ikinci ricasından sonra Gamzatov'a devrettiğini söyledi. Gamzatov iki yıldır peşinde olduğu şeye sahip şimdi. Onu geri vermeyecek, bu arada Dağıstan'da kitabın yoğunluğu üzerine iki tane doktora tezi yazıldı. Kitabın adı: *19. Yüzyılın İlk Yarısında Kuzeydoğu Kafkaslarda Dağ İnsanlarının Bağımsızlık Mücadelesi*. Bir star için çok bile!

Birçok tarihçi (yalnız tarihçiler) *Rublev*'in prologunda kullandığım balona eleştirel bir gözle baktılar. İlginçtir ki beni onu kullanmaya cesaretlendiren Sveçev olmuştu. (Onu Yamsşikov aracılığıyla tanımıştım.)

Gün geçtikçe birlik (bütünlük adına) ilkelerinin sinemada büyük önemi olduğunu daha çok hissediyorum, belki de daha da ileri giderek diğer sanat formlarından bile çok diyebilirim.

Demek istediğim, tek bir düşünceye inatla sarılmak sözgelimi. Kendimi daha anlaşılır kılmak için bir örnek vereyim: *Suç ve Ceza* bu yapısal ideale biraz yakın sayılırsa, o zaman *Budala* bundan oldukça "uzak" bir yerdedir. Çünkü onun zemini daha oynak.

"... Toplumun biz yazarlara vermeye hazır olduğu, yazarların da canla başla sarıldıkları avantajların keyfini çıkardık ve çıkarıyoruz. Bildiğimiz gibi yazarlar kafalarında ve vicdanlarında taşıdıkları dışında hiçbir şeye bağımlı değiller, hiçbir kimseye mecbur da değiller."

1862; 1861–1882 yılları arası, Strakhov

"... O zamanlar Herzen'e olan tutumu [Dostoyevski'nin] epey samimiydi, hatta *Yaz İzlenimleri Üzerine Kış Notları*'nda yazarın etkisi az çok hissedilebilir; fakat sonra, yaşamının sonuna doğru, nedense Herzen'e öfkeleni ve onun Rus insanını anlama ya da onların yaşam tarzlarındaki bazı unsurları takdir etme duyarlılığından yoksun olduğunu sık sık vurgulamaktan geri durmadı. Bilgili insanın sergilediği kibir, sıradan basit insana duyulan hor-görü... Herzen'de tespit ettiği bu özelliklere Fyodor Mihayloviç çok sinirlenirdi. Ve sadece devrimciler ve küçük burjuvalar değil, Griboyedov bile bu öfkeden payım almıştı."

"... Fransızlar sessiz, *dürüst*, kibar fakat *sahte*'ler ve para onlar için her şey."

Strakhov'a mektuplardan biri, Paris, 26 Haziran 1862

"... Fyodor Mihayloviç büyük bir gezginci değildi; en göze çarpanların dışında doğaya ya da tarihi anıtlara ya da sanat çalışmaları-na ilgisi yoktu. İlginin tümü insanlarda yoğunlaşmıştı. Tek anlamak istediği onların doğası ve karakteriydi. Bir de sokaktaki yaşamın genel bir izlenimi. Bir keresinde hararetle bana, elinde gezi kitabıyla ünlü yerleri ve turistik mekanları gezmenin ona ne kadar sıradan ve banal geldiğini açıklamıştı."

Strakhov, *Anılar*

"Fyodor Mihayloviç'in bu konuda (*şarap konusunda* –A. T.) olağanüstü ölçülü bir insan olduğunu söyleyebilirim. Birlikte içtiğimiz yirmi yıl boyunca onun içtiği şarabın etkisine kapıldığı tek bir an hatırlamıyorum. Tathya zaafı vardı biraz; fakat genelde yemeği de hep ölçülü yedi."

Aynı yerde

Maria Dimitrievna 16 Nisan 1864'te tüberkülozdan öldü.

Neden bilmiyorum fakat son zamanlarda Kutsiyev'e çok kızıyorum. Televizyonda rahat koltuğu bulunca epey değişti. Artık daha temkinli davranıyor ama geçen yıllar her şeye karşın çocuksuluğundan hiçbir şey alıp götürmemiş. Tabii ki yönetmen olarak hiç mi hiç profesyonel değil. Tüm fikirleri küçük ölçekli, aynı genç öncülerin olduğu gibi.

Tüm filmleri beni son derece rahatsız ediyor, bir tek savaşın sonu üzerine çektiği son filmini hariç tutabilirim belki, o da belli itirazlar kaydıyla. Filmin kahramanı sinir bozucu çünkü. Toplama kampındaki Polonyalı tipi de pek ikna edici değil, sanki havuz başından alınıp getirilmiş. Hele o turistler ya da harabelerle oraya buraya serpiştirilen küçük süslemeler. Garip ama adamda zavallı bir yan var, fazlasıyla acınacak bir yan.

Budala'yla başarısızca haşır neşir olduktan sonra *Delikanlı*'sım tekrar okumaya karar verdim. Lapin'le *Budala* üzerine tartışmamız şimdilik gereksiz.

Bu ayın sonunda Doğu Almanya'ya gitmem gerek. Belki bu fırsatı bir ortak yapım ya da Alman yapımı bir proje oluşturmak için kullanabilirim.

Thomas Mann'ı düşünmeye değer mi? Bir iki eserini yeniden okumalıyım, bir romanla başlamalı. *Büyülü Dağ* nasıl? Hayır, belki şu an değil.

O halde *Doktor Faustus*.

Yussov'a garip bir şeyler oluyor. *Solaris*'i çekerken çalışılması çok zor bir insan olmuştı. Hiçbir şeyden memnun olmuyordu. Kinciydi, herkese hakaret ediyor, sinsilik, düşmanlık peşinde koşuyordu. Sonunda herkesi deliye döndürdü. Sonra da hepimizi yarı yolda bıraktı. Beni, Mişa Romadin'i ve V. Fyodorovna'yı. Daha sonra bazı insanlar benim tepkisizliğime çok şaşırdıklarını söylediler. Olan bitenin farkında olmadığımı sanmışlar. Aslında ben farkında değilmişim gibi davranmaya çalışıyordum, aksi takdirde hiçbir şekilde çalışamaz, sabahtan akşama kadar kavgaya ederdik. Yani aynı yönetmen Danelia'nın son filmi, *Huckleberry Finn*'de olduğu gibi olurdu.

Vadim'in hep başarıya ve profesyonel bir ödüle ihtiyacı oldu. Çok kıl biri, özgünya da bağımsız her şeyden nefret eder. Daha doğrusu kıskanır. Komik olan şey, görüşleriyle kitlelerin entelektüellerle ilişkisinin canlı bir timsali olmasıdır. Kişilik sahibi, yetenekli ve yaratıcı insanlara karşı adeta sınıfsal bir nefret duyar. Kendisine aşiktir. Başkişiyi kendisinin oynamayacağını anladığı an çılgına döndü.

Biz *Solaris* üzerinde çalışırken, onun kendini artık "usta" addettiği, ulaştığı seviyeyi yeterli bulduğu belliydi; yeni bir şey aramıyor, elde ettikleriyle yetiniyor.

Bu kötü. Şimdi ya kendini bir dahi olmadığı fikrine alıştırıp Devlet ve Lenin ödülleri almaya mahkum edilmemiş filmlerde çalışacak ve yitirdiği özsaygısını ve bireysellik duygusunu biraz şan şöhretle dengelemeye çalışacak ya da kendisi yönetmen olup (bunu yapmak için her şeyini verir ama bunu itiraf etmekten çekiniyor çünkü aslında kendisi sahtekârın tekidir) anlamsız ve önemsiz filmler çekecek. Bunu yapan bir sürü insan var: Bondarçuk, Volçek, Şatrov, Gubenko Krabrovitski, Monakhov ve daha sayılamayacak birçoqları.

Muraşko'nun (fotoğrafçı) dediğine göre Vadim Danelia ile çalışırken bayağı kötü olaylar yaşanmış. Vadim, kendi sanatçı kimliğini yok etmek üzereymiş. Çürüme büyük ölçüde İnnoçka'sından kay-

naklanıyor. Çünkü o kocasının bir an önce saygınlık ve paraya kavuşup kolay yoldan şöhret olmasını istiyor.

Bizim ayrılmamıza gelince, ben bu işin böyle bitmesine çok memnunum oldum. Kaybeden Vadim: Tek umduğu çekip gitmek, sözünde durmamak gibi şeyler yapmaktı. Bunlar benim açımdan bir yerde ölümcül olurdu çünkü birlikte çalışabileceğim birini bulamayabildim. Bu da benim sonum olurdu. Hep bunun olmasını isterdi.

Goşa Rerberg'le çekime hazırlanıyoruz. Hiçbir kameramanla onunla çalıştığım kadar kolay, anlaşılarak ve ilginç bir şekilde çalışmamıştım. Birbirimize yeni yöntem arayışlarımız konusunda saygılıyız. Bu bana gerçek anlamda çalışma tadı veriyor.

Ve sonuçta kaybeden Vadim oldu.

18 Mart

Hâlâ daha başlayamadık. Dvigubski ile sorunlarımız var.

Solaris Londra Film Festivali'nde 1972 yılının en iyi film ödülünü aldı. *Rublev*'in altı, *Solaris*'in üç ödülü oldu. Bir an önce işe başlamalıyım. Zaman akıp gidiyor yine...

23 Mart

Son zamanlarda bana bir şey oluyor. Bugün *bu duygu* özellikle çok güçlü ve belirgin, bu duyguyla doluyum. Hayatımın en önemli filmi ni yapmaya hazır olduğum an geldi sanki.

Bunun kanıtı, her şeyden önce, benim kendime duyduğum güven (ama bu tabii bir yanılsama olup tamamıyla –diyalektik bir biçimde– felaketle sonuçlanabilir,), ikinci olarak da kullanacağım malzemenin (basit ama ayın zamanda da sıradışı enginlikte, tanıdık ve banal) insanların dikkatini dağıtmayacak ve onları gerçekte önemli olan şeyden uzaklaştırmayacak olması. Buna ideal malzeme bile diyebilirim çünkü onu çok iyi hissediyor, biliyorum, onun farkında-

yım. Tek sorun, bunu başarabilecek miyim? Mükemmel bir şekilde oluşturulmuş bedene ruh katabilecek miyim?

Dün annemi görmeye gittim. Marina, Riga sahiline gitti. Onunla Larissa yüzünden tartıştık, hem de ciddi bir nedenle.

6 Nisan

Macarlar *Rublev*'i kamuoyuna ayrı bir bölüm olarak sundular.

Columbia (ABD) *Rublev*'i satın aldı. Benden filmi 15-20 dakika kısaltmamı istediler. Tabii dedim, balon sahnesinden başlayacağımı düşünerek.

Nedense *Rublev*'in senaryosunu nasıl kaybettiğim geldi şimdi aklıma (başka kopyası da yoktu). Gorki Caddesinin köşesinde ("Nasyonal" Otelinin karşısında) taksiden inerken onu koltukta unutmuşum. Taksi de durmayıp gitmiş. Üzüntümden gidip sarhoş oldum. Bir saat sonra Nasyonal'den çıkıp Birlik Tiyatro Topluluğuna doğru yürüdüm. İki saat sonra, senaryoyu kaybettiğim köşeye geldiğimde kurallara aykırı bir şekilde önümde bir taksi durdu ve sürücü pencereden senaryoyu bana uzattı. Bu bir mucizeydi.

14 Nisan

Sinema gittikçe dejenere oluyor. Bunun nedeni, sözde sinematograf-
ların sinemayı kendi iç dünyalarından söküp ayırmaları. Sinemayı para ve övgü kazanma yolu olarak görüyorlar.

Filmlerim ve dile getirdikleri hayat görüşlerimle özdeş olmalı.

Tabii şimdi buna herkes bozulacak ve beni çarmıha germek için ellerinden geleni yapacaklar.

Lara, Maşa C. ve Muraşko Leningrad'a oyuncu bakmaya gittiler. Sonra Pskov, Novgorod ve Petrozavodoks'a gidecekler. Bilemiyorum...

Bernard Shaw'u okuyorum.

"Bir oyuncunun en büyük günahı, canlandırması gereken insanı canlandıracağı yerde o insan olmasıdır."

15 Nisan

Rublev tüm Macaristan'da gösterime girdi.

2 Haziran

Ne devinim sesi, ne kapı vurma
Ne parkelerin salonda şarkısı,
Ayrıcalığın sıkıcı  ılgınlığı
Gözlerde bize baktı.

İnanmaz-şimdi kimse
Değersiz kehanetlerime
Boş evde henüz şimdi
Kapılar yavaşça kapatıldı.

Dantel tüller pencerelerden çıkarıldı
Ve tahtalar  akıldı çerçevelere
Boyunca yitti akşam güneş
Yolda hafif bir pus
Hafif yoldaki tozdan da.

* * *

3 Haziran

Ve şimdi elveda biri tanem.
Biricik doğum yerim.
Anımsayamam kaçarken
Evimizin penceresini.

Ağaçlığın ötesine koştum
Uzak mavi ufuk
Mutsuzluğa – [ek bir ağırlık]*
Mutsuzlaktan – [bir ekran].

Düşünmeden koşturdum
Bazı şeyleri sonuna,
Bir başkasının boyunduruğundan .
Büyülü bir taçtan.

Nasıl yaşamalıyım; nasıl düşünmeli
Neşe dolu dünya hakkında
Nasıl anlamalıyım
Neyi istediğimi?

* * *

Sevgilim olduğunu düşünmüştüm
O bile değilmişsin.
Siste – yoruldu atım,
Eyer kuşağım koptu.

Neşe bana geldi
Korkusuzum artık
Şu anda ne düşünebiliyorsam
Gerçekleştirebilecek güçteyim.

* * *

Dostum, benim gerçek dostum
Yürek bağışlanmak ister
Ve umut yoktur bana neşe için.

}

* Parantezlerdeki sözcüklerin, arada kullanılacak uyaklara yön gösterme amacıyla yazıldığı açıktır. Şiirler daha sonra elden geçirilmemiş ve tamamlanmamıştır.

Daha, daha da sık ıştırım dostumdan
Kasvetli bir azar – her defasında daha da acıtan.

* * *

Bir sözcükte söylenemeyen şey
Hileli sözlerle de açıklanamaz
Tanımlanamaz nasıl aşık olduğum
Yardım edeceğim mucizeler gösteren bir azizle
Sürülü tarlalardan geçen herkesin bildiği yolda.

Düştü yağmur yeryüzüne .
Karıştı yeryüzü gökyüzüne,
Dikkate aldı

Senin tanımsız güzelliğini
Birbirini yitirmiş dostların *bugünkü*
Buluşma töreni kutlaması gibi, hayatta
Bu ayın sonunda köhne bir sahnede.

* * *

17 Haziran

Rublev İsveç'te gösteriliyor. Bibi Anderson'un dediğine göre Berg-
man *Rublev*'i gördüğü en güzel film olarak nitelendirmiş.

22 Haziran, Moskova

Solaris, Londra'da büyük bir başarı kazandı. Buenos Aires havaala-
nındaki çekim yüzünden Arjantin'e gidişimiz bir hafta ertelendi.
Bu, ben hiç gidemeyeceğim demek.

Thomas Mann'dan bir şey çekmek istiyorum. Bunu, Batı Alman-

lara festivalleri için önerebilirim. Ortak yapım iyi olmaz, buna para yok.

Büyülü Dağ'ı mutlaka yeniden okumalıyım.

11 Temmuz, Moskova

Ayın 9'u, Pazartesi günü Pavlyonok'u görmeye gittim. Hoş olmayan, kaba bir adam. Erica M. ve Karayev'e bağırıp çağırıp onların aralarını açmaya çalışıyordu. Onunla Yermaş'a (daha doğrusu Yermaş'a) yukardan ikazda bulunulmuş.

Sonuçta bize hem 622.000 ruble hem de 7500 m. Kodak film veriyorlar.

Bu üç kopya yapabiliriz demek. Tabii bunun için Konoplovyo'dan da 4 x 3000m Kodak film almak zorundayız.

Federal Almanya'da *Doktor Faustus* projesi ele alınmış.

6 Haziran 1975 Mann'ın 100. doğum yıldönümü.

Önümüzdeki günlerde Almanlarla buluşacağım. İş acil, yıldönümüne iki yıldan az var.

30 Eylül, Moskova

Uzun bir aradan sonra: Tuçkovo'dan bir hafta önce döndük. Dış yaz. sahnelerini çektik. Goşa'yla çalışmak o kadar da kolay değil, insanlara kaba davranıyor. Asistanı, Şvedov çalışmayı bırakıp gitti.

Malzeme sağlam. Senaryoda çok şeyin değişmesi gerekecek, o zaman daha iyi olacak.

Batı Almanya tarafında her şey gene sessizliğe gömüldü. Şimdi başarılı olacağını söyledikleri diğer kanalları da takip ediyorum. Göreceğiz.

5 Ekim, Moskova

NB: Evin yarısını Alyoşa Artemiev'e 1500 rubleye verdim.

14 Ekim, Moskova

Bu arada –Tuçkovo'dan gelip Moskova'daki çekimlere başlamadan önce– Çehov Sokağındaki tiyatronun sanat yönetmeni M. Zakharov'la tanıştım. Benden onun için bir şey sahneye koymamı istiyor. Yaklaşımını beğenmedim. Hiçbir programı, tiyatro hakkında fikri, ileriye dönük planı yok. Kendisi, kimsenin onu rahatça eleştirmeye cesaret edemeyeceği bir işe sahip küçük idealistin teki. Cehenneme kadar yolu var. Küçük solucan.

Larissa Myasnoye'de evin tamiratıyla uğraşıyor. Sonunda hallo-luyor. Önümüzdeki yıl sadece su tesisatıyla uğraşacağız, duş, dışardaki tuvalet, garaj falan.

20 Ekim, Moskova

Kötü bir düşünce: Kimsenin sana ihtiyacı yok, kendi kültürüne tamamiyle yabancısın, onun için hiçbir şey yapmadın, sen hiçbir şeysin.

Anıa Avrupa'da ya da herhangi başka bir yerde SSCB'de en iyi yönetmen kim diye sorulduğunda yanıt, TARKOVSKİ.

Fakat burada, tek kelime bile edilmiyor. Ben sanki var değilim, boşlukta yer kaplamayan bir şeyim. Bilinen tek şey bunun bir zayıflık anı olduğu. Hiç kimsenin sana ihtiyaç duymaması çok zor bir duygu. Ben de daha aşağı birinin gücüyle ayakta durmaktan nefret etmeliyim. İsteğim bir insanın yaşamını olduğu gibi doldurmak ya da değişik yaşamları.

Kendimi çok kısıtlanmış hissediyorum. Ruhum içime sıkıştırılmış durumda, başka bir yaşama alanına ihtiyacım var.

7 Kasım, Moskova

Büyük bir telaş içindeydim. Çok önemli bir şey yazmak istiyordum, fakat çok geç. Unuttum...

Neden herkes beni bir azize dönüştürmek istiyor?

Ah, Tanrım! Tanrım!

Tek isteğim *bir şeyler yaratmak*. Bana aziz gözüyle bakmayın lütfen.

17 Kasım, Moskova

Bunin'le ilgili anıları okuyorum. Ne üzücü, tam bir Rus öyküsü. Tatmin olmamış bir hırsıyla kendini yiyip bitirmiş çocuksu-saf bir kişilik. Mutsuz çok mutsuz bir adam!

26 Kasım, Moskova

Doktor Faustus'u yeniden okumaya başladım. Söylentilere göre Almanlar projeyi görüşmeye yakında geleceklermiş.

29 Kasım, Moskova

Sovexportfilm'den bugün telefongeldi. *Solaris* büyük bir şirket tarafından satın alınmış, ben de Ocak 1974'te filmin gala gösterimine Roma'ya davetliymişim.

Ocak'ta bizim stüdyonun hazır olacağım hiç sanmıyorum; belki İtalya'ya gidebilirim.

Evet, haklıymışım. Gerasimov Lenin ödülü için hazırlanıyor. (Daha doğrusu kendi kendini aday gösterdi.) Bunu bir araştırayım.

2 Aralık, Moskova

Doktor Faustus ile ilgili hiçbir haber yok. Yapımcıları hâlâ ortalarında yok.

Romanı yeniden okuyorum.

Thomas Mann da Hesse'nin *Boncuk Oyunu*'nu çok severmiş. Kiptap ona romantik, biraz karmaşık ve fazla duygusal gelmiş. Fakat kendi *Doktor Faustus*'unun özüne bu kitapta da rastlamış.

Bu özü gizleyen gereksiz tüm ayrıntıyı ayıklayıp atmalı. Konuya dolambaçlı yollar ya da belli bir mesafeden yaklaşmak yerine dosdoğru bütüne yaklaşmalı. Kitabın özünü yeniden ortaya çıkarmalı, kitaba özgü bir "okuma türü" bulmalı. En önemlisi sanatçının yalnızlık trajedisi ve hakikati anlamak için ödediği bedel.

Mark Zakharov ve tiyatrosuna bakılırsa, ben Shakespeare'in *Julius Caesar*'ını sahneye koymaya yatkınmışım.

Kalabalık sahnelerin çekimini nasıl yapacağımızı iyi düşünmek gerek. Özellikle Antonius'un halka yaptığı konuşma ve Philippi Savası. Ses çok önemli olacak. Artemiev'i bulmak lazım.

5 Aralık, Moskova

Anayasa günü. Televizyon durmadan endüstri, tarım ve uluslararası siyasette gösterdiğimiz etkinlik ve başarıları bir şenlik havasında yayınlayıp duruyor. Ama nedense yiyecek fiyatlarına durmadan zam geliyor; havyara balığa, ayakkabılara. Öyle gözüküyor ki başarılarımız arttıkça yaşam standardımız kötüleşiyor.

Hepsinin canı cehenneme!

Omuzlarıma çok büyük bir yük alıyorum.

Mann'ın *Doktor Faustus*'u yazarın geçmiş yaşantısı, darmadağın olmuş umutları, vatanına duyduğu özlem, çektiği acılar, genelde sanatçının gördüğü işkenceler ve kendi günahkârlığının iyi işlenmiş bir karışımı.

Mann bir taraftan bir sanatçı, sıradan bir insan. Diğer taraftan kesinlikle sıradan bir insan değil, yeteneğinin bedelini sürekli ruhuyla ödeyen biri.

Yetenek insana Tanrı tarafından hediye edilmiyor. Tanrı, insan yetenek denen o yükü sırtında taşımaya mahkum ediyor. Çünkü sanatçı *mutlak hakikate* galip gelmek için (fakat gizlice ya da saklanarak değil ya da dönüp dolaşarak değil ya da bir çeşit ekolojik düzenin ferahlığında değil) uğraşıp didinen bir varlıktır.

Sanatçı bu hakikate, kusursuz ve bütün bir şey yarattığı her seferinde galip gelir.

Fakat burada insan binlerce sesin, binlerce sorunun saldırısına uğruyor. Hakikati arayan insanla onu önemsemeyen ya da hiç ilgilenmeyen insan arasındaki farkı anlamak önemli.

Büyük bir olasılıkla Komite bana bu işi vermeyecek ve ben savaşmak zorunda kalacağım.

Doktor Faustus'un daha fazla gecikmesi durumunda kendi işimle ilgili de bir şeyler yapmalıyım.

Feragat'ı mutlaka kabul ettirmeliyim.

6 Aralık, Moskova

Bu akşam bir iki günlüğüne Yurevetz'e gidiyorum. Biraz rahatsızlık verici. Otuz yıldır uzaktayım.

Neye benziyordur şimdi kimbilir? En son gittiğimde 12 yaşındaydım. Onca yıldan sonra epey değişmiştir. Belki de hiç gitmeyip oranın hayalimdeki görüntüsünü yitirmemeliyim.

Ama artık çok geç. Gitmem lazım.

8 Aralık, Moskova

Bugün Yurevetz'den döndüm. Kineşme'ye kadar trenle, yolun son-

rasını da taksiyle gittik. Çok soğuktu. Her yer kar altındaydı. Yurevetz üzerimde hiçbir izlenim bırakmadı. Sanki orayı ilk kez görüyor gibiydim. Savaş zamanında yaşadığım ev ile gittiğim okulu tanıdım. Okulun arkasındaki kum tepesini düzleştirip oraya bir paten sahası yapmışlar. St. Simon Kilisesinin etrafını çitle çevirip okulun yanındaki ana meydana da biri tüketim hizmetleri merkezi, diğeri belediye binası olmak üzere korkunç çirkin iki bina inşa etmişler. Bulvarın nehir kıyısı tarafı yıkılmış, caddeyi Volga'nın taşkınliklarına karşı koruyan tüm bir seti. Eğer oraya giderseniz...

12 Aralık, Moskova

Bugün, devlet ödülleri vermekle sorumlu sinema bölümünün üye listesini gördüm. S. Bondarçuk, Gerasimov, Kulidahanov, Solntseva, Rostotski. Hepsi de fesat ve beceriksiz, zaten daha fazla da yorum yapmama gerek yok. Bu insanlar iş başındayken benim hiçbir şekilde hiçbir çeşit ödül alabilmeme imkan yok. Beni resmen sevmiyorlar. Yalnızca Kulidahanov bana düşmanlık etmez.

Şimdi harika doğa görüntülerim için iki tane mekamm var. Biri Vladimir, biri de Yurevetz.

Marina (kızkardeşim) beş aylık hamileymiş. Saşa yönetmen yardımcısı olarak çalışıyor. Şu an bir çocuk sahibi daha olmalarının imkansız olduğunu göremiyorlar mı? Annem hasta, paraları yok. Bu çok kötü bir durum. Eee, tabii, Gordon pek akıllı değil. Hem de hiç değil.

Bugün için filmin adı *Niye Böyle Çok Uzakta Duruyorsun*.

16 Aralık, Moskova

Üç odanın da tavanları akıyor. Sizov'a yazdım. Ondan yapmasını umduğum tek şey, bize stüdyoya yakın bir blokta daire bulmamıza yardım etmesi. Bu değişik tokuş işinde şanssızız.

Filme bir isim! İyi ve açık bir şey düşünemiyorum. Kendimi hiç iyi hissetmiyorum. Her tarafım ağrıyor, sinirlerim laçka durumda. Yarın doktora gideceğim.

Ama tek kuruşum yok ve gündemde daireyle ilgili sorun da var. Bir de film. Ne olacak?

17 Aralık, Moskova

Larissa Sizov'u görmeye gitti. Dairenin Mosfilm'in bulunduğu blokta olması şansı pek yok. Bunu Sizov kendi teklif etmesine rağmen, şimdi de eğer bana bir daire verilirse stüdyoda "isyan çıkacağını" söylüyor. Ne yapıyor, sözünden dönmeye mi çalışıyor? Yaşam şartlarımız çok kötü. Üç odanın da tavanından su akıyor.

Taşınıp Sretenski Bulvarında yaşamak çok hoşuma gider doğrusu. Bütün bu iş nasıl çözümlenecek? Çok yorgunum. Yakında 42 yaşında olacağım ve henüz kendime ait bir yerim olmadı.

18 Aralık

Myasnove'deki ev neredeyse bitmek üzere. Şu an tek yapılacak iş verandaya çift cam takıp orayı yazlık oda yapmak. Suyu döşemek, mutfak duvarının fayansları, gaz, dışarı bir tuvalet ve banyo.

Ocakla şömine süper oldu. Çok iyi çizdiler. Şömine evi ısıtıp ısıyı tutacak.

Ev, daire, şartlar ve çalışma şansım hakkında endişelenmeyi ne zaman bırakacağım!

25 Aralık, Moskova

Yurevetz gezisinden geriye kalan bir bira etiketi.

29 Aralık

Çok kötü hissediyorum. Belki tedavi, belki de tedaviyi iyi uygulayamadığımdan. Her tarafım ağrıyor, tutulmuş ve morali çok düşük.

Filmden yana her şey anlaşılmaz. Herkes iş kopyasından inanılmaz memnun. Olga Surkova çarpıldı. Kendini aştığını söylüyor. Sasha Gordon yalnızca birkaç ayırmı gördü, bir şeyler mırıldanıyordu (Mosfilm'in koridorunda karşılaştık) yüzünden ne kadar etkilendiği belliydi.

Alov ve Naumov bile seyrederken ağladılar, artık kadın montajcılarımız nasıldı bilmem.

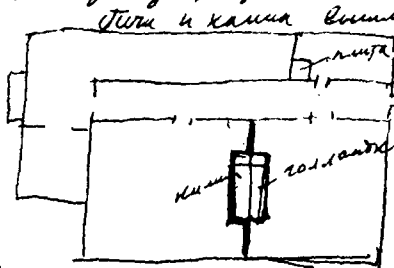
Kremnov korkuya kapıldı. Bütün olan biteni hiç anlamıyorum. Onda bu kadar özel ne buluyorlar onu bir türlü göremiyorum. Dostoyevski'nin *Budala'sı* için basına baskı yapmalıyım. Terekova, muhteşem bir Nastasia Fillipovna olabilir. Eğer komite bir karar alamazsa, gidip Demiçov'u göreceğim.

Bahar ve yaza yapılmak üzere muazzam bir iş planı hazırlandı:

1. Kamrayev için senaryo yazılacak.
2. *Budala'sı*nın senaryosu yazılacak ki sonbaharda çekime başlayabileyim. Böyle olunca da Zakharov için *Julius Caesar* üzerinde çalışmanın anlamı yok, ayrıca zaman da yok zaten. Üstüne üstlük bir de bu anlamsız hastalık.

Almanlardan *Doktor Faustus* ile ilgili hiçbir haber yok. Daire ile ilgili gelişme umut verici – ya Sretenski Bulvarı'ndan bir daireye geçeceğiz ya da Mosfilm'den iki daire alacağız. Hangisi daha iyi bile-

Дом в Малом приближается к завершению
 Отделочные работы, террасу, отделку потолка
 клинатор от пс. Провести вод. Кафель на одну
 сторону в кухне. Газ.
 Диванчик, дровяной. Баня

Путь короткого
 замыкания. А также
 канал обогрева
 пола и дровяной
 тепло.

Когда, наконец, поговорить с кем-то о психике,
 удовлетворении, о возможности работы?

25.XII.73
 Вторник
 Москва

Вот, что осталось от работы

29.XII.73

Очень плохо себя чувствую. ⊕
 Пб-ли др. результаты лечения
 боли, невролог от его нехватки.
 В волне, малой, некоторой.

С картинкой как ро все неважно.
 Все хвалят и одобряют. Все же сир-
 кова и нервная и говорит, что
 в предвзвешенности сам себя.
 Сама Гордики видит, кусочки и

miyorum. Kesin bir şey öğrenince olay netleşecek. İki ayrı olasılık içinde lehte ya da aleyhte tartışmalar olacak o zaman olay kendiliğinden çözülecek.

Sretenski'deki dairenin iyi tarafı mimarisi ve çalışma odasındaki şömüne. Hem de merkezi olması. Mosfilm'den alınacak yerin iyi tarafı da iki banyo, iki tuvalet, iki mutfak ayrıca altı oda. Çatısı açık bir loca ve temiz hava.

Mosfilm'in önerisinin ne olduğunu henüz bilmiyoruz. Sretenski'deki dairenin 5000 rublelik tamirat işi var.

Budala'nın senaryosu bir flashback ile başlayabilir. Nastasia Fillipovna'nın çocukluğu ve Totski'yle ilk karşılaşması.

Mişkin'in Rogoşin'le tanışması işlenmeyebilir, onların nasıl tanıştıkları o kadar önemli değil. (Roman büyük alanları, kalabalık sahneleri akla getirmiyor. O yüzden bunlardan kaçınmak gerek.)

İstasyonda kamçılı kavgayı göstermekten de kaçınmalı, aym noktada gereğinden fazla hareket ve kargaşalık.

Romandan en net anımsadığım şeyler önemli – tabii bunlar tesadüfi değil.

Küçük ve yoğun bir ölçek dahilinde.

Budala'yı ne de olsa birden fazla oynadım.

1- Mişkin Yepançin'lerle buluşur. İdam.

2- Ganya'nın tokadı.

3- Nastasia Fillipovna İvolginlerde.

4- Nastasia Fillipovna'nın biyografisi.

5- 100.00 ruble.

6- İppolit'in rüyası.

7- Çin vazosu.

8- Rogoşin'ler (anne) ve Totski'de.

9- Aglaya ve Nastasia Fillipovna.

10- Nastasia Fillipovna'nın ölümü. Rogoşin'deki Prens.

11- Ve tabii Scales Otel'deki nöbet ve Rogoşin'in cinayet girişi.

12- Prens çocuklarla birlikte.

30 Aralık, Moskova.

Kurosava'ya stüdyoda rastladım, birlikte öğle yemeği yedik. Bir türlü istediği Kodak negatiflerini vermeyip Sovyet yapımı negatiflerin muhteşem olduğunu söyleyip duruyorlarmış.

Ekibi korkunç, gerizekalılarla dolu. Herkesin ona yalan söylediği konusunda uyarılmalı.

31 Aralık, Moskova

Amacım sinemayı diğer sanat dalları içinde bir yere yerleştirmek. Onu müzik, şiir, düzyazı vs. ile aynı düzeye koymak.

Андрей Старковский

МАРТИРОЛОГ

(Угрозы, претензии и мольбы, ко-
торые приходят, как первооснова интри-
ги - безразличия и суеты)

книжка 74

ANDREY TARKOVSKI

MARTİROLOJİ

Başlık olarak yanlış ve fazla iddialı ama bırak orada durarak sana silinmez ve nafiye değersizliğinin hatırlatıcısı olsun.

Başlangıç 1974

3 Ocak, Moskova

Anket

1- En çok sevdiğimiz doğa olayı?	tanyeri, yaz, pus
2- Mevsim?	kuru, sıcak sonbahar
3- Müzik eseri?	Bach, "Johannes Passion"
4- Rus düzyazı çalışması
(roman, romansı),	<i>Suç ve Ceza</i>
5- Yabancı düzyazı çalışması
(roman)	<i>Doktor Faustus</i>
6- Öykü (Rus)	Bunin, "Güneş Çarpması"
7- Öykü (yabancı)	Maupassant
Thomas Mann, "Tonio Kröger"
8- En sevdiğiniz renk?	yeşil
9- Şair	Puşkin
10- Film yönetmeni (Rus)	? - yok
11- Yabancı yönetmen	Robert Bresson
12- Çocukları sever misin?	<i>her şeyden çok</i>
13- Kadının özü nedir?	aşk uğruna boyun eğiş
ve kendini aşağılama
14- Ya erkeğin ki?	yaratıcılık
15- Sevdiğiniz kadın saç rengi?	kızıl
16- Sevdiğiniz giysiler?	-
17- Sevdiğiniz zaman dilimi?	-

7 Ocak, Moskova

Birisinin anlattığına göre bir yerde (sanırım "Playboy" dergisinde) çıkan bir röportajda Bergman en iyi çağdaş yönetmen olarak beni göstermiş, hatta Fellini(?)'den de iyi olduğumu açıkça ifade etmiş. Bunun hangi sayı, nerede ve ne zaman olduğunu bulmam gerek. Bu doğru olabilir mi? Hiç doğruymuş gibi gelmiyor.

25 Ocak, Moskova

Zakharov'un oyununun Lenin Komsomol Tiyatrosu'ndaki açılışına gittim. Hepimiz oldukça coşup eğlendik. Tabii Avrupa tiyatrosuyla bir tutulamaz. Daha gürültülü ve avam. Panayır havası. Mark'ın oyuncularını bir felaket. Özellikle bayanlar.

Julius Caesar'dan vazgeçip bu yazın sonuna kadar iki senaryo yazmalıyım, birini kendim için, birini de Kamrayev için. Ve Trusko-vez'e de gitmeliyim.

27 Ocak, Moskova

Budala. Smoktunovskiy projeyi takip ediyor. Bu yüzden Leningrad'a gitti. Niye Leningrad? Henüz hiçbir karar alınmadı, en azından Moskova kurulu tarafından.

Budala için hiç vakit geçirmeden şahsen uğraşmalıyım.

Pazartesi Yermaş'a gideceğim. Kuşnerev'e göre Almanların benimle *Doktor Faustus* hakkında konuşacakları varmış.

Smoktunovskiy gidip "Dostoyevski" projesini mahvetmese! Buna mani olmak gerek. Hemen gidip Şauro'yu görmeliyim.

Dün, Sovyet Kültür merkezinin yazı işlerinden, benden Soljenit-sin üzerine bir şey yapmamı isteyen bir telefon aldım. Larissa (neyse ki telefona o cevap vermişti) benim çekimde olduğumu söyledi. Pazartesiye kadar bir kopya istiyorlar. Piçler! Yanlış insana çattılar.

Faustus ile ilgili yeni gelişmeler var. Gecikme nedeni yapımcının bir türlü belirlenememesiymiş. Sonuçta belirlenen kişi hükümetin onayını almış, söylentiye göre oldukça nüfuz sahibi ve varlıklı bir film yapımcısıymış. En geç üç hafta içinde buraya geliyormuş.

Bu hafta *Budala*'nın teklif başvurusunu Sizov'a sunacağım. Zamanım olursa, bir kopya da Şauro'ya vereceğim.

Puşkin'e mal edilen bir alıntı:

"... günümüz toplumu hem her türlü aşağılanmaya layık hem de aptal; her çeşit hak, hukuk, hakikatten kendini sorumlu hissetmeye, yaşam için gereklilik arz etmeyen herhangi bir şey karşısında sorumluluk duymaya gösterilen bu duyarsızlık toplumsal görüş eksikliğinden başka nedir ki? İnsan düşüncesine ve şerefine duyulan kinik küçümseme.

Kaldı ki hükümet üyeleri hâlâ Rusya'daki yegane Avrupalılar (bu bir taviz değil, bir hakikat); ne kadar kaba saba ve kinik olurlarsa olsunlar, eğer isterlerse yüz kat daha kötü de olabilirler. Hiç kimse de en ufak bir ilgi göstermez..."

Puşkin'in hem *Pugaçov'un İsyanının Öyküsü*'nü hem de *Kaptan'ın Kızı*'nı yazmış olması ne ilginç!

Olaylara tarihsel açıdan ve nesnel yaklaşan bir kişilik (kişi olaylara ne kadar soğukkanlı, verilere dayalı ve nesnel yaklaşırsa yargısı da o kadar temelli olur) olarak bence Pugaçov kana susamış bir asi, cehennem kaçkını bir düşman, kızgın bir kılıç ve Tanrı'nın bir musibeti.

Ve Puşkin bir kahraman, adeta Rus halkının bir simgesi yaparak Pugaçov'u adeta idealize etmiş.

Yalnızca vahşet ve kan dökmeyele karakterize edilen birini Puşkin'in halktan biri olarak çizmesi imkansızdı. Bu tarihsel anlamda adil olmazdı daha da önemlisi geçerli olmazdı. Tarihe geçmiş bir ha-

kikat burada sanatsal bir yalana dönüştürülmüş, daha doğrusu tersine çevrilmiş artılar ve eksileriyle sanatsal bir im.

Sanatsal bir im kendi gelişmesini ve tarih içinde geçerliliğini kendisi sağlar. İm bir tohum ve zaman içinde kendi kendine gelişen bir organizmadır. Yaşamın kendisine zıt olsa da gerçek yaşamın sembolüdür. Yaşam ölümü de içinde taşır. Oysa yaşam imi bunu dışlar. Ya da onda yaşamı onaylama adına çok özgün bir potansiyeli bulur.

Sanatsal im umudu dile getirir, yüceliği, inancı, daha başka bir sürü şeyi, hatta insanın ölümünü.

Sanatsal yaratıcılık tanımı gereği ölümün reddedilişidir. Bu yüzden de, sanatçının hayatı son tahlilde trajik bir sonla noktalansa da sanatsal yaratıcılık iyimserdir. Bundan dolayı iyimser ve kötümser sanatçılar diye bir ayrım yoktur. Yalnızca yetenek ve düzeysizlik vardır.

4 Şubat, Moskova

Absürd Tiyatronun (Beckett, Ionesco) kural olarak doğal gerçekçi ya da genel hakikate uygun bir izlenim bırakması gariptir.

İşte bu, hakikat sorununun kendini sanat içinde nasıl çözdüğünü gösterir.

Sinemamın çok katmanlılığına inanmıyorum. Filmsel polifoni (müzikte çok seslilik) çok katmanlılığa değil çekimlerdeki ardılık ve birikmeye bağlıdır. Yalnız bu da değil. Görüntünün çok anlamlılığı görüntünün kalitesidir.

23 Şubat, Moskova

Faustus ile ilgili gelişmeler. Bana filmi Doğu Alman Televizyonu ile işbirliği içinde yapıp yapamayacağımı sordular. Ben de prensipte yapabileceğimi ama bunun ayrıntılarda anlaşıp anlaşılamayacağımıza bağlı olduğunu söyledim. Yapımcı Mart başında Moskova'ya geliyor.

Budala ile ilgili olarak:

1- Sizov'a iki bölümlük film için proje sundum.

2- Lollobrigida Moskova'ya gelip Sizov'a *Budala*'yı ortak yapmayı önermiş (Nastasia Fillipovna'yı oynamak koşuluyla). Yönetmen olarak Konçalovski'yi düşünüyormuş. Sizov ona Tarkovski'nin de olabileceğini söyleyince bundan güya hoşlanmış fakat hemen Konçalovski'ye durumu iletmış.

Bu iş durdurulmalı ve *Budala* Mosfilm ile yapılmalı.

8 Mart Moskova

Çekimi neredeyse bitirdik. İyi oluyormuş gibi gözüküyor. Göreceğiz. Artemiev, *Ayna* için müzik yapmayı reddetti. Çok çalışıp yorulduğunu söylüyor. Ne yapalım canları cehenneme.

Toplama bir şey olabilir.

Bessy (Cannes Film Festivalinden) festivale gitmemi istiyor. Benim filmimi gözleri kapalı kabul edeceğini söylüyor. Zamanında birtirmeye çalışmalıyım. Hâlâ daha iki bölüm olup olmayacağım bilmiyoruz.

Almanlar yakında Moskova'ya geliyorlar. Çukray'ın *Budala* ile ilgilediği ve onu kendisine çekmemi istediği söyleniyor. Bakalım.

17 Mart, Moskova

Ayna'nın durumu çok kötü. Kimse neyle ilgili olduğuna dair fikir yürütemiyor. Çok umutsuz. Sizov, *Ayna*'yı izleyip iki bölüm olup olmayacağına karar vermek istedi ama o da filminden bir şey anlamadı.

Filmin parçaları dökülüyor, bir türlü bir bütün oluşamadı. Hiç umut vermiyor.

Pazartesi günü artık Sizov'a filmin uzunluğu hakkında bir şey söylemeliyim.

Galiba Alman yapımcı bugün geliyor. Moralim çok bozuk.

R. Baloyan (Seryoşa Paradahanov'un arkadaşı) buraya geldi. Şklovski'yle V.V. Şçerbitski'ye bir mektup gönderdik.

Ukrayna Komünist Partisi Merkez Komitesi Birinci Sekreteri Yoldaş V.V. Şçerbitski.

Kiev'in akşam gazetesinde çıkan bir makaleden (Kiev savcı yardımcısı imzalı) Dovşenko stüdyolarında çalışan Sovyet yönetmen Sergey Paradahanov'un suçları hakkında sansasyonel bilgiler edindik.

Bildiğimiz kadarıyla, Sovyet yasalarına göre henüz hüküm giymemiş bir sanığa suçlu damgası vurulamaz. Oysa aynı makale Paradahanov'u sarhoşlar ve serserilerle aynı yere koyup onun aslında nasıl bir insan olduğu konusunda herhangi bir bilgi vermiyor.

Makaleyi yazan bir hukukçu olduğuna göre yasaları yeterince biliyor. Bununla birlikte makale henüz yargılanmamış bir adamı suçlamaktadır, böyle bir şey ise Paradahanov'un hem duruşmada hem de kamuoyu önündeki konumunu etkileyebilir. Böyle bir makale Sovyet uygulamasına aykırı, kanunların yerine getirilmesinde de önyargılı bir yaklaşım oluşturur.

Biz, aşağıda imzası olanlar, yaşamları sanatçı olarak kolay geçmeyen profesyonel sinemacılarız.

Bizim görüşümüze göre Sergey Paradahanov'un şu an yaratıcı gücünün zirvesinde ama yeterince ortaya çıkamıyor. Ne yazık ki Sovyet yönetmenlerin çoğu çok sayıda filmle kendilerini kanıtlayacak durumda değiller. Son on yılda Sergey Paradahanov sadece iki film yapabildi. *Unutulan Atalarımızın Gölgeleri* ve *Narların Rengi*. Bunlar önce Ukrayna'da sonra tüm Sovyetler Birliği'nde, ayrıca tüm dünyada sinema sanatına derin izler bırakmış filmlerdir.

Unutulan Atalarımızın Gölgeleeri, yalnız Ukrayna'ya değil, tüm dünyaya yayılmış Ukraynalılara da Ukrayna sanatının sesinin yoğun ve téniz bir biçimde ancak Sovyetler Birliği tarafından dünyaya duyurulabildiğini kanıtladı.

Paradahanov'un aleyhine açılan davamn içeriğini tam olarak bilmiyoruz, fakat kendimizi onun kaderiyle ilgili sorumlu hissediyoruz. Hem bir birey hem de bir sanatçı olarak kendimizi ona karşı sorumlu hissediyoruz.

Dziga Vertov'un on yıllar boyunca nasıl unutulmaya terk edildiğine tanık olduk; partinin nihayet sonunda karar verip sinemayla ilgili sanatsal komitenin üyelerini değiştirdikten sonra Sergey Aizenştayn'ın eserlerini ne büyük zorluklar altında yeniden saygınlığına kavuşturduğunu gördük.

Birçok film var ama bunların pek azı zamanın yıpratıcı gücü karşısında ayakta durabilecek nitelikte. Dünya sinemasına karşı bir sorumluluk taşıyoruz. Sovyet mahkemesinin bu çok önemli yönetmenini koruyacağından eminiz.

Eğer adam ayıplanacak bir duruma düşmüşse yardıma ihtiyacı vardır. Bizim de ona ihtiyacımız var. Onun potansiyeline ihtiyacımız var.

Merhamet dilenmiyoruz, sadece böyle sanatsal kaynakların idareli harcanması gerektiğine dikkat çekmek istiyoruz.

Sanatsal açıdan, dünyada Paradahanov'un yerine geçebilecek çok az insan var.

O suçlu, kendi yalnızlığında suçlu.

Biz de onu her gün düşünmediğimiz ve onun ustalığının önemini keşfedemediğimiz için suçluyuz.

21.4.1974

V.B. Şklovski
A.A. Tarkovski

12 Haziran, Moskova

Şklovski ve benim adıma Ukrayna S.C.B. adli makamından birkaç gün önce gelen mektup.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
Ukrayna Sovyet Cumhuriyeti Savcı Yardımcısı
No: 04-458-74
24 Mayıs 1974
Kiev

Yoldaş Tarkovski, A.A.
Şklovski, V.B.

Moskova, Mosfilm Stüdyoları

Ukrayna Komünist Partisi Merkez Komitesine Paradahanov, S.İ. ile ilgili yazdığınız mektup SSCB Savcılığı tarafından dikkate alınmıştır.

SSCB Ceza Yasasının 122 Sayılı 1. ve 2. maddesi 211 numaralı kanunu ihlal etmekten dolayı Paradahanov, Kiev Bölge, mahkemesinde yargılanarak beş yıl hapse mahkum edilmiştir.

Paradahanov daha önce de buna benzer bir nedenle hüküm giymişti. Bu seferki davada suçunu ancak kısmen itirafa yanaşmışsa da suçu tanıkların verdiği ifadelerce sabittir.

Ortada protesto etmek için bir neden yoktur.

Adalet Danıştay Sınıf III

M. Samayev

27 Haziran, Moskova

Dün gece rüyamda öldüğümü gördüm. Fakat etrafımda olup bitenleri görebiliyorum, daha doğrusu hissedebiliyordum. Lara'nın ve birkaç arkadaşımın yanımda olduğunu hissedebiliyordum.

Ne gücüm ne de iradem vardı, tek yapabildiğim ölümümü ve ölü bedenimi görmektir.

Tüm bunların ötesinde, rüyamda uzun süredir unuttuğum bir duygu yeniden uyandı içimde, uzun zamandır başıma gelmemiş bir şey, bu sanki bir rüya değil de gerçektir. Öylesine yoğun bir duyguydu ki bu, ruhumu bir an bir hüznün dalgası kapladı, bir kendine acıma, bir gariplik. Sanki acı çeken bir başkası ve ben dışarda durmuş onu seyrediyorum, sanki eski hayatımın sınırları dışında bir yerlerdeyim, sanki benim geçmiş hayatım deneyimsiz ve korunmasız bir çocuğun hayatıymış gibi. Zaman, varolmaktan çıkar. Korku, bir ölümsüzlük duygusu.

İnsanların tabutu koymak için yaptıkları düzenekleri yukarıdan, tavandan bir yerden görüyordum. Herkes çok meşguldü, çünkü ben ölmüştüm.

Ve sonra yeniden yaşama döndüm. Buna kimse şaşırmadı.

Herkes saunaya gitti. Bir tek ben içeri giremedim, biletim yoktu. Ben de orada çalışan biri gibi davrandım fakat bu sefer de kimlik gösteremedim.

Fakat bu kısım artık bir bir rüyaydı ve bunun rüya olduğunu biliyordum.

Bu ölümle ilgili gördüğüm ikinci rüya. Her seferinde de hissettiğim şey olağanüstü bir özgürlük ve hiçbir korumaya ihtiyaç duymama duygusu oldu. Bu ne demek olabilir?

Bergman'ın benim en iyi çağdaş yönetmen olduğumu söylediği röportaj *Playboy* dergisindeymiş.

27 Temmuz

Dün Yermaş Ayna'yı geri çevirdi. Tartışma sırasında öyle saçma sapan konuşuyordu ki, filmde en ufak bir şey anlamadığı ve onu niye reddettiğini de bilmediği çok açıktı.

İnsan ondan başka ne bekleyebilir ki?

Yorgunum. Para kazanmanın bir yolunu bulup sonra da köye gidip orada yaşamalıyım.

29 Temmuz

Filmin başına gelmedik kalmadı yine. Perşembe günü Yermaş onu reddetti. Filmi anlaşılmas buldu ("Şunu anlaşılır hale getiremez misiniz?"), bazı bölümlerini sevmeyi ("Kesip atın şunları! Onların ne anlamı var?") Ve bu böyle devam etti.

Çok komik ve garip bir tartışmaydı. Yermaş sanki iyi hazırlanmadığı bir rolü oynuyordu ya da "prensip sahibi" ve "sert" olduğunu kamtalamaya çalışıyordu.

Öyle ya da böyle, bıraktığı izlenim çok sinir bozucuydu. Çok küstah ve tamamiyle imgelem gücünden yoksundu. Goskino'yu idare edebilecek kapasitede biri kesinlikle değil.

T.G. Ogorodnikova televizyon için iki üç uyarılama yazmamı önerdi. Ona *Oblomov*, Gorki'den *Klim Samgin'in Hayatı* ve Pomyalovski'nin *Seminer Skeçleri*'ni teklif etmek istiyorum. Bunu onunla tekrar konuşmalıyım. Kabul ederse bir anlaşma imzalayıp hemen köye gitmeliyim.

Fakat sonra *Ayna*'ya ne olacak?

1 Ağustos

Bir kampanya planı hazırladım.

1. Yermaş'a yazıp düzeltmeleri yapmayacağımı bildirip gelecekteki çalışmalarım hakkındaki tutumunu belirlemesini iste (Ağustosun 6-7'sine kadar).

2. Sizov'a yazıp Yermaş'a yazdığın mektubun içeriğini bildir.

3. Ayın 5'i, pazartesi günü (ikinci vardiya), geri kalan 6'ncı ve 7'nci bölümleri yeniden çek.

4. T.G. ile televizyon uyarlamalarıyla ilgili bir anlaşmaya var (eğer mümkünse).

5. Salı günü film için bir öngösterim örgütle, böylelikle herhangi birinin ileri süreceği görüşlere karşı hazırlıklı ol: Surkov, Kondraçev (ikisinden biri), Simonov (bir boka yaramaz), Şostakoviç (eğer gelebilirse, hasta), Smoktunovskiy, Karasik, Çukray (?) ve diğerleri. Feliks ile oturup yazar, ressam ve şairlerden kimlerin davet edilmesi gerektiğine karar vermeliyiz.

6. Belki bu insanların filmle ilgili fikirlerini yazıp imzalamalarını istemek mümkün olur. Böylece Yermaş'a gösterecek bir şeyim olur.

7. Film yine engellenir ve Yermaş beni işsiz bırakırsa o zaman Brejnev'e yazacağım.

8. Bu da işe yaramazsa, Goskino aracılığıyla iki yıllığına yurtdışına çıkıp orada ideolojik olarak ödün vermeden filmi yapacağım.

18 Eylül

Ayna'ya ne olacağı pek belli değil. Yermaş bir şey söylemiyor. Buna karışmayı reddediyor. Korkmuş durumda ve beklemeyi yeğliyor.

Filmi Demiçov'a göstermiş (aptal olduğu ve bazı güçlerden korktuğu için), Demiçov da filmi hiç beğenmemiş (hiç de şaşırtıcı değil) ve başarı göstermesi konusunda kuşklarını dile getirmiş. Tanrım! Demiçov sanattan ne anlar?

Bugün Yermaş *Ayna*'yı izletmek için Yevgeni Daniloviç'i davet etti. Belli ki onun tavsiyesini almak istiyor.

E.D. beni nehre atacak mı, atmayacak mı? Bu akşam belli olacak. Yarın filmi Dimitri Şostakoviç, Nikulin, Zisya ve daha birkaç kişiye daha göstereceğim.

Angelo Roma'dan geldi, *Solaris*'in bir fiyasko olduğunu çünkü filmi benim rızam olmadan 30 dakika kadar kesip yeniden kurguladıklarını anlattı. Ya *Unita*'nın Moskova muhabirlerinden bu konuda benimle röportaj yapmalarını isteyeceğim ya da *Unita*'nın yayın yönetmenine açık bir mektup göndereceğim.

Dağıtımçı şirket, Euro International Film'i dava da edebilirim. Şirketin başkanı Lanza.

Kesim ve kurgu Dacia Maraini tarafından yapılmış. Alberto Moravia'nın hayat arkadaşı.

Roma'da Altın Film diye bir şirket benden *Yusuŕ*'u yapmamı istiyor.

Batı Alman Televizyonu şu sıralarda *Doktor Faustus*'u inceliyor.

Tallinn Film Stüdyosu bir senaryo yazmamı istiyor. Alman birinin T. Mann mı? E. T. A Hoffmann mı? Bunun Cenevre Konferansıyla bir ilgisi var mı acaba?

Ibsen'in *Peer Gynt*'ini okudum. Harikulade. Tallinn Film Stüdyosuna önerebileceğim projelerden biri mutlaka bu olacak.

22 Eylül

Kolya Şişkin Yermaş ile görüşmüş. Haberler pek umut verici değil. Ne *Ayna*'ya izin veriyor ne de *Budala*'yı çekmemi istiyormuş.

Dün Larissa bir koltuk ve bir büfe almış.

Koltuk	•	–	13 ruble
Büfe		–	65 ruble
Nakliye		–	20 ruble
			98 ruble

26 Eylül

Lara bir yatak almış (maun)	–	110 ruble
bir de masa (maun)	–	65 ruble
		175 ruble
Nakliye		25 ruble
		200 ruble

Hep birlikte köye gitmeye hazırlanıyoruz. Larissa daha bir sürü mobilya aldı. Tabii hepsi de onarın istiyor.

1. İki oymalı tek kişilik yatak (armut)	20 r
2. 7 sandalye	18 r
3. Oymalı küçük bir büfe (meşe)	16 r
4. Mermer lavabo ayağı	10 r
5. Aynalı dolap	35 r
6. Oymalı meşe masa	10 r
7. Başucu masası	5 r
8. Mutfak rafı	5 r
9. Oymalı yuvarlak masa	20 r
10. Raflar	6 r
11. İki kitap rafı	12 r
	180 r
Nakliye	45 r

Ayna – 37r., aynalı gardrop (maun) 65r. + Nak. = 122 r.

3 oymalı meşe sandalye – 90 r. + Nak. 7 r.

2 sandalye ve 2 koltuk = 8 r. + Nak. 10 r.

Eve alınması gereken ihtiyaçlar listesi:

1. 2 pencere için korniş (3+1, 3+3), 1; her birine de bir köşe ayraç (75x10)
2. Jaluzi (Veranda hariç 12)
3. Uzatma kabloları – 2
4. Hole, çocuk odasına ve mutfığa birer lamba.
5. Masa lambası şimdilik 2 tane, bir tane de oyun odasına
6. Televizyon ve anten (Feliks)
7. Perde için korniş – Tamara Georg. 295 66 88
8. Perde kumaşı – 57 m x 1.30 m.
9. Saçaklar
10. Yavru köpek (Alman Kurdu)
11. Daktilo

12. Daktilo için kağıt, karbon kağıdı ~
13. Kitaplar – Dostoyevski, Dostoyevski üzerine yazılmış olanlar, Hoffmann
14. *Rublev*'in posterleri
15. Kitap ve Tyapa için döküntü bir kamyon.
16. Yolluk halı
17. Birkaç kilim
18. 2 yağ kandili
19. 2 tek kişilik yatak
20. 3 yatak örtüsü
21. Çabuk kuruyan yağ – 40 litre
22. Fayans
23. Battaniye

25 Aralık

"Andrey, ilk çağrılan!"*

Bagrat'ın filmini çok sevdim. Ermeniler her şeye çok kayıtsız, tek ilgilendikleri futbol. *Ayna*'nın iki karesini görmek gerisi hakkında fikir yürütmem için yeterli. Filmde hiç renk var mı? *Solaris*'i de siyah-beyaz çekmeliymişim. Rengi sevmiyorum. Tiflis'te Tamez'in veda akşamında buluşamadığımız için üzgünüm. Gittikçe yalnızlık fikrine alışıyorum, aynı uzaydaki bir astronot gibi. Aslında konumum ve çevrem – yaşamak zorunda bırakıldığım bu son derece garip, gerçekdışı dünya sanki hasta bir beynin ürünü, kötü bir fantezi. Tam bir köle hayatı! *Granit Ocağı*'ni görmedim. *Şişlin*'in *Kızıl Kartopu Çalışısı* bana bir izlek üzerine hazırlanmış salt arabesk süslemeler gibi geldi. Benim dünyam –periler, şairler, masal anlatıcıları, Kiev Rusyası'nın çarlarının dünyası–

* Müritlerin ilki – Paradaşanov A.T.'ye böyle derdi.

vücudunun % 90'ını dövmeler kaplamış, en az 10 sabıkası ve jargonu olan patolojik bir gençle kaynaştırılmış. Ben nasıl mıyım? Yalnızım. Önce sepeti ör, sonra içini doldur, şu an çamaşırhane güzelini oynuyorum. Beni ne zaman görseler hemen, 'Hırsızdan Çamaşırhane Güzeli Olmaz!' diye şarkı söylemeye başlıyorlar. Afiçin yüksek mahkemeye başvurmamı tavsiye ediyorlar. Ne anlamı var? Ben affedilmek üzere hüküm giymedim. 'Ukrayna'da aleyhime açılan 14 davanın tek bir maddeye dayandırılmasına inanmadım!!! (affedersiniz) Yemek davetinize gelmeyip Grigoriyev'lerde kafa çekerek Sizi ve Larissa'yı nasıl üzebildim! Larissa'yı ilk gördüğümde ona oğlundan dolayı bir onur tacı vereceğim. Eminim onun (Larissa) için bir dahinin karısı olmak çok zor olmalı. Andrey, bana yazma, adresim değişebilir. Transfer meselesi.

• Sergey Paradahanov"

Acaba *Budala*'yı gerçekten yapmak istiyor muyum? Uyarlama benim prensiplerim çerçevesine sıkışıp kalıp romanın organik yapısını bozmaz mı?

Belki, titiz bir "güncelleştirme"yle *Ivan İllich'in Ölümü* benim için, bana yardımcı olacak klasik bilgimle daha uygun olurdu. İçindeki her şey yeniden yaşanmak üzere hayata dönüştürülürdü. En önemlisi bu.

Tabii ki "Dostoyevski Üzerine", yapısal bazı eksiklere karşın benim için en uygunu. Kafamda olanı biraraya getirmek, aym eskiden olduğu gibi. Değişik katları, şimdiyi, geçmişi ve ideali biraraya getirmek.

Şu an benim için en uyumlu biçim, Strugatski kardeşlerin filmi örnek alınarak ortaya çıkartılabilir: Eylemde kesintisiz ve ayrıntılı, fakat denge dinsel eylem üzerine kurulu, tamamiyle basit fikirler üzerine. Neredeyse transandantal, absürd, mutlak.

(Beckett'in *Molloy*'u.)

Aktif olarak yaşamın anlamını kavramaya çalışan birinin yaşam diyagramı.

Ve bu birini de ben oynamalıyım. Yeter ki iki nehrin ağırlığını kaldırabilecek güçte olayım! Ah, ne muhteşem!

1- İki oyuncu. 2- Yerde birlik. 3- Eylemde birlik. 4- Doğa olayları izlenebilmeli (hava kararır, hava aydınlanır.)

(*Molloy Strugatskiler için biçilmiş kaftan.*)

Solaris'de bu sorun hiç çözülememişti. Tek becerebildiğimiz, o da zorluklarla, olay örgüsünü organize edip birkaç soru ortaya atmaktı.

Benim istediğim, yaşamın anlamına dokunabilecek belli felsefi ve ahlaki soruları anlama arzusuyla dolu duygusal (otobiyografik öykü için basit ve geçerli duygularla yüklü) patlayıcı bir füzyon.

Ayna'nın başarısı bana bir kez daha kişisel deneyime dayalı bir duygunun perdede bir öykü anlatırken ne kadar önemli olduğu var-sayımımı bir kez daha doğruladı.

Belki de sinema en kişisel sanat, en içe dönük olanı. Sinemada yalnızca yazarın kendi iç hakikati izleyicinin kabul edeceği kadar ikna edici olacaktır.

27 Aralık

Krimova (eleştirmen) Saşa'yı aramış. Efros ve kendisi *Ayna*'nın dahiyane bir film olduğunu düşünüyorlarmış.

1975

Bir proje nasıl olgunlaşır?

Süreçlerin en gizemlisi ve görülemezi olduğu çok ortada. Bu bizde, bilinçaltımızda, ruhumuzun duvarlarında bağımsızca kristalleşerek olur gider.

1975

2 Ocak, Myasnoye

Bu defteri burada, Myasnoye'de bitireceğim. Moskova için yeni bir deftere başladım. Böylece bu da sonsuza dek bir oraya bir buraya taşınmak zorunda kalmayacak.

Yılbaşını burada, evde geçirdik. Burası çok hoş. Birkaç işi yaza bıraktık. Bu kış deneyim kazanarak önümüzdeki kışa tam donanımlı gireceğiz.

Tatilden sonra, 8'inde ya da 9'unda Moskova'ya gidip stüdyoda bir basın toplantısı düzenlemeliyim. Şklovski ve Zolotuski'den gazetelere bir şeyler yazmalarını istemeliyim. (İki mektubu da Larissa ulaştırmalı.)

Tyapa fazlasıyla tutuk (Moskova'da nasıl olur kimbilir?) Anna Semyonovna çok çabuk yoruluyor. En kısa zamanda onlara bakacak kadın bulmalıyım.

4 Ocak

Bir düşünce: *Yol Kenarında Piknik*'te başkahraman erkek değil de kadın olsa ne olur?

25 Şubat

Son iki aydır devamlı geziyordum. Tiflis'te bir gala gösterimine ve film gösterimi de yapılan birkaç büyük davete. Filmlerin hepsi de çok başarılıydı. Şengelay kardeşler, arkadaşları ve Gizo beni olağanüstü iyi karşıladılar. Çok fazla içkinin de içildiğini itiraf etmeliyim.

• Sonra Larissa'yla Leningrad'a (başarılı bir gala gösterimi) ve Estonya'ya gittik. Orada da başarı ve bolca içki vardı. Yarvet'i ziyaret. Leningrad'da (14/Şubat) Puşkin Dramatik Tiyatro yönetmeni Kiselyov'u ziyaret. Benden *Hamlet*'i yönetmemi istiyorlar (yeni kadroya aldıkları Solonitsin ile birlikte). Ofelya'yı başka bir yerden almak durumunda kalabiliriz. Tallinn'de *Hoffmanniana* için bir anlaşma imzaladım (Ağustosun biri civarında). Dün ve bugün, iki gündür *Budala* üzerinde çalışıyorum.

Yermaş'ı görmeye gittim. Teslim olmuş görünüyordu. Lenin hakkında bir film yapmamı söylemeye başladı. Ben de tabii, olur dedim; bir şartla: Ne Merkez Komitesi ne de Marksizm-Leninizm Enstitüsü işe burnunu sokacaktı. Bunun mümkün olamayacağını söyledi. Bunun sonucu tam bir skandal olur dedim. Herkes, öncelikle kendisi bu işten zararlı çıkarlardı. Sözümü sessizce onayladı.

Ve sanırım, işte o an, *Budala*'ya izin vermeye karar verdi.

Hâlâ daha Ayna'nın dağıtımıyla ilgili hiçbir şey bilmiyoruz.

Mr. Bessy bugün geliyor (buraya varmış bile). Bu akşam bununla ilgili olarak Pozner'ı aramalıyım.

2 Mart

Yermaş (geçen yıl Bessy'ye söz vermesine rağmen) hiçbir gerekçe ileri sürmeksizin Ayna'nın Cannes Film Festivali'ne gitmesine karşı çıktı. Bessy son derece öfkелendi. Yermaş, onu Bondarçuk, Bikov ve Plisetskaya'yı götürmeye ikna etti. Her gösteriden sonra Bessy'nin öfkesi biraz daha artıyordu, fakat... İşin kötüsü, Bessy Ayna'nın en büyük ödülü alacağına garanti gözüyle bakıyor. Bu da iktidardakilerin dayanamadıkları şey zaten. Beni ve filmimi aşağılamak için ellerinden gelen her şeyi yapıyorlar. Hâlâ *Budala* ile ilgili bir haber yok.

Sizov'a gidip ona bir dizi soru sordum.

- Neden Yermaş, Bessy'nin onca ricası ve özel komitenin kararı-na (Ayna'yı denetimden geçirdikleri zaman) rağmen Ayna'yı Cannes'a göndermedi?

– Yabancı şirketlerden gelen film yapma tekliflerinden benim nenden haberim olmuyor?

– Ayna'nın komite tarafından "mahkum edilmesi" için neden bunca çaba sarf ediliyor? (Kruşçev kurula yaptığı konuşmasının *İskutss-vo kino*'da yayınlanacağını duyunca hemen yazı işlerine onu geri almaya koştu. Muhteşem! Kruşçev Tallinn'deyken benim yakında geleceğimi duyunca hemen toz olmuş.)

– Hasta olmasına rağmen Naumov niye hastalığını ve çektiği filmi bir kenara bırakıp doğruca komiteye (Moskova) Ayna aleyhinde konuşmaya koştu?

– Niye Ayna'yı 2. kategoriye attılar?

– Neden Ayna'nın dağıtımı yapılmıyor? (73 kopya).

– Niye gazetelerde benim festival zaferlerimden söz etmek ayıp sayılıyor?

– Neden *Solaris* her safhayı oybirliğiyle geçmesine rağmen bir devlet ödülü alamadı?

Sizov bir şeyler mırıldanmaya başladı ve sorularımın birkaçına yanıt vermeye çalıştı, sanki vereceği yanıtlar beni gerçekten ilgindirirmiş gibi. Laf arasında, "O filme (*Budala*) ihtiyacımız yok! Belki onu başka bir stüdyoya yapmalısın," dedi. Ben de ona karşılık verdim: "Belki de Mosfilm'i olduğu gibi bırakıp bir daha onun için çalışmamalıyım." Sizov ortalığı yumuşatma düşüncesiyle bir şeyler mırıldandı.

Cannes ile ilgili bir şey yapılmalı. Ayna mutlaka gitmeli. Bessy bu konuyla ilgili skandal yaratacağı tehdidini savurarak ve tek bir Sovyet filmi bile almadan gitti. O, herkesin istediği ve Yermaş'ın da önceden söz verdiği Ayna'yı istiyordu. Yermaş! Korkak sürüngen!

Eğer ödül alsaydı, Ayna yabancı para getirecekti ama bu Yermaş'ın umurunda değil. Tek umursadığı kışının altındaki rahat koltuk, milli duyguların da canı cehenneme!

Salı günü büyük bir olasılıkla Tyapa'yı görmeye köye, 15'i gibi de Leningrad, "Aleksandrinkaya"ya gideceğim.

8 Mart

On günlüğüne köye geldim. Son birkaç gündür hava sisli ve ılık, yağışlık üç derece. Karlar eriyip azalıyor. Damda hiç kar kalmadı neredeyse. Tyapa çok yaramaz. Epey büyüdü. Çok sevimli çilleri de var.

Baharın gelmesine bir ay var. Bahar burada doğanın tüm elementlerinin katıldığı bir konser havasında olacak, birdenbire her yere gelecek.

21 Mart

"Aleksandrinka"daki *Hamlet* sallantıda. Kiselyov'a Maşa Çugunova adına telefon eden Solonitsin'in dediğine göre kendisinin tiyatroya alınma fikri güçlü bir muhalefetle karşılanmış. Kiselyov *Hamlet* üzerinde bir an önce çalışmaya başlamak için toplantıyı Nisan başına ertelemenin iyi olacağını düşünüyormuş, ayrıca Tolya'ya tiyatrodan iş vermeye de söz vermiş.

Eminim ki bu Gorbaçov'un işi.

Zakharov'la bir konuşayım, belki *Hamlet* onun tiyatrosunda sahneye konur.

Köyden ayın 19'unda döndüm. Tyapa iyice büyüdü, kocaman adam oldu! Korkunç yaygaracı, tam bir bela yani. Ona iki üç kez vurmak zorunda bile kaldım.

Yaz boyunca yapılacaklar:

1. Su
2. Odun stoku
3. Bir kulübe
4. Ayrı bir banyo ve evde ufak tefek onarım

27 Mart

HAMLET

Hamlet'i "Aleksandrinka"da Solonitsin ile gerçekleştirmeye ka-

rar verseler bile, o haydut Gorbaçov'un fikre yaklaşımını bildiğimiz için belki de bu işi kabul etmemek daha hayırlı olacak. Bu güçlü bir lobinin bizim her halükârda tökezleyeceğimizi garantilemesi demektir. Bu şartlarda çalışmanın hiçbir anlamı olmaz.

Zakharov'u görmeye gittim. *Hamlet*'in kendi tiyatrosunda sahneye konmasını istiyor. Tabii bu tiyatro yapım için çok az para ödeyebiliyor, yalnızca 1000 ruble (Ekim'den Ocak 76'ya, ayda 200 ruble.)

Arkadi Strugatski'yi görmeye gittim. *Piknik*'i sahneye koymak istememe çok sevindi. Her biri de çekime elverişli üç senaryo var.

8 Nisan

Garip bir şey oluyor. Film iki sinemada da gösteriliyor. Söylediklerine göre izleyicinin ne kadar rağbet göstereceğini anlamak için ilan edildiği tarihten (Eylül) daha önce gösterime sokulmuş.

Palavra! Söylediklerinin tek kelimesine bile inanmıyorum. Tek bir afiş, bir reklam bile yok ortada. Ne de gala gösterimi! Tüm bu saçma sapanlık, sanki film ikinci sınıfmış gibi.

Bugün bir kadın gelip beni *Pravda*'nın yazı işleri ile tanışmaya davet etti. Bundan hoşlanmadım. Kesinlikle bir çeşit provokasyon peşindeler. Feliks Kuznetsov, *Literaturnaya Gazeta* ve *Komsomolskaya Pravda*'da *Ayna* ile ilgili bir tartışma yazısı bastırmak istiyor. Sanırım *Nedelya* ile de ilgili bir şey söyledi. Bugün M. Zakharov'u gördüm. Tolya Solonitsin'in oyununu izlemek istiyor. Hemen ona haber vermeliyim.

11 Nisan

Ayna iki sinemada gösteriliyor. Taganka ve Çeryomuşki'deki Vit-yaz'da. Ne reklam ne afiş. (Sözümüne ilgiyi ölçüyorlar.)

Her şey yine aynı. Bilet bulabilmek olanaksız. Ve ilk kez (en azından ben böyle bir şey duymamıştım) salondaki izleyici filmi alkışlıyor.

Hâlâ *Budala*'dan ses seda yok.

20 Nisan

Zhukovski'de izleyicilerle yaptığımız bir tartışma toplantısında elim tutuşturulan bir not: "Bıraktığınız etki inanılmaz. Söyledikleriniz ve insanlara düşündürttüğünüz şeyler için teşekkürler. Korkutucu olsa bile."

30 Nisan

Hâlâ *Budala*'yla ilgili hiçbir şey kesin değil. Yermaş'ın işi bitik gibi gözüküyor. Ortalıkta herkesin ondan bıktığına ve işine son verileceğine dair bir söylenti var. Keşke doğru olsa! (Yerine kimi koyarlar acaba?)

Dün "akıl danışmak" için Merkez Komitesine Çernutsan'ı görmeye gittim. "İşlerin yürümesi" için yardımcı olacak.

Solonitsin'in durumunun kesinleşmemesi ve yönetimdeki anlaşmazlıklar yüzünden endişeli olan Zakharov'la *Hamlet* için anlaştım. Provalar eylülde başlıyor. Solonitsin de anlaşmayı onaylarsa çalışacak. Rolünü iyi oynar, oyun da başarılı olursa, Zakharov onu kadroya alacak.

Tolya'yla hemen konuşmalıyım. Hoffmann'ın senaryosunda bir duraklama oldu.

6 Mayıs

Mayıs kutlamalarından bir gün önce Çernutsan'ı görmeye gittim. Ondan bana Suslov ile bir randevu ayarlamasını istedim. Fakat nedense olmadı. Belli ki Çernutsan'ın yetkisini aşıyor. Bunların hepsi aynı yolun yolcusu. Onu Mayısın 10'undan sonra arayacağım.

Yine de ya Brejnev'e ya da Suslov'a durumumu açıklığa kavuş-

turmak için yazmak istiyorum. Ayrıca Kolya ve Lyova'ya da mektubun sürüklenmemesi için ricada bulunacağım.

Tallinn'de Thomas Mann'ın *Doktor Faustus*'unu Batı Almanya ile ortak yapmak istiyorlar.

Bu yapımda benim için bir şey olmayacağı çok açık.

3 Haziran

İşte yine Myasnoye'deyim. Birkaç gün önce geldim. Burası bir cennet. Larissa sebze bahçesine bir sürü şey ekmiş. Tabii kış gelmeden daha yapılacak bir sürü iş var. Sadece evi kışa hazırlamak değil, onun dışında başka şeyler de. Moskova'da neredeyse hiçbir şey olmadı. *Ayna* Leningrad'da büyük bir başarıyla gösterilmeye devam ediyor.

Lenin Komsomol Tiyatrosu'nda *Hamlet*'in provaları başlıyor. Solonitsin Hamlet, Çurikova da Ofelya olacak.

İtalyanlar *Ayna*'yı Roma'daki Unita Festivali'ne davet edecekler.

Yermaş'ın İtalyan Komünist Partisi'ni reddedip edemeyeceğini merak ediyorum.

Hâlâ *Budala*'yla ilgili bir haber yok.

Strugatski'yle *Piknik* için bir anlaşma yaptım. Boris'le tanıştım. O da hoş ama Arkadi'den farklı olarak biraz ukala. Anlaşılan kendisi bir İdeolog. Arkadi ise tipik işçi; çalışkan ve hoş bir adam. Bu... aslında bu kadar basit olmasa da.

Hazır buradayken *Jeanne d'Arc* için bir opera metni, Tallinn için de E.T.A. Hoffmann'ın motiflerine dayalı bir senaryo (Temmuzun sonuna kadar) yazmalıyım. Nedense bir türlü senaryoyu istediğim biçime sokamıyorum. Yapısal fikri bir türlü bulamıyorum.

2 Temmuz

Neredeyse bir aydır Myasnoye'deyim, daha çalışma masama oturmam. Çok rahatladım (önceye kıyasla). Sebze bahçesiyle uğraştım, evin etrafındaki işlerle ilgilendim ve şu an için hiçbir çalışma yapmamış bulunuyorum. Önümüzdeki hafta kulübe yapmam lazım, büyük bir olasılıkla V. Akimov'a bana yardım etmesi için rica etmek zorunda kalacağım. Ayrıca verandanın bir kısmını (45m²'den 15m²'sini) kapatıp kışın oturulabilecek bir oda haline dönüştüreceğiz. Bahçenin alt ucunu çitledik. Sonbaharda oraya ağaç dikmeli.

Yaklaşık bir aydır bir damla yağmur yağmadı. Her şey yandı kavruldu. Çimler öldü, saman gibi duruyorlar. Sebze bahçesine her gün su vermek zorunda kaldık.

İki gün poyrazdan sonra sonunda bugün şafakta aniden yağmaya başladı. Hava çok ağırdı. Öğleden sonra durdu, fakat akşam yine çilemeye başladı.

"Hoffmann"ı ayın birine bitirmeliyim ve daha bir satır yazmadım. Tam bir kabus olacak.

Nasıl olduysa, Yermaş *Budala*'nın genişletilmiş snopsisini istedi. Belki de bir şeyler oluyor.

Larissa telgraf aldığımı anlayınca Yermaş'a yazdığım mektubu göndermedi.

3 Temmuz

Bir proje nasıl olgunlaşır?

Süreçlerin en gizemlisi ve görülemezi olduğu ortada. Bu bizde, bilinçaltımızda, ruhumuzun duvarlarında bağımsızca kristalleşerek olur gider. Bunu eşsiz kılansa ruhun ta kendisidir. Gerçekte bilincin gözü tarafından algılanamayacak imin gizli oluşum sürecine ruh karar verir.

Hoffmann zor. Bir düzlem adamın kendisi, hastalığı, mutsuzluğu, aşkı, ölümü olmalı. Bu çok net. Öteki de fantezi dünyası, yazıl-

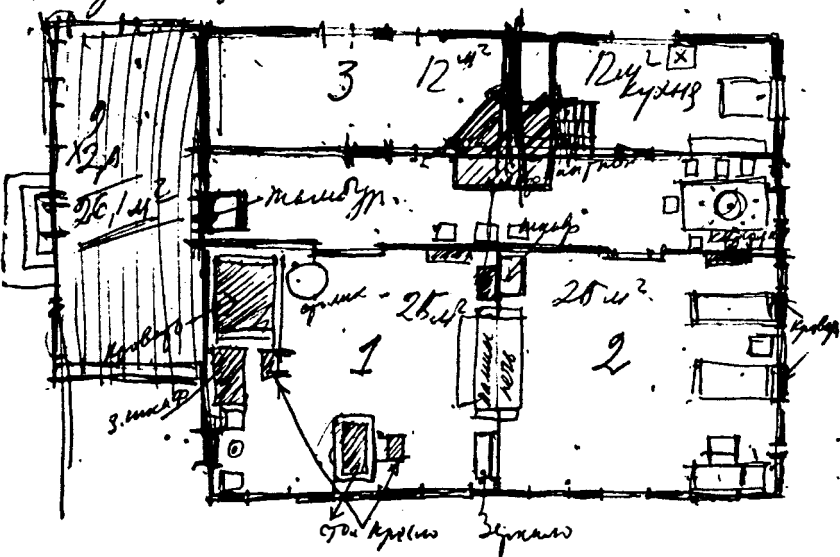
Давать же громадные суммы и -
 переплачивать бедошам с ней,
 убоимся ли? Короче говоря?
 Нигде ли? Канцеляр? Судья?
 А вы мне покажите. Значит
 вот в канцелярии...

Как хорошо здесь, в моем
 у меня прекрасная комната:

Суббота, 5 июля

Вот какой дом у нас станет к зиме.
Кроме 3-х комнат и коридора выйдут все
уже есть.

Комната узкая, почти полуциркульная,
длиной, а око $3 \times 4 \text{ м} = 12 \text{ м}^2$

mamış çalışmaları, müzik kompozisyonları (kendisinininkiler, Gluck'unkiler ve Haydn'inkiler). Sık sık fantezilerine kaçıyor; kaçmıyor, fanteziler onun evi, kalesi, sığınağı. O bu dünya için yaratılmamış. Bu dünyaya ihtiyacı yok.

Birkaç karakter olmalı (Hoffmann'ın yaşamının gerçek düzleminde) yalnızca. Bunlar olay örgüsünü oluşturmaktan çok hayali tiplerin ve onları oluşturan ruhsal durumun ortaya çıkmasını sağlayacak zemini vurgulamalılar.

4 Temmuz

Özel mülkiyeti bırakmak... Bırakmak, yani gerçekte orada öylece duran bir şeyi horgörmek. Ben bu nedir biliyor muyum: Özel Mülkiyet? Hayatımda hiç bilmediğim, bundan sonra da bilemeyeceğim bir şeyden nasıl vazgeçerim? Bu temel ideolojik yanlışların kökenlerinden biri.

Max Frisch'in *Stiller*'ini okuyorum. Çok akıllı. İyi bir yazar olmak için çok akıllı. Çok net, anlatımı ekonomik, albenili. Tıpkı ufak bir Japon bahçesi gibi.

Kendisi de karakterleri gibi hoş. Bu da bir artı puan değil. Onu tanırım. Locarno'nun yakınında Larissa ve beni akşam yemeğine götürmüştü. Yanında metresi vardı. Yazık, kadını İsviçre'deki herkes sadece onun metresi olması nedeniyle yargılıyordu. Çok lezzetli bir yemektir. Masaları meşe ağaçları (ya da kayın) altına kurulu keyifli bir restorandı. Kadını *yargılayan* herkes davetliydi ve ona iyi davranıp gülümseyerek kibar kibar konuşuyorlardı. Terbiyeli olmak mı bu? Yoksa ikiyüzlülük mü? Sahtekârlık mı? Ukalalık mı? Her neyse, ben adamdan hoşlandım. Tam bir çizmeli kedi.

Myasnoye ne güzel! Harika bir odam var.

21 Temmuz

Dün Larissa Moskova'yı aradı. Saşa M. iyi bir tretman yazmış. Saşa'nın dediğine göre (kendisi başarı söz konusu olduğunda olayları hep abartır, başarısızlıkları ise es geçer), Feliks K. *Budala* için yazdığı tretmana bayılmış. Barabaş da aynı oranda bayılsa keşke! Kendisi Yermaş tarafından *Budala*'yı kurgulamakla görevlendirilmiş komite redaktörü. Grubumuza ve Mosfilm'e sorulmadan bu göreve atanmış bir hanım.

Tallinn'e yazıp "Hofmanniana" için verdikleri süreyi üç ay uzatmalarını istedim.

İnşaat işleriyle uğraşıyorum. 12m²'lik üçüncü bir oda inşa ediyoruz. Yapılacak çok iş var. Akşamları yorgunluktan ayakta duracak halim kalmıyor. Şu satırları bile yatarak yazıyorum.

25 Temmuz

Sonunda *Budala*'yı yapmama izin verecekler mi?

Moskova Festivalinde bir tek Antonioni, Ayna kendisine gösterilmezse hemen orayı terk edeceğini açıklama nezaketinde bulundu. Uzun bir süre göstermek istemediler fakat sonunda boyun eğmekten başka çareleri kalmadı. Filmi çok beğendi. Benimle bile tanışmak istedi. İlgililer beni köyden toplantı için daha yeni çağırdılar.

Amerika'nın Sesi Radyosunda benim üzerime baskı uygulandığı ve filmimin Cannes ya da Batı Almanya ya da Locarno'ya gönderilmediği haberi verildi. Hepsi doğru.

14 Eylül

Köyde sessiz ve huzur dolu bir yaşam sürüyoruz. Üçüncü odayı inşa ettik (bir tek tavan kaldı). Bir ahır (iyi). Mutfak ve üçüncü oda da kışa hazırlıklı. Kışlık odunun yarısını sağladık.

Böylelikle de elimizdeki parayı bitirdik. Taşkent'teki Kamrayev'den bir şeyler bekliyorum.

Yine, Tallinn'e gidecek senaryo. Hâlâ bir satır bile yazamadım.

Ekim'in 1'ine doğru Moskova'ya gidip *Hamlet*'in provalarına başlayacağım. Buna hazır değilim. Oyunu toparlayıp sahneye koymak için sıkı bir çalışma gerekecek. Aslında yeterince zamanım var.

Hâlâ *Budala*'dan haber yok.

Yermaş'ın benden snopsisi tam festival sırasında istemesinin nedeninin bana geçici bir güven verme ve beni yabancılara şikayetten alıkoyma stratejisi olduğu apaçık ortaya çıktı.

Bergman beni İsveç'e onunla kalmaya tam dört(!) kez davet etmiş. Bundan, sözlü olarak bile haberdar edilmedim. Bana söyleyen Olga Surkova oldu. Festivalde İsveçlilerle konuşmuş. Festival tek kelimeyle gülünçtü. Söylentiye göre Kurosava çok kötü bir film yapmış.

İki gündür tam bir pastırma yazı yaşıyoruz. Ama odunları en kısa zamanda tamamlamalıyız.

21 Eylül

Budala'nın işi bitti artık. Saşa Mişurin'den bir mektup aldım. Strugatski kardeşlere bu konuyla ilgili bir şey yapmalarım istemek için mektup yazmış. (Bir şey yapabilirler mi?)

Moskova'ya gitmeliyim. Fakat, ah bu Hoffmann. Hoffmann!

26 Eylül

"Hoffmann" için on sayfa yazdım. M. Zakharov'dan *Hamlet*'in provalarının Kasım başında başlaması gerektiğine dair bir telgraf aldım.

Ağustos ayında bir Salı günü neler olduğunu yazmaya hiç vaktim olmamıştı.

Ya 12'si ya 13'üydü, hatırlamıyorum. Akşam saat sekiz on beşte

Larissa ve Tyapa, arkadaşlarıyla bizim evin yanındaki nehir kıyısında piknik yapmaya gelen Nikolayev (bölge savcısı) ve soruşturma hakimini uğurlamaya arabalarının yanına gitmişlerdi. Arabanın yanında durmuş konuşurlarken içlerinden biri (sanırım Larissa) gökyüzünde parlayan garip bir ışık görmüş. (Tesadüfen yanlarında Şilovo'lu inşaat işçisi Vladimir Lopatkin de varmış.) Sonra bu ışık üzerlerine gelmeye başlamış. Yaklaştıkça onun, çevresine garip bir ışıltı saçan mantar şeklinde bir cisim olduğunu görmüşler. Bu ışıltı yaklaştıkça genişleyip her şeyi kaplayarak üzerlerine gelmeye devam edip, sonunda dağılıp saçılmış. Gökyüzü oldukça karanlık ve yıldız doluymuş. Birisi (samırım savcı) nükleer savaşla ilgili bir şeyler söyleyip yolda ölmektense evde ölelim demiş. Sonra arabaya atlayıp hızla sürüp gitmişler.

Bu olaydan ne önce ne de sonra hiç buna benzer bir şey olmadı. Tyapa çok korkmuştu. Günlerce evde başka bir konu konuşmadı. Sürekli de etrafındaki insanlara bunun ne olduğunu sorup durdu. Ama tabii hiç kimse ona bir açıklamada bulunamadı.

Olayın tümü birkaç dakika sürmüş, öyle anlık bir şey değilmiş. Bunu Larissa, Tyapa ve Vladimir Aleksandroviç Lopatkin'in anlattıkları gibi yazdım.

10 Ekim

Nedendir bilinmez (Hoffmann üzerinde çalışırken) Ermenistan'ı hatırladım. Bir fırtına kopar ve bir çoban, sürüsünü yıkıntı bir kilisenin içine sokmaya çalışır. "Marmaraşen" *Bir film*.

14 Ekim

Hoffmann'ın senaryosunun sonuna yaklaştım. Larissa'ya okudum, çok sevdi. Tek düşüncem filmi kim yapacak ya da yapabilecek biri var mı?

Daha büyükçe bir bölüm yazmam gerekiyor. Ne, henüz bilmiyorum. Fakat bütünlük ve kapsam açısından mutlaka gerekiyor.

Metni Maşa'ya ayın 20'sinde göndermem gerekiyor.

Hamlet'e çalışmak ve yakacak odun ayarlamak için burada bir süre daha kalmam şart.

14 Ekim, sabah

"Hoffmanniana"nın neyi eksik, hâlâ tespit edemedim. Kendimi hiç iyi hissetmiyorum. Şu bel ağrısı!

Akşam

Sanırım buldum. "Opera binasında yangın"; 17 Haziran, 1817. Gluck'la yeni bir karşılaşma daha. Bütün arkadaşları onu terk eder. Kendi gölgesiyle başka bir karşılaşma.

24 Ekim

19'unda Hoffmann'ı bitirdim. Goşa Rerberg'le buraya gelen Maşa onu daktilo etmek ve teslim etmek için Moskova'ya götürdü.

Ziyaretleri beni mutlu etmedi. Goşa hiç de parlak biri değil, ayrıca da çok içiyor. Yazık.

20 Kasım

Maşa tekrar geldi. Yuri Semyonov bana borç vereceğine söz vermişti.

Nehir 1 Kasım'da dondu.

Tallinn'deki herkes senaryoyu beğenmiş. Şimdi Estonya Merkez Komitesi tarafından okunuyormuş. Onlar da bu filmi benden başka kim çeker, bilmiyorlarmış. Yakında Tallinn'e gitmemi isteyecekler

Babkausnas adlı oyuncu Zhalakyaviçus'un filminin çekimi sırasında kendini asmış.

Bu yaz Strugatski'ye gerekli olacak çekimleri kesinlikle yapmalıyım. Aksi takdirde bu iş yürümeyecek. Ve Tolstoy'u anma günü kapımızda.

Ivan İliç'in Ölümü?

Kaçış?

10 Aralık

Sizov, Strugatski'nin snopsislerini beğendi. Sanırım onlar *Piknik*'i istiyorlar.

"Yaşamı çok kısa; alçakların ayakları altında sürünerek geçirilmeli."

Stendhal

1976

Aşk nedir? Bilmiyorum. Aşkı bilmiyorum değil, onu nasıl tanımlayacağımı bilmiyorum.

27 Ocak

Bir (ilk) okuma provası yapmıştık geçenlerde. Bugün de her karakteri tartışma bağlamında bireysel bir çalışma yaptık. Oleg Yankovski Laertes'i oynamak istemiyor. *Macbeth*'i sahneye koyduğumda başrolü vereceğimi söyleyerek onu ikna etmeye çalıştım. Fakat yine de kabul etmiyor. Hamlet'i oynamayı çok istiyormuş. Tarkovski'nin *Hamlet*'i başrolde Solonitsin'le sahneye koyacağım duyunca şansını ilelebet kaybettiğini, bir daha asla eline böyle bir fırsat geçmeyeceğini düşünmüş. Bu onu çok üzdüğü için oyunda hiçbir rolü almak istemiyor.

Hamlet'in metni üzerinde çalışma. Morozov'un edebi çevirisi çok büyük yardımcı. Lozinski'nin çevirisi ise ifade gücünden yoksun, hantal, fakat Shakespeare'e sadık.

Pasternak'ın çevirisi rezalet; her anlama çekilebilecek kelimeler. Bazen öyle bir an geliyor ki oyunu kasıtlı olarak anlaşılmaz hale getirdiğini düşünüyor insan, en azından bazı yerlerde.

Visotski, "Hamlet'i oynayan oyuncu ya da rol üzerine yazan eleştirmenin kesinlikle fanatik olması gerek," derken ne kadar haklı.

"Bir çalışmanın ulaşılmazlık derecesi onun ne kadar büyük bir yapıt olduğunu gösterir."

Goethe

"Evlat, neşeni bozma, günahların affedilecektir."

•

Mathew

6 Şubat

Dün Varvara'yı görmeye gittim.

7 Şubat

Kadın şifacı ya da kahin olmaktan çok ilginç ruhani olaylar toplayıcısı. Fakat gücünü hissediyorsun. Tabii hangi yüce ruhları kullanıyor, kimin hizmetinden yararlanıyor o belli değil.

Yuri haklı, önce kendi ruhundan ve iç bütünlüğünden başlayacaksın. Fakat onun yaptığı da önemli. Kadın parapsikolojinin bilim olarak kabul edilmesi için uğraşıyor.

Yuri L. ve iki arkadaşı üç gün bizde kaldılar. Hepsi de hoş insanlar.

Parapsikolojik bir olay daha: Gürcistan dağlarında kuzuları otlatıkları yerde çok özel bir güce sahip bir usta varmış. Bu adam çayır-lara göz alabildiğince uzanan sürüden ayrılan kuzuları annelerinin yamna taşımış. Adam hiçbir hata yapmadan her bir kuzuyu doğru anneye götürür ve bu işi özel bir koku duyusunun yardımıyla yaparmış. Kuzuların ve koyunların melemeleri dışında da hiçbir iç ipucu olmadan elinde. Tüm sürünün melediğini düşünürsek bunun işleri pek kolaylaştırmadığı da ortada.

Koşutluk teorisiyle ilgili diğer bir örnek de benim *Rublev*'in senaryosuyla ilgili yaşadığım olay. İçinde elimdeki tek kopyayı unuttuğum taksi saatler sonra beni yolda onca kalabalığın içinde yürürken görmüş, hemen durup onu bana geri vermişti. İnanılmaz bir hikaye.

8 Şubat

Zamanın tersine dönebilirliğine ikna oldum artık. En azından düz bir çizgi üzerinde gitmiyor.

18 Şubat

Bir Çin atasözü şöyle diyor: "Büyük bir adam toplum için bir felakettir."

19 Şubat

Dün gece çok rahatsızlık verici bir rüya gördüm. Ufak bir suçtan hapse atılmışım. Bunun bir hata olmasına rağmen yabancı anlaşmalarımı etkilemesini engelleyemiyorum. Hapishanem şehrin dışında bir yerdeymiş. (Sanki günümüz değil de tam savaş öncesi ya da hemen savaş sonrası bir zaman.) Sonra nasıl olduysa kendimi dışarıda buluyorum. Chaplin'in *Modern Zamanlar* filmindeki gibi. Çok korkuyorum ve Moskova'mn o savaş öncesi bölgesinde bir ama gibi hapishanemin yolunu bulmaya çalışıyorum. Cana yakın genç bir adam bana yol gösteriyor. Sonra Marina'ya rastladım (belki de bu genç adamdan önceydi). Beni tanıyan Marina yol boyunca burnunu çeke çeke peşime düşüyor. Annemin başıma gelenlerden haberdar olduğunu söyleyip duruyor (oysa ben kimseye söylememiştim). Marina'ya çok kızıyor, Lenin'in büstüyle süslü bir merdivenden inerek hızla ondan uzaklaşıyorum. En sonunda, şansıma karşıma SSCB ambleminden tanıdığım hapishane kapısı çıkıyor. Acaba beni nasıl karşılayacaklar diye çok endişeliydim ama bu, hapishanenin dışında, "özgür" olmanın verdiği dehşetin yanında önemsiz kalıyor. Kapıdan içeri girdim ve uyandım.

3 Mart

"Tallinfilm"den bir mektup aldım. Üstlendiğim görevin altından kalamadığım gerekçesiyle Goskino'nun senaryoyu reddettiğini bildiriyorlar.

5 Mart

Soloviev'in senaryo şirketinden bir redaktör, durup dururken benden Tolstoy ile ilgili bir senaryo istedi. İki gün korkuyla beklemiş, bir türlü konuyu bana açamamış. Peki bu ne şimdi?

17 Mart

Geçen hafta rüyamda Seryoşa Paradahanov ile yatakta yattığımı gördüm. Aniden Seryoşa'nın hapishaneden çıkışını kutlamak için Saşa Antonenko'ya haber vermediğimi fark ediyorum. Seryoşa üzgün. Tozlu topraklı çizmelerimi arıyorum. Yerde Seryoşa'nın çizmeleri ve ayak sargıları duruyor. Rüzgar yer kaplamaları arasından uğultuyla esiyor. Dışarısı puslu ve nedense çamlar hiç kıpırdamıyor bile. Yatak çok rahatsız, demir bir karyola...

18 Mart

Ve Antonenko beni bu ayın 15'i civarında görmeye gelip Seryoşa Paradahanov'un af için başvurduğunu söyledi. Afkararı Podgorni tarafından imzalanmış. Ve Seryoşa'ya resmi bir mektup gönderilerek iki ay içinde serbest bırakılacağı bildirilmiş.

Bunu oldukça endişe verici buldum. Bunu neden böyle uluorta herkese anons ediyorlar? Bu işleri Seryoşa için zorlaştırır; kaldı ki kamptakiler birinin erken serbest bırakılmasından hiç hoşlanmazlar.

Ya her şey kasıtlı olarak yapılmışsa ne olacak?

Yermaş, kongreye mektup yazdığımı tabii ki öğrenmiş. Beni çağırıp, eğer yabancı televizyon yapımcıları ilgilenirse belki de daha çekimi bile yapılmadan satmak üzere (televizyon versiyonu 7-9 bölüm; Kodak ve ekipman karşılığında) *Budala*'nın snopsinin bir kopyasını isteğini "açıkladı".

Sinemayı bırakma zamanı geldi. Artık büyüdüm. Çocukluğumu anlatan bir kitap yazmalıyım. ("Aydınlık Gün"ün senaryosu da kitaba girer.)

Domuzun yakılışı, "bisküviler"den bir bölüm. Kayaklarımın elimden alınışı. Koçun bana arkadan toslaması.

Alkol ancak yok edici olabilir. Her şeye, alkol dahil her şeye karşı ses yükseltmeyi sağlıyor.

Sarhoşlukla ilgili:

"... Bu saçma cümbüşler, doğuda batıda
Söz getiriyor bize bütün milletlerden.
Sarhoş diyorlar bize, domuz diye
Kırletiyorlar milletimizin adını
Kazandığımız zaferler ne kadar parlak da olsa.
Şanımızın özünü iligini kemiriyor bu halimiz.

Shakespeare, *Hamlet*, Perde I, Sahne IV

16 Mayıs

.

İki senaryonun İtalyanca versiyonları için notlar:

(Giriş: Tonino ile olan diyalog)

1. Selamlama

2. "Şahin" ve kedi yavrusu

3. Tyapa ormancıya gider.

4. Sinemanın seyirci pazarı tarafından korunmasının o kadar da gerekli olmadığını göstermek için amatör filmler yapmalıyım.

5. Paris ve Roma

6. Yurtdışında kendi yalnızlığını ve uyumsuzluğunu hissetmek için bir yabancıymın provoke ettiği bir olay.

7. Sevdiğim kitaplar

8. *Rublev*'le ilgili – altı saat. Kesilen veya değiştirilen sahnelerle ilgili.

ITALO SVEVO – *Zeno’nun Bilinci*
JORGE-LUIS BORGES – *Kurgular*
JEAN GENET

27 Mayıs

Larissa’yla Gorki’ye üç konuşma yapmaya gittim. Çok yoruldum. Böyle olayları çok fazla ciddiye alıyorum. Her stüdyoda çok sıcak karşılandım. Hatta büyük bir heyecanla bile diyebilirim.

Hamlet’i zorunlu olarak İngilizlerin bugüne kadar sergilediklerinden farklı bir biçimde sahneye koyuyorum – Shakespeare’in şair yanından bile isteye vazgeçiyorum.

Özellikle dahiyane dizelerin çevrilmesi çok zor, hatta olanaksız. Ne yazık ki bizim *Hamlet*’imizde şair Shakespeare olmayacak. Fakat bunu böylece kabul etmek, Pasternak’ın düzeysiz (adi demiyorum) çevirisini kullanıp izleyiciyi de kendimizi de Shakespeare yapıyoruz diye kandırmaktan çok daha iyi.

9 Temmuz

Angelo Roma’ya Ayna’dan 32 adet negatif götürmüş.

24 Temmuz

Sizov’un iddiasına göre ne Yermaş’a ne de kendisine Cristaldi’den beni davet eden bir mektup gelmiş. İstiyorsam İtalyanlara yazıp benim için yeniden bir davetiye göndermelerimi söyleyebilirmişim.

Muhtemelen Şauro, Cristaldi’den sinema şeflerinin sessiz kalmasından yakınan bir mektup aldı.

Çok acayip: Ben mektup alıyorum da Sizov’la Yermaş almıyor. Kesinlikle yalan söylüyorlar.

Tiyatro kurmak gibi çılgın bir fikrim var ama bunu tek başıma yapmama kesinlikle izin vermezler. E.D. Surkov'la konuştum. Kendisi hem deneyimli, hem bağlantıları var hem de eğitilmiş. Ama domuzun teki. Beni yarı yolda bırakır mı? Gerekirse, evet.

Yeni bir yerde başlatmalıyım. Stanislavski Tiyatrosunu alıp onu yeniden düzenlesem örneğin. Orası Puşkin Tiyatrosunun olduğu gibi bir sürü eski kafalı yaşlı adamla dolu değil.

Oyuncular?

Solonitsin

Grutski

Petrenko

Kaydonovski

Grinko?

Lapikova

Çurikova?

Terekova

Akedşakova

Demidova

Kalmikova

Fedosov

Sanırım benimle *Budala* için bir anlaşma imzalayacaklar.

30 Temmuz

Saat 09.30'da, yani biraz sonra Sizov ile Yermaş'la İtalya konusunda görüşmeye gidiyorum. Beni Cristaldi'nin bir kaçık olduğu ve onların da beni ondan korumaya çalıştıkları doğrultusunda ikna etmeye çalışacaklar.

Komiteden döndüm.

"... Cristaldi bir kaçık ve eğer Tarkovski'nin İtalya'da film yapmasını istiyorsa önce Goskino'ya karşı yükümlü olduğu tüm zorunlulukları yerine getirmesi gerek..."

Nokta. Israr etmeyi sürdürürsem, "ulusal çıkarlara" karşı gelmiş olurum. Tuzağa düşürüldüm.

Hareket edecek alanın yok! Kültürün son kalıntıları da artık bu ölü atmosferde parçalanıp yok oluyor. Yapılması gereken ilk iş farklı bir atmosfer yaratmak, tüm bu ölü ağırlığı dağıtmak, bu duyarsızlıktan, burjuva vurdumduymazlığından kurtulmak. Ama nasıl?

31 Temmuz

Neredeyse gece yarısı.

Köye git... Yaz... Ama ne hakkında? Eninde sonunda ün kazana-
cağına inandığın dört film hakkında mı? Ne acıklı.

Tiyatro... Moskova'da dolanıp durup kendimi aşağılayayım mı?
Bir kitap? Düz yazı? Ekmek ve tereyağdan ne haber? Senaryolar?

Evet.

Yerimi değiştirmeliyim?

Yalanlar, ikiyüzlülük ve ölümle çevrilmiş her yanımdır...

Zavallı Rusya!

5 Ağustos

Hâlâ yola çıkamadım, yapacak ne çok iş var! Bazı söylentiler duy-
dum (N.A. İvanov, Larissa'ya söylemiş): Yermaş benim Eylül'de
İtalya'ya gitmeme karşı oy kullanmış. Oysa diğerleri, yani Sizov,
hatta Dobrohotov bile gitmeme karşı değillermiş. Göreceğiz. Toni-
no'nun söylediğine göre işe özellikle Berlinguer de karışmış.

Bugün Enn Rekkor geldi. Bana üç genç yönetmenden oluşan bir
ekibin sanat yönetmenliğini almamı önerdi. Kabul ettim. Simo-
nov'dan bir uyarılama yazmayı önerdi. Onu da kabul ettim. *Peer
Gynt*'i uyarılama fikrimi hâlâ düşündüğünü söyledi. Ona *Literatur-
naya gazeta*'da çıkan, oğlu tarafından öldürülen bir koleksiyoncuyla
ilgili bir yazıdan söz ettim. İlgilendi. Bu film, bence, Mosfilm'de ya-
pılmalı.

Geller "Bölge"yi bitirmek için çok az zamanımız kaldı diye endi-
şeleniyor.

Yönetmen yardımcımız yok ama söylendiğine göre Salı günü
Andrey Masliukov'un işi bitiyormuş. Onu hiç tanımıyorum ama her-
kes bana onun çok iyi olduğunu söylüyor.

Şu an Tonino'ya söz verdiğim Kafka üzerine 100 m.'lik bir film
konusunda aklıma hiçbir şey gelmiyor. Kafka'nın seçme eserlerini
yeniden okumalıyım, belki o zaman bir şeyler bulurum.

Mişka Marinin, biyoloji fakültesinin giriş sınavını yine veremedi. Üç puanı eksik kalmış. Gerçekten! Bu noktada ilişkiler bile işe yaramaz.

Olga, okul bitirme sınavlarından kalp hastalığı yüzünden muaf tutuldu. Bu yıl onu bir enstitüye sokmaktan vazgeçtik. Sırf hastalığından değil, daha kendisi de nereye gideceğine karar vermiş değil. Bu bir yıl düşünmesi için bol bol vakti olur.

11 Ağustos

Köye ayın tam 7'sinde, Tyapa'nın doğum gününde geldim. Burası harika.

Üç gündür buradayım, beynim sanki bir aydır sanatoryumda kalmış gibi dinlendi. Moskova'ya gitmeyi hiç istemiyorum.

Stüdyo Tallinn benim birkaç işime para verecek. Bunu burada çabucak yapıp aynı zamanda *Budala*'yı da yazabilirim. Tyapa iyice büyüdü ve tabii yaramazlıklar yapıyor. Onun gelecek yıl okula gidiyor olacağını düşünemiyorum bile. Zavallı küçük Tyapka.

17 Ağustos

Dostoyevski'nin notlarından:

"Güç, kanın sıkıştığı yerde yatar. Fakat bu gücün kan akıtanlarda değil de kanı akıtılanlarda olduğunu yalnızca üçkağıtçılar fark edemiyorlar. Bu dünyanın kan kanunu budur."

"... Almanlar, Polonyalılar ve Yahudiler işbirlikçidirler ve birbirlerine yardım ederler... Bir tek Rusya'da böyle bir dayanışma yoktur, bir tek Rusya parçalanmıştır.

İnsanlar toplumumuzun tutucu olmadığımı söylüyor. Bu doğru, olayların tarihi seyri (Peter'den bu yana) bu sonucu doğurmuştur. Fakat önemli bir nokta da şu: Toplum neyi tutup muhafaza

edebilir ki? Her türlü inisiyatif de dahil her şey elinden alınmıştır. Rus insanı yalnızca negatif haklara sahiptir. Ona pozitif bir şeyler verin de görün, nasıl tutucu olacağını. Yeter ki elinde koruyacak bir şey olsun

Tutucu olmamasının tek nedeni koruyup saklayacak bir şeyi olmamasıdır.

En kötü şeyler en iyi olanlarıdır. Bu tamamen boş bir söz değil bu ülkede, ne yazık ki gerçeğin ta kendisi

Paris Komünü ve Batı sosyalizmi iyilik değil, eşitlik talep ediyor, Shakespeare ve Raffael'i kürsülerden aşağı indiriyorlar..."

18 Ağustos

Dostoyevski'nin notlarından:

"... Nasıl da kansız ve kibirliler. Bir türlü basit yazmayı beceremiyorlar. İnanılmaz derecede kibirliler, başkalarını aşağılayıp kendilerini şan şöhret bulutlarıyla sarıyorlar.

Eleştirmenlere:

Ne bir şey isterim ne de kabul ederim. Kendi düşünce tarzım bana hiçbir başarı sağlamaz.

Ruhun asaleti, neye ne kadar saygı ve hürmet (yumuşaklık) gösterdiğiyle ölçülür."

20 Ağustos

Dün gece rüyamda Mişa Romadin'in karısının öldüğünü gördüm. Fakat nedense Mişa pek üzgün değildi. Ya bunu bekliyordu ya da şoktaydı.

Sonra da bir Şostakoviç galası gördüm rüyamda. Bir klasiğin uyarlaması. Berbat ve sıkıcıydı.

21 Ağustos

Sırtım çok kötü ağrıyor. Dün sağ ayağımın baş parmağı uyuştı. Sırtımla bağlantılı olmalı. Lara hâlâ dönmedi. 15'i gibi gitmişti.

22 Ağustos

Stalker'i çekmeye bu sonbaharda başlarsak (pek kesin değil) stüdyodaki sahnelerden başlayacağız. Sonra da dış mekanlar (kışın Moskova), Nisan 77'den başlayarak da Bölge'nin (İsfara) çekimi. Ne yazık ki Asya'da ilkbahar olacak, sonbahar değil.

Buna karşılık *Hamlet*'i de Kasım/Aralık'ta tamamlayacağım.

Filmi Eylül'ün sonuna kadar bitirmeliyim. Hâlâ şu *İtalya Gezisi* ne olacak, bilmiyorum.

Lara hâlâ gelmedi. Söylenenlere göre Larissa Nikolayevna'nın kızı kabul edilmemiş. Eğer öyleyse onlardan bir yardım beklemenin anlamı yok.

26 Ağustos

Sırtım çok acı veriyor. Evde çok çalışıyorum, bunu kabul etmeliyim. Bugün ön bahçeye hendek kazdım, rutubet evin temeline ulaşmasın diye.

Larissa belki cumartesi gelecek. Ekipte işler nasıl merak ediyorum.

Geller'e hatırlatılacaklar:

1. Ekibe ve bana oda (mobilya)
2. Yönetmen yardımcısı
3. Set amiri yardımcısı
4. Oyunculara yeni çalışma tarihlerinin verilmesi.

29 Ağustos

Dün gece kötü bir rüya gördüm. Bir neden yüzünden hapisteymişim. Tüm mahkumların lideri olan Arturo Makarov ile de aynı hücredeymişim. Leva Koçarian da orada bir senaryo yazmakla meşgulmüş. Sonra onu kafasına bir demirle vurarak öldürdüler. Ölmeden önce kendine ait her şeyi güderi bir çuvala koydu. Bense ille de bu çuvala el koymak istedim. Nasılsa sahibi ölmüştü.

Rüya, yurtdışından kaçıp yurda dönen insanların geceyi tren istasyonunda geçirmelerinin görüntüsüyle başladı. Dışarıya göç etmiş fakat geri dönen insanlar. Onlar ve çocukları orada öylece dışarıda yatıyorlar, uyuyorlardı. Üzerlerindeki giysiler aym cesetlerin kefenlerine benziyordu, sanki orada öylece yıllarca bırakılmışlar gibi.

Larissa'nın bu Salı dönmesi gerekiyor. Velisi olduğu Şilovo'lu Lena'yı enstitüye almışlar.

Kafka'yı Tonino'ya söz verdiğim 100 m. için tekrar okumalıyım.

7 Eylül

Larissa çarşamba günü geldi. *Budala* için sözleşme imzalanmış. Avansı da ödemişler.

Ayın 10'uyla 15'i arası Larissa'yla Moskova'ya gitmek zorundayız. Prodüksiyon amiriyle konuşmalıyım. Sonra da Tonino'yla Antonioni Erivan'dan gelecekler. Belki İtalya'ya yapılacak geziyle ilgili bir şeylere karar verilir.

10 Eylül

Dün saat 0'da, başka bir deyişle, 8'i gecesi geç vakitte Mao Zedung öldü. Önemli olduğundan değil, sadece bilmek iyi.

12 Eylül

Dün Tallinn'den imzalamam için sanat yönetmenliği sözleşmesi ve senaryo (üç uzun öykü) geldi. Bu pek iyi değil. Bunu imzalayıp geri göndermeden yasal haklarımı öğrenmeliyim. Bildiğim kadarıyla sanat yönetmeninin yüzde alma hakkı var. Şilovo'dan Moskova'yı aramalıyım. Belki de oraya gitmeliyim.

13 Eylül

Biz birbirimizin ya değerini bilmiyoruz ya da abartıyoruz. Diğer insanların değerini hakıyla biçebilenlerin sayısı çok az. Bu bir doğa vergisi. Hatta, bu yeteneğe sadece muhteşem insanların sahip olduğunu söyleyebilirim.

14 Eylül

Yazılması gereken mektuplar.

1. Strugatski'ye (kadınla olan ilk sahne. Kavga. Bölgeye gitmeyeceğine söz vermiştir, oysa gene oraya gitmiştir.

2. Laguşkin'e (eğer Lara kabul ederse)

3. Sedov'a (tiyatroya)

4. Solonitsin'e (tiyatro)

5. Surkova'ya (evine ya da babasına)

Myasnoye ne kadar güzel böyle! Ne harika bir evimiz var! Eminim Tonino buranın bir harabe olduğunu düşünür ama ben burayı çok güzel buluyorum.

6- Babama

15 Eylül

Gece saat 11.30'da dışarı, çayıra çıkıp sis ardından ayı izledik. (Ben, Lara, Anna Semyonova ve Olga.)

İnanılmaz derecede güzeldi!

Bir bölüm:

Birkaç insan, siste ayı gözlüyorlar. Sessizce duruyorlar. Yüzlerinde aynı hayranlık. Hepsinde aynı memnun ifade, gözlerinde neredeyse aynı acı.

Vasiyetimi gözden geçirmeliyim.

Film kamerası kullanmayı öğrenip burada biraz çekim yapmalıyım. Ölümsüzlüğe ulaşmak olası.

Dostoyevski:

1. Metin bir karakter tarafından okunur.

2. Farklı sahne. Ara.

3. Soyutlama – karakterlerin kendi yaşamlarından Dostoyevski'nin karakterine öykünme.

4. Gürültülü ama sade bir müzik (Bach ya da öncesinden bir şey).

Camın Laroşka! Bu ev için sana ne kadar teşekkür borçluyum. 'Bizim için gerekli olan her şeyi bildiğin için. Huzura ihtiyacımız var, fakat yalnız huzur değil.

Bir gök kargası sürüsü uçtu üzerimizden ve içlerinden bir tanesi bir şahinin yaptığı saldırıdan yara alıp yere düştü. Onu biz kurtardık, şimdi bizimle yaşıyor. Devamlı gagalamaya çalışıyor ve çok az yemek yiyor.

Aşk nedir? Bilmiyorum. Aşkı bilmiyorum değil, onu nasıl tanımlayacağımı bilmiyorum.

16 Eylül

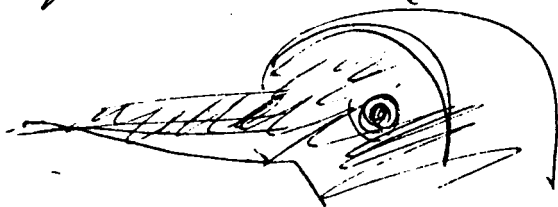
Hamlet'in provalarını Kasıma erteleyemezsem Estonyahlara yazmam gereken senaryoyu yetiştiremeyeceğim.

Zakharov'a mektup yazdım.

Hoffmann'iyi gitmiyor, birleştirici bir tema yok.

Милаз Ларона, 'кан.
 биродарен, меке зе
 орог док. За поминам
 тово, го, како Дим
 пачко.?

Како кога мисли. 'За
 не прамени.

Дерек - газ гравен.
 Яспел надерен на ие.
 Свук стур! Ожуми,
 виулет унос. Висаер.
 омао ефине мрбвр?
 го фине мрбвр?
 не жан. не погуж
 го не жанов, а
 не жанов, заштрети
 мрбвр

17 Eylül

Grişka (gök kargası) iyileşiyor. Daha iyi uçuyor. Fakat özgürlüğünü çok özlemiş, sürekli kaçmaya çalışıyor. Onu ahırda tutuyorum.

Mektupları yazdım. Onları göndermeliyim.

Kafka'nın *Değişim*'ini yeniden okudum. Nedense beni etkilemiyor.

25 Eylül

Grişka birkaç gün önce uçup gitti. Alik B. ve Goşa'yı görmeye Moskova'ya gidiyorum.

Sonra da Tallinn'e. Sözleşmeyi gönderdim. Beni bekliyorlar. Kafka bir türlü içime işlemiyor. İnşallah buralardan on günden fazla uzak kalmam.

Şimdi hava daha serin ama kuru. Ağaçlar yazın olduğu kadar yeşil.

Lloya Koçarian'ı rüyamda gördüm. Gürcistan'da onun doğum gününü kutluyorduk.

20/21 Ekim

Köyden döneli beri çok şey oldu. *Budala*'mn senaryosu için bir anlaşma imzaladım. *Hoffmänniana* "Iskusstvo kino"nun sekizinci sayısında yayınlandı. Tallinn'e gittim. Ne yazık ki herhangi bir senaryo için anlaşma yapamadık. Hâlâ daha bir konu bulabilmiş değiliz.

26 Ocak'ta *Stalker*'in çekimlerine başlıyorum. *Hamlet*'in tarihi de 24 Aralık. 1'inde Isfara'ya gidiyorum. 10'unda da tekrar Tallinn'e döneceğim.

Tonino G. *İtalya Gezisi*'ni yapabileceğimden emin. Senaryo bitti sayılır. İçinde Rusya'da geçen sahneler de olacak.

Tyapa ile Anna Semyonovna köydeler, yılbaşına buraya dönecekler. Eve bakması için bir kadın bulmalıyız.

Dün buraya Arkadi S. geldi. Senaryoyu hemen hemen sonuna kadar bir düzene soktuk.

10 Kasım

Lara, Tolya Solonitsin ve ben biraz tatil yapmak için buraya geldik. Burada her şey olduğu gibi duruyor. Kotlikova söz verdiği hiçbir şeyi yapmamış. Tolya ile biraz odun kestik. Tolya midesindeki ülserden şikayetçi rolü oynamıştı (çıktığı geziden biraz geç gelip *Hamlet*'in birkaç provasını kaçırmıştı) fakat şimdi şikayetleri bitti. Gerekenenden fazla içki içiyor.

Moskova'da yapılacak işler:

1. Senaryo için bir plan yapıp Leningrad'a Strugatskilere gönder. Arkadi'ye mektup; öyle samıyorum ki her ikisi de biraz aylıklık yapıyor.

2. İtalyanlar için hazırladığın senaryonun üstünden bir kez daha geç.

3. Tonino için röportajı kağıda dök.

4. Tallinn'e mektup yaz.

Moskova'da bazı onarımlar yapıyoruz. Yapılacak epey iş var fakat malzeme için yeterli paramız yok. İşçiliği biz yapıyoruz. Tolya S. çok çalışıyor ve Volodya Sedov da iyi bir yardımcı. Tyapa ile A.S.'nin Moskova'ya dönebilmeleri için burada kalıp evle ilgilenecek bir kadın bulmak zorundayız. Burayı böyle bırakmak pek emniyetle değil. Tyapa ile *Güliver'in Gezileri*'ni okuyoruz.

13 Kasım

Yarın ayın 14'ü, Moskova'ya gitmeliyim. Volodya İvanov beni Şilovo'ya kadar götürecektir. Pek iyi değilim. Dün bayağı hastaydım. Her yerim sızlıyordu, ateşim de yüksekti. Tyapa termometreyi kırdığı için kaç olduğunu ölçemedim. Fakat gitmeliyim, Moskova'da yapılacak çok iş var. En azından biraz gelir olacak.

Şu ana kadar Taşkent'ten bir ses yok. Böyle giderse onlara dava açmak durumunda kalacağım. Ne olursa olsun yapacak çok işim ve plamm var.

Tonino Guerra buradaydı. İtalya'da bir film yapmamı istiyorlar. (Bizim yetkililer buna karşı) ya da bir televizyon yapımı (İtalya'da bir gezi). Bu İtalya'ya iki aylık bir davetiye demek oluyor (*Hamlet* ile *Piknik* arasında), ülkeyi tanımam için. Ama ne demişler: İnsan düşünür...

Tallinfilm'in yazışları birimi Hoffmann'ı tartışıyor.

14 Aralık

Lara, Tyapa ve Anna Semyonovna köyden döneli iki gün oldu. Onları evde büyük bir kaos karşıladı. Oda yok, onarım işleri hâlâ sürüyor, yatacak yer yok. Nasılsa bunların hiç önemi yok, en azından hepimiz beraberiz.

Köydeki ev Matriona İvanovna'ya bırakıldı. Küçük odada kalıyor. Lara ondan memnun kaldığım söyledi. Anna Semyonovna ile Tyapa oraya baharda, Nisan gibi geri dönecekler.

21'ine bitmesi gereken *Hamlet*'in provalarına çılgınlar gibi çalışıyoruz. Üç gün kaybettik, birinde Solonitsin'in ayağına bir şey oldu, birinde İna Çurikova konserdeydi, bir gün Terekova provaya gelmedi.

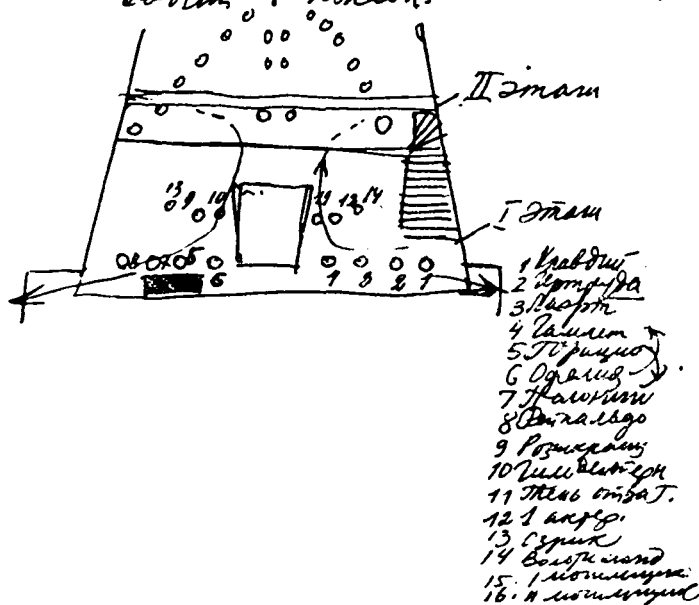
Başlangıçta çok kötü olan Katya'mn elinden çıkma kostümler yavaş yavaş Tenghis tarafından düzeltiliyor. Kendisi iyi bir adam.

Şu ana dek ışıkla ilgili tek bir şey bile yapılmadı. Oyuna gerçekten iyi bir final düşündüm. *Hamlet*'in ölüm zaferinden sonra (dört yüzbaşı) karanlıkta bir ölü yığınının *Hamlet*'in ölüsünün gölgesi (horozun ötüşünden sonra) dirilir ve Laertes, Kral ve Kraliçeyi de yükseltir (onları diriltir, yani diriltmek ister). Evin ışıkları yavaş yavaş yanar. Oyuncular selam verir. Bir sekiz prova daha yapacağım.

* Остервенело ренетичу (Гамлеа)
 ораа кторого нмвдана: на 21ое
 Вдз было поведно - поу Соломунина
 тм-ро с пово, то Умла Суринова
 на концерте, то Терехова не пришла
 на ренетичу.

Гостиницы понароу очень неудачны.
 - работа Жани - покемнату непра-
 вдет. Меню: он молодец.

Со светом еще конь не вазлся.
 Придумал очень хорошие гимны
 из спектра: 1.
 после Фриури (4 кантуана) снмн
 Гамлеа через замечание - возмнн
 гора трупов (внзду) из нее поднимался
 (прее крпка перка) тмн погнмнн.
 Гамлеа и поднимался по чередн -
 лярта королз корвалву (воскрснмн).
 т.е. хотнл он воскрснмн).
 порепенно разгнмннл свет на
 сцене и в зал. Положение ангул рур.
 воднн и поклон.

Stalker'de

Yönetmen yardımcısı: Kolya Dostal.

Şimdilik ses operatörü yok.

"Stalker" kelimesi yürümekten geliyor, ağır ağır yürümek.

29 Aralık

22'sinde yönetim *Hamlet*'i izledi. Tartışmasını evvelsi gün yaptılar. 22'sinde az bir izleyici kitlesi vardı. 24'ünde izleyici önünde kostümlü prova vardı. Baştan sonra. Genel görüş, daha doğrusu genelleştirilen görüş yapımın ilginç, oyuncularınsa kötü olduğu.

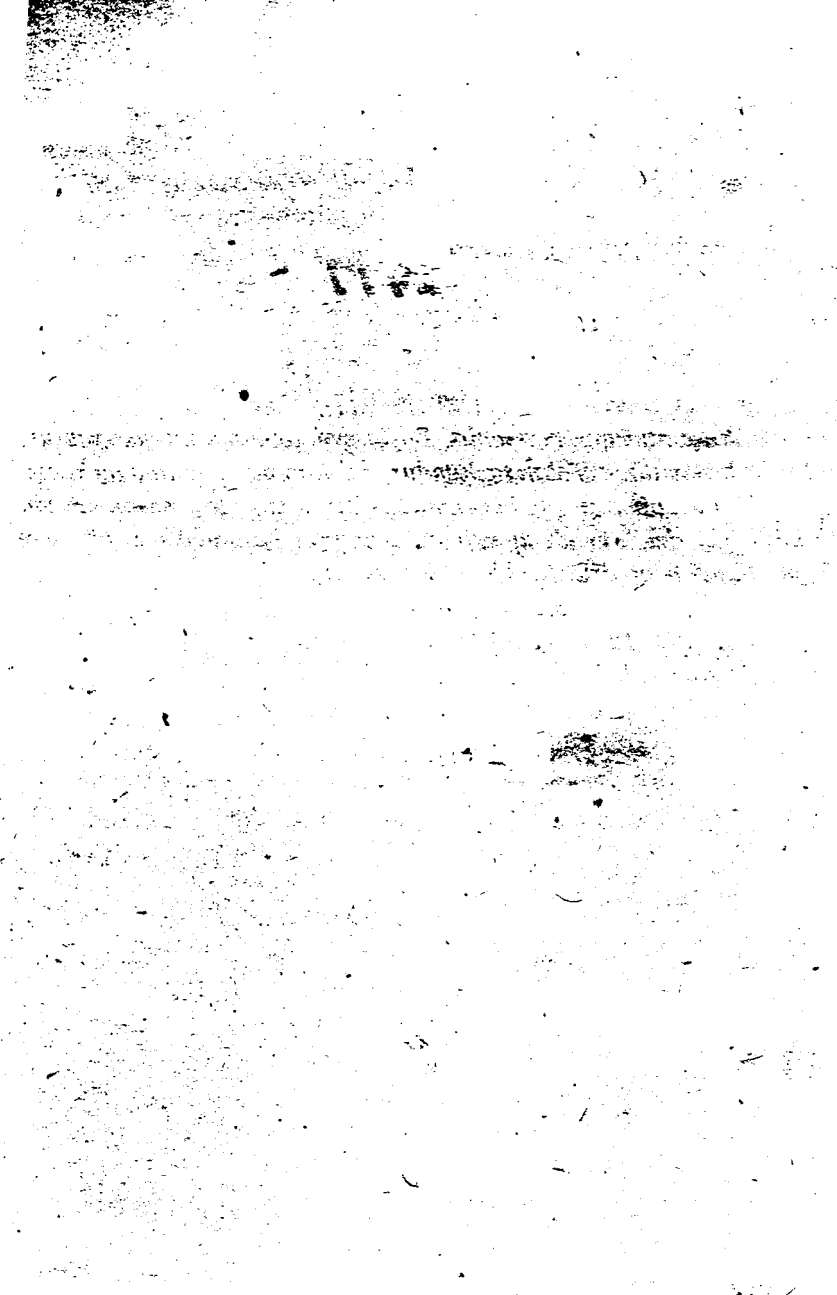
Bu benim görüşümle uyuşuyor. Fakat sadece iki tam prova yapılmışken nasıl bir performans bekliyorlar. Oyun henüz hazır değil ama ben onu toparlayacağım. Oyun da iyi olacak.

Henüz kimse iyi oynayamıyor, Çurikova bile. Kostümler tamamlanmadı, bazı sahneler kısaltılmalı ve hafifletilmeli (Polonius, Laertes, Ofelya; Perde I), diğerleri müzikle daha anlaşılır kılınmalı (Hayalet, Perde I).

Mezar kazıcıları sahnesi kısaltılmalı. Gertrude, Hamlet ve Hayalet; Perde II üzerine çalışılmalı.

1977

Yaşamlarımız hep yanlış. Bir bireyin topluma ihtiyacı yoktur, bireye ihtiyacı olan toplumdur. Toplum bir savunma mekanizması, bir çeşit oto korunmadır. Birey, sürüde yaşayan hayvan gibi değil, kendi yalnızlığında, doğaya, hayvanlara ve bitkilere yakın, onlarla ilişki halinde yaşamalı.

1977

7 Ocak

Solonitsin, Grinko ve Kaydanovskiy'le *Stalker* için bazı deneme çekimleri yaptık. İzleyemedim henüz. Hastayım. *Hamlet*'in açılışı 28'ine ertelendi (21'i yerine) çünkü Çurikova Panfilov'la tatile gitmiş. Kadın bunu bana bildirme gereği bile duymadı.

Bu daha başka nerede olabilir? Başka hangi ülkede? Başka hangi tiyatrodan? Bir oyuncu başka nerde böyle davranabilir?

Tabii bu Gleb'in etkisi ve bu, bir gün Çurikova'mın mahvına neden olacak. Bu benim kehanetim. Ve Tanrı Gleb'i cezalandıracak. Ne fesat ve çıkarıcı bir insan o! Gerçekten de bir DAHİ ile HAIN hiçbir koşulda uyuşamazlar, bu çok doğru.*

8 Ocak

Yüzünü saklayan genç bir kıza eşlik eden bir delikanlıdan acayip bir mektup aldım:

* Puşkin'in *Mozart ve Salieri* adlı eserinden alıntı.

Sevgili Andrey Arseneviç,

Toplum içinde olası tüm yaşam biçimlerini reddettik ve kafamızda kendimiz için değişik bir yaşam türü canlandırdık. Bu yüzden bildik formaliteleri atlayarak size doğrudan yaklaşmayı doğal addediyoruz. Evet, doğrudan size geliyoruz ve bu davranışımız kelimelerle ifade edilemeyecek denli zor bir temele dayanıyor. Fakat eğer *Ayna*'yı izlememiş olsaydık, bunu büyük bir olasılıkla yapamazdık. Oldukça kısa bir süre, belki bir ya da iki ay için, geçmiş yaşantılarımızın bize verdiği yükten kurtulmak ve toparlanmak amacıyla yaşayabileceğimiz boş bir daire ya da eve ihtiyacımız var.

Fakat bunun için tam olarak ne yapmamız gerektiğini bilmiyoruz. Acaba bize yardım edebilir misiniz? Tek isteğimiz bu süre için barınabileceğimiz bir yer, başka bir şey değil.

Tabii sizin pratikteki durumunuzu bilmiyoruz, elinizden bir şey gelmeyebilir.

Yarın akşam saat sekizde sizi görmeye geleceğiz. O saatte evde olmayacaksanız, bize bir not bırakır mısınız?

Volodya, Marina

Olga Surkova onu görmeye gelmek isteyen genç bir kadından ve sahanlıkta gizlenip onu bekleyen genç adamdan söz etti.

Bugün posta kutumuzun kapağının kırılmış olduğunu fark ettik. Bir açıdan bu pek şaşırtıcı değil, serseriler ortalıkta kol geziyor. Fakat diğer yandan KGB de olabilir. Dikkatleri "kaybolan" mektuplardan başka yerlere çekmek için.

9 Ocak

Şauro'ya mektup yazmaya karar verdim. *Ayna* sorununu çözme zamanı geldi.

1. Film kabul edilmesine rağmen (ikinci kategori),
 - a) Neden gösterilmiyor?
 - b) Neden dağıtımdan çekildi ve resmi taahhütlere karşın yeniden gösterime girmiyor?
 - c) Gittiğim her yerde dağıtımcıların filmin bir kopyasını elde etmede benden yardım talebinde bulunmalarına rağmen neden bana filmin piyasaya çıkmama gerekçesi olarak dağıtımcıların filmle ilgilenmemesi gösterildi?
 - d) Sovexportfilm'e gelen bir sürü satın alma talebine ve SSCB'nin onca döviz ihtiyacına karşın niye film yurtdışına satılmıyor? Aksine, özellikle çok yüksek fiyat koyarak satışa engel olunuyor?
2. Lütfen bana açıkla mısınız,
 - a) yurtsever ve yüksek ahlaki değerlere sahip bir film değil mi?
 - b) İnsanlığa mı aykırı ya da (Allah göstermesin!) Anti-Sovyet mi?
3. İzleyicilerden çok sayıda mektup aldım, filmi görenler teşekkür ediyor, göremeyenler de neden oynatılmadığını soruyor. Neden *Ayna* hiçbir yerde izlenemiyor? Neden zorla sinema perdelerinden uzaklaştırıldı? (Taganka ve sinema salonları). Neden *Ayna* üzerine yazılmış yazılar yayınlanmıyor? *Ayna* hakkında bir sürü yazı yazıldı.

Şüphe odağı olmaktan, kötü bakışlara hedef olmaktan ve arkamdan yapılan aşağılayıcı yorumlardan bıktım usandım.

Lütfen bu soruları yanıtlayıp, *Ayna*'yı hem ülkede hem de yurtdışında genel gösterime sokup bir Sovyet yönetmeni olarak ismimi ve SBRSS'nin Onurlandırılmış Sanatçısı unvanımı temize çıkarır mısınız?

Aksi takdirde, ben de Sovyet kültürü ve toplumunun ve yöneticilerinin beni gereksiz bulduğunu, sakıncalı olduğumu düşündüklerine karar verme özgürlüğümü kullanacağım.

Bu durumda başka yollara başvurarak adımı temize çıkarma hakkım kendimde saklı görüyorum.

27 Ocak

Tiyatroda işler oldukça kötü gidiyor. Zakharov, *Hamlet*'te Solonit-sin'le Terekova'yı değiştirmek istiyor. Ben buna karşıyım. Gereki-yorsa oyun kaldırılsın.

Kimсенin beni düşündüğü yok, gösteri günü olarak cumartesi-yi saptamışlar, tam İsfara'da çekimim olduğu gün. Bana yardımcı ol-mak için parmaklarını bile kımlıdatmıyorlar.

"... Ve yüreğimi, gökkubbe altında olan ve bilgelikle ilişkili her şeyi arayıp bulmaya adadım. Tanrı bu acı sıkıntıları insanoğulla-rına vermiş deneyimlesinler diye. Güneşin altında yapılmış tüm işleri gördüm ve seyirci kaldım, hepsi de ruhun küskünlüğü ve boş gururuydu... Bir şeyde ne kadar çok erdem varsa o kadar çok da acı vardı, o yüzden, o, bilgiyi ve buna bağlı olarak da tasa-yı artırdı."

(Dini bilgiler, I, 13, 14, 18)

"... Öldükten sonra bilge aptaldan daha fazla hatırlanıp anılmı-yor; bunu görerek hepimizin unutulacağı günlerin geleceğini an-lıyorsun. Peki ya bilge nasıl ölür? Aptal gibi. Evet, güneşin altın-da yaptığım her işten nefret ettim, çünkü onu benden sonra ge-len adama bırakmalıydım. Ve onun bir bilge mi yoksa bir aptal mı olduğunu kim bilebilirdi? O, çalışmamı ve kendimi güneş al-tında bir bilge gibi göstermemi yönetip kontrol etme gücüne mi sahip olacak. Bu da boş gururdur!"

(II, 16, 18-19)

"... İnsanın tüm çabası boğazı içindir fakat iştah bir türlü kapan-maz."

(VI. 7.)

"... O ismi verilmiş, ve onun insan olduğu bilinen: ondan daha yüce olanla yarışacak mı?"

(VII, 10) °

"... Hüzün kahkahadan daha iyidir; çehrenin üzgün görünmesine rağmen kalp daha sağlamdır."

(VII, 3)

"... Sonra durup, bir insanın güneşin altında yapıldığını anlayamayacağı o Tanrı'nın tüm çalışmalarını gördüm. İnsan bunu çözmeye çalışsa da başaramayacaktır. Evet daha da ötesi, bir bilge bunu bildiğini düşünse bile, bunu anlayamayacaktır."

(VIII, 17)

"... Onun için yaşamla bağlantılı olan her şeyde umut vardır..."

(IX, 4)

4 Şubat

Çehov'un Suvorin'e mektubundan, 9 Aralık 1890, Moskova.

"... Tanrı'nın dünyası iyi. Bir tek şey kötü, o da: bizler. Ne kadar az adalet anlayışımız, ne kadar az alçakgönüllüğümüz var, milliyetçi duygularımız ne kadar zayıf. Tohuma kaçmış, yıpranmış, düşkün bir adanı karısını ve çocuklarını sever, peki bu neye yarar? Gazetelere göre ülkemizi severiz, peki bu sevgi kendisini nasıl ifade eder? Bilgi yerine (ukalalığın ve kendi fikrine düşkünlüğün hat safhası, yeterince çalışmak yerine) aylaklık ve alçaklık; adalet anlayışı diye bir şey arama; onur nosyonu üniformanın onurundan öteye gidemiyor, bu üniforma ki günlük işleri, suçluların oturdukları sıraları süslemeye yarar. Tek önemli olan iştir, gerisinin canı cehenneme. En önemli şey adil olmaktır, diğer her şey bunun ardından gelecektir."

Çehov'un M.P. Çehova'ya mektubundan, 17 Mart 1891, Petersburg.

Duse ile ilgili;

"... İtalyanca anlamıyorum, ama kendisi öyle güzel bir oyun çıkardı ki her şeyi anlıyormuşum gibi hissettim. Çok dikkat çekici bir oyuncu. Hiç böyle bir şey görmemiştim. Duse'yi izledim ve kendi duyarlılıklarımızın ve kendi odundan yapılmış oyuncularımızın verdikleri hazı geliştirmeye düşüncesiyle üzüntüye gömüldüm. Örneğin Yermolova ve onun benzerleri, biz onlara muhteşem gözüyle bakıyoruz çünkü daha iyilerini görmemişiz. Duse'yi görünce Rus tiyatrosunun neden sıkıcı olduğunu anladım."

5 Şubat

Dün Dimitriev Larissa P.'ye telefonda Fransızların *Ayna*'yı Almanlardan (Gambaroff) 500.000 franka satın aldığı söylemiş! Şimdiye dek hiçbir ülke bizim herhangi bir filmimizi bu kadar paraya satın almamıştı. Montajda bir iki değişiklik yapmayı isterim. Özellikle sondan bir önceki bölümde.

24 Şubat

Stalker'in dış çekimlerini İsfara'da mı yapsak? Şuraba'da, tam film çekimi yapacağımız yerde meydana gelen deprem yüzünden çekimi ertelemek zorunda kaldık. *Stalker*'in dairesini çektik. Yeni mekanlar arayıp bulmalıyız. Bir aylık gecikme. Tiyatroda işler yolunda gidiyor. Açılış 18'inde ve ilk kez oyunun bir şeye benzeyeceğini hissettim. Tolya oynamaya başladı.

Bugün Matiuşina'nın Gertrude'u oynayacağı bir gösteri var. Bu kötü, geçen sefer becerememişti. (15'inde)

Bugünkü gösteriden sonra, oyundan iki sahne televizyon tarafın-

dan filme çekilecek (Ofelya'mn çıldırması ve Polonius'un öldürülüşü), ayrıca ben, Terekova ve Solonitsin'le röportaj yapılacak.

Bu şişe *Stalker*'in çekimine başladığımız ilk gün açılmıştı.
(15.02.77)

5 Mayıs

Estonya'daki mekanda. Senaryolar için iki anlaşma imzaladım. Biri 6000, öteki 8000 kelimelik. İki dizi. Biri Tallinfilm, diğeri Taşkent için.

Dün Sidelnikov'un kaynanası öldü.

7'sinde Tallinn'e gidiyorum.

Villi hiç iyi çalışmıyor, hiçbir yardımı yok.

15 Mayıs

On sekiz ya da yirmi yaşında bir genç kadına aşık elli yaşında bir adamın öyküsü. Adam aşağılık kompleksi içinde kıvranır. Kadın onu sever, fakat adam bunun farkında değildir. Kadın duygularını ~~açmaz~~ (utangaçlık ya da gurur?). Adam yaşamı boyunca etrafındaki herkesi mutsuz etmiş (gururu ya da zayıflığı yüzünden?), hep bir baskı kurmak istemiş, kızın kendine boyun eğmesini istemiştir.

Ve sonra birden ölür... İstekleri yerine gelmediği için değil, kendiri "vermesine" izin verilmediği için... "Kimse onu istemedi"...

Belki de kızın başkasını sevdiğine tanık olduğu için öldü...

Bir kıskançlık öyküsü.

28 Mayıs, Tallinn

Çaadayev'in felsefi mektuplarından, A. Lebedev'in. Çaadayev adlı kitabından:

Эта бутылка
была разбита
в первый военный
день (Сталинград)
15/II - 77

СОВЕТСКОЕ

ШАМПАНСКОЕ

5 мая 1977

Нарура в. Хруще. Сталин
Подписал два договора на сценарии.
Взят на 6, другой на 8 (+2) - да сцен.
Взят на Сталин фильм, другой в Ман-
кинг

Вера умерла мужа Сидельни-
кова.

7.20 еху в Сталин.
Видны очень много работ;
вспомогает.

"Kendimizi yaşamımızı bozan ve mahveden o boş merak duygusundan kurtarmalıyız; her şeyden önce içimizdeki, kalplerimizin yeni olan her şeyin peşine takılıp gitmesini, güncelin ardından koşmasını sağlayan ve bunun sonucunda da hep kuşku içinde olup bize yarın ne olacak endişesini veren o inatçı eğilimi söküp atmamızdır."

Aksi halde, hiçbir zaman huzura kavuşamaz ya da iyi olamazsınız, elinize kalan sadece hayal kırıklığı ve ani tepkiler olur. Tüm bu dünyaya ilişkin zevklerin huzurlu yuvamızın eşiğinde darıma-
dağın olmasını istiyor musunuz? Eğer istiyorsanız, o halde atın ruhunuzdan dünyaya ilişkin olayları ve son yenilik kırıntılarından doğan o huzur vermeyen tutkuları. Kapatın kapınızı dışarıdaki tüm gürültüye ve olan bitenin yankılarına. Eğer buna da tatmin edici bir çözümünüz varsa, hafif edebiyata dayanmak gibi, o da aynı gürültünün yalnızca yazılı biçimidir, başka bir şey değil."

Annem çok hasta, felç geçirdi. Sol tarafı neredeyse hiç tutmuyor. Benim suçum. Bu Marina ve Larissa'ya davranış biçimiyle ilgili yaptığımız konuşmanın sonucu.

Fakat Marina da mükemmel değil. Hiçbir zaman hatalı olduğunu kabul etmez.

Larissa telefonda annemin biraz daha iyi olduğunu söyledi.

Filmde bir sürü sorun çıkıyor, nasıl olacak bilmiyorum. Boim çok içiyor. Filmin sonuna kadar onu sepetlemezsem, sonra onu bir daha hiç görmeyeceğim.

Ve Goşa da öyle. Hafif, sıg insanlar, kendilerine bile saygıları yok. Çocuksu dejenereler. Ahmaklar.

23 Haziran, Tallinn

Yaşamlarımız hep yanlış. Bir bireyin topluma ihtiyacı yoktur, bireye ihtiyacı olan toplumdur. Toplum bir savunma mekanizması, bir çeşit oto korunmadır. Birey, sürüde yaşayan hayvan gibi değil, ken-

di yalnızlığında, doğaya, hayvanlara ve bitkilere yakın, onlarla ilişki halinde yaşamalı. Yaşamımızı değiştirmemiz, onu yeniden gözden geçirmemiz gerektiğini şimdi daha iyi ve net görüyorum. Buna farklı yaşayarak başlamalıyız. Fakat nasıl? İnanmak ve sevmek için her şeyden önce özgür ve bağımsız hissetmeliyiz. Bu önemsiz dünyayı reddedip başka bir şey için yaşamalıyız. Fakat nasıl, nerede? İşte bu ilk yanılgı, ilk engel.

21 Temmuz

Bir kitap; paralel olaylarla örülü muhteşem bir kurgu, biri dünya, diğeri başka bir yerde geçiyor. Zıtlık, benzerlik değil bir zıtlık.

Bu bir rezalet. Her şeyi yeni baştan çekmek zorunda kaldık. Tek kelimeyle her şeyi, tam 1400 metre. Para yok. Enerji yok. Suçlanması gereken, Rerberg.

26 Ağustos, Tallinn

"Açıklık sanatçının yapıtının ruhudur."

Gustav Mahler; Atina Mildenburg tarafından aktarılmış

"Çağdaş sanatçılarımızın ileri sürdüğü, muhteşem sanatın bir sanat çalışmasının yaratılmasında hiçbir yeri yoktur düşüncesi son derece saçma. Herhalde şöyle dersek gerçeğe daha yakın olacak: Daha ilk yaratılmış eserden son yapılmış bir ayrıntıya kadar tüm sanatsal araçlarda muazzam bir yatırıma gitmek, bizim dogalcı arkadaşlarımızın, şu iktidarsız yaratıkların en vahşi rüyalarında bile hayal edemeyecekleri mükemmellikteki sanat çalışması için gerekli bir durumdur.

Ve bu üstün ustalıktan nasibini almamış tüm sanat eserleri gün ışığını görmeden ölmeye mahkumdur!"

Mahler; Natalya Bayer-Lekhner tarafından aktarılmış,

Temmuz 1896

"Müziğin tüm canlı tohumları Bach'ta biraraya gelmiştir, tıpkı dünyanın Tanrı'da olduğu gibi. Başka hiçbir yerde böylesine çokseslilik yoktur."

"Böyle bir çokseslilik sadece onun dönemi içinde değil tüm dönemlerde duyulmamış bir mucizedir."

"Schumann en büyük 'Lied' bestecilerden biri, ondan Schubert ile aynı yerde söz edilebilir. Başka kimse 'Lied' biçimine bu ustalıkta hakim olmamıştır."

Mahler; Natalya, Bayer-Lekhner tarafından aktarılmış,
Yaz 1901

Bir sürü şey oluyor. Büyük felaket, bu o kadar inandırıcı ki insanyeni bir başlangıç, atılması gereken yeni bir adımın eşiğinde olduğu duygusunu yaşıyor, bu da insana umut veriyor.

Tallinn'de Rerberg'le çektiğimiz her şeyin üzerine iki kez çizgi çekmek gerekiyor. Birincisi teknik açıdan. Mosfilm laboratuvarı kopyayı (elimizdeki son Kodak negatif) gerektiği gibi işlememiş. Sonra da ekipmanın durumu (mercek ve diğer aletler). Bunun sorumlusu baş mühendis Konoplyov.

Rerberg de sorumlu tabii, fakat farklı nedenlerden; sanatın prensipleriyle ve yetenekle dalga geçti. Ve kendisini yeteneğin canlı temsali sayarak yeteneği düzeysizleştirip yok etti tıpkı içerek, inancını yitirerek, alçakça ve ilkelce davranarak kendini yok ettiği gibi. O rezil, adam kılıklı bir fahişe.)

Benim için o, öldü artık.

L. İ. Kalaşnikov ile bir anlaşmaya vardık. Kendisi vicdanlı bir profesyonel, birçok şeyi yapmak için Rerberg'ten daha fazla bir potansiyele sahip çünkü o görevleri çözüm bulmak, sonuçlandırmak adına istiyor. Ona göre bir şeye çözüm bulamamak bir çeşit sanatsal iktidarsızlık demek. Önemli olan zorlu görevler almak ve o da bunları alacak.

Stalker'in çekimine başlamadan bir gün öncesine kadar tam bir ay

ölü gibi hiçbir şey yapmadan durduk. Böyle olunca da şimdi her şey farklı olacak. Yeni bir kameraman. Yeni bir set tasarımcısı (Şevkat'i kullanma riskini göze alacağım). Ve yeni bir senaryo (Arkadi ve Boris şu an onu yemiden yazmaya çalışıyorlar. Yeni Stalker yüzünden, çünkü o uyuşturucu satıcısı ya da izinsiz avcı olmaktansa, bir köle, bir inanan, o bölgenin bir puta tapanı olmalı.) Bu yüzden her şeye yeni baştan başlıyoruz.

Buna gücüm yetecek mi?

Pravda'ya Mosfilm'le ilgili bir makale yazmalıyım:

"Malzemenin Önceliği ve Vicdanımızın Tali Anlamı Üzerine"

Fena değil. Mektubumda Sizov'a bu niyetimden söz etmeliyim.

28 Aralık

"Zayıflık muhteşem, güç önemsizdir. İnsan doğduğunda zayıf ve işlenmeye müsait olur. Öldüğünde ise güçlü ve nasırlaşmış, taşlaşmıştır.

Ağaç yaşken esnek ve yumuşaktır, kuru ve sert olunca ölür.

Sertleşmişlik ve güçlülük ölümün eşleridir. Eğilip bükülebilirlik ve zayıflık tazeliğin ve gençliğin işaretleridir. Büyümüş, katılaşmış hiçbir şey, bu yüzden, zafere ulaşamayacaktır."

Lao-Çe;

Leskov'un *Pamfalon Soyтарыsı*'na Giriş'ten alıntı

1978

İnsan bunca uzun zamandır var olmasına rağmen hâlâ daha en önemli şey olan varlığının anlamı konusunda emin değildir; şaşırtıcı olan budur işte.

1978

7 Nisan

Uzun zamandır bir şey yazmadım. Birçok şey oldu. Lara'yla Paris'e Gaumont'un organize ettiği *Ayna*'nın gala gösterimine gittik.

Bu büyük (yankıları itibariyle) ve üst yetkililerimizi çok şaşırtan bir başarı oldu. Basın da olağanüstüydü.

Hamlet dinlenmeye bırakıldı. Zakharov, Çurikova, Terekova ve Solonitsin yerine üç yeni oyuncu getirmek istedi. Ben de oyunun tümüyle kaldırılmasının daha iyi olacağım söyledim.

V. Sedov Tallinn'de *Sevgili Yalancı*'yı sahneye koydu. Onun tek-lif ettiği sanat yönetmenliğini, Slonimski sözlerini tutmadığı için reddettim. Çermenev de oldukça alçak çıktı.

Kalaşnikov *Stalker*'de benimle çalışmayı reddetti. Karısı inanılmaz davranışlar yapıyor. Bütün ilgili mercilere telefon edip kocasının da kendisinin de bu işte çalışmaya niyetleri olmadığını açıkladı. Kalaşnikov ise alçakça susuyor. Tito Kalatozov beni zamanında bu konuda uyarmıştı.

İtalya Gezisi'ni Tonino Guerra'yla yapacağız gibi bir umudum var.

Stalker'in çekimine Mayıs ortasında (bilmem kaçınıcı zaman belirlenişi bu) başlayacağız. Kameraman: Kniaşinski, prodüksiyon amiri: A. Demidova.

Filmi yapıp Konoplyov'a karşı tedbir almalıyım. (Merkez Komitesine ve Devlet Denetim Komisyonuna mektup yazmalı.)

Evvvelsi gün kalbim tekledi. (Elektrokardiyografi). Acil servisi çağırarak zorunda kaldılar. Zavallı Larissa taş kesildi. İşte başladı.

Filmimin set düzenini kendimin yaptığımı söylemeyi unuttum. Tabii yarı fiyatına, söylemeye gerek mi var.

Duyduğuma göre *Rublev* dünyanın en iyi yüz filmi arasına girmiş. *Çapayev*'den sonra bir tek Sovyet filmi bile eklenmemişti listeye.

9 Nisan

Dün V.İ. Burakovski buraya geldi.

Kalbimde damar tıkanıklığı varmış.

Şimdi iki ay dinlenmem gerekiyor. *Stalker*'in yapılamaması için büyü yaptılar herhalde.

Volodya doktorlar gönderiyor, kardiyografiler çekiyor. İnsan için ölümü düşünmemek çok doğal bir durum. Fakat neden hiç ölümsüzlüğü düşünmez?

İlk bakışta bir insanı değerlendirmek bana çok zor, hatta acı verici gelir. Böyle bir değerlendirme yapmak olası mı? Her neyse, ben zaten insanlar hakkında hep yanıhrım.

Yaşamımı değiştirmeliyim. Durup yeniden, yepyeni bir başlangıç yapmalıyım.

Hesse'yi okuyorum. Çok güzel!

Önceden hazırlanmış bir plana göre çalışmayı hiç denemedim, hatta önceden bir amaç ve stratejim bile olmadı. Taktiklere hiç işim düşmedi. Sonuç olarak bir sürü zaman harcadı. Şimdi başarıya ulaşmak için hep hareket etme planına sahip olmayı siyaset olarak gütmeye zamanı değil mi? Görüldüğü üzere öyle. Pek fazla zamanım kalmadı artık ve onu da sağa sola savurmaya niyetim yok.

11 Nisan

"Kimse o eskimiş ideolojilerin baş kahramanları kadar kötü yaza-

maz, kimse onların zanaatine kendileri kadar az ilgi veya vicdanlılık göstermemiştir."

(Hesse, *Bozkırkurdu*)

ÇÖLDE ÇIĞLIKLAR

Çöl

Bir ses: Tanrım! Tanrım! (birkaç kez) Yanıt ver!

Kamera bir cümle kapısını görmek için açılır; kapı hafifçe aralıktır. İçerden fısıldayan sesler gelir.

Birinci ses: Ona yanıt ver! Onu çağır! Görüyorsun ki acı içinde!

O: Ona burada ve şimdi nasıl seslenebilirim? Sonra ne düşünür? Artık benim Tanrı olduğuma inanmaz. Müdahalemi bu kadar gözler önünde yapamam.

13 Nisan

Aslında, neden *Usta ve Margarita*'nın filmini yapmıyorum? Çünkü o dahiyane bir roman. Fakat bu ne yazı, ne konunun tretmanı, ne olay örgüsü ne de dil meselesi!

Sonuçta tüm Ortaçağ ve Rönesans resim ve müziği aym ve tek konuya sahip. Dürer, Cranach, Brueghel, Bach, Händel, Leonardo, Michelangelo, vb... Bunun öncül kaynakların değerini düşürme çabasıyla bir ilgisi yok. *Bu bir ustalık ve kullanılan malzeme meselesi.* Ve her şeyden önce, usta, hangi malzemeden ne yapabileceğini bilen kişidir.

14 Nisan

Larissa da çok hasta. Tanrı beni olacak kötü bir şeyden korusun. Bensiz çocukların hayatı çok zor olur. Aslında her şeyin iyi olacağına ikna olmuş bir halim var.

Hoffmann, Hesse ve Bulgakov arasında ne kadar da şaşırtıcı netlikte bir ilişki var. Ve onlar nasıl çocuklardır öyle; saf, inançlı, acı çekmiş, şan şöhrete şımarmamış, zayıf, naif, tutkulu ve asil.

Altın Çömlek, Bozkırkurdu, Usta ile Margarita.

En azından yurtdışında yapabileceğimi düşündüğüm çalışmalar var:

1. *Başıbozuk Kalabalık*
2. *Doktor Faustus*
3. *Hamlet* (film), yeni bir versiyon
4. *Hamlet* (sahne uyarlaması)
5. *Suç ve Ceza*
6. *Feragat*
7. *Yeni Jeanne d'Arc*
8. *İki Kişi Tilkiyi Gördü*
9. *Yusuf ve Kardeşleri*
10. *Hoffmanniana*
11. *İtalya Gezisi*

Markova'nın özellikle Başo'dan yaptığı Japon haiku çevirileri ne kadar kötü. Onların Japonca orijinallerini bulup Arkadi Strugatski'ye başvurmalyım. Sanırım, bu düşüncemde haksız değilim. Kadın Rusça bilmiyor. Üstelik orijinalerin hakkını da vermiyor.

Başo: "Bilge bir rahip bir keresinde, 'Zen öğretisi doğru dürüst anlaşılmadı mı ruhu sakatlar' demiş. Ben de onunla aynı fikirdeyim. Doğaüstü bir pırıltıya karşın hareketsiz ve dingin kalıp, 'İşte orada, hayatımız' dememek asaletin olağanüstü bir derecesidir."

Doğru dürüst anlaşılmamış hangi doktrinin ruhu sakatlamadığını merak ediyorum.

Başo müritlerine: "Bana öyle çok fazla öykünmeyin. Bakın, bu denli taklitin ne yararı var? Bir kavunun iki yarısı gibi."

Son dokuz gündür yatağa bağlandım, yatıyorum. Doktorlar belki bugün yatakta oturmama izin vereceklerini söylediler. Kırk altımda bir kalp krizi geçireceğimi hayal bile edemezdim. Diğer yandan da, eğer geçirmeseydim bu bir sürpriz olurdu. N'apalım...

Fransa ve İtalya'dan bazı telgraflar aldım. Mastroianni, Tonino, Daniel Plantier, Sergio Leone'den.

Leone hâlâ daha Westernlerle ilgili fikrinden vazgeçmemişse, ona *Çekirgeler* üzerine bir Western yazmaya değer.

Tonino ile konuşmalıyım.

Şu an elimde ne var?

1. Hatalı bir film. Üç kez çekilen. 2700 metre (Rerberg)
2. Kameraman ile prodüksiyon amiri değiştirildikten sonra Kalashnikov da çalışmaya devam etmek istemedi ve 250 m.'lik bir çekim yaptıktan sonra çekip gitti.
3. Boim'i sarhoşluğu yüzünden işten attım.
4. Abdusalimov'u piçlik yaptığı için işten attım.
5. İkinci bölüm için para onayı alamadık.
6. Çekim Mayıs'ta başlamalı (daha doğrusu devam etmeli) ve bir de ayın 5'i 6'sı gibi koroner yetmezliği çıktı.
7. Olga Surkova'yla yazdığımız projeyi teklif olarak *Iskusstwo*'ya sunduk ve bir yığın yorum ve eleştiri aldık, yani kısacası reddedildik. Tabii bu mucizevi bir olay, fakat negatif anlamda.

"Ruhunuz ister tek bir bütün olsun, isterse de paramparça..., yalvarırım mantıklı olun! (Bu içten feryadım için beni bağışlayın!) Eserlerinizin sentaks kuruluşunda mantıklı olun! Bütünde olduğunuz kadar detayda da usta bir mimar olun... Bırakın öykü öyküye kalsın, drama olaya, şiir de dizelere... Flaubert'in yaptığı gi-

bi sözcükleri sevin. Araçlarda tutumlu ve sözcüklerde pinti olun, kendinizi gerçeğe adayın! Sonra harika bir şeyin gizini keşfedeceksiniz... İşte bu benim *klarisizm* (duruculuk) dediğim o ince ve katıksız netlik ve parlaklıktır."

Mihail Kuzmin.

23 Nisan

"Zamanın insanların çoğunun kafasında hep aynı akıp gitmesi gerçeği, bize o insanların hepsinin aynı düşü kuruyor olduklarını, hatta bunun da ötesinde, aslında o düşü kuran herkesin tek ve aynı varlık olduğunu ispatlar."

Schopenhauer.

28 Nisan

Tonino hemen her gün Roma'dan telefon ediyor. Artık ayağa kalktım, evin içinde dolaşıyorum. Kalbim daha iyi. Tonino kitabımı ("İs-kusstwo" da yayınlandı). Ona verilen "Sonsöz" korkunç.

"Eğer şairi anlayacaksan, şairin ülkesine gitmen gerek."

Goethe.

16 Mayıs

Tonino bana altmış sekiz kısa şiirsel öyküden ve bazı şiirlerden oluşan kitabım gönderdi. Her birine bir karşılık yazmamı ve sonuçta 136 kesitlik bir düello oluşturmamızı öneriyor.

Gelecek hafta sanatoryuma gidiyorum.

28 Mayıs

Sanatoryuma 1'inde gidiyorum. Kolya Şişlin bana, "Podmoskovye" için geçiş izni sağladı.

Larissa köyde. Çok hasta. Ben sanatoryumda kaldığım süre içinde o da orada kalacak. Tabii onu iyileştireceğim. Ben perhiz ve rejime başladım.

Sanatoryum için gerekli şeyler:

Kitaplar, kağıt, kalem, çamaşır, birkaç gömlek, çorap, pantolon, bir deri ceket, yüz losyonu, krem, traş takımı, tırnak törpüsü, pamuk, sabun, el havlusu, çalar saat, tenis ayakkabısı, spor ayakkabısı -41 numara, robdöşambr, bazı ilaçlar, mendil, mayo.

28 Haziran, Tallinn-Merrivale

Tallinn'e geldik. Larissa'yla şehrin dışında, deniz kenarında bir yerde kalıyoruz. Hoş gözüküyor, ama daha ilk gün...

Sanatoryumda tam bir ay geçirdim. Çok sıkıcı ve bunaltıcıydı. Sakinlerin yaş ortalaması - altmış. Hepsi de "halka hizmet etmiş" insanlar...

Büyük bir inançla umuyorum ki bu gezi bize iyi gelecek. Buraya ikinci geliyoruz!

Arkadi Strugatski küçük ve hesapçı tarafını gösterdi. Canı cehenneme.

Ortak harcamalarımızdan ona 1200 ruble borçluyum.

14 Temmuz

1973'de yayınlanan "Technika molodyoşi" no: 6'yı bulup okumalıyım (V.İ. Zemtsov'un "Geçmişin Aynasındaki Gelecek" adlı makalesi).

Vladimir Losski: "Gizemli Teoloji Üzerine," *Teoloji Jurnalı'n*den, Cilt: 8, Moskova 1972.

16 Temmuz

- Uyumadan önce yenen yemek gün boyunca yenenden daha iyi hazmedilir.
- Genç bitkiler gece büyürler. Aynı şekilde çocuklar ve yavru hayvanlar da.
- Erkeklerin yüzde 41'i, kadınların yüzde 37'si uykularında konuşurlar.

22 Temmuz

Nekoroşev buradaydı. Sevgisini bana adadığını, gerekirse beni kurşundan korumak için kalkan görevi göreceğini söyledi.

Mosfilm, Bakrin'in *Ayna* üzerine yazdığı makaleye de yer veren bir yayın çıkarıyor. Bakrin makalesinde babamın şiirlerinden bazı alıntılar yapıp filmi *Boncuk Oyunu* ile karşılaştırmış.

Liona bugün Moskova'ya gidiyor. Ona daire konusunda ve ve filmin İtalya'da çekilme izni ile ilgili yardım etmesini rica ettim.

6 Eylül

Kitaplar:

- Rudolf Steiner (teosofist), *Yüce Ruhun Bilgisi* (1930)
- Rudolf Steiner, *Zamanımızda Doğaüstünün Bilgisi* (1930)
- Ed. Tennemann, *Ruhun Ölümsüzlüğü*
- K. Kaups, O.O. Rozenberg
- Sarvepalli Radhakrishnan, *Hint Felsefesi*

20 Eylül

Bu filmi yapmak korkunç derecede zor. Hiçbir şey olması gerektiği

gibi olmuyor. Knişinski'nin yaptığı iş pek bir şeye benzemiyor. Du-man sahnesi iyi olmadı. Mekan duygusu yok. Atmosfer de yok. Kor-karım film bir felaket olacak.

Düş sahnesini nasıl çekeceğim konusunda hiçbir fikrim yok. Ola-bildiğince basit olmalı. En önemli şeyi, doğru mekân seçimini bir türlü başaramıyorum.

L.N. Tolstoy'un karma öğretisi üzerine bir mektuptan:

"... Tıpkı yaşamlarımızda binlerce düş kurduğumuz gibi, bu yaşa-mımız da öldüğümüz zaman tekrar dönecek olduğumuz o ger-çek, samimi ve asıl yaşamdan gelip ve yaşamların binlercesin-den birini seçip yaşadığımızdır. Yaşamımız o diğer gerçek yaşa-mımızın düşlerinden biridir ve sonsuza dek, o tek, son ve hakiki yaşama -Tanrı'nın yaşamı- ulaşmaya dek sürer.

Doğum ve dünyanın ilk algılanışları bir uyuyuş ve düşlerin en tatlısıdır: ölüm bir uyanıştır. Erken ölmek uykusunu almamış bir insanı uyandırmak gibidir. Yaşlanınca ölmek, yeterince uyu-yup sağlıklı bir uykuyu tamamlayıp kendi lehine uyanmaktır. İn-tihar ise uyuduğunun farkına varıp kendi kendini uyandırarak bitirdiğin bir kabus."

L.N. Tolstoy, karma ile ilgili bir mektuptan:

"Karma Budist düşüncenin, insanın yaşamında başına gelenle-rin yalnızca onun karakterine bağlı değil, onun bir önceki yaşa-mındaki davranış biçiminin sonucu olduğu ve gelecek yaşamları-mızın iyi ya da kötü olmasının tamamıyla bu dünyada yaptığımız iyi ve kötü davranışlarla bağlılığına inancıdır."

Ve gerçekten de bizi her şeyden çok düşündüren şu iki karşıt kav-ram: yaşam ve ölüm, iyi ve kötü. Bir bireyin gereksinim duyduğu tüm felsefeyi bunlar etrafına örmüşüzdür. Neden? Bu çok açık çün-kü varlığımızın özü, anlam, giz ve bizi sürükleyen iç enerji prensibi

kavramlarında yatar. Bu uzun zamandır bilinir ama iynin hep ulaşılmaz oluşu şaşırtıcıdır. Diğer yandan bu mükemmel bir anlayıştır. İnsan varlığı, kendi yaşamımızı anlayabilmemiz için sürekli iyilik yapmamızı gerektirir ve aynı zamanda da insanın evrensel gelişimine pozitif katkıda bulunmamızı sağlar.

İyi ve kötü kavramının (ve aralarındaki mücadelenin) sonsuz yaşamda oynadığı rol, elektriğin oluşması için gerekli kutuplararası farklılık kadar ya da rüzgarın oluşması için gerekli barometrik basınç farklılıkları kadar yaşamsaldır. Bu yüzden iyiyle kötü arasındaki mücadele insanoğlu yeryüzünde var olduķça sürecektir. İnsanoğlu ne yapıp edip karşı kıyıya geçmelidir.

Deniz suyu kötü, kayık ve kürekler iyidir. Neye layıksan onun için çek kürekleri, başaracaksın. Küreklerini bırakırsan yok olursun.

İnsan bunca uzun zamandır varolmasına rağmen hâlâ daha en önemli şey olan, varlığının anlamı konusunda emin değildir; şaşırtıcı olan budur işte.

29 Kasım

Enn Rekkor, yazar bir arkadaşının Estonya Merkez Komitesi'nde yüksek mevkide olan bir tanıdığına tarımda gösterdiğimiz başarı grafiğinin gerçekte neden pek ilişkisi olmadığını sorduğunu ve, "Bugünlerde istatistik bile ideolojik bir silah," yanıtını aldığını söyledi.

7 Kasım

Lara, Myasnoye konusunda endişelendi ve dün akşam Raşid ve Arayk ile köye gitti.

Arayk'ın rütbesini indirdim. şimdi Larissa yönetmen yardımcısı. Maaşı 160 ruble ve montaj sayfalarını yazmak için de 260 ruble alacak.

Bugün Tito'yu görmeye gittim; bu yaz hafif bir kalp krizi geçirmiş.

17 Kasım

Saat sabahın 7'si. Sinema Sendikası'na, bana yapılacak ek ödeme için yazdığım da paranın sanatoryumda geçirdiğim zamam da (hasta olduğum zaman) kapsamasını yazıp yazmadığımı hatırlamıyorum, bana sadece istediğim kadar verdiler. Aslında sadece birkaç yüz ruble daha fazlaya (o da geri ödenecek) ihtiyacım var. Nedense bu aklıma geliverdi şimdi.

Neden insanlar sık sık başlarına gelmeyen şeyleri düşlerler? Uçtuklarını, örneğin. Bu çokça yinelenen bir çocukluk düşüdür. "Çocuklar gibi olun." İlahi.

23 Aralık

Bir süredir içimde gittikçe daha da belirginleşen bir duygu var; sanki trajik sınamalar ve kırılan umutlar dönemindeyim. Ve bu aynı zamanda içimdeki o dayanılmaz yaratma dürtüsü tarafından daha önce hiç olmadığı kadar sarıp sarmalandığım bir an.

Filmin ses ve müzik kaydıyla uğraşıyorum, müzik umarım yakında bitmiş olacak... Epey uzun oluyor, fakat sonunda istenilen ölçüye yudurulabilir.

Kareler de yavaş yavaş biraraya geliyor. Bu benim için iki nedenle yeni bir tarz; birincisi biçimde basit oluşu, ikincisi de işleviyle geleneksel tüm yaklaşımları yıkması.

Yapmak istediğim şey bugüne bakış biçimimizden sıyrılmak ve geçmişe dönmek çünkü insanoğlu geçmişte yapmış olduğu birçok hata yüzünden bugün bir çeşit sis bulutu içinde yaşamaya zorunlu kılınıyor. Film, Tanrı'mın insanın içinde varoluşu ve yanlış bilgilenmemiz sonucu spritüelliğin ölümüyle ilgili.

Stalker'den sonra *İtalya Gezisi*'ni yapabileceğimi umuyorum, tabii *Stalker*'in skandal yaratmaması koşuluyla. Fakat sanki bazı sorunlar çıkacakmış gibi bir his var içimde.

Fakat insan Yermaş'ın *Ayna* filmine yaptıklarından sonra artık kendini yeniden aptal yerine koymayacağını düşünüyor. Hoş buna da pek güven olmaz.

Gelecekte korkuyorum: Çinlilerden, afetlerden, kehanette bulunulan felaketlerden. Çocuklar için, Larissa için korkuyorum. Tanrım bana gelecek için güç ve inanç ver, seni yüceltecek bir gelecek ver. Bana! Ben de içinde yer alayım!

Ayın 21'inde Dünya Ekonomi Enstitüsü'nde *Ayna*'nın gösteriminden önce bir konuşma yaptım. Koçevrim'ler orada çalışıyor. Bazı mesajlar geldi. Bunlardan üç tanesi şöyle:

"Andrey Arseneviç! Size muhteşem sanatınız ve Rus kültürünü Tolstoy ve Gogol'ün getirmiş oldukları düzeye yeniden getirdiğiniz için teşekkürü bir gönül borcu biliriz. Şu an salonda bir sürü hayranımız var ve hepimiz size sanatınızda başarınızın devamını, sağlık ve direnç diliyoruz."

"... Sorun bu değil. Bu fırsattan yararlanıp filmlerinize yansıttığınız yeteneğiniz ve o engin bir derinliğe sahip insanlığınız için size teşekkür etmek istiyorum. Filmleriniz estetik bir haz kaynağı ve ciddi ciddi düşünmeyi sağlayan güçlü bir uyarıcı."

"Andrey Arseneviç! Yıllardır size, filminiz *Ayna* için teşekkür etmek istemiştim. Bu fırsatı bunun için değerlendiriyorum. Teşekkür ederim! Bence bu filmin kadınlara verecek çok şeyi var."

Geçen birkaç ayın ışığı altında olası planlara yeniden bir göz atmak istiyorum.

1. *Usta ile Margarita*

2. Yansımalarından oluşan bir belgesel: *Köy* (16 mm.)

3. *İtalya Gezisi*

4. *Başıbozuk Kalabalık*

5. Castaneda üzerine bir film

Ve kitaplar:

1. Sinema üzerine

2. Biyografi (Mosfilm'deki çalışmalarım baz alınarak)

3. Deneme

16mm. sesli bir kamera ve iyi bir ses kayıt aleti edinmeliyim.

Ayna'nın İtalya'daki dağıtımcısından mektup geldi (Tonino getirdi).

Mosfilm yetkilisine, Moskova.

Tarkovski'nin filmi *Ayna*'nın İtalya'daki dağıtımcıları olarak biz, filmi San Vicente'deki (Aosta Vadisi) gala gösterimi dolayısıyla eleştirmenlere ve İtalyan basımına, yaratıcısı Sinyor Tarkovski'nin de huzurunda göstermeye ve tanıtmaya karar verdik. Umarız bu davet Sinyor Tarkovski'nin çalışma programını bozmaz. Gerekli hazırlıkların yapılması için eğer kendisiyle görüşüp Mart ayı içinde bir tarih belirlerseniz müteşekkirdiriz.

Şimdiden teşekkür ederiz. Bizim için sizlerin bir filmini, Sovyet sinemacılarının çalışmalarına büyük ilgi göstermiş olan İtalyan izleyicisine göstermek büyük bir onur olacaktır.

Sizden kısa süre içinde yanıt almayı dört gözle bekler, iyi dileklerimizle sunarız.

Bana yazdıkları mektup da şöyle:

Sayın Sinyor Andrey Tarkovski, Moskova

Filminiz *Ayna*'nın İtalya dağıtımcıları olarak biz, 1979 Mart ayı içinde filminizi San Vicente'de (Aosta Vadisi) düzenlenecek bir gala gösterimiyle eleştirmenlere ve sinemayla ilgili basın görevlilerine tanıtmayı amaçladığımızı bildiririz.

Bu galadaki varlığınız bizi çok müteşekkirdir. Sizden, kesin bir tarih belirleme konusunda kısa sürede yanıt almayı umu-

yoruz. Filminizi İtalya'da göstermek bizim için büyük bir onur olacaktır.

En içten dileklerimizle

(İmza)

31 Aralık

Bir yılbaşı daha. Hoş olmayan bir yıl daha geçti gitti. Yılbaşı gecesi dükkanlarda hiçbir şey yok. Ryazan'da tereyağ karneyle veriliyor; ayda kişi başına 300 gr. Yaşam gittikçe olanaksızlaşıyor.

Saşa Mişurin telefon etti. Annesi ölmüş. Dün radyoda birinci programda, *Ayna*'nın Fransa'da 78 yılının en iyi filmi, Terekova'nın da en iyi kadın oyuncu seçildiği anons edilmiş. Ve bu yıl "yarışmaya" hem Fellini hem de Bergman katılmıştı. *Ayna*'yı Amerika'da dağıtmak üzere Amerikalılar satın aldı. Bu yüzden bir Oskar gelmesi pek de zor olmayabilir. Bunu istediğimden değil, fakat bu, aptal Yermaş için iyi olurdu.

Tonino'yla düşündük, köyle ilgili 16 mm.'lik bir film yapsak nasıl olur diye. Myasnoye üzerine itiraflar gibi bir şey. Bir çay bardağında kopan fırtına. Ön bahçenin nasıl gözümüze batan bir çıban-ken düzeliş güzelleşmesinin öyküsü.

Beni, Saşa Kaydanovskiy canlandıracak, tabii eğer kabul ederse. Açılış sahnesi: Saşa'nın gelişi ve Saşa bu rolü neden benim kendimin değil de onun oynadığını açıklar. Oto-portreler: Fellini'nin *Paçolar*'ı, *Ayna*, *Küçük Bir Irmak - Bir Kuş*.

Filmin sonunda, Saşa pencereden dışarı bakıp her şeyi yeniden tüm orijinalliliğiyle görürken, kendisi bana dönüşür. Kuzya. Viran ev. Kara nehir. Dükkan. Evde bir tartışma: Kadın sanki biri ölmüş gibi gözyaşları içinde; oysa bu bulaşıkların yıkanmamış olmasından kaynaklanan olağan bir atışma. Yağmur. Verandadaki su. *İtalya Gezisi*'nden de birkaç sahne alınabilir. Ama yolcu kim olacak?

-90-

каждого и спор о величии победы.

* Думай. Бога на Трассе

Сядьте кучки к «Путешествию по Италии»
и пойдете «Путешествием»

1979 209

Вспомни, прости!

1 января

Вот так, после заката, пришли
Моника с Лорен.
Мило, много времени впереди.
С многом говорим с Моникой.
И, кажется, теперь мне здесь
похоже. И, мне кажется,
помогу мне в этот раз.
на вечернем мосту, сейчас
выступают идеал моды -
свою гимназия (16 лет отсюда)

1979

1 Ocak

Lora ile Tonino dün geceyarısı geldiler. Sessiz ve huzurlu bir gece geçirdik. Tonino'yla epey konuştuk. Benim buradaki durumumu anladığım ve gerektiğinde bana yardımcı olacağım samyorum.

İlk projemiz köyle ilgili bir film (16mm.)

5 Ocak

Tonino'ya konuştuklarımız hakkında Larissa ile çok ciddi bir biçimde düşünmeye başladık. Ben böyle devam edemeyeceğim. Borçlarımı nasıl ödeyeceğim bilmiyorum. *Stalker*'i nasıl yapacağımı da. Onu kabul etmeyecekleri çok açık (filmde önemli değişiklikler yapmazsam – ki benim, ne olursa olsun, böyle bir şeye yanaşmaya niyetim yok). Ola ki bir mucize olur!

Ya da belki de hiçbir zorluk çıkmadan onu kabul edeceklerine inanıp her şeyin iyi olacağım düşünmeliyim.

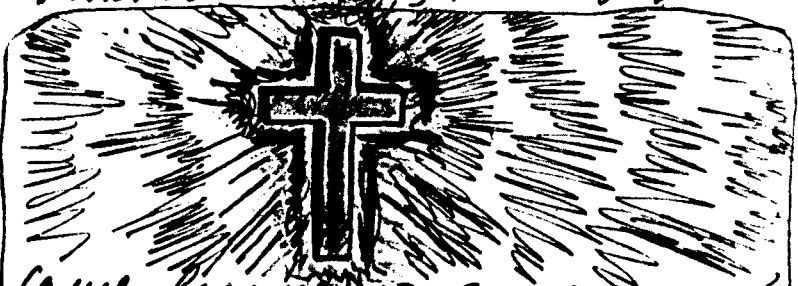
Tüm sağduyuya karşın bana kalan, inanç ve umut. Ve sonra ne?

Ben filmi değiştirmedikçe Yermaş beni İtalya'ya *İtalya Gezisi*'ni yapmaya göndermeyecek. Gidip gitmememin tamamıyla bana bağlı olduğunu bile söyleyecek.

Ben de hiçbir şey yapamadan buraya saplanıp kalacağım.

Diyelim "amatör filmimi" yaptım, bunun montajı nerede yapılacak? Burada mı? Sonra bir iş kopyasına ve iş bağlantısına gereksinimim olacak. Bu da mümkün olmayacak, Mosfilm kendi haklarına sıkı sıkı sarılacak, kimse de bana *Stalker*'i değiştirmeden yurtdışına çıkma izni vermeyecek.

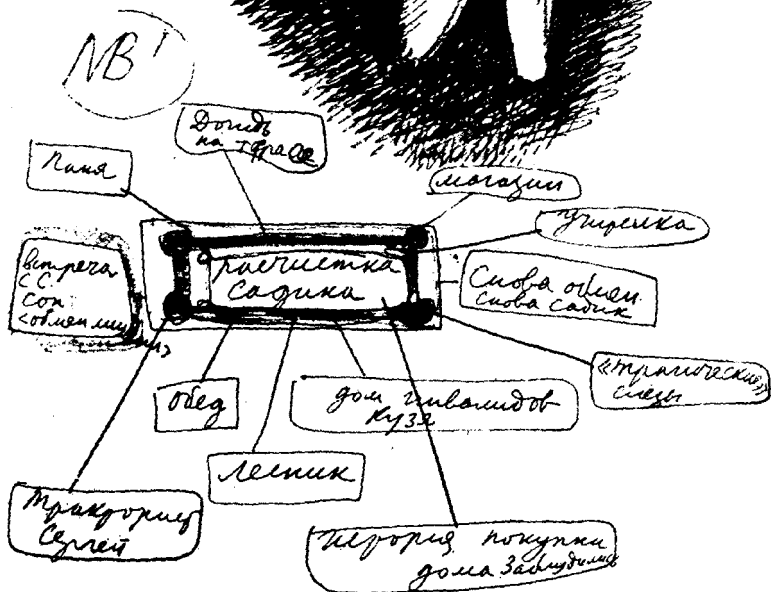
Эго знаешь поди два мук:
а выдумки в школе, а
матрица, мила, жуя.
Их не замурга.
Что дело?!!
..Молоко мочит! и Верно.

Самые красивые - это Кимбон, который
не дано понять, а лишь убедиться,
Верно, вопреки всему - верно..

Мы распахнем в одну тишину,
а мир - многомерен. Мы это
увидим и сражемся от
невозможности познать негнущую..
А здесь не шумно!
Нужно любить. И верно. Веря - это
значит приходить к любви

Может быть чудная картина
о писателе!
Каждо только, игровые все свои:
и аттракцион и пленка.
Каждо думать о том как же
милых. Почему-то слышав
ее надо видимо в апреле и мае.
Каждо думать и думать...

... до каких пор идея?

В чем? В материальности
дисциплины? В организации
модернизации? Нога неслась...

Bu, iki yıllık bir ıstırap demek: Andruşka için okulda, Marina, annem ve babam için. Onlar için bir cehennem azabı olacak. Ne yapabilirim? Dua etmekten başka! Bir de inanmaktan.

En önemli şey şu bize anlamak için değil, yalnızca hissetmek için verilmiş olan simgeye sıkı sıkı sarılmak. İnanç sahibi olmak, her şeye rağmen inanç sahibi olmak.

Bu çok boyutlu dünyada biz tek bir boyuta mahkum edilmişiz. Bunun farkındayız ve hakikatten mahrum olma durumumuz nedeniyle işkence çekiyoruz.

Bizim bilmeye ihtiyacımız yok! Bizim gereksinimimiz sevmek ve inanmak. İnanç, sevgi aracılığıyla bize bilmeyi iletir.

Bu bahçede harika bir film çekilir! Ama bunun için malzemeye, yani ekipmana ve negatife ihtiyacım var. Nasıl çekeceğim üzerine düşünmeliyim. Büyük bir olasılıkla Nisan ve Mayıs'ta çekilecek. Gerçekten tekrar tekrar düşünmeliyim. *Peki dinsel öge nerede olacak?* Hareketli eylemin yararsızlığında mı? Yaratıcı içgüdüde mi? Bu şu an için belirli değil.

21 Ocak

Gorenstein'ın *Mezmun*'unu okudum. Çok çarpıcı bir kitap. Tabii ki kendisi bir dahi. İnsan ve Tanrısı hakkında ne büyük bir tutku ve sabırla yazıyor! Okunması gereken bir kitap.

İlk üç bölüm daha az başarılı, yer yer üstün körü ifade edilmiş yerleri var, ayrıca biçem olarak da –ardarda sıralanan bir dizi kehanet– yapay ve yüzeysel.

Ama, sona yaklaştıkça kitap daha bir çarpıcı oluyor.

İsa'mn beş acısı, inanca ve Tanrı'mn bilgisine duyulan açlık düşüncesini Dostoyevski daha önce işlemiştir.

Seryoşa Naydenov telefon etti. (Dün buraya gelmişti.) Birisi portatif daktilosunu 200 rubleye satıyormuş, bu fiyat bugün için ucuz. Onu almalıyım.

Rüyamda birinin beklenmedik bir anda öldüğünü gördüm.

Pek iyi değilim, ateşim gündüz 37 derece, ama grip olduğumda bu hep böyle olur. Akşamları da yükseliyor.

Tanrı beni yanına alırsa kilisede cenaze töreni ve Donskoy Manastırı'nın mezarlığına gömülmek istiyorum. İzin almak zor olacak. Ve kimse yas tutsun istemiyorum! Gittiğim yerde daha iyi olacağıma inanmalarını istiyorum.

Film, müzik ve ses için düşündüğümüz modele uygun olarak bitirilmeli. Lucia bar sahnesinin sonunu biraz daha düzenlemek için uğraşmalı. "Oda sahnesi" hem defterdeki yeni metni (hasta çocuk) hem de "Rüya sahnesi" ardından gelsin diye yazılan eskisini kapsamalı. Eğer, elden sonra "Rüya Sahnesi"nin sonundaki "bar" olmadan ortaya iyi bir şey çıkarsa, küçük kızın barın yanına çömelmesi kalabilir. Balık gidecek. Oda sahnesinin son planını babasının omuzlarındaki küçük kıza (renkli) bağla. Nefes alıp verme sesi.

Tüm konuşmanın bantta olduğu gibi aktarılması önemli. Yatak-taki final sahnesinde Saşa duygularım, iş kopyasında olduğundan daha fazla dizginlemeli. Son planda küçük kızın senkronunu yap. Saşa Kaydanovskiy ses konusunda yardımcı olabilir, iyi kulağı var. Şarun yönetime karışmayıp yalnızca dinleyerek kontrol etmeli. Daha başka değişiklik yapılamaz.

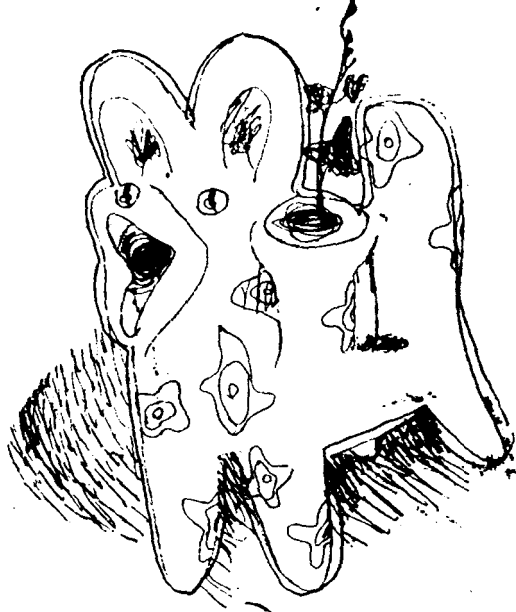
Tyapa'nın vaftiz edilmesi gerek.

Mezarımın üzerine bir karaağaç dikilmeli. Hiçbir şey Tyapa'dan gizli tutulmamalı. Hepsi bu kadar.

27 Ocak

"Stalker" tipini aynı oyuncularını kullanarak ikinci bir filmde kökten bozmaya ne demeli?

Stalker işe insanları "oda"ya zorla sürükleyerek başlar ve gide-rek fanatik birine, bir faşiste dönüşür. "Zor kullanarak mutluluğa sürüklemek..."

21 января 1979

Прочел «Псалом» Ф. Горенштейна.
Это потрясающее сочинение!
Все сомнения — он ценит.

С какой силой, последователь-
ностью и суждением, вника-
я, преодолевая огижения,
понимается. Вот он расказы-
вал о человеке, и его Боге,
и надо читать!

Первые 3 главы менее удачны,
иногда кажется разрывом и
косноязычьи.

И теперь — чередование протест-
-карт, призывов к умир-
но. Тем ближе к концу, тем
удивительнее.

Крест свя. Всеправедн. Восподних — мамду
Всп. мамду Кресту бож. —
Предвостануи Дочисленит.

Корвонен, Сергей Кандидов
(Вреда приходится) Кр-го продаю
порозубивую, пишушую на
за Вор. - Кр-го Лр дежево.
- Кр-го Кр-го.

приснился за 00 неждан
завис 37 дню, но ушел
грамм всегда с белесых мене
разноглас.

Если бы меня привлекло, открыв
мне в Церкви и хороши
на кладбище Докского монасты.
трудно было бы найти размышл.
не грустить!! Верно, что мал
мудрецы. Картины Зикова
на стене похвально развешены

Ama böyle bir yol var mı? "İnsanları zor kullanarak mutluluğa sürüklemek..." Vl(adimir) Ul(yanov)? Şarik* ? Onlar, tüm dünyayı temellerinden sarsanlar, onlar nasıl şekillendiler? Hiç şüphesiz, tüm bu olan bitende bir şey var. Bunun hakkında düşünmeliyim.

6 Şubat

Tonino'yu görmeye gittim. İtalyan televizyonundan resmi görevli, yazar ve oyun yazarı biriyle yemek yedik. Adam Tonino'yu seviyor.

Lapin'in benim İtalya'ya gönderilip *İtalya Gezisi*'ni yapmama karşı olmadığını söyledi. (Ben İtalya'ya gitmek istiyorum, İtalyanlar buraya SSCB'ye gelmek istiyorlar.)

Bu Lapin tarafından yapılmış beklenmeyen bir hamle! Ve Yer-maş'tan tamamiyle bağımsız olarak.

Sizov'u gördüm. İtalya yolculuğunun iyi olacağını söyledi. *Ayna*'nın İtalya'daki gala gösteriminin de. Ayrıca *Stalker* bile *Moskova Festivali*'nde gösterilmek zorunda kalabilirmiş. Tek şey filmin bir an önce bitirilmesi. Bu konuda ne olacağını hissediyorum.

1. Film Cannes'a gönderilmeyecek.

2. Düzeltmeler üzerinde ısrar edecekler. (Sizov başladı bile. Var-mak istedikleri yer belli.)

3. Sonuçta, İtalya'ya gitmeme izin verilmeyecek (eğer bu şimdi Lapin aracılığıyla olmazsa.)

Kniaşinski aracılığıyla filmin Gambaroff-Chamier ve Inter-alliance GmbH (Batı Almanya) adlı şirketler tarafından satın alın-maya çalışıldığını öğrendim. Bu bilgiyi Sovinfilm'de çalışan Suri-kov'dan almış. Şimdi her şey anlaşılıyor. Film satılmış bile!

Bir öykü (ya da bir bölüm):

Bir grup insan bitişik nizam evlerle dolu yeni bir bölgeye gelip

* Mihail Bulgakov'un *Köpek Yüreği*'ndeki baş karakteri.

yaşamaya başlar. İçlerinden biri aniden ölür. Etrafta hiç mezar yoktur. Bir insanın bir tarlanın ortasında gömemezsin! Tek bir mezarla da mezarlık olmaz! Ölü de öyle kendi başına etrafında hiç başka ölü olmadan atılmaz. Bu yüzden ölüyü evin yakınına, bahçenin önüne pencerenin altına gömerler.

10 Şubat

Tanrım! Yaklaştığım hissediyorum, başımın üzerindeki elini hissediyorum. Çünkü ben senin dünyam senin yarattığın gibi ve senin insanlarını senin olmalarını istediğin gibi görmek istiyorum. Seni seviyorum, Tanrım ve senden başka bir şey istemiyorum. Bütün bunların senin olduğunu kabul ediyorum. Beni senin değerli kölen olmaktan alıkoyan şey benim kötülük ve günahlarımın ağırlığı ve alçak karanlılığı, Ah! Tanrım. Bana yardım et, Tanrım ve beni affet!

Bir görüntü – Tanrı'nın bizim görmeyen gözlerimize ilıştirdiğı hakikatın izlenimi.

Sanırım *Stalker* benim en iyi filmim olacak. Bunu bilmek iyi ama başka bir yararı yok. Ya da daha doğrusu kendime güvenimi artırıyor. Bu, filmlerime fazla değer verdiğim anlamına gelmesin. Onları sevmiyorum, içlerinde değersiz, geçici ve yanlış çok şey var. (*Stalker*'de bunlar diğerlerinde olduğundan daha az.) Ama başka insanlar çok daha kötü filmler yapıyor.

Burnum fazla mı büyük? Belki de öyle. Fakat gerçekse ben ne yapayım.

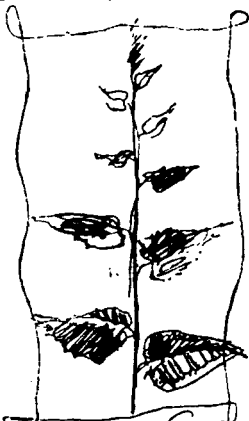
Babamı Tonino'yla tanıştırmalıyım. Pazartesi sabahı erkenden birini Peredelkino'ya göndereceğim.

Tanrı'nın varlığını hissetmek ne büyük bir keyif.

Doktor Faustus kötü bir konu olmayabilir. Leverkuhn bir insanın çok iyi anlayabileceğı bir karakter. Müzik bir parça zorluk çıkarabilir. Thomas Mann ile Dostoyevski arasında bir yakınlık var mı? Ateizm? Belki... ama ikisinin de buna yaklaşımı farklı.

*

Образ - это впечатление от жизни
на котором только возможно
возникнуть нам своим силами
идеалистическим

Каждый, кто знает, что такое «Судья»
будет своим лучшим другом.
Это правда, не более. Вспомните, что
придает уверенность и что более и
значит, что и ~~идеалистическим~~ идеалистическим
идея о своих картинах. Мне от
не правды - в них много
судьи, идеалистического, идеалистического
(В «Судье» это идеалистическое)
просто другие делаю картины
во много раз лучше
Может быть это правда?
Может быть но разве это правда.

Я должен жить отсюда по-
настоящему с Москвой. В последние
дни в сущности оторвано
ночь-назад в Петербург

12 Şubat

Mann Tanrı'dan çok fazla şey "anlarken", Dostoyevski Tanrı'ya inanmayı ister fakat beceremez; ilgili organ dumura uğramıştır.

Tonino'yu görmeye gidip ona film konusuyla ilgili aklıma gelen fikri söyledim: Bir yazar, büyük spritüel derinlikleri olan bir adam, ölüme hazırlanmış, dürüst, erdemli, başarıyı da onunla birlikte gelen o kargaşayı da küçük gören tek başına bir adam; bir gün aynaya bakar ve yüzünde o korkunç hastalığın izlerini görür. Cüzam. Tam bir yıl hastalığın sessizce ilerleyen izlerinin kendini göstermesini bekler. Ve bir yılın sonunda, doktor ya da uzmanlar ona iyileştiğini söylerler. Eve, o her yerin toz altında kaldığı yere döner.

Artık küflenmiş not defterine gider eli ve tam bir şey yazacakken kalemi kağıdı delip geçer.

"Boş ver!" der güçlü bir şekilde.

"Boş ver!" diye tekrar eder yüksek sesle, gerçekten hayatta olduğunu onaylar bir tavırla aynadaki yaşayan aksine bakarak. Fakat bomboştur. Bir kelebeğin çıktığı koza kadar boş.

Ve en büyük günahın gurur olduğunun farkına varır. Bir zamanlar kendinin ulu ruhani bir mertebeye eriştiğini düşlemişti ama şimdi o hiçbir şeydi. Hastalığı süresince onu ölümün bilgisi yiyip bitirmişti.

Mukaddes Kitabı açar ve okur:

"Ve Tanrı yere ait bütün yaratıkları topraktan yarattı ve havadaki tüm kuşları da; ve onları Adem'in huzuruna getirdi, onlara ne ad vereceğini görmek için..."

"Başlangıçta söz vardı," dedi mutsuz adam.

13 Şubat

Prişvin'in 30'larda yazılmış *Günlükler*'i geçti elime.

Kendisi akıllı adamdı. Sinemayla ilgili söyleyecek harika şeyleri var. Özellikle de Roşal'm *Petersburg Gecesi* ve Petrov'un *Fırtına*'sı hakkında.

Великие страсти - оскверняют
пречистоту Господа.

<Здравствуй, друг мой, мой друг!> . мой друг! не
максимум из жизни меня
Александр - друг мой о чем я очень
хочу сказать.
Счастливый с друзьями
Рознь - из М. Манна с Давидом
из моего? Давидом? М.д...
Можно это у нас жить.

12.11. - Манна с друзьями (мною
команда) о боре, а Давидом не могу
не моего друга в боре; орган стра-
сти.

"... Fotoğrafta olduğu gibi filmde de yalnızca bu sanata özgü araçlardan yararlanılmalı. Bu araçlar herhangi bir fikre dayanmıyorsa o zaman edebiyattan derlenmiş fikirler kullanmaktansa Amerikan filmlerine benzer boş bir film yapmak daha iyidir. Sinemanın başlangıç noktası otantik bir belge olmalı."

(31 Mart 1934)

"... Bence bir film malzemesinin en temel özelliği, bu malzemenin ancak sinematografik kaynaklar aracılığıyla bir filme dönüşebilmesi olmalıdır."

(3 Nisan 1934)

"... Sinemada film izledikçe ilk kez tiyatronun en büyük erdeminin insanlık olduğunu fark ettim. Bu bir uçağı izleyip bir kuşun uçuşunun ve kuşun tüyünün ne kadar keyif verici olduğunu farkına ilk kez varmak gibi bir şey."

(4 Nisan 1934)

22 Şubat

Birkaç gün önce Vladimir Safronov'la tanıştım (Naumov aracılığıyla). *Ariadne'nin İpliği*'nin yazarı (yayınlanmadı). Bana bir kopyasını vermeye söz verdi. Kendisi hastalıklara teşhis koyup (fotoğrafları kullanarak) iyileştiriyor.

Fotoğraflardan Larissa'nın rahatsızlıklarım teşhis etti;

1. Başının sağ tarafında
2. Ürolojik bölgesinde (kendisi buraya "Bermuda Üçgeni" diyor.)

3. Sağ kalçasında (bunu ben bilmiyorum.)

Olga'nın;

1. Başının ön tarafı (bunu hiç bilmiyorduk)

2. Kalbinin olduğu bölge

Ve Dak'ın;

1. Arka ayakları

2. Karaciğeri (bunu bilmiyorduk. Huysuzluğu bu yüzden mi acaba?)

5 Mart

Dün sinema gösterim salonunda (Propaganda Bürosu) oyunculuk üzerine bir konuşma yaptım. Terekova'yla birlikteydik. Sanırım biraz ileri gittim. Konuşmayı yöneten bir albay (KGB'de görevli) gelecekte bu tür konuşmalar yapmamam için uyardı. Moskova Şehir Parti Komitesinin adım saygısızca anmak, eleştirmenleri kınamak doğru değilmiş.

İzleyicilerden biri de şöyle dedi: "Lütfen bize kendinizle ilgili bir şeyler söyleyin. Siz büyük bir sanatçısınız. *Andrey Rublev* kıyaslanmayacak bir film. Teşekkür ederim."

14 Mart

Demir bilye fabrikasının kulübünde bir konferans vardı. Ondan önce *Ayna*'yı gösterdiler. Salonda büyük bir tezahürat koptu.

Tipik sorulardan bazıları:

Andrey Arseneviç!

Ayna'da babanız Arseniy Tarkovski'nin şiirlerini dinliyoruz. Ne güzel şiirler onlar! Bu muhteşem işbirliği ilerki filmlerimizde devam edecek mi? Size eşsiz filmlerinize ne kadar içten bir hayranlık duyduğumu söyleyebilir miyim?

..

Andrey Arseneviç!

Ayna daha yaygın bir gösterime girecek mi? Lütfen bize babanız ve şiirleriyle ilgili bir şeyler söyleyin.

Andrey Arseneviç!

Bize lütfen babanızın sizin filmlerinizi hakkında ne düşündüğünü

söyler misiniz? Ayrıca lütfen bize *Stalker*'le ilgili bilgi verir misiniz? Gelecekteki başarınız için size en içten dileklerle.

Andrey Arseneviç!

Sizin çalışmalarınızla İlya Glazunov'un resimleri arasında ortak bir yön varmış gibi geliyor bana. Eğer doğru anladıysam siz de aynı sorunsalla uğraşıyorsunuz: İnsan ve Tarih. İlya Glazunov hakkında ne düşünüyorsunuz?"

Niye özellikle bu filmde insanlar örtük birtakım mesajlar ya da derin anlamlar arıyor ki?

İzleyicinin yüzde doksanının yalnızca bir iki saatini günlük yaşamın rutininden uzak ve sıcak bir ortamda geçirmek istemesi gibi bir gerçeklik varken her şeyi tekrar tekrar irdelemenin ne anlamı var? Siz kendiniz de söylediniz (ben de size katılıyorum). *Ayna*'nın tek bir fragmanında bizi çevreleyen her şeyi görmek olası ve filmdeki hiçbir bölüm bu sözde "gizli anlam" ile ilgili hiçbir soruya yanıt taşımıyor.

Filminiz beni çok sarstı. *Ayna*'yı ikinci kez görmek için bu gece-
nin gelmesini ipe çektim. Size olağanüstü müteşekkirim.

N.İ. Astaşkina, mühendis.

Sevgili Andrey Arseneviç!

Sizinle aynı zamanda yaşıyor olmaktan ve sizi yüzyılın en iyi yönetmenleri arasında görmekten mutluyum. İçten dileklerle.

14.3.1979 R. Saşa

24 Mart

Birisi babama sormuş: "Pasternak hakkında ve düşünüyorsunuz?"

O da şöyle demiş: "Bazen bir kadın karşısında hissettiklerim gibi. bazen ona adeta taparım, bazen nefret, bir an sonra hayranlık duyarım, sonra gene küçümserim."

İtalya'dan Moskova'ya geri döndüm ve beni bekleyen bir sürü tatsız sürprizle karşılaştım. Evdeki odam konuklarla dolu, her yer sigara dumanı, yüksek sesli müzik, masaya şarap ve brendi dökülmüş. Ne iğrenç.

İtalya çok güzel. Roma güçlü ve cesur.

Şehrin içinde bile temiz hava, hiç fabrika yok. Hepsi şehrin dışında kurulmuş.

Sokaklar çiçek açmış salkım, erik ve erguvan ağaçlarıyla dolu.

Doğum günümde Tonino ve arkadaşı Franco bana çevreyi gezdirdiler: Peruggia (şehrin merkezinde olağanüstü güzellikte bir meydan); Pienza (4. Papa Pius onuruna tek bir mimar tarafından tek bir hamlede inşa edilmiş); Assisi (Assisi'nin gömüldüğü yer). İki seviye üzerine inşa edilmiş iki katlı bir katedral, Giotto'nun inanılmaz freskleri. Harika Montepulciano.

Kayaların üzerine kurulu antik kentlerin olduğu manzara hayret verici. Çok uzun bir zamandır hiçbir şeyden bu kadar çok etkilanmemiştim.

Antonioni, Rosi, Fellini'yle karşılaştım. Rosi'ye Trombadori ile gitmiştik; "bizi" yaptığı fırtına gibi konuşmayla teşhir edip İtalyan komünistlerle bizim aramızdaki farkı açıklayan bir komünist, bir parti üyesi.

Dakus bu işte!

İtalyanlar Ayna'yı Donatello Ödülü (Akademi Ödülü) için önerdiler. Benim filmimin seçilme şansının yüksek olduğunu söyledilerse de "bizimkiler" bunu reddedip Ayna yerine Loteano'nun bir filmini önerdiler. Roma'da herkes şaşkın.

Two Days

*Tonino ile harika bir fikir ürettik: Dünyanın Sonu'*nu işleyen bir senaryo.

Dünyanın sonunun geleceğini bekleyen bir adam kendini ve ailesini (baba, anne, kız ve oğul) evine hapseder. Kadının başka bir oğlu daha vardır. Baba dindar bir adamdır. Öylece kapalı kırk yıl kadar yaşarlar. Sonunda varlıklarından bir şekilde haberdar olan polis ve ambulans görevlileri tarafından evden dışarı çıkarılırlar. Çok üzücü durumdadırlar. Büyük oğlan babasına bunca yıldır gerçek dünyayı onlardan saklamasının bir suç olduğunu söyler.

Götürülürken küçük oğlan etrafına bakar ve sorar, "Baba, bu dünyamn sonu mu?"

Dün akşam Tonino telefon etti. Herkesin *İtalya Gezisi'*ne yardım etmek için sabırsızlıkla beklediğini söyledi.

Bugün Larissa'dan Şkalikov'a şu Donatello meselesi hakkında Zimyanin'e yazıp şikayette bulunacağımı bldirmesini istedim.

13 Nisan

*Stalker'*in alçakgönüllüğü konusunda bir tartışma yaparken Pavlyonok dikkati bir yere çekti: "Neden 'votka' sözcüğü? Bu çok Rus kuyuyor. Hatta votka Rusya'nın sembolü."

Ben de, "Rusya'nın sembolü demekle ne demek istiyorsun? Tanrı aşkına, Boris Vladimiroviç, ne fikir!" dedim.

Bu bir aptal.

Aslında tüm tartışmanın düzeyi de... "Votka" sözcüğünü çıkar at, "yol için bir tane" sözcüğünü de; "madalyalarını taşıyorlar" (sanki bu ülkede bu yapılmıyor); "tüm bu dünya onlara yardım edemez" (gelişmiş sosyalist ülkemizde hayal edilemeyecek bir sözcük). Ne korkunç!

Amerika'nın Sesi radyosu Amerikalı doktorların Brejnev'i tedavi et-

mek için SSCB'ye hareket ettiklerini ve yanlarında beyin tümörlerini araştırmak için de araç gereç getirdiklerini bildirmiş.

Tanrım! Ya o ölürse ne olur? Yerini kim alır? Gidişatımız nasıl olur? Tanrı bilir. Sadece bir tek şey belli: Durum daha iyiye değil, daha kötüye gidecek.

Stalker'in festivallere gitme şansı çok az.

15 Nisan

Akşam. Friedrich Borenstein buradaydı bugün. İki ya da üç yıl için-
de (eğer yurtdışına giderse ki gitmeyi umuyor) meşhur olacak.

Castaneda'nın *Don Juan*'ım sahneye koymaya ne dersin?

Stalker filmlerimin içinde en iyisi oldu gibi gözüküyor.

16 Nisan

Sabahın ikisi. Rus dahileri düşünüp taşınmışlar, kendi büyüklükle-
rinin dümdüz uzanan verimsiz topraklardan çıkıp gelişemeyeceğine
karar vermişler ve hemen ülkelerini "büyük" ilan etmişler, geleceği
de mesihvari.

Kendilerini "halkın sesi" olarak gördüler ve "çölde haykıran" ol-
mak istemediler ve madem halkın özünü temsil ediyorlardı o zaman
halkın da "büyük" olması, ülkenin geleceğinin "parlak" olması gere-
kirdi.

Puşkin diğerlerinden daha alçakgönüllüydü. *Anıt* ve *Çaadayev*'e
mektuplarında Rusya'nın kaderinin Avrupa için koruyucu bir tam-
pon olmaktan öte bir anlam taşımadığından söz eder. Bu böyle, çün-
kü Puşkin'in dahiliği uyumlu.

Bu huzur ve uyum ne Tolstoy ve Dostoyevski ne de Gogol'da
var. onların dehası huzursuzluk ve uyumsuzlukla dolu çünkü bu, ya-
rının kendisiyle olmak istediği insanın görüntüsü arasındaki çelişki
tamamında şekillenip ortaya çıkıyor.

Dostoyevski tüm isteğine karşın Tanrı'ya inanmadı. İnanma ey-

leminden yoksundu fakat inanç hakkında yazdı. Puşkin geri kalan hepsinden daha üstündü çünkü Rusya'ya mutlak bir anlam yüklememi.

Yermaş yayıncılar komitesine ve "İsskutswo"ya telefon edip kitabım *Karşılaştırmalar*'a fazla yüklenmemelerini söylemiş.

Enn Rekkor senaryo için gerekli olan Kross'un metnini göndermiş. Ve bunu yapmadan önce de anlaşmadaki bütçeyi 6000 rubleden 4000 rubleye düşürmüştü.

Larissa'dan telefon etmesini istemeliyim. Bunlar insanı deli eder. Ben aslında son senaryo anlaşmasının özellikle çağdaş Estonya yazılarını baz aldığıнын farkında değildim. Nasıl olur da anlaşığımız rakamı düşürürler? İşler böyle yapılmaz. Bir kez daha düşünmek durumunda kalacağım.

Belki şu Estonya senaryosu işini gene de ele almak gerekir. Sonuçta gelecek olan para.

Yermaş *Budala* için ısrar ediyor. Ne olursa olsun *Gezi*'yi İtalya'da yapmalıyım.

19 Nisan

Etrafta çocukların aşıları ve yan etkileriyle ilgili bir sürü olay var, ya aşıların kalitesizliği ya da pislikten. Doktorlar arkadaşlarına ve akrabalarına çocuklarını aşılatırmamalarını öneriyorlar.

21 Nisan

Dün Sinemacılar Sendikası'ndan telefon geldi. Çekler Ayna'mın senaryosunu edebiyat dergilerinden birinde yayınlayacaklarmış.

27 Nisan

Andriuşa Smirnov ve Sergey Solovyov *İskusstvo kino*'yu arayıp *Karşılaştırmalar*'dan alınan denemeler nedeniyle onları kutlamışlar.

Rostotski ve Bondarçuk çok hiddetliler. Kitabı bir an önce bitirip bastıracağım. Çünkü hemen yayınlanacak.

12 Mayıs

Hiçbir festival söz konusu değil. Yermaş filmin çok güzel olduğu ve Moskova Festivali'nde göstermek istediği gerekçesiyle Cannes'a gitmesini reddetti. Baskısı daha henüz bitti. İlk gösterim 14 Mayıs'ta olacak. Stüdyoya gidip izleyeceğim.

Dün Sizov'la bir film yapmamla ilgili olarak İtalyan televizyonundan gelen mektup hakkında konuştum. Henüz bir mektubun gelmediğini, fakat gönderdiklerinde (ona da bir kopya göndermek durumundalar) bunun hemen gerçekleşebileceğini söyledi. Tanrım bu gerçekleşebilir! Bu olası mı?

Cannes'ın olmaması planlarıma çok büyük bir darbe. Bu aslında herkese bir darbe değil mi?

İtalyanlar mektubu 27 Nisan'da gönderdiler.

Tek kelimeyle bir türlü karar veremiyorum.

Larissa birkaç güne kadar köye evi düzene sokmaya gidiyor. Raşid de onunla gidiyor.

22 Mayıs

Riga'ya (Sovyet Filmleri Propaganda Bürosu) gittim. Dört gün içinde 400 ruble kazandım (yedi kez 20 dk.'lık televizyon programından), yorgun ve bıkkınım. Şu izleyiciyle biraraya gelip konuşmaları hiç sevmiyorum. Eğer bir gereklilik olmasaydı bunu asla kabul etmezdim.

Larissa Lora'yla konuştu ve İtalyan TV'sinden gelen mektupların Sizov, Yermaş ve Şauro'ya dört gün önce verildiğini öğrendim.

Воскресенье 27-17

Александр Смирнов и Сергей Савельев ушли
вечер. Николя и подрабаивали со своей
(Соловьевский).

Воскресный и благодарный вечер.

Николя скорее переложил книгу и книгу...
что-то с. Сиднея канцелярии.

Суббота 12-17

О братуванья не могу быть и речи.
Вчера отдала Кану, сказав, что
Николя канцелярии короля, что он
еще ее выработает на Московском
государстве. (17)

Сегодня еще много переложил книги.
Николя переложил - книгу в канцелярии
канцелярии

Вчера разговаривал с Сиднеем о
переложении с Ирининой TV по поводу
переложения.

Вчера, что писал еще не было.

Вчера буду (он все дома пишу
это), но сразу будет дан код этого
дан. Вот-то бо.

Книжки эти возможны?

Моя книга переложилась уже в,
но не книга.

Не пишу ли мои все так само?

Письмо Ирине, пишу послать 27-17

Никак не могу
решилась окончательно.

Yarın gidip Sizov'u göreceğim. Larissa Arayk ve Raşid'le köye gitti. Ona 200 ruble gönderdim. Şu İtalya olayı bir olsa. Stüdyonun bir iki elemanı bugün filmi Oda 3'te izlediler ve şaşkınlığa uğradılar.

Dün Moskova'da Tiflis Sinemasında Yoseliani'nin filmlerinden derlenen bir program başladı. Onu ve *Pastoral*'i takdim ettim.

Stalker'i Kiev, Leningrad, Sibirya, Tallinn'e götürmek için davetler aldım.

2 Haziran

Saşa Mişurin'i gördüm. Dün onunla buluşamamıştım. Randevulaştığımız saati uyuyakalıp kaçırmıştım. Bugün de onu tamamiyle unutup çok geç hatırladım. Aceleyle çıkıp onu yakalamaya çalıştım, bir takım aksiliklere rağmen sonunda yarım saat gecikmeyle buluşma yerine vardım. En azından buluştuk, oradaydı. Onda orijinal olmayan bir şey var. İçki içmiyor.

İki tane hoş insanla tanıştım. Biri Kolya, Leningradlı, diğeri Tanya, Moskovalı. Tanya Hristiyan.

"... Bizi olağandışı sürprizlerin beklediğine artık ikna oldum. Ne yazık ki insan hiçbir şeyle kıyaslayamayacağı bir şeyi düşleyemiyor.

Dahi, karı düşleyen bir zencidir..."

Nabokov, *Hediye*

Ulvi görevim olarak neyi amaçladığımı sorulacak olursa bunu, mutlaka başarmak için yapabileceğimin sınırlarını zorlayıp yeteneğimi daha yükseğe, yüksek bir düzeye çıkarmak olarak tanımlayabilirim.

Zanaatkârın asaleti.

Kalite düzeyi.

Bunların hiçbiri yok artık çünkü bunlara kimsenin gereksinimi yok, bunların yerine kalitenin görüntüsü var, yapay kalite. Ben kalite

te düzeyini korumak istiyorum. Tıpkı Atlas'ın yeryüzünü omuzlarında taşıması gibi. Yorulduğu zaman onu, onca şeyden sonra omuzlarından fırlatıp atabilirdi. Fakat atmadı, nedendir bilinmez, onu taşımaya devam etti. İşte bu efsanenin dikkat çeken yanı, onun yeryüzünü çok uzun süre omuzlarında taşıdığı gerçeği değil, yanılısamasının kaybolup da onu fırlatıp atma durumuna gelmemesi gerçeğidir.

"... 'Traviata' Lenin'in hıçkırıklara gömülmesine neden oldu..."

Nabokov, *Hediye*

5 Haziran

Friedrich'den Enn için senaryo yazmasını isteyeceğim. Bunu benim yazmam pek olası değil. Bunun için ona para ödeyeceğim.

15 Haziran

Deniz tuzu – 2 çorba kaşığı

İğne uçlu çam yaprağı ekstresi – 1 çay kaşığı

Patlıcan kabuğu – 1 çay kaşığı

Tatlı eyir otu kökü – 1 çay kaşığı

Çiçek yağıyla karıştırıp dış etlerine masaj yapın.

Kovan reçinesi – 5 gr.

Toprak bir kabın içinde karanlıkta tut, içine 150 gr. alkol koyup bir hafta, on gün beklet. Sonra süzgeçten geçir, kalan tortuyu borsik vazelinle karıştır. Kaynat.

360 gr. kaynamış meşe ağacı kabuğu posasını 150 gr.'lık karışım la karıştır. Ve gargara yap.

17 Haziran

Propaganda bürosundan 330 ruble, ayrıca da 170 ruble de maaş (be-

nim ve Larissa'nın) geldi. Kolya Şişlin anlattığına göre Yermaş benim İtalya'ya gidip orada çalışacağımı fakat para kazanmayı ummam gerektiğini, çünkü kazandığının büyük bir oranını elçiliğe vermek zorunda olacağımı söylemiş.

24 Haziran

Abaşa (bölge)

Mingrelya

Kooperatif Çiftliği – üzüm, mısır, sebze.

Kolhoz seviyesinde bir deney. % 150'si devlete gidiyor, % 50'sini devlet yüksek fiyattan alıyor, % 150'nin üzerindeki her şey kolhoza kalıyor. Hepsi bayağı zengin oldu. (Kırım'da da buna benzer bir kolhoz var.) Hükümet bundan pek memnun değil: "Bu sosyalizm değil..." diyor.

Şüphesiz bu sistemi destekleyenler de var. Şimdilik fikre resmi yaklaşımlarda bir denge var gibi görünüyor.

7 Temmuz

Evvelsigün Larissa Şepitko ve grubunun beş üyesi gömüldüler. Araba kazası. Hepsi anında ölmüşler. Öyle ani olmuş ki kanlarında hiç adrenalin bulunmamış. Sürücü direksiyonda uyumuş olmalı. Kaza, sabah erkenden Ostaşkov ile Kalinin arasında meydana gelmiş. Bugün de K. Şişlin arayıp Volodya Burakovski'nin kızkardeşi Marina'nın evvelsi gün Ürdün'de bir araba kazasında öldüğünü söyledi. Ablasının başına gelenlerden sonra; kadın az kalsın bir apse yüzünden ölecekti. Bütün bunlar ne anlama geliyor. Şepitko, Volodya Burakovski.

İtalya'ya gitmek için kağıtlarımın hazırlanmasını bekliyorum. İtalyanlar endişelendiler çünkü en ufak bir gecikmem onların tüm planlarını bozuyor; otel rezervasyonları, araba gibi. Belki de bu tamamıyla Lora'nın hayal gücünün abartması.

8 Temmuz

Geçen yıl hastalandığımda bana ekstradan hiç para ödememişlerdi. Yalnızca 250 ruble verdiler, ben de birkaç gün önce onu geri ödedim zaten.

9 Temmuz

Oh, Tanrım, ne güzel bir rüya gördüm. Hayatım boyunca bana hep eşlik eden fakat ne zamandır görmediğim iki rüyamdan biri.

Mevsim yaz, evden (hangisi olduğunu hatırlamıyorum) çok uzakta değilim.

Çok hafif bir esinti olmakla beraber hava güneşli. Dışarıda yürüyorum, normalden daha hızlı, sanki bir yere gidiyorum. Daha önce hiç gitmediğim bir patikadan yürüyorum. Ve birden bire dünyanın en güzel ve harika yerine geliyorum, cennete. Her taraf özgürce büyümüş türlü çiçekle dolu. Uzaktan bağırışlar duyuyorum, sanki birileri çayırarda boğusuyor, seslere bakılacak olursa ölümüne bir dövüş.

Ormamniçinden geçen o muhteşem patikadan yürüyorum, köşeyi dönüp bir tarlaya çıkıyorum. Yolun kenarında kavga eden çocuklara rastlıyorum. Köyün çocukları. Genç bir kadın ya da kız yolun kenarına oturmuş bir şeyle uğraşıyor. Ona, "Birbirlerini öldürecekler," diyorum. "Yo, sen merak etme! Kız için endişelenmene gerek yok. Sen devam et, devam et. Onlar birbirlerini öldürmezler," diyor. Ya da buna benzer bir şeyler.

Çalıların arasından biri çıkıyor, galiba yaşlı bir kadın ve içlerinde olmuş olmamış irili ufaklı bir sürü ahududuyu genç kadının eteğinin içine boşaltıyor. Yoluma devam ediyorum. Uzun bir yürüyüş değil bu. Sağa bakıyor, hemen duruyorum. Ayağımın altı sarp kayalıkta bir uçurum.

Aşağıda kocaman, temiz, güzel bir nehir var. Yüzeyinde dalgacıklar, nehrin öteki kıyısında da çimenlik ve yapraklı, sık ormanlık seçi-

liyor. Huzur dolu ve sessiz! Nasıl olur da ben buraya daha önce gelmem! Uçurumun hemen kıyısına, çimlerin üzerine uzanıyorum.

Gözlerimin önünde patika boyunca her yer yemyeşil çim, mavi çiçeklerle kaplı küçük bir çayır, galiba kenevir. Görüntü ötelerde koyu bir gölgeyle (galiba çam ağaçları) tamamlanıyor. Çayırın öbür ucunda iki tane kocaman mavi çiçek büyümüş (arka plandalar ama tam gözümün önünde gibi duruyorlar, benim penceremdeki menekşeleri andırıyorlar.) Ormanın kıyısında yaşlı, kuru bir köknar ağacı duruyor, fakat manzaranın güzelliğini her nasılsa bozmuyor. Biraz sağda, ağaçların arasından eski bir binanın bombeli duvarım görüyorum. Kule mi yoksa yuvarlak bir duvar mı olduğu belli değil.

Sessizlik. Gün ışığı, çiçekler, esinti, serinlik, huzur! Orada öylece yatıyorum, önümdeki bu inanılmaz görüntüye bakarak. Tüm varlığım büyük bir mutluluk duygusuyla doluyor...

*17 Temmuz**

Roma'ya dün vardım. Yorgunum. Milano'ya indik. Uçak rötat yaptı.

Kentin GENEL PLAN çekimi? Farklı zamanlarda, farklı havalarda: Yağmurda ve güneşli havalarda.

Kahraman bir tercüman. (Bir mimar olabilir mi?)

Yalnızlık.

Giotto, Assisi. Kahraman hiçbir şeye dikkat etmiyor ve hiçbir şeyi gözü görmüyor.

Hava korkunç derecede sıcak. Düşünmek bile çok zor. İklimle uyum sağlamam gerekecek. Ancak şimdi ne kadar yorgun olduğumu anlıyorum, Moskova'da yapmak zorunda olduğum onca patırtıdan sonra, filmim, parasızlık. Acaba onlar nasıllar? Benim Laroşkam, Tyapus ve Dakus?

* İtalya'da yazılanlar A.T.'nin "İtalya Defteri" dediği İtalyanca bir günlükte tutulmuştur.

Filmin adı: *Nostalghia*

Kahraman evli mi olsun? İtalyan bir kadın? Hayır.

Çeşmesi bol bir şehir. Bir adam ayaklarını suya sokar ve kör bir adama filmin öyküsünü anlatır. Bu kahramanın hayal gücünü harekete geçirir ve kendine Tanrı'yla Mary arasında bir diyalog resimler.

18 Temmuz

6.00'da ayakta olmalıyım. 8.00'de İlyin gelip beni alacak, büyük elçi-yi görmeye gideceğiz.

Agostini, *Stalker*'i satın almak isteyen İtalyan firma. Bir basın toplantısı yapıp filmi kesmeye kalktıkları takdirde büyük bir kavga çıkaracağım konusunda tavrımı belirlemeliyim. Bir uyarıda bulunmak için en iyi zaman ve yer basın toplantısı olacak.

Tonino'yla kahramanımızın gezisinin *nedenini* (şiiirsel anlamda, imgeler bağlamında) bulmaya çalışıyoruz.

Film, kahramanın karısıyla kavga ettiği bir düşünle başlayabilir.

Larissa Moskova'dan aradı. Kötü haberler:

1. Annemin test sonuçları iyi değil. Lara M.A.'yı davet etmiş.
2. Yermaş Larissa'mın Roma'ya gelmesini istemiyor.
3. Yermaş, benim filme verdiğim ismi beğenmemiş. O istiyor ki film türlü isimleri içersin (şakaları, reklamları, posterleri)
4. Lizzani'ye Moskova'dayken *Stalker* izlettirilmemiş. (Lizzani Venedik Film Festivali'nin yöneticisi.)

Rosi yaygara koparmak istiyor. Venedik yüzünden Moskova Festivali'ni reddedecek.

19 Temmuz, Roma-Amalfi

Roma'dan saat 8.20'de ayrıldık (Lora, Toni, ben ve Franco – kendisi grubumuzun lideri, iki asistanı olan bir kameraman, ses miksajı uzmanı – inanılmaz tip)

Toni'nin evinden ayrılışımızı "Sputnik" için filme çektik.

Franco'nun Mercedesi'yle yolculuk yaptık. Hava korkunç sıcak.

Biraz çekim yaptık. Collepardo'dan sonra Pozzo d'Antullo'daki "Keçi Patikası", Dituralti kilisesi ve manastır, bir de umulmadık güzellikte eski bir eczane.

Amalfi yakınlarında "Saraceno" adında bir otelde konakladık. Konumu ve manzarası inanılmaz.

20 Temmuz

Sorrento'ya doğru yola çıktık. Yolda Furore'de mola verip bir sekans çektik. (Kaçakçılar)

1. Pan. Toni ve benim yakın plan çekimimiz sonra köprüye pan.

2. Köprü üzerindeki konuşma. Manzara.

3. Tonino'nun yakın planı.

Prenses Gorçakov'un Sorrento'daki villasının tarihiyle ilgili pek tatmin edici olmayan bir sekans çektik.

Denizde yüzdük. çekim yaptık (biraz).

Ravella'ya dönerken yolumuzu uzatıp ortancalarla kaplı iç avluyu da çektik.

İki kez yüzdüm. Harika! Tyapa, Dakus ile Larissa'nın yanımda olmaması çok üzücü. Onları çok özledim.

21 Temmuz

Amalfi'den Ostani'ye.

Muhteşem bir yolculuk ama ben yorgunum.

Sonra buraları harita üzerinde göstereceğim. Şu an ölesiye yorgunum. İzlenim bombardımanı çok yoğun. Sıcakta 300 km. yol ve etrafın görüntüsü her 30 dk. 'da bir değişiyor. Aslında mektup yazmak istiyordum.

Ertesi sabah:

İtalya'yı Tirrhenian Denizi'nden Adriyatik'e doğru boydan boya katettik.

Alberobello çok şirin bir şehir!

Amalfi – Salerno – Potenza – Metanonto – Taranto – Martina Franca – Locorotondo – Alberobello – Ostuni (*Trulli!**)

22 Temmuz, Ostuni, Incanto Oteli

Bu sabah Lecce ve Otranto'ya gittik.

Lecce'deki şatafat!

Biraz çekim yaptık. Giancarlo'dan (kameraman) pek memnun değilim.

Akşam yüzdük.

Franco, ben, Tonino, Lora, Yevgeni (Eugenio), Giancarlo ve iki asistan.

Yolun kenarında genç bir adam otostop yapıyor. Elini kaldırıp duruyor ama hiç kimse durmuyor. Açık renk saçlı, üzgün görünüşlü. Bana Tyapa'yı anımsattı. O da büyüyüp yetişkin olacak ve kendini yalnız hissedecek.

Eugenio Rondini ses miksajı uzmanı. İşinde çok iyi. (Kızıl bir vabanıllık...)

* *Trullo*: Komik, ilkel bir barınak, genelde çamurdan olup yalnızca İtalya'nın b bölgesinde rastlanır.

Katedralde gitar çalan bir tramvay işçisi.
Kadınla birlikte tepeyi tırmanan adak.

23 Temmuz

Ostuni'den ayrıldık, Fasano'nun içinden geçtik. Şehir merkezi ve iki katedrali harikaydı. Deniz yol boyunca sağımızda, *Trulli* yolun öteki tarafında. Yollar süper.

Trani'deyiz.

Katedral tam deniz kenarında (cadde üzerinde). Yüzdük. Spagetti, balık ve karides pişirdik. Yediğim en güzel yemeklerden biriydi. Yüzdüm. Katedrali alarak iki uzun çekim yaptık. Roma'ya doğru yola çıktık. Hasatı yapılmış mısır tarlaları temizlenmek için yakılmış. Siyah tarlalara dağılmış ağaçlı siyah tepeler. Zeytin ağaçları. Tarlalarda yakılan saman. Kahraman bu güzel yerlere bakmayı reddeder. "Pişmanlık."

"Ben ne unuttum?" Ölümü unutmuşum. "Ben ne düşlemişim?" (Ölümü düşlemişim.)

Giotto'nun fresklerine bakmak istemez ve ağlar.

Solonitsin'in elleri.

Roma. Leonardo Oteline geri dönüş.

24 Temmuz, Roma. Leonardo da Vinci

Yarın mektup yazmalıyım. İlyin ve konsolosa da telefon etmeliyim.

Çevreyi gezip duruyorum: Bomarso (Canavarlar Parkı ve Orania Kalesi), Civita (rüya). Ölen şehir, Banbreggia'dan sonra Bagno-Vignoni (kükürt kaplıcaları) ve Chianciano üzerinden Roma'ya dönüş.

Adam ayakkabılarıyla suya girer (kör adam, filmin öyküsü ona anlatılmaktadır). Kahramanın başında kalp krizi geçirdiği kuyuya bakan bir oda. Kahraman; kendisine N.'yi ziyaret etmesi önerilmiş

bir yazar. *Dünyanın Sonu*'ndaki baba ya da oğul burada hastanededir. Hobisi, daha sonra insanın zaten hep biliyor olduğu türden olmayan bir biçimdeki mimari.

Kirece bulanmış bir eldiven.

Solonitsin'in elleri. Bir kadın onun ellerine bakıyor.

1. Özel kamera elleri hareket halinde çeker.

2. Nesnel kamera elleri alır.

Toskano görüntüleri.

25 Temmuz

Bugün hiçbir şey yok.

Toni'yi görmeye gittim. Franco anlaşılmayı getirdi. Ona filmin zamanlamasını sordum. Yaklaşık üç ay önhazırlık, iki ay çekim ve iki ay da montaj olacakmış. Tabii eğer Tonino'yla ben oturup *Dünyanın Sonu*'nun senaryosunu yazarsak yapımcı çekim ve montaj sürelerine birkaç ay daha ekleyebilir.

Tonino'yla çalıştık. Kahramana bir türlü meslek bulamadık. Tercüman olmasına karar verdik. Filmin dağıtımını düşünerek çok az metin (tabii ki Rusça) kullanacağız.

26 Temmuz, Roma

Tonino'yla çalışıp duruyoruz. Birçok şeyi yerli yerine oturttuk, aslında hemen her şeyi.

Final: Kahraman bir teröristin kurşununa hedef olup ölür.

Sizov ve Mossin'e ya yazmalıyım ya da telefon etmeliyim.

Bu ölüm tüm filmin öyküsünde desteklenmeli.

Sokakta tahta evin yakınlarında dolaşıyordur. Önünde buruşmuş bir İtalyan gazetesi görür ve belki de son kare şöyle olacak; kaldırım ve üzerinde gazetenin külleri.

Ölümünün rüyasını gördüğünü unuttur.

Tercüman. Anlaşma Rusçaya çevrilmeli.

Toni ve bana beşer bin, toplam 8500 dolar, bu 6630 ruble demek.

27 Temmuz, Roma

Senaryonun beşte ikisinin planını bitirdik. Şimdilik senaryonun ilk varyasyonu iyi gidiyor.

Yarın Antonioni'yi görmeye Sardunya'ya uçuyoruz.

28 Temmuz, Sardunya

Sabah buraya uçakla gelemedik, grev vardı. Sekiz buçuk saatlik bir yolculuğu feribotla yaptık. Yolculuğumuzu arabayla noktaladık (kiraladık). Antonioni'nin evi.

Buraya gece geç vakitte vardık. Yuvarlak bir ev. İçi beyaz. Yarın etrafa daha iyi bakacağım. İlk izlenim: Biraz burjuva. Modern.

Çok yorgunum. Arabada uyudum. Kalbime garip bir sancı giriyor. Toni, yarın çalışmayıp dinleneceğimizi söyledi.

Temel düşüncemiz çok zayıf. Tüm konsept. Nostalji.

Yalnız olmanın olası olmadığı güzel İtalya'da bir fikre varılamıyoruz.

Not: Bu fikre çok yakın başka bir şey bulmalıyız.

29 Temmuz, Sardunya

Michelangelo'nun villası, Costa Paradiso.

Bu sabah saat 7.00'de kalktım. Villa denize yukarıdan bakıyor ve etrafı çepeçevre deniz.

Uğın ağaçları, fundalıklar, yarlar (granit). Plaj büyüleyici. Aşınmış kayalar. Granit kayalar inanılmaz şekiller almışlar. Sessizlik. Güneş ışığı. Deniz gök mavisi. Burası masallardaki yerlere benziyor. Paradiso. Adı üstünde cennet.

Benim Tyapa'mla Larissa'm neredeler!

Yüzüp güneşleniyoruz. Istakoz gibi kıpkırmızı oldum.

Michelangelo çok hoş. Enrica nazik ve harika bir evsahibesi. Odam çok keyifli, aşağıdan gelen dalgaların sesini duyabiliyorum.

Tonino'yla bugün çalışmadık, tatil yaptık. İnsan böyle bir yaşama alışabilir mi? (Tabii çalışmayı kastetmiyorum.)

Tonino'yla bakılırsa bu evin değeri 2.000.000.000 liredir yani 170.000 dolar.

Ev: Michelangelo'nun ev konusundaki zevki bana göre çok "ince".

30 Temmuz, Costa Paradiso

Çalıştık. Bir plan yaptık. Fakat bunun Yermaş için basitleştirilmesi, daha şematik bir hale getirilmesi gerek. Sanki film diğer normal uzun metrajlar ya da belgelerden biri olacakmış gibi.

Akşam gazetede *Que Viva Mexico* ve Danelia'dan bir filmin Venedik Festivali'ne gönderildiğini okudum. *Stalker* ise Lizzani (festival yöneticisi) ve Moravia'nın Yermaş'tan rica etmelerine rağmen reddedildi. Ne olursa olsun gösterilmesini istemiyorlar. Gösterdikleri nedenler de şöyle:

1. Venedik karakterini yitirmiş bir festival. (Peki o zaman Danelia'nın orada ne işi var?)

2- Tarkovski Venedik'te gösterilmemeli çünkü bu Venedik Festivali'ne Moskova Festivali'nden daha fazla önem vermek olur.

Kafam çok bozuluyor. Piçler.

31 Temmuz, Costa Paradiso

Ana hatlar değişti ve daha belirginleşti. NOSTALGHIA.

Yarın sahneler üzerinde tartışacağız, diyaloglar, karakterler falan. Tonino da ben de bunu çok seviyoruz.

Yarın ya da en geç öbür gün sahneleri yazmaya başlayıp (14 tane

kadar var) bunları Toni'ye çevirmesi için Lora'ya vermeliyim. Sonra Toni bunları yeniden yazacak, Lora çevirip bana gönderecek. Ben de en son Rusça versiyonu hazırlayacağım.

Bugün ilk seansımı Enrica'yla yaptım (transandental meditasyon) yarın kendi başıma yapacağım. Hepsi dört tane. İlk önce öğrenci öğretmenine teşekkür anlamında bir buket çiçek, iki tane tatlı meyve ve beyaz bir bez veriyor, bu peçete ya da mendil olabilir.

Yarın Michelangelo'yla çarşıya gitmeliyim.

İlk meditasyon.

Mantra.

1 Ağustos, Costa Paradiso

Çalıştık. Tercüman kadın tipi. Güzel fakat küçük kusurları var. Kocas. Akşam yemeği. Devamlı yanlış tercüme ediyor.

İlk meditasyon dersi. İyi gidiyor gibi. Akşam (yani şu an) daha az iyiydi. Sanırım uyuyakalıp mavi vibrasyonlarımı görmeyi başaramadım.

2 Ağustos, Costa Paradiso

Sabah meditasyon yaptım. Bu daha derindi ama ara sıra uyukladım. Oruçla meditasyonun ilk günü çakışınca kötü oldu. Mavi vibrasyon yok.

Sonra çalıştık. Tercüman kadın tipi üzerine çalıştık. Galya Şabanova türünden isterik bir kadın. Plan gittikçe gerçekten iyi bir duruma geliyor.

Akşamki meditasyon daha iyiydi. Enrica, Lora ve ben üçümüzük. Ve evet yine mavi bir parıltı vardı.

Michelangelo'nun teleskopuyla aya baktık sonra.

3 Ağustos, Costa Paradiso

Sabah meditasyon yaptım, oldukça iyiydi. Akşamsa hiç iyi değildi, neredeyse yarıda bırakacaktım. Konsantrasyonumu bozan düşüncelerle mücadele ettim. Umudum yarın sabaha kaldı.

T. ile çalıştık. Akşam yemeği sahnesi üzerinde düşündük biraz. Senaryo çok iyi olacak.

Akşam evde kavga vardı. Michelangelo "Özel"in* iyi bir biçimde hazırlanmadığım ve baştan savma olduğunu söyleyerek Tonino'ya bağırdı. Onu kimseye danışmamış olmaktan suçladı. Bu doğru olabilir ama Tonino melek gibi bir insandır ve her şeyin olabildiğince iyi olmasını ister.

Senaryoyu bir an önce yazmalıyız, kendimiz içini değil (bize tek gerekli olan şey "scaletta"**) Moskova ve İtalyan televizyonu için. Onlar için hangi sahnenin gerçekten bittiği önemli değil.

Onları ilgilendiren isimler, senaryo değil.

4 Ağustos, Costa Paradiso

Sabah çalıştık. Filmin planı bitti. Sadece psikiyatrist sahnesi biraz daha çalışma istiyor, o kadar. Michelangelo'nun evinde son günüm.

Meditasyon gayet iyiydi.

8 safha:

1. uyanış
2. uyku
3. hipnoz
4. transandantal safha

* *Tempo di Viaggio*'nun ilk ismi.

** Çekim senaryosu

5. kozmik safha
6. birlik
7. tanrısal safha
8. mutlak safha

Tüm bu safhalar meditasyonla yaşanabiliyor.

5 Ağustos, Roma. Leonardo da Vinci Otel

Senaryonun müsveddesi bitti. Antonioni'den ayrılıyor. (Sabah meditasyon iyiydi. Ama akşamki değil; yeni yer, ondan.)

Havaalanına (Sardunya) yolculuk korkunç yorucuydu. Midem bulandı. Sıcaktan ve yolların çok bozuk oluşundan. "Leonardo da Vinci"ye döndük. Dün akşam Moskova'yı aradım. Olga Larissa'mın Sizov'la *Stalker* hakkında yaptığı konuşmadan söz edip beni korkuttu.

Tıraş takımıyı Michelangelo'nun evinde unutmuşum. Arayıp onu postalayacağını söyledi. İşin iyi ve yolunda gitmesine seviniyorum.

Laroşka, Tyapa ve Dak'ı özledim.

6 Ağustos, Roma

Bu sabah Olga'yı yine aradım. Endişem yersizmiş. Sizov ya da bir başkası reklam kasetini beğenmemiş, olay buymuş. (O zaman ben-siz yeniden yapsınlar. Ama Larissa ben gelmeden yapmayacaklarını söyledi.)

Öğleye kadar çalıştım ama yavaş bir tempoyla. Konsolosu, büyük elçiyi ve İlyin'i aradım. Sizov'a ulaşmaya çalıştım.

Şu sıralarda Antonioni'yle çalışan kameraman Tovoli'yle buluştum. "Özel"i o çekecek. Konuştuk ve sanırım o da bundan memnun kaldı.

Bu akşam Toni, Lora, N., Fr. ve ben yemeği beraber yedik.

7 Ağustos, Roma

Tyapus'un doğum günü. Dokuz yaşına bastı.

Yarın konsolosluktaki Bobilev ile İlyin'i aramalıyım. Gambarov'a da telefon etmeliyim. Moskova'ya Franco Rosi'ye telgraf çek.

Bugün iş yok. Öğleden sonra televizyonda çok aptal bir Frankenstein filmi vardı.

Olga ve Sizov'u aradım (filmin ismiyle ilgili).

8 Ağustos, Roma-Bagno-Vignoni)

Tovolis, Eugenio, Franco ve iki kişi daha Bagno-Vignoni'yle yola çıktık.

Yolda çekim yaptık:

1. Forkmello'daki yıkıntı kilise
2. Bagno-Vignoni (Toskano) ve çevresi
3. Yanlarından geçtiğimiz, bir ağacın gölgesi altında gruplaşmış koyun sürüsü

Luciano hoş ve nazik bir insan, Ştepsel'e benziyor. Karısı, Laetitia da bana *Stalker*'in prodüksiyon amiri Valya'yı anımsattı.

9 Ağustos, Bagno-Vignoni

Bu sabaha karşı fırtına çıktı, ardından da çok güzel bir yağmur geldi. Bu sabah sıcak su kaplıcalarını gezdik. San Katherine. Film için olağanüstü bir yer. Tovoli bana dereyi ve "sputnik" odası olarak kullanılabilir penceresiz boş odayı gösterdi.

Monterchi'de Piero della Francesca'mın *Madonna Doğum Yapar*ken adlı eserini çektik. Hiçbir reproduksiyon onun ne kadar güzel olduğu hakkında fikir veremez.

Toskana ile Umbria sınırında bir mezarlık. Madonna'yı bir müzeye kaldırmak istedikleri zaman, yörenin kadınları protesto gösterisi yapıp Madonna'yı savunmuşlar.

Akşam – Siena!!! Gördüğüm en güzel şehir. Meydan çok ilginç, tıpkı bir deniz kabuğu gibi. Hava kötü olduğu zaman, üzerindeki kabuktan yağmur suyu akıyor. Etrafındaki binalar da inanılmaz derecede güzel.

Bir kalp uzmanına göründüm. Beni muayene etti ve endişe edecek bir şey olmadığımı söyledi. Kalbim iyi, koroner yetmezliğinden eser yok.

10 Ağustos, Bagno-Vignoni

Bu sabah San Katherine'in çeşmelerini çektik. Kırsal kesimde dolaştık biraz. Öğleden sonra da San Antimo Kilisesi'ni (manastır) çektik. Manastırın hâlâ ayakta kalmış bazı eşyaları papazın aldığı bir kararla kilisede tutuluyor.

Kilise birliklerinden biriyle karşılaştık. Benim kim olduğumu öğrenince sırf bizim için kilisede Gregoryan bir ilahi okudular. *Rublev*'i görmüşler. Eugenio Rondini her şeyi kaydetti.

Akşam yağmur yağıyor. Kükürtlü sıcak su kaynağının çekimini yapmadık. Tovoli ve karısı, Eugenio ve Franco, hepsi Roma'ya döndüler. Biz, Toni, Lora ve ben burada çalışmak için kaldık.

11 Ağustos, Bagno-Vignoni

Dünkü gibi sabah masaj yaptırdım. Bugün çalışmadık. Biraz yürüdük. Öğleden sonra orkestra geldi. Müzisyenler Siena'dan gelen Amerikalılar. Akşam konser verecekler.

Öğleden sonra uyudum biraz. Enstrümanların akort edilme sesiyle uyandım. Yanlarında bir de piyano getirmişler. Konser kaplıcaların kaynağının yanında olacak, üstümüzde bir çatı, ayaklarımızın altı ise su buharı bulutları.

Provalarım çekemedim diye üzüldüm. Ama akşam konser dehşet verici kötüydü.

12 Ağustos, Bagno-Vignoni

Bugün yine çalışmadık. Tatilin son günü. Yarın kendimizi yine senaryoya adayacağız..

Toni ile senaryo üzerinde konuştuk, daha doğrusu yapımcı hakkında. Onun iyi ve dürüst bir adam olduğunu söylüyor. Toni bana vergi ve yüzde durumlarını anlattı.

Moskova'ya telefon ettim. Olga tezini yazmış, ona bakılırsa oldukça iyiymiş. Yarın not verilince belli olacak. Larissa köyden aramamış. Olga'ya ona telgraf çekmesini söyledim. Evimi korkunç derecede özleyorum.

13 Ağustos, Bagno-Vignoni

Bugünkü çalışmadan oldukça memnun kaldım. Burası çok hoş, daha samimi. Orman bir sürü yılan ve kimsenin toplamadığı böğürtlenlerle dolu.

Dün Bagno-Vignoni'nin üst taraflarına gittik. Birkaç ev, surla çevrili bir kule ve kiliseden ibaret bir köy keşfettik. Film çekimi sırasında orada yaşamak çok ucuza gelecek. Neredeyse bize bedava gelecek. Aslında insan orada çok az bir paraya ev de alabilir.

İnanılmaz bir yer, Bagno-Vignoni'den yalnızca bir kilometre uzaklıkta. Roma'ya arabayla bir buçuk saat uzaklıkta.

Tonino'ya çevirmesi için Lora'ya bir sahne daha verdim.

Palmiye Oteli. Gambarov'a yazdım. Yarın da telefon edeceğim.

Gorçakov ölümle ilgili bir düş gördüğünü unuttur.

14 Ağustos, Bagno-Vignoni

Senaryonun ikinci taslağı üzerinde oldukça tatmin edici bir şekilde çalıştım. İlk tasarıdan bir sayfayı aynen yazdım.

Tonino'yu bana bir Polaroid makine alması için aradık. Bazı fotoğraflar çekmek istiyorum.

Yarın hasat festivali başlıyor. Yazın sonu.

Pencereden günün farklı zamanlarında birkaç fotoğraf çekmek istiyorum. Tanyeri ağarırken sabahın görüntüsü.

Samrım Moskova Film Festivali bugün başladı.

15 Ağustos, Bagno-Vignoni, Termal Otel

Ruslara gönderilecek kopya üzerinde çalıştım.

Tam pencereimin karşısında Bagno-Vignoni kaplıcalarının yanındaki terk edilmiş eve baktım. Harika bir ev.

Iolanda (sekreterimiz) bizi halk tiyatrosu olan San Cirico ve Montequello'ya götürdü. Yönetmen bir sıhhi tesisatçı. Her yıl köy hayatıyla ilgili bir oyun oynanmış. Metni bütün köy halkı birlikte yazıyor. Köy gerçek olmayacak kadar güzel.

16 Ağustos, Bagno-Vignoni

Franco Terilli'nin yeğeni Federico geldi bu sabah. Etraftaki kasabaları, şehirleri dolaşmaya çıktık. Ayın peri masallarındaki gibi bir geziydi.

Monte Oliveto Maggiore (manastır). Volterra. San Gimignano. Nefes kesici yerler, çarpıcı. Bundan daha fazlasını kabul edemiyorum artık. Algılama gücüm köreldi.

17 Ağustos, Bagno-Vignoni

İyi çalıştık. Yarın Rusça metnin taslağının ikinci kopyası bitecek.

Saat 12.10'da (Moskova zamanı) Moskova'ya telefon ettim. Olga evde yoktu. Tosya'yı aradım, kimse cevap vermedi. Merak ediyorum.

Ayın 19'unda Francesco Rosi dört günlüğüne Moskova'ya gidi-

yor. Larissa'yla buluşup onu Marnesono'yla tanıştırmalı. Yarın sabah arayacağım.

21 Ağustos, Bagno-Vignoni-Roma

"Leonardo da Vinci"ye döndük. Yine ayın oda, numara 511. Sabah yola çıktık. Floransa'ya, oradan Uffizi (Leonardo'nun *Magi'ye olan Hayranlık*'ı) ve Ponte Vecchio. Ben artık bittim. Oldukça hastayım. Bunu yatarak yazıyorum.

Şehir hayret uyandırıcı, Rönesansın ağaçsız meyvesi. Burada ağaçlar çok komik görünürdü zaten. Harika dükkanlar ve muhteşem şeylerle dolu zengin ve soylu bir şehir. Bir iki yüzük almak istiyorum.

Yarın çalışabilmek için bu gece uyuyup dinlenmeye çalışacağım. Birinci taslağı bitirinceye kadar otelden dışarı çıkmayacağım.

Yarın Moskova'yı ara.

22 Ağustos, Roma, Leonardo da Vinci

Uygarlık yanlış yolda. Fakat geriye dönüş mümkün değil. Kesişen yollar, kavşak. Filmdeki matematikçiyle geçen konuşmalar.

Scaletta'yı bitirdim. Şimdi sıra "*Dostoyevski*"yi yazmaya geldi. Tosya'yla görüşmek için telefon yazdırdım (gece saat 11.10 arası). Ne benim ne de Tosya'nın telefonunda çıt yok. Arayıp ne olup bittiğini öğrenmem artık acilen çözülmesi gereken bir sorun oldu. Kor-kunç derecede endişeliyim.

23 Ağustos, Roma

Lora'yla Vatikan müzesine ve St. Peter kilisesine gittim. Sistin Şapeli müzenin içindeydi. Ama en önemlisi: Müzede Leonardo... Bun-

ların haricinde Aziz Jeronimus var; Giotto, Perugino, Boticelli ayrıca...

Modern dinsel sanat ne sinir bozucu! Büfe – bir felaket.

Akşam Franco'yla yemek yedik. Julia da Franco da çok iyi insanlar.

Antonioni'nin *Çin*'inin ilk bölümünü televizyonda izledik. Çok zayıf.

24 Ağustos, Roma

Bu akşam Samohvalov'la buluşacağım (aramalı). Carlo di Carlo'yu gördüm. Gazeteci olarak Venedik'e Biennale gidiyor.

Lizzani'ye Venedik'e daveti için (sanki beni davet etmişmiş gibi) yazacağım. Lizzani davetiye gönderirse bu cevap gazetede yayınlanacak.

Carlo di Carlo ile röportaj (sanki beni Venedik'ten arıyormuş gibi).

Samokvalov ve karısıyla buluştum. İlyin ve karısıyla sohbet ettik. Bağlantılar geliyor.

Kiliseye gittim. Rahip Viktor, Wrangel'in ordusunda çavuşmuş. Oldukça sade bir kilise. Sunakta Katolik tabloların kopyaları var. Çok garip. Rahip, Konstantinopol'den Belçika'ya, oradan da Roma'ya gitmiş.

Pazar günü Transformasyon Festivali.

"Espresso"da Moravia Rusya'da gördüğü *Stalker*'den övgüyle söz ediyor.

25 Ağustos, Roma

Bugün çalışmadım. Sokolov'u gördüm. Karısıyla beraber Avustralya'dan çok umutlular. Televizyonda Bolşoy Bale grubundan Godunov adında bir baletin Amerika'ya iltica ettiğini duyurdular. Karısı

yakalanıp gerisin geri uçağa bindirilmiş. Kocasıyla aynı politik görüşü paylaşmadığı öne sürülmüş. Amerikan yetkilileri de kadın bunu şahsen açıklayıncaya dek kadar uçağın kalkmasına izin vermeyeceklerini bildirmişler.

Fontagni adında berbat bir film gördüm. Moravia'nın yazdığı makale tercüme edildi, filmi hiç anlamamış. Belli ki yanına bir tercüman verilmemiş. Bunu öğrenmeliyim, Tonino ona yazmak istiyor. Kendisi şu an Venedik'te.

26 Ağustos, Roma

Transformasyon. Via Patestro'da Peder Viktor'un Kilisesi'ndeki ayine gittim. Fakir bir kilise, yöre halkı fakir (en azından görüntüleri öyle). Günün önemine karşın gelenler çok azdı.

Öğleden sonra Tonino ve arkadaşı Gete Stranio ile Palestrina'ya Preses Barberini'ye ait üçgen villayı (15. yy.) görmeye gittim. Muhteşem bir yer!

Sonra Villa Adriana'yı (M.Ö. I. yy.) görmeye gittik.

Etkileyici yıkıntılar ve o güzelim kalıntılar: Kolonlar, yerler, salonlar ve çeşmeler. Absürd ve garip bir izlenim.

Saat gecenin 10'u oldu. Tosya'ya ulaşmayı denemeliyim.

27 Ağustos, Roma

Montaj stüdyosuna gittim. "Özel" epey başarılı olabilir. Fakat pek fazla malzemesi yok. Bir saat on dakika olmalı. O zaman daha çok para gelecek. Bağlamaya başlamadan önce görmek için renkli negatifin çıkmasını bekleyeceğim.

Kontrat meselesini çözmek için Cao'yu görmeye gittik. Akşam televizyondan benimle görüşmek isteyen bir adamla buluştum. Cao kendi ekmek parasını alınının teriyle kazandığını ispat etmek için epey yaygara kopardı.

Montaj sorumlusu Antonioni'nin *Yolcu*'sunda çalışmış Frico adında biri.

Tosya'yı bu sabah aradım, yo hayır dün gece. Olga Fransızcadan kalmış.

28 Ağustos, Roma

"Özel" in montajındaydım. Luciano Tovoli'nin astımı tuttu, hasta.

29 Ağustos, Roma

Montaj. Luciano hâlâ hasta. Tonino'nun verandasındaki çekimi iki gün erteliyorum.

Franco'nun önceden verdiği	+	210 000	+	?
Bugün	+	1 milyon		

İlk alışverişimi yaptım:

Cüzdan	8.500
Traş losyonu (lavanta)	13 500
	22.000 l.

30 Ağustos, Roma

Dostoyevski sahnesini yazdım.

Senaryo bitti.

Tovoli'yle "Özel" hakkında konuştum. Yarın sabah çekim için saat 5.00'te kalkacağım.

Rosi'yi görmeye gittik. Moskova'da Büyük Ayı ödülünü ona verdiler. Bir sürü izlenimini anlattı. Trombadori'yle konuşmalar, bağrışmalar, çağrışmalar. Tartışmalar.

Rosi'nin hoş bir karısı var, adı Giancarla. Kendisi varlıklı, bir bu-tiği var.

Gazetenin birinde (sağcı, Milano'da çıkıyor) Rosi'yi, dünyanın üç büyük yönetmeninden biri olan Tarkovski'yi dışladıkları için festivali protesto etmemesi ve kendine verilen ödülü kabul edip alması yüzünden eleştiri yağmuruna tuttular.

31 Ağustos, Roma

Toni'yle sabahın erken saatinde "Özel'i çekmeye başladık. Sabah çok erken kalktım, dün gece de Rosi'den geç dönmüştüm (sabahın 2'sinde), son 18 aydır ilk kez egzersizlerimi yapamadım. Yaklaşık kırk dakikalık bir çekim yaptık. İyi bir süre. Aferin Andrey! Ve Tolvoli de hiçbir hileyi kaçırmıyor. Her şeyi anlıyor. Onunla çalışmak kolay. Tam mumlu sahnenin çekimini yapıyorduk ki Larissa telefon etti! Çok mutlu oldum. Başlarına bir sürü dert gelmiş. Tyapus hasta olmuş ve 10 Eylül'den önce gelemeyecekmiş. Lara da hastaymış (yine aynı hastalık – çıban) ve Dakhus dört gündür çok kötü hastaymış, neredeyse ölecekmiş. Köye dönüyorlar yine. Tanrım, onlara yardım et!

Yarın sabah saat 3.00'de kalkmalıyım.

Gambarov telefon etti. Doğruymuş, kendisi film üzerinde çalışma daha yeni başlamışken *Stalker*'in haklarını satın almış ama söylediğine göre Miheyev ona henüz filmi göndermemiş.

1 Eylül, Roma

Bu akşam Larissa'yı ara.

Sabah 3.15'te kalktım. Çekimi bitirdik. Montaj yapılırca filmin tamamı 1 saat 20 dakika olabilir (!!)) Toni'yle ikimiz TV ile anlaşmaya çalışıyoruz. Belki (eğer filmin çekilmesi kesinleşirse) çekim yaparken bir film daha yapacağız. Ve ayrıca hazırlıklar sürerken bir tane daha. İki gün içinde 2000 m.! Hiç fena değil. İtalyanların dediği gibi *no male*.

Larissa'yla konuşamadım. Hatlar çok meşguldü. Yarın sab 7.00'ye kaldı.

2 Eylül, Roma

Larissa'dan telefon yok. Bir türlü ulaşamıyor olsa gerek. Ben dün gece Moskova'yla konuşamadım. Yarın sabah erkenden deneyi ceğim. Onun orada yalnız olduğunu düşünmek beni üzüyor. Zaval Larissa, nasıl olduğunu çok merak ediyorum.

Dün *Son Dalga*'yı izledim. Bilim kurgu. Pek iyi değil tabii, sadece bir öykü işte.

Bugün "L'Unita"da Moskova Film Festivali'ne giden Greco'nun *Stalker* hakkında yazdığı bir makale vardı. Çok iyi bir makaleydi Gazeteden bir tane aldım.

Yarın Tonino Dostoyevski sahnesini bitirecek ve senaryo hazır olacak.

3 Eylül, Roma

Senaryo bitti ve daktiloya çekildi.

Montaj. Franco bana alışveriş yapmamda yardımcı oldu. Aldıklarım:

1. Diktafonlu ve saatli bir radyo. Pil ve kaset	140 000 lired
2. Braun marka elektrikli traş makinesi	
3. Tyapa'ya ve büyüklere tişört	
Toplam	200 000 lired

Dört traş makinem ve bir diktafonum var.

Samohvalov'u ziyaret ettim. Elçiliğimizin binası kesinlikle çok güzel bir villa.

4 Eylül, Roma

Televizyon stüdyolarına gittim. Anlaşmaya bir madde daha eklendi. Senaryoyu yarın veriyoruz. Senaryo yarın Volçiş tarafından tercüme edilmek üzere Moskova'ya doğru yola çıkıyor.

Larissa'ya muhteşem bir hediye aldım. Aslında o bundan daha iyisine layık.

1. Üzeri rubi taşlarla işli İtalyan ya da İngiliz yapımı altın bir haç (130.00 lîret, yüzyl başı, Art Nouveau).
2. İtalyan el yapımı altın bir zincir (19. yy. ortaları, 180.000 lîret)
3. 17. yy. İtalyan yapımı bir yüzük (240.000 lîret)

Eminim Lara çok memnun olacak. Ona daha önce hiç hediye vermedim. Bugün konuştuk. Sesi biraz kötü geldi. Sizov İtalyan filminin zamanını merak etmiş. Belki de yeni bir film olasılığı var? Solonit-sin'in yurtdışına çıkamama durumu varmış. Bulgaristan yüzünden mi acaba?

5 Eylül, Roma

Elimizdeki malzemeye bir göz atıp biraz montaj yapmak istedim ama malzeme beni pek tatmin etmedi. Gerçi pek dikkatli izlemedim. Yarın.

Bu akşam Franco'yla sinemaya gittik. *Zombi II* (fantastik film) Dehşet kötü, iğrenç, çöpe atılmalı.

6 Eylül, Roma

Bütün günü montaj odasında geçirdim. Akşam Venedik Film Festivali'nden yeni dönen Antonioni ile Enrica'yı görmeye gittim.

Televizyonda *Çin*'i izledik.

7 Eylül, Roma

Televizyonda gösterilecek malzemenin montajını yaptık. Epey iyi bir şey çıkıyor ortaya. Gitmeden montajın tümünü bitirip jeneriği yapmalıyım.

"Özel" için bana 4.600.000 liredediler.

Bertolucci'nin Ay'ını izledim. Korkunç, ucuz, adi bir çöplük.

8 Eylül, Roma

Alışveriş:

Larissa: kuzu derisi palto	370 000
Tyapa	90 000
Deri palto	570 000
	1 030 000
Hafif bir çift bot (kendime)	25 000
Tyapa: spor ayakkabısı	8 000
Tyapa ayakkabı	15 000

Bu akşam Francesco Rosi'yi görmeye gittik. Giancarla benim yeni yapacağım filmin yapımcısı olmak istiyor. Akşamın ilerleyen saatlerinde Gilo Pontecorvo geldi. Onunla 1962 yılında Venedik'te tanıştığımızı. Epey yaşlanmış. Hem Franco hem de Giancarla fevkalade insanlar ve bana da yaklaşımları olağanüstü iyi.

"İtalya Gezisi" ile birkaç yapımcı ilgileniyor.

Bagno-Vignoni'den beri meditasyon konusunda pek yol katetmiş değilim.

9 Eylül, Roma

Nostalgia'nın asıl çekimleri için benim gelememe durumumu düşünerek değişebilir bir plan yaptık.

Michelangelo ve Enrica'yı gördüm. Biraz meditasyon yaptık. Doğru dalga boyunu hemen yakaladım ve ilk kez Soma'yı (yeşil ve sarı ışın) gördüm.

Akşam, yemeği hep beraber yedik. Michelangelo kasıntı ve soğuk bir insan. Ve çok da bencil. Kendi iş ilişkisinin durumundan Tonino'yu sorumlu tutuyor.

Evi arayıp Olga'yla konuştum. Yarın kontratlar ve diğer ilgili bilgiler için Sizov'u arayacağım.

10 Eylül, Roma

"Özel" in bütçesini artırmak amacıyla yarın göstereceğim malzemeyi hazırladım.

Moskova'ya ayın 17'sinde, sabah saat 9.30'da uçuyorum. Rinascente'ye gittim. Hiçbir şey almadım ve ölü gibi yorgunum.

11 Eylül, Roma

Çılgın bir gün. Sabah Fichera ve RAI ekibine "Özel" i uzun metraj bir projeye dönüştürmek amacıyla *Gezi* çekimlerini gösterdim. *Herkas aşırı derecede heveslendi!*

Seçkin bir eleştirmen *onu* başyapıt olarak değeri lendirmiş(!!). Bu onların sorunu. Her şeyden önemlisi Tonino'nun mutlu olmasıydı.

1 saat 20 dakikalık *Scaletta*'yı yazdım. Zamanımız az, bir haftalık çekim ve üç günlük bir montajla uzun metraj bir film çıkarmak mümkün değil! Hepsi aynı, ne yapalım – yapacağım. Tonino çok gururlanıp memnun olacak. Giancarla Rosi beni davet edip Larissa'ya ve bana çok hoş hediyeler verdi. (Larissa'mın adım bile doğru yazmış, iki "ss" ile – harika!)

İki aydan daha kısa bir zaman içinde bir senaryo ve ikinci varyasyonun *scaletta*'sını yazdık, *Dünyanın Sonu*'nu nasıl yapacağımızın

kararını verdik ve "Özel"i çektik. Bu inanılmaz bir şey! İşte yaşar diye buna derler! Çok ince bir keyifle çalışmak.

Lora Olga'ya telefon etti.

12 Eylül, Roma

TV "Özel"in uzatılmasını onayladı. F. Terilli satışın % 30'unu Toni ve bana vermek üzere bütçeye 40 milyon ekledi.

Basın toplantısı çok iyi gitti.

4 milyon para aldım, 1 milyon da vergi ödedim (= 5).

% 50'sini elçiliğe götürmem gelecek.

Akşamı Franco ve Giancarla'yla geçirdim. Scorsese ve Rossellini çok hoş insanlar.

13 Eylül, Roma

İki parti alışveriş yaptım, arada da çalıştım.

Franco Letti "Özel"in montajını nasıl yaptığımı kontrol etmek için iki kez geldi.

Dişçiye ikinci kez gittim. Dişime koruyucu bir şapka yaptı. Diş etlerimde parçalanma olmadığı söyledi. Dişlerimi pek zorlamayıp iyileşmeleri için beklemeliymişim, ileride de bir ameliyat gerekiyormuş. (Cepler ve gevşek dişler).

14 Eylül, Roma

Bugün montaj stüdyosunda pek durmadım. Bütün gün oradan oraya koşup alışveriş yaptım ve Larissa'ya aldığım şeyler dışında kayda değer bir şey almadım. Korkunç derecede yoruldum. Aynada kendime baktığımda nefes nefeseydim.

İki milyonu elçiliğe götürdüm.

Bugün bazı gazeteler basın toplantısıyla ilgili haber çıkardılar. Tonino, Moravia'nın benimle röportaj yapmak istediği konusunda çok ısrarlı fakat zamanım yok.

15 Eylül

Öğlene kadar dükkanlar arasında sürüklenip durdum ve hiçbir şey de beceremedim. Via Sannio'da bir aşağı bir yukarı dolaştım durdum, çok yoruldum.

"Özel"in montajıyla uğraştım. Zaman yok.

Akşam Tonino ve Samohvalovlarla yemek yedim. Gece de Moskova'yı aradım ama düşüremedim.

16 Eylül

Köpek gibi yorgunum. Orospu çocuğu gibi yorgun. Bütün gün "Özel"in montajı. Şu an saat sabahın 3.15'i. 5.00'te kalkmam gerek. Larissa'yla konuşamadım. Beni karşılamaya gelip gelmeyeceklerini merak ediyorum.

17 Eylül

Moskova'ya uçuyorum! Uçak sabah 9.30'da kalkıyor. Alitalia.

5 Ekim

Annem bugün öğleden sonra bir sularında öldü.

Çok acı çekti. Son iki gün ona Promedol verildi. Umarım bu acısını dindirmiştir. Fakat yaşam hakkında hiçbir şey bilmezken ölüm hakkında ne bilebiliriz ki? Ve ne zaman bir şey öğrensek, onu unutmamak için elimizden geleni yaparız.

Tanrım, ona sonsuz huzur ver.

слова сарматского языка, то ли башки,
то ли закрученный сфинкс.

тумана, росы, звезд, вечер,
пробуда и покой! И вижу,
визжу вперед на зорь голубоватых
пеленах и на дуге у меня блондин
на зурьбу обреченного счастья...

5 октября 1979г

Сегодня около часа дня умерла мама.

А до згов 2 месеца јуна Управља
у згов 1 (губитице Управљања)
у <Корпоруаци> и о Специал'е

А сердце гонима наше
Оно ослепло, спрашивается, блуждает ли
где на прощание и, надеясь, не смуща-
ком спрашивается, том, что мы знаем.
Смерть, когда в муках, но не плачет
ни за что, а сам гоним, но спрашивается,
забыл ли...

Ваше! Упокой души ее.

8 Ekim

Bugün annemin cenaze töreni.

(İvan'ın Çocukluğu hariç diğer hiçbir filmim Sovyet filmlerinin 60. yıl sergisine konmadı.)

Annemin cenaze töreni. Vostıyakovski mezarlığında. Şimdi kendimi oldukça savunmasız hissediyorum. Yeryüzünde kimse beni onun sevdiği gibi sevmeyecek. Kefeni içinde hiç kendine benzemiyordu. Sevgili, sevgili annem!

Göreceksin, Allah'ın izniyle, çok daha fazla şey yapacağım. Her şeye yeniden başlamalıyım yine! Hoşçakal, hayır hoşçakal değil, yeniden görüşmek üzere. Buna inanıyorum.

16 Ekim

Mossin'in dediğine göre Andin Genti'nin ona, Mossin'e, Tonino Guerra'nın beni, Tarkovski'yi İtalya'da kalmaya ikna etmeye çalıştığını söylemiş. Nedir bu olan biten? Bu doğru mu yoksa benim hakkımda ne düşündüklerini belirtme yolu mu? Olan biten hakkında bir ipucu mu? Bu ne demek? Benim İtalya'ya gitmemi reddetmeye mi hazırlanıyorlar?

Arkadi Strugatski telefon etti bugün. Annesi ölmüş, benimkinden iki hafta önce. Sarhoştı. Cumartesi saat 4.00'de beni görmeye gelecek.

Hâlâ tren garlarında, bavul üstlerinde yaşıyorum, bir türlü yerleşemedim. Lara, köyde, hasta. Ateşi var. Tanrım, böyle devam edemeyiz.

22 Ekim

Tanrım, nasıl perişan bir haldeyim! İçim bulanıyor, kendimi asma noktasındayım. Çok yalnızım... ve bu duygu yalnızlığın ölüm olduğu.

nu anladığın zaman daha da kötüleşiyor. Herkes bana ya ihanet etti ya da edecek. Ben yalnızım. Ruhumun her zerresi tek tek açılıyor ve ruhum korunmasız çünkü bu deliklerden içime ölüm yavaş yavaş işliyor. Yalnız olmak ne korkunç. Yaşamak istemiyorum. Korkuyorum. Hayatım çekilmez oldu.

30 Ekim

Bu dünyada her şey mümkün.

3 Kasım

Valya'ya 100 ruble borcumu ödedim.

21 Kasım

Bugün Moskova Fizik ve Teknoloji Enstitüsü'nde konuşma yaptım (150 ruble.). Rektör Oleg Mihailoviç Belotserkovski ile tanıştırdım. Arseniy Tarkovski hakkında konuştuk.

22 Kasım

Birkaç gün önce Seryoşa Mitrofanov ile görüşmüş, eve çağırmıştım, bugün geldi. Bana uzun uzun yogadan söz etti. Doğaüstü güçler ve spiritüelizm ile ilgili bir tek açıklaması var; o da yoğun konsantrasyon yardımıyla gerekli bilgiyi toplama durumu. Bana belli bir takım semboller ve işaretler yardımıyla iki kez önceden yaşamımla ilgili bilgiler verdi.

Benim iki kez falıma bakmıştı: Eskiden ve şimdi.

1. Soru (İlk görüşmede): Yaşamımı çok kesin bir şekilde sıfırdan başlamak üzere değiştirmeli miyim yok-

sa olduğu gibi yeni şartlara uymaya çalışmalı mıyım?

Yanıt: Evet, değiştirmeliyim. Eğer her şey olduğu gibi kalırsa para problemlerinin içinde boğulacağımı ve birçok düşman kazanacağımı söyledi. Eğer değiştirirsem. Şöhret gelecek. (Şöhret sadece çalışmak, iş demek, en önemlisi bu.)

2. Soru (İkinci görüşmede): Bu değişikliği yaparsam, ahlaki açıdan haklı mı olacağım?

Yanıt: Evet, haklı olacağım.

3. Soru (İkinci görüşmede): Boris Pasternak'ın bana dört film yapacağımıyla ilgili söylediği şeye inanayım mı?

Yanıt: Hayır, bu doğru değil.

4. Soru (İkinci görüşmede): Andruska'yı yanında götürebilecek miyim?

Yanıt: Evet, ama bir kadına bağlı olacak. (Larissa? Giancarla? Elçinin karısı?)

Tonino ile yazdığımız senaryoyu beğenmiyorum. İçinde en önemli şey yok. Gerçek sahneler yok. Önemli değil, yeniden yazarız. Şimdi Roma Televizyonundan mektup bekliyorum.

Elektronik Bilimler Akademisi Enstitüsü'nde konuşma yaptım (100 ruble).

1 Aralık

Maşa ile Karkov'a gittik. Oleg ile Lyuda Toçilin'i gördüm. Karadeniz kıyısı. Dört konuşma yaptım (550 ruble). Sonra da Tiflis (70 rub-

le). Paradahanov. Onun için çok üzgünüm. Kendisine hiçbir iş vermiyorum. Hiçbir geliri yok. Şüphesiz daha önce olanlardan yıldırı.

Eldar Şengelay ve Temiko Çerkadze çok iyiler ve bir sürü zorluğa üstlendiler. Gia Konçeli'yi görmeye gittim. Robert Sturua ile tanıştırıldım ve *III. Richard* adlı filmini gördüm. Beni pek etkilemedi. Çubçık'i gördüm. Ne keyifli bir adam o.

Borçlarımı geri ödemeye başladım.

1. Çubçık'e

130

2. Alyoşa Artemiev'e

1500 :

ödedim.

3 Aralık

Ervelsi gün, Karkov'a gitmeden önce, Sizov benimle İtalya'daki işleri sonra ne yapacağım konusunda konuştu. Güncel ve muhalif bir konunun peşindeydi. Ona kolhozla ilgili bir film yapabileceğimi söyledim. Bana güncel bir konu vermenin iyi bir fikir olmadığını anlattı. Benden olabilecek klasik konuların listesini yapmamı istedi.

Ben de ona bu listeyi verdim (sözde Grişin bu konuda onu sıkıştırmıştı):

Mosfilm Stüdyoları Yönetmeni

Andrey Tarkovski'nin

Birinci Çalışma Planı

Moskova, Aralık 1979

1. *Nostalghia*, senaryo A. Tarkovski ve T. Guerra, İtalya, RAI (Devlet Radyo ve Televizyonu)
2. *Budala*, F.M. Dostoyevski'nin romanından. Her biri 2'şer saatlik 2 film. Senaryo A. Tarkovski.
3. *Kaçış*, Lev Tolstoy'un son yıllarını anlatan bir film. Senaryo A. Tarkovski.
4. *İvan İlyiç'in Ölümü*, L.N. Tolstoy'un romanından.
5. *Üsta ile Margarita*, Bulgakov'un romanından.

6. *Gölge*, biyografisi ve yazdıkları baz alınarak Fyodor Dostoyevski hakkında bir film.

Polonya'ya gittim. Varşova, Katoviçe, Poznan şehirlerine. Beata ve Vajda'yı gördüm. Beata benden Julio Cortazar'dan (Cora) bazı sahnelerde ona yardımcı olmamı istiyor. Duygusal bir konu.

Yolculuk berbattı. Yermaş'ın yıllık raporunda "halledildi" diyebileceği bir kalem. Yemeklerden birinde bunu "düşman bölgeye asker çıkarmak" diye adlandırmıştı. Polonyalılar çok korktular: 30 (!!)

Sovyet sinemacıdan oluşmuş bir birlik...

Evvvelsi gün Dünya Ekonomi Enstitüsü'nde bir konuşma yaptım (100 r.).

Kulağıma gelen söylentiye göre *Stalker* tıpkı *Ayna* gibi hiçbir reklam yapılmadan üçüncü kategori filmler arasında gösterilecekmiş. Dün, Sinematografi Evi'nde N. Zorkaya söyledi bunu. Kendisi filmlerin reklam metinlerini yazar. Arkadi Strugatski'yi Zimyanin'e yazmaya zorladım.

4 Aralık

Evdokya Aleksandrovna'nın adresi söyleymiş: Malahovka (Kazan hattı) Fevralskaya sok. 6 (soyadını bulmalıyım).

(2000 ruble verip Larissa'nın borç senedini geri almalıyım.)

Volodya Sedov buradaydı. Borçlarımızı çıkartmasını rica ettim. 5000'e yakın durumda.

Yarın Volçiç'i göreceğim. Onunla konuşmalıyım (TV'ye yazacağım mektup hakkında).

1. Larissa'yla birlikte ne kadar bir süre için gidiyoruz (1 yıl).
2. Ne kadar para ya da maaş alıyoruz.
3. Hangi oyuncular ne kadar bir süre için istiyoruz.
4. Nasıl bir sët? Hizmetleri nedir?

Borçların geri ödenmesi. Yazılar. Fotoğraflar. Kayıtlar. Kıyafetler. Eşyalar vb.

Din ve sanat; madalyonun iki ayrı yüzü.

12 Aralık

Maşa'yla üç günlüğüne Kazan'a gittim. Yedi tane konuşma yaptım Raşid'i gördüm. Salonda yığınla insan vardı. Projeksiyon çok kötüydü ama gösterilen ilgi müthişti (1000 r. aldım).

İzleyicilerden gelen bazı yazılı notlar:

Filmlerinizin temelini oluşturan hangi filozofik bakış açısı? *Ayna*, *Andrey Rublev*? Eğer böyle bir şey varsa, nedir? Zaman kavramının modern algılanışıyla bir ilgisi var mı?

SİZ ve FİLMLERİNİZ varoldukları için şükürler olsun. Şimdi ne üzerinde çalışıyorsunuz?

Sovyet filmlerinde neden pornografik sahnelere yer veriyorsunuz?

Bunlar da Kazan'daki müzede aldığım notlar:

Andrey Arseneviç

Bence siz büyük Ayzenştayn'ın geleneğini sürdürüyorsunuz. Hem de en iyi biçimde. Bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz?

Film yaparken insanları memnun etmeyi düşünmediğinizi ya da bunun dikkat ettiğiniz en son şey olduğunu söylediniz. Gerçekten izleyicinin fikri sizi hiç mi ilgilendirmiyor? Eğer öyleyse filmlerinizi kimin için yapıyorsunuz?

Filmlerinizin hepsinde neden bu kadar çok su var?

Size herkesten "farklı" film yapmaya iten nedir? Lütfen soruma özünüzü inerek yanıt verin.

Ölümden sonra yaşama inanıyor musunuz?

Anladığım kadarıyla siyah-beyaz filmi daha çok tercih ediyorsunuz. Onu renkli filme üstün kılan nedir?

Gafiatullin, mühendis.

Andrey Arseneviç!

Eğer mümkünse şu soruma yanıt verir misiniz? Sovyet toplumunun en kötü tarafı nedir?

Saygılar, İ. Bork.

Sizi Kazan'a ne getirdi? Çalışmalarınızın özünü anlamayacak izleyici kitlesine onları biraz daha anlaşılır kılmak mı yoksa para kazanma hırsı mı? Dürüst bir cevap bekliyorum.

Andrey Rublev Rus meta tarihine, *Ayna* ise dünya meta tarihine nüfuz etme denemesi mi? Buradaki "meta" sözcüğünü tarihin ötesinde yatan anlamında kullanıyorum.

Bana öyle geliyor ki *Ayna* babanızın şiirlerini baz alıyor. Eğer değilse, neden hem şiirlerde hem filmde bu kadar çok su var?

Tarkovski filmlerine konan kısıtlamayı nasıl karşılıyorsunuz? (Başka bir deyişle, filmleriniz neden yaygın bir biçimde gösterilmiyorlar?)

Kazan Üniversitesi öğrencileri

Beni sizi dolaylı olarak ilgilendiren bir konuyla ilgili soru sorduğum için bağışlayın ama Arseniy Tarkovski'nin yeni şiirleri çıkacak mı? Size güzel ve ustaca yapılmış filmleriniz için teşekkür ederim.

Bu soru arkadaşımdan, kendisi konuşmaya girmek için bilet alamadı. Kendinizi *garip* olarak nitelendirmiyor musunuz?

Benim görüşüme göre *Ayna* sizin en iyi filminiz. Gördüğümüz filmler içinde yaşamı bu kadar doğru ve gerçekçi veren tek film. Nasıl oluyor da yaşamdaki tüm bu karışıklığı, yoğunluğu ve tantanayı ayrıntılarıyla algılayabilen ince bir duyarlılık gösterebiliyorsunuz? Siz ya dahisiniz ya da...

Birçok oyuncu filmlerinizde rol almak istiyordur. Birçokları için bu en büyük düşlerden biridir. Bunların birçoğu da bunun sonunda

karşı konulmaz bir arzu olmasından çekinerek bunu pek fazla düşünmemeye çalışıyorlardır. Oyuncu sizin için ne ifade ediyor? On-
dan tam olarak ne bekliyorsunuz?

Lütfen bize babanızdan söz edin. Onun şiirleri sizin için ne ifade ediyor? Bir şair olarak onun hakkında ne düşünüyorsunuz? Kendisi sizin en sevdiğiniz şair mi?

Nasıl sizin için Arseniy Aleksandroviç Tarkovski büyük bir Rus şairiyse bizim için de siz dahi bir film yönetmenisiniz. Ve sizinle aynı zamanda yaşamış olmaktan her zaman gurur duyacağız.

Geleceğin sinemasını nasıl görüyorsunuz?

Andrey Arseneviç!

Filmlerinizi için teşekkürler! Onlar insanı düşünmeye zorluyorlar. Bu da asıl olan şey tabii. Bu birinci nokta.

2. Sosyalist ülkelerde ve yurtdışında filmlerinize gösterilen ilgi ve tepki hakkında ne düşünüyorsunuz?

3. Nikita Mihalkov hakkında ne düşünüyorsunuz?

4. Puşkin'i seviyor musunuz?

Size başarı diliyor ve sorularımızı yanıtladığınız için şimdiden teşekkür ediyoruz.

Üniversite öğrencileri

Yoldaş Tarkovski!

Bazı insanlar hâlâ dışarıda bekliyorlar. Sizin tutkulu hayranlarınız. Umarız bize yardım edebilirsiniz.

Sanat alanında memur zihniyeti ve bürokratlarla mücadele oldukça güç olmalı. Bu mücadele kişisel olarak ilerlemenizde yardımcı mı oluyor yoksa bir engel mi oluşturun?

Az önce gerçekliği bir sanat çalışmasına kaydedebilecek yeni bir yolun keşfedilmesini beklediğinizi söylemiştiniz. Bu modern teknolojinin sizin kendinizi tam anlamıyla ifade etmenize yetmediği anlamına mı geliyor?

Andrey Arseneviç

Size harika filmlerinizi için en içten teşekkürlerimi sunarım. Siz yüz yıl yaşayın.

Ayna nereye kadar otobiyografik? Babanız Stalin döneminde tutuklu kampında mıydı?

Andrey Arseneviç, milliyetiniz nedir?

Bunca insan filmlerinizi görmek isterken neden onlar filmlerinizi göstermeye pek yanaşmıyor dersiniz?

Andrey Arseneviç!

Bu salondaki herkes size çok iyi duygularla yaklaşıyor ve umarız bu görüşme sizin için de kolay ve sakın olur. Lütfen bu salondaki insanlarla uzun zamandır tanıdığınız, sizi seven, sizi tam anlamıyla anlayan ve sinematografi sanatı üzerine fikirlerinizi paylaşan eski bir dostla konuşuyormuş gibi konuşmaya çalışın.

Sevgili Andrey Arseneviç!

Babanızın Narodnik hareketiyle yakından ilgili bir ailenin oğlu olduğunuzu biliyoruz. Bu nasıl olur? Siz kendi *yerinizi* nasıl ifade edersiniz? Rus (Sovyet) kültürünün gelişmesindeki sorumluluğunuzun farkında mısınız? Bunu nasıl ifade edersiniz?

Filmlerinizin insanlar üzerinde bıraktığı *çekici* etkiyi nasıl açıklarsınız? Bunlar çok mahrem, dört duvar arası çalışmalar. Bu gerçek sizi şaşırtmıyor mu? İzleyicilerinizde (ya da bir bölümünde) belli bir ukalalık sezmiyor musunuz? Modaya uymak ve bunun gibi şeyler.

Andrey Arseneviç!

Babamızla her zaman işbirliği içinde misiniz? Eğer öyleyse, bu işbirliği hangi biçimde oluyor? Sizin çalışmalarınızı nasıl etkiliyor?

Vadim Yussov'la çalışmayı neden bıraktınız?"

Ayna'nın ilk bölümü (kekeleyen çocuk) sizin konuşmanıza izin verilmemesi gerçeğiyle mi ilgiliydi yoksa burada söz edemeyeceğiniz gizli bir nedeni mi aktarmaya çalışıyordunuz?

Ayna'da çocuğun Puşkin'in Çaadayev'e yazdığı mektubu okuduğu sahne, sizin Rusya'ya karşı tutumunuzu onaylamayan insanların bir anlamda yararına değil mi?"

1. Yaşamınızda sinema olmasaydı ne yapardınız?
2. İzleyicilerinizin arasındaki hayranlarına karşı ne gibi bir duygu besliyorsunuz?
3. Filmlerinizin seçkin insanlar için olduğu görüşü hakkında ne düşünüyorsunuz?

Filmleriniz aradan birkaç yıl geçse dahi, daha yeni yapılmış gibi duruyorlar, bunu nasıl başarıyorsunuz?

Andrey Arseneviç

Rus resim sanatım ele alışıma bakacak olursak sizin tarihte son birkaç yüzyıla kuşkucu bir yaklaşımınız olduğunu görürüz. Doğru mu?

*Buraya geldiğinde Kolya Burylaev'in dediğine göre izleyicilerinizden bazılarının Ayna'yı anlamakta ve takdir etmekte isteksiz davranması sizi anlatım tarzınızı *yeniden gözden geçirmeye* zorlamış. Böyle bir eylemin sizin bireysel ve özgün estetik yaklaşımınızı zedeleyebileceğini hiç düşünmüyor musunuz?*

Sevgili Andrey Arseneviç!

Her yeni filminizi büyük bir merakla bekleyen bizler için Ayna, imge yapısı ve tarzı açısından daha önceki filmlerinizden oldukça farklı çıktı. Bunun açıklaması nedir; gelişmenin doğal sonucu mu, sanatsal yaklaşımınızdaki olgunlaşma mı yoksa filmin sadece bu biçimi kabul eden içeriği mi? Eğer filmin nasıl tasarlanıp yapıldığını anlattırsanız bu çok ilginç olurdu.

Üslubunuzun bu ülkenin sinematografisinin gelişimine bulunduğu etkinin farkında mısınız? (Özellikle mükemmel renk kurgunuz ve ses imgeleriniz.)

Nasıl olur da, hem devamlı yetenekli ve yeteneksiz insanlar arasındaki çelişkiyle ilgili film yapıp hem de niye bu yüzden kınandığınıza anlam veremezsiniz?

Andrey Arseneviç! Profesyonel hayatınızdan memnun musunuz?

Andrey Arseneviç, sizinle yapacağımız bu görüşmeden çok şey bekliyorduk ama sizin bize verdikleriniz bizim beklentilerimizin sınırlarını fazlasıyla aştı. Size filmlerinizi ve bugün bize söylediğiniz şeyler için çok teşekkür ederiz.

Filmlerinizde, hem televizyon, hem de perdede, hep insani değerleri savunuyorsunuz. Hiç Petrarca'nın *Diyaloglar Kitabı*'nın uyarlaması olan bir film yapmayı düşündünüz mü? Oyuncu sayısı açısından çok uygun öte yandan fikirlerinizi işlemek için gerekli yapıya sahip!

Siz muhteşem ve doğru sözlü bir sanatçısınız. Size minnettarım.

Andrey Arseneviç, çağdaş Sovyet ve yabancı yazar ve şairlerden sizin için önemli olanlar kimlerdir? Başucu kitabınız var mı? Yaşamınızın zor anlarında huzur bulmanıza yardımcı olan nedir?

Bize uzak 15. yüzyılı böylesine ikna edici bir biçimde yeniden üretip perdeye aktarmanız olağanüstü bir şey. Bunu başarmamza yardımcı olan nedir?

Mihalkov Konçalovski ile aranızdaki bağlantı nedir? (Birlikte yaptığınız film, *Andrey Rublev*'i düşünerek soruyorum bu soruyu.) Onun filmleri hakkında ne düşünüyorsunuz?

Hamlet uyarlamamız benim sahnede gördüğüm en modern uyarlama. Sizi bu kadar radikal bir sanat anlayışı benimsemeye iten nedir? Yine tiyatroyla uğraşmayı düşünüyor musunuz? *Hamlet*'inizi

bu kadar farklı kılan nedir? Solonitsin'e ne oldu? Bu yapımın yenisinden oynama olasılığı var mı?

Sevgili Andrey Arseneviç!

Sizden dışarıda bekletilen hayranlarınız için bir şey yapmanızı isteyebilir miyiz, lütfen? Salonda hâlâ boş yerler var. Onlara yazık. Lütfen.

Alayın sanattaki işlevi ve insanın kendisiyle alay etmesinin sanatçının profesyonel yaşamındaki önemi hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

Sovyet kültürünü temsil eden pek çok kişinin ülkeyi terk etmesi olgusunu nasıl değerlendiriyorsunuz? Saveliy Kramarov hakkında bir şey biliyor musunuz?

Andrey Arseneviç!

Strugatski kardeşlerle çalışmayı ne zaman ve nasıl tasarladınız? Bir film yönetmeni olarak onların çalışmalarında size hitap eden neydi? Son olarak Rerberg, Strugatskiler Andrey Tarkovski'ye değer bir proje üretmiyorlar dediğinde sizce haklı mıydı? Bilim kurgu hakkındaki görüşünüz nedir?

Kazan Üniversitesinden bir grup öğrenci

Klasik anlamda felsefe sizi ne derece ilgilendiriyor? En çok sevdiğiniz filozoflar kimlerdir? Onların hangi yapıtlarını beğeniyorsunuz?

Andrey Arseneviç! Hiç kendinizle çelişkiye düştüğünüz oldu mu?

Bir sanatçıya havuç ve sopa politikasıyla yaklaşılması konusunu nasıl değerlendiriyorsunuz? Kulübümüzün geleceğini nasıl görüyorsunuz?

Bana lütfen söyler misiniz, kaç yaşındasınız? Bize biraz yaşamınızdan söz edin. Mutlu musunuz?

Kitabınız *Karşılaştırmalar* ne zaman çıkıyor? Yoksa yayınlandı mı?

Andrey Arseneviç, eğer zahmet olmazsa, sizin için kültürün birkaç unsuru hakkında ne düşünüyorsunuz, kısaca söyler misiniz?:

(a) Dekadant şiir, özellikle Rus dekadant şiiri hakkında ne düşünüyorsunuz? (b) Dostoyevski'ye, Leonid Andreyev'e ve Rusya'nın diğer "büyük Rus hümanistleri"ne karşı tutumunuz nedir? (c) Hiç Vladimir Solovyov, Florenski, Berdyaev okudunuz mu? Dimitri Andreyev'i duydunuz mu? Genelde Rus felsefesi hakkında ne düşünüyorsunuz? (d) Dine yaklaşımınız nedir?

Bir keresinde "İnostrannaya literatura"da şiir sanatını belli bir tür olarak değerlendirmedığınızı, etrafınızdaki her şeyin şiirle dolu olduğunu yazmıştınız. Bu, sözcüklerin şeylerin özünü ifade edebilecek yeterlikte olmadıklarını düşündüğünüzü mü gösteriyor? Filmleminizde beni vuran şey, hep sessiz ve şiirsel olmaları ki bu da bu görüşü doğruluyor.

Solonitsin'i Lensovyet'te oynadığı tüm oyunlarda ve tüm filmlerinde izledim. Ona hemen hemen bütün filmlerinizi rol verdiniz. Bu benim için bir bilmece: Onda ne buluyorsunuz?

Andrey Rublev'de çekik gözlü Tatarları Kazak şivesiyle konuşturdu. Şimdi Tatarları inceleme fırsatı çıktı karşınıza, lütfen bir daha atalarımız hakkında hatalar yapmayın.

Filminiz *Ayva*'nın çekiminin tamamlanmasıyla gösterime girmesi arasındaki süreye dikkat çekmek ilginç olacak. Sizce birçok insanın filmlerinize karşı olmalarının nedeni nedir? Bu tabii ki izleyicilerin algılama yeteneklerinin kısıtlı olması ya da estetik eğitimden yoksun olduklarından olmasa gerek.

21 Aralık

Tanrım! Zaman ne basit, neredeyse ilkel bir kavram. Bu sadece maddesel farklılığımızı gideren, hepimizi birleştiren bir araç çünkü

yaşamın maddesel yanları bireylerin sarf ettikleri çabaları değerlendirmemiz için bize gerekli.

Zaman sadece bir iletişim aracı. Biz onun içinde sarmalanmış ve kozaya girmiş durumdayız. Hiçbir şey bizi üzerimize yığılmış ve bizi sarmalamış yüzyılları parçalayıp, onlardan silkinip kurtulmaktan alıkoyamaz. Böylece farkındalığımız ortak, tek ve anında olur.

"... Tanrım, yaşamımın efendisi, benden aylaklık, ümitsizlik, küstahlık ve boş konuşma ruhunu al ve bana iffet, alçakgönüllük, sabır ve sevgi ver..."

Dua.

24 Aralık

"... Harrison'ın yazdığına göre resminin başarı kazanması biraz zormuş; çünkü Vereşçagin sergisindeki fiyasko nedeniyle insanların Ruslardan hevesi kırılmış..."

(L.N. Tolstoy, N.N. Gey'e yazdığı mektuptan, Ağustos 1890)

"... Bir sanat çalışmasının iyi ya da kötü olması, sanatçının ne dediğine, nasıl dediğine ve bunları ne kadar içten, kalpten söylediğine bağlı."

(L.N. Tolstoy, V.A. Goltsev'e yazdığı mektuptan, Eylül 1889)

"... Bir delinin kapatılmasını kabul edebilsem, onu öldürmeyi de garipsemeyeceğim."

(L.N. Tolstoy, K.'ya yazdığı bir mektuptan; 1890)

"... Hristiyanlık öğretisi diğer bütün dini ve sosyal öğretilerden. insanlara yaşamlarıyla ilgili genel kurallar yoluyla değil de. her bireye kendi yaşamının anlamı açıklayarak ve kötülüğü neyin taşıdığını ve gerçek mutluluğunun nerede yattığını göstererek mutluluk vermesi nedeniyle ayrılır."

(L.N. Tolstoy, bir İngiliz gazetesinin editörüne yazılmış bir mektuptan, 15 Aralık 1894)

"... Yurtseverliğe karşı geliştirilen tartışmalar öyle açık ve net ki bunları yalanlamak olası değil, yapılabilecek tek şey evrensel olarak kabul edilmiş ve yalanlanması olası olmayan kanıtların varlığını kabul ediyormuş gibi davranıp bunları sessizce görmemezlikten gelmek ve tabii bunların olmadığıı bilmek."

(Tolstoy, Grot'a mektubundan, 1895)

"... Son sayıda yurtseverlikle ilgili, bunun iyi bir şey olabileceğine dair bazı düşünceler okudum. Bu üzücü..."

(Tolstoy, A.F. Mood'a yazdığı mektuptan, 12 Aralık, 1898)

"... Son yıllarda sosyal sorunlarla ilgili yazdıklarım insanların yakasını bırakmayan asıl kötülüklerin ve yaşamlarındaki düzensizliğin hükümetin tutumundan kaynaklandığı fikrimi olabildiğince ifade etti. Buna çarpıcı bir örnek, hükümetin şarap yapımına ve dağıtımına aslında göz yumduğu değil, bunu özellikle desteklediği gerçeğidir. Çünkü bu ölümcül zehirin satışı bütçenin üçte birini oluşturuyor."

(Tolstoy, A.M. Kuzminski'ye mektubundan, 1896)

25 Aralık

"... Eğer bir insandan diğer bir insana nefret duygusu gönderilmişse ruh düzeyi yüksek olan bir kimse bunu belli bir renkte ince bir ışık bulutu olarak görecektir ve nasıl insan kendini üzerine gelen fiziksel bir darbeden koruyabilirse o da kendini bu nefret duygusundan koruyabilecektir."

(Rudolf Steiner, *Yüksek Dünyaların Bilgisine Erişme*)

"... Kibir her şeyi sarıp sarmalanmış durumda: oruç tuttuğumda kibirleniyorum; fakat kendimi yemekten alıkoyma halimi diğerlerinden saklamak için orucumu bozduğumda yine kibirleniyorum. Çünkü akıllı olduğumu düşünüyorum. Hoş kıyafetler giydiğimde her yanıma kibir sarıyor, fakat pırtık giyindiğimde de kibirleniyorum. Konuşmaya başladığımda yine kibir sarma-

hyor, susunca bir kez daha sarmalıyor. Zira bu üçlü zıpkın bir ağ gibi, uçları her zaman üzerimizde olacak."

(*Philokalia*, Aziz Johannes, Bölüm I, sayfa 573)

Bugüne kadar olan borçlar ödendi: 10.510 ruble. Geri kalan borçlarla ilgili ne yapacağımı bilmiyorum.

Sizov'un adamları aradı. Yarın gidip onu görmemi istiyormuş. Birtakım "sorunlar" çıkmış (Andruška'yla ilgili. Tanrım bize yardım et!) Birisine yazıp Yermaş'ı görmeye gitmeliyim.

"Kimse doğal olarak kötü olmadığı gibi, kötülüğün de doğası yok; çünkü Tanrı hiçbir şeyi kötü olarak yaratmadı... Kötülük dışardan gelir, yeni yollardan..."

(St. Diadochus, Photika Piskoposu, *Philokalia III*, sayfa 9)

Mükemmellikten çok uzak olduğumu biliyorum, hatta kusur ve günahlara gömülmüş durumdayım. Kendi değersizliğimle nasıl başa çıkacağımı bilmiyorum. Yaşamımın nasıl gelişeceğini görmek benim için çok zor. Yaşamım tarafından tuzağa düşürüldüm.

Bir tek şeyden eminim; bundan sonra şimdiye kadar yaşadığım gibi, böyle gülünç derecede az çalışarak yaşayamam, ayrıca zamanımın bir kısmı da özellikle çalışmalarım için hayati önem taşıyan yaşam bütünlüğümü bozan negatif duyguları yaşamakla geçiyor. Böyle yaşamaktan korkuyorum. Zamanımı çar çur edebileceğim kadar ömrüm kalmadı.

26 Aralık

Lara pazar günü eşyaları toparlamak için Myasnove'ye gitti. İşler bir parça yürümeye başladı. Sizov bana, yurtdışına oğlumu da yanımda götürme isteğime şaşırmış gibi davranan Yermaş'ı görmemi tavsiye etti. Beni eğer yarın görmeyi kabul ederse kavga edeceğiz.

27 Aralık

Yermaş'la görüşmeye çalıştım. Bugün yoğun. Gün bitimine doğru akşam için bir randevu koparabilirim umuduyla bir arayacağım bakalım, ama biraz şüpheliyim.

Aradım. Ama başaramadım. Akşam 7.00'de yine deneyeceğim.

7.00'de aradığımda, yarın, ayın 28'i, saat 11.00'de ikinci sekreter tarafından aranıp, ne zaman gelmem gerektiğinin söyleneceği iletil-di. Yermaş beni yılbaşından önce görmek istiyormuş.

28 Aralık

Saat 12.00'de sekreterin aramasını artık daha fazla bekleyemeden aradım. Sekreter (Z. G.) konuyla ilgili hiçbir şey bilmiyordu, kimse ona bana iletmek üzere bir mesaj vermemiş. Olayı açıklığa kavuşturup evimi arayacağına söz verdi. Göreceğiz.

Şimdiye kadar yaşadığım ve çalıştığım gibi devam edersem, böyle devamlı batarak, kıyıya varamayacağım. Yaşamımdaki ve tabii işimdeki şeyler şu anda ne kadar az yaparsan o kadar iyi ilkesiyle gidiyor. Bu da benim için daha güvenli oluyor, yetkililerin de işine geliyor. Arayk ve Larissa dün geri döneceklerdi fakat hâlâ ortalarda yoklar. Katya telefon etti. Myasnoye'deki evden çok memnun kaldığını söyledi. Fakat moralim çok bozuk, Anna Semyonovna'nın da.

Komiteden Z. G. telefon etti ve bana saat 10.00'da komiteyi arayıp Yermaş'la ne zaman görüşeceğimi öğrenmemi söyledi.

"... Eğer bir insanın tüm gücü tek bir noktaya yoğunlaştırılabilirse, o bir ok olur; kör bir nesne herhangi bir engelin içine işleyemez, ucunun keskinleştirilmesi gerek ki önüne ne çıkarsa çıksın kolayca delip geçebilsin."

(Hint Destanı, Patancalı'nın deyişlerinden)

29 Aralık

Komiteye 15.30'da gitmem söylendi. Tanrım, bana yardım et! D gece hiç iyi uyuyamadım, üç kez uyandım. Rüyamda ölü bir kadın platform boyunca taşınıp trene konduğunu gördüm.

Komünist Partisi Moskova Komitesi Mosfilm Stüdyolarına filmlerinin düşük sanatsal değerini eleştiren yarı gizli bir mektup göndermiş. Örnek olarak da *Çantadaki Kedi*, *Bizim Taraftaki Genç* ve *Stalker* gösterilmiş.

Yermaş'ı gördüm. Andruşka'nın bizimle gelmesine karşı çıkıyor. Tabii ki. Ben de haklarımı istedim. En yüksek yetkiliye kadar çıkarak hakkım için savaşıacağımı söyledim. Senaryoyu "görüştük" içinde yeteri kadar Sovyetleri "anan" bir şey yok. (Biz de koyarız. Sorunlara dile getirilebilir. (Çok iyi, getirelim o zaman.)

Goskino heyetindeki yönetmenlerle ilgili ne düşündüğümü söyledim. Bana teklif gelse bile onların grubuna üye olmayacağımı, onlara sus payı verildiğini, benim filmlerimi lanetlemeye ya da hayatımın mahvında rol almaya haklarının olmadığını söyledim. Gergin geçen, hiç hoş olmayan bir toplantıydı. Yermaş'la birlikte Sizov da oradaydı. Bundan memnun kaldım.

Oleg K.'ya gittim, bugün doğum günümüş. Ondan oğlumla seyahat edip edemeyeceğime ilişkin tüm vatandaşlık haklarımla ilgili araştırma yapmasını istedim.

31 Aralık

Lara ile Arayk köyden geldiler. Ev henüz hazır değil. Şömine hâlâ bitmemiş, banyonun sıhhi tesisatı da yarım.

Yermaş'a nasıl davranmam gerektiğini hâlâ anlamış değilim. Devamlı onu düşünüyorum.

Yaşam iyi olmayan başka bir uçağa doğru kayıyormuş gibi görünüyor. Şu Andrey'e dışarı çıkabilmesi için gerekli izni almasına yardımcı olacak gizemli kadın kim? Yıl, bir sürü çözümlenmemiş endişe, gerçekleşmemiş düş ve nereye gittiği belli olmayan bir sürü planla dolu olarak bitiyor.

1980

Gözlemlemeyi unuttuk. Gözlemlemek yerine her şeyi kalıplara göre yapıyoruz.

1980

1 Ocak

Yeni yıla evde girdik. Herkes hasta, özellikle Tyapa ve Lara. Bizim dışımızda bir tek Naumov vardı. Pek neşeli bir yılbaşı gecesi değildi.

Herkes bu yılın benim için çok uğurlu olacağını söylüyor. Fakat yıl en azından Andruška için yeteri kadar uğursuz başladı. Zavallı küçük şey kafasında yün takkesi (pencereden estiği için), yatağında hasta ve mutsuz yatıyor.

Tanrım, onu bana bağışla!

3 Ocak

Dün Sizov'u görmeye gittim. Bana Yermaş'ın probleminin benim geri dönmeyeceğimden korkması değil (tam tersine Sizov'a dediğine göre bu konuda güvenilirmişim), yol boyunca karşılaşacağımız zorluklardan, Goskino ve benim yerine getirmemiz gereken yeni zorunluluklardan çekinmesi olduğunu söyledi. Çünkü şimdiye dek kayıtlara hiç kimsenin iş gezisine bütün ailesiyle gittiği geçmemiş, böyle bir şey olmamış.

Ben de Sizov'a bunun yeni bir durum olduğunu, bu tür iş gezilerine devletin getirdiği sınırlamaların yeni taleplerle giderek aşılabileceğinin kesinlik kazandığını açıkladım.

Sizov, her türlü olasılığa karşın Şauro'ya bu konuda danışılması gerektiğini, eğer bu işe yaramazsa Zimyanin'le bağlantı kurmak gerektiğini söyledi.

Şauro'ya telefonla ulaştım. Daha doğrusu, ona ulaşmaya çalıştığımı duyup o beni aradı. Ailemle seyahat etme meselemden kendini

uzak tutma telaşı içindeydi, besbelli ki. Meselenin kendisiyle hiçbir ilgisi olmadığını, bunun ancak geziyi örgütleyen Goskino tarafından çözülebileceği söyledi.

Durumdan Sizov'u haberdar ettim. Şauro'nun konuyla ilgili hiçbir karar almama durumunu talihsizlik olarak nitelendirip bunu Zimyanin'e iletmemi söyledi. Eğer onu göremezsem, yazılı başvuruda bulunmalıydım.

Yarın telefonla arayıp Zimyanin'in hangi saatlerde insanları kabul ettiğini öğrenmeli, bir randevu ayarlamalıyım. Yoksa en iyisi yazsam mı? Evet, evet, şu mektubu hemen kaleme alayım.

Yarın Şkalikov'a gidip ondan Yermaş'ın neden devletin bana vermiş olduğu haklardan mahrum ederek beni onlar uğruna savaşmaya körüklediğini öğrenmeye karar verdim, ne de olsa sonunda bu savaş kategoriksel ve aşırı taleplere dönüşebilirdi. Yoksa Yermaş uyguladığı bu baskıya tepki olarak benim SSBC'yi terk etme hakkını talep etmemi mi istiyordu.

4 Ocak

Bu sabah Şkalikov'u görmeye gittim. Ona Yermaş'la aramızdaki çatışmadan söz ettim. Şkalikov bana reva görülen bu davranışa öfkelerini dile getirdi.

Uzun lafın kısıası: Şkalikov bu durumla ilgili ikimizin de bir parça fazla tepki gösterdiğimizi söyledi. Yermaş'ın böyle davranmasının nedeni, insanları yurtdışına çocuklarıyla göndermenin Goskino için yeni bir şey olmasıydı, böyle bir talebe daha önce hiç rastlanmamıştı. Ama ben bu işin peşini bırakmayacak ve Yermaş'ın benim Sovyetler Birliği vatandaşı olarak haklarıma perde çekmesine izin vermeyecektim. Bekleyip görmek zorundayız. Şauro haklı, bütün iş aslında Goskino'ya bağlı.

Lora, Roma'dan telefon etti. Ondan film yapımı için belirlenen 13 aylık sürenin değişmediğini TV'ye bildirmesini istedim.

Söylentilere göre Afgan yurtseverler, Sovyetlerin Afganistan'ı işgaline karşılık yurtdışındaki Sovyet vatandaşlarına terör uygulayacaklarını söylemişler. Eğer durum buysa, biz de yurtdışına çıkmak için tam zamanım bulduk! Tabii, kendim için endişelenmiyorum.

Gece. Volçiç'i görmeye gittim. Gezimiz dolayısıyla çıkan sorunlardan söz ettim. Şimdi kendisi, televizyon adına benim, çekim tarihinin çok yakın olması nedeniyle bir an önce Roma'ya gönderilmem konusunda Yermaş'a mektup yazıyor.

"... Tanrıların Anası, tüm güvenim sanadır, benden korumam esirgeme."

Dostoyevski'nin duası, küçükken dadısından öğrenmiş

"... Tanrım, sana ve yaşayan Tanrı'mın oğlu İsa'ya inanıyorum."

Kutsal Komünyon öncesi söylenen dua

Bilimsel Araştırma Enstitüsü'nün yatakhane binasında yaptığım konuşmayı yazmayı unuttum. Bundan 100 r. aldım. Ama 60 r.'yi telefona harcadım.

Sakharov Enstitüsünde "Lenin'e Bakış" konulu bir konuşma yaptım (90 r.).

İzleyiciden gelen birkaç soru:

Lütfen söyler misiniz, bu filmi sinemalarda görebilecek miyiz?

Budala üzerine yapacağımız filmde başrolde Alissa Freindlich'i mi oynatmayı düşünüyorsunuz?

Bu filmin kesintiye uğramadan gösterilme durumu var mı?

Filmlerinize karşı gittikçe artan ilgiyi nasıl açıklarsınız?

* Stüdyoda yolculuğumuzla ilgili formaliteler Goskino'nun emirleri doğrultusunda yerine getiriliyor (Larissa ve bana iki aylık seyahat belgesi). Şkalikov'u arayıp sordum, bana bu konuda bir şey bilmediğini söyledi. Ben de eğer işler böyle olacaksa çalışmak için İtalya'ya gitmek üzere SSCB'yi terk etme izni istediğimi söyledim. Bu Şkalikov'u alarma geçirdi ve bu konu hakkında hemen araştırma yapacağını söyledi. Göreceğiz.

Pes etmeyeceğim. Yermaş'ın bu tutumu beni yurdumu terk etmeye zorlayabilir.

10 Ocak

Dün bir konuşma yaptım (80 r.). Sonra da Sizov'u görmeye gidip her şeyi anlattım.

Şimdi beni görüşmeye çağırıyor.

Bizim İtalya'ya seyahat izinlerimizi çözümüleme görevi Sizov'a devredilmiş. Bunu ikimiz de komik bulduk. Kendisi formaliteleri, Larissa'yla benim "anlaşmayı hazırlamak" üzere İtalya'ya çıkış yapmamızı sağlayacak şekilde düzenlemek istiyor (daha doğrusu, istedi). Fakat ben bu durumda izin belgesini uzatmaktan öte bir şey yapmamalarından çekiniyorum. Yani gene Andruşka'sız kalacağız. Moskova'ya geri dönüp onu almaya kalksak o zaman da bunu engellemek için bir mazeret bulacaklar. Ama eğer anlaşmayı ayarlamak üzere ben kalkıp oraya yalnız gidersem, o zaman Larissa ve Andrey yanıma gelene kadar çalışmaya başlamamakta ısrar edebilirim.

Yarın Volçiç'e damşmaya gideceğim, 12'sinde de Dobrohotov'a. Toni Roma'dan telefon etti.

Bana, gözden geçirmem ve Cannes Film Festivali için film alt yazılarını çevirmem için bir metin göndermişler (?!).

Onlara, onların yapması gereken bir işi yapmaya niyetimin olmadığını açıklamak zorunda kalacağım.

Volçiç bana *Rublev*'in dünyanın en iyi on filmi arasına girdiğini söyledi.

11 Ocak

Dün gece bir rüya gördüm.

Her şeyden önce, Kuzey kutbundaydım ve beni bir kutup ayısı karlar üzerinde ısıtıyordu.

Sonra birden köylülerin arasına düştüm, bana çok iyi bir kitap verdiler. Sabahmış ve biz bir sebze bahçesindeyiz, bütün gece yağmur yağmış.

Ve sonunda kendimi film ekibiyle Roma'da buluyorum. Bunun bir mucize olduğunu çünkü film yapmak için tekrar İtalya'ya gidebileceğime hiç inanmadığımı söylüyorum.

Alt yazıları gözden geçirip direkt daktilo ediyorum. Neyse ki içerik ve cümlelerin uzunluğu açısından çoğu doğru.

12 Ocak

Pazartesi günü Sizov'a Roma'dan gönderilecek mektupta benim ön kontrat maddelerini belirlemek üzere derhal oraya gitmem gerektiği bildirilecek. Sonra yanımda RAI'den bir görevliyle tekrar buraya geleceğim, o da (anlaşıldığı takdirde) burada İtalyanlar adına kontrat imzalayacak.

Roma'dan Toneçka aradı. Ona kontratla ilgili olayları anlattım.

15 Ocak

Arayk, Erivan'dan dört tane gümüş kemer (1950 r.) getirmiş. Çok boşlar.

Bir tane Gürcistan'dan	600 r.
Bir Fars malı (Dağıstan)	500 r.
Bir Bulgar yapımı	500 r.
Ve Ermeni yapımı	1250 r.

Roma'ya kontratı imzalamaya gitmem için gerekli kağıtları hazırlıyorlar (nedense Larissa'ya da) ama yalnız gidip hemen döneceğim.

18 Ocak

Moskova Fiziksel Bilimler Enstitüsü'nde konuşma yaptım (100 r.). Bana bir holograf verdiler.

İzleyici tepkileri:

Bu salonda çok sayıda insan Arseniy Aleksandroviç Tarkovski'ye, muhteşem bir Rus şairi olduğu için hayran. Lütfen kendisine saygılarımızı iletin.

Niye bu kadar az film yapıyorsunuz? Yirmi yılda (1964'den beri) yalnız beş film yaptınız. Oysa, örneğin E. Ryazanov on beşe yakın film yaptı.

Sizin için film yapmanın en zor kısmı neresi? Çalışmalarınızın sonuçlarından ne kadar memnunsunuz? En çok hangi filminizi seviyorsunuz, sizin için en güzeli hangisi? Çalışmanızda hedef olarak gördüğünüz şey nedir?

24 Ocak

"... Şairler diğer insanlardan üstünler çünkü onlar insanları anlıyorlar. Bazı şairlerin, Rabelias ya da Dickens gibi, düz yazı yazdığını söylemeye gerek yok. Züppeler diğer insanlardan üstünler çünkü onları anlamak istemiyorlar. Onlara göre insanların zevkleri ve yaklaşımları birçok ilkel önyargıyla dolu. Züppeler insanların kendilerini aptal hissetmelerini, şairler ise hayal bile etmeye cüret edemeyecekleri kadar akıllı hissetmelerini sağlarlar. Bununla beraber insanların bundan çıkardığı sonuçlar tamamen mantıksal değildir. Şairler insanlara hayrandırlar ve kollarını onları kucaklamak için açarlar fakat karşılığında çarmıha gerilip

taşlanırlar. Züppeler ise insanları küçük görüp aşağılarlar fakı
insanlar onlara defne dalından taç giydirirler."

Thomas Chatterton, *Toplu Eserle*

İzleyicilerden gelen sorular:

Ne yazık ki, biz (sinema izleyicilerinin görece çoğunluğu) hazır pa-
ketlenmiş fikirlerle beslenmeye alıştık. Birçok insanın filmlerinizi
anlamakta başarısız kalacağından korkmuyor musunuz?

Rublev'de ifade ettiğiniz fikirler nedir? Sizi neo-faşist olarak nitelen-
diriyorlar, bu suçlamaya ne diyorsunuz?

26 Ocak

Gece. Aaron'u görmeye gittim. Kendisi hoş bir adam, birçok yönü-
le de naif biri.

Birkaç gün önce akademisyen Sakharov Gorki yakınlarında bir
yere sürgün edildi (Şçerbitski?). Dünyanın dört bir tarafından pro-
testo sesleri yükseldi. Amerika buna karşı seferber olmuş durum-
da. Biz de öyle.

Sanırım beni büyük bir incelik göstererek *kammerjunker* ünifor-
masına* mahkum edecekler (SBRŞF halk sanatçısı).

Gündüz, Arayk'ın Erivan'daki erkek kardeşinin gönderdiği
1500 r.'yi aldım.

Milis karakolu sonunda bize pasaport çıkartmaya razı oluyor.

Goskino benimle temasa geçip Yermaş'ı aramamı istedi. Ara-
dım. Beni aldığım unvandan dolayı kutladı. (Aman ne nezaket! Be-
ni kutlaması için bakanı ben arıyorum.) Mossin'den söz ettiğimizde
Djuna'ya ilgi gösterdi ve görüşmemiz gerektiğini söyledi. Bana söy-
leyecek neyi olabilir? Yetkililerin bana iyi davrandıklarını bana bir
kez daha mı kabul ettirmek istiyor? Canı cehenneme.

* Puşkin için büyük bir rahatsızlık kaynağı olan ve kendisine I. Nicolas tarafın-
dan verilen kammerjunker ya da oda centilmenliği unvanı.

Lena Nekoroşev telefon etti. İtalya'ya tayin olma durumundan dolayı *Budala*'nın senaryosunun teslim tarihini ileriye atmak için gerekli ricayı yazılı olarak yapmamız gerekiyor.

Bu sabah Lesovoy adında biri dairei.ize ateş püskürerek bir çıkartma yaptı. Bana yazdığı bazı kısa öyküleri verip onlar hakkında düşüncelerimi öğrenmek istemişti. Ben de ona yazılı olarak bunu yapacağıma söz vermiştim, çünkü onunla zaman kaybetmek istemiyordum. Mektubumu okumuş, paldır küldür evimize dalıp (Larissa'yla ben henüz giyinmemiştik bile) mektubu masaya fırlattı (şapkasım bile çıkarmaya gerek duymadan) ve bana erkek gibi davranmamı söyledi.

Zavallı adam belli ki onun çalışmaları hakkında fikrimi söylemekten korktuğumu ve onun kendini aşağılanmış hissetmesini sağlamak için yığınla zamanım olduğunu düşünmüş. İşte başka bir şizofrenik. Muhteşem.

Akşam Moskova, 26 Ocak 1980. "SBRŞF"nın yüksek Sovyet İdari Komitesi, Sovyet sinematografisinin gelişmesine yapmış oldukları katkılardan dolayı Mosfilm Stüdyoları'nda çalışan adları aşağıda belirtilmiş yönetmenlere SBRŞF Halk Sanatçısı unvanı verilmiştir: Lotyanu, Emil Vladimiroviç; Mihalkov (Konçalovski); Andrey Sergeich; Saltikov, Aleksey Aleksandroviç; Tarkovski, Andrey Arseneviç."

İzleyiciler:

Şu an hangi film üzerinde çalışıyorsunuz?

Yaptığınız her şey için size teşekkür ederim. Yaptığınız her film başlı başına bir keyif!

29 Ocak

Dün Moskova Havacılık Enstitüsü'nde bir konuşma yaptım (hesabıma 100 r. transfer edeceklerine söz verdiler).

Bugün Larissa'yla onun Kazan'a gidip Tatar doktoruna görünmesine, benim de pasaportumu beklememe karar verdik (Sizov, Şubat'ın ilk on günü içinde gideceğimi söyledi).

Bu süre zarfında Larissa belki iyileşebilir. Zaten bizim için burada on gün iki hafta demek.

Benim Roma'ya önden gidip kontratın hazırlanmasını sağlamam kesinlikle iyi olacak, sonra da İtalyan televizyonu Surikov'un gelip kontratı imzalamasını isteyecek ve ben de orada kalıp Larissa'yla Andruşka'nın gelmesini bekleyeceğim, tekrar Moskova'ya dönme gerek kalmadan.

Larissa burada gönderilmeleri için baskı yapacağını söylüyor. Benim de yetkilileri orada sıkıştırmam daha yararlı olacak.

Merkez Bilimler Araştırma Enstitüsü'nde konuştum (100 r.).

Yarın Yermaş'a telefon edeceğim. Akşam da Tyapa'yla *İllüzyon*'u seyretmeye gidiyoruz.

30/31 Ocak

Lara'yla Arayk Kazan'a doktoru görmeye gittiler. Ona 1000 r. verdim. (Ayrıca satmak için benim eski iki takım elbisemi ve bir deri paltoyu yanında götürdü.) Umarım Tatar doktor ona yardımcı olur, nedense bu doktora güveniyorum. Tanrım inşallah iyileşir!

31 Ocak

Lara telefon edip sağ salım vardığını söyledi. Benim kaldığım odaya yerleşmiş. Beğendiğini söyledi.

Acı çekiş...

Yalnızlıktan mustarip yalnız bir adamın öyküsü. Sonra birden hiç de yalnız olmadığını (umulmadık akrabalar) keşfeder ve hiç olmadığı kadar mutsuz olur.

İletişim sorunu – İletişim kopukluğu.

İyi ve kötü sorunu.

2/3 Şubat

Gece. Dün "Progress" Yayınevinde bir konuşma yaptım (100 r.).

İyi bir izleyici kitlesi vardı. Solonitsin de oradaydı. Kendisi filmi izlemeye ilk kez geldi.

Lara Kazan'da. Tyapa cumartesi ve pazarı geçirmek için teyzesi-ne gitti.

Bu verimsiz ve yorucu bekleyiş beni çok yıprattı.

3 Şubat gecesi.

Bugün babamı görmeye Peredelkino'ya gittim. Gavrik P. oradaydı ve bir sürü fotoğraf çekti. Babamla ailemizin tarihi ile görüşmemizi kayıt ettim.

4 Şubat

Bu sabah Lara'ya telefon ettim. Sağlığında değişen fazla bir şey yok, yalnız bugün biraz daha iyi hissediyormuş kendisini. (Dostum Saşa Koçevrin'i Kazan'a göndermek istiyorum, onun da şekeri var.)

Seyahatimle ilgili gelişmeler hakkında hiçbir bilgim yok. Radyo-daki haberler sinir bozucu. Sizov'la konuşmalıyım.

5 Şubat

Lara'yı aradım. Her şey yolunda, kendini pek iyi hissetmemesinin dışında.

Sizov'la konuştum. İtalya'yla ilgili henüz hiçbir haber yok.

Kostins'in arkadaşları aracılığıyla Bereşkovski yakasında bir yerde konuşma yapacağım (150 r.).

İskusstvo kino'ya bir mektup yazdım.

B.V. Vişnyakov, yönetmen

İskutssvo Yayınevi

A.A. Tarkovski'den

Sevgili Boris Vladimiroviç!

Öncelikle yazmış olduğumuz kitabı gözden geçirmemiz için bize (Olga Surkova ve bana) geri göndermenize duyduğum hayreti dile getirmek isterim, üstelik tam iki yıldır (!) hiçbir editör onların yaptıkları yorumları onaylıyor muyum, konu hakkındaki görüşlerim nelerdir ya da yazdığım şey üzerinde daha fazla çalışmaya niyetim var mı gibi soruları bana sorma riskini göze alamamışken. Bu bende, doğal olarak, editörlerin kitabın yeniden gözden geçirilmiş halini basma konusunda pek istekli olmadıkları izlenimini uyandırdı. Çalışmamıza karşı gösterilen diğer önyargılı tutumun göstergesi de okuyucu seçimi; ne D. Orlov ne de V. Murian, benim kanımca, bu çalışmayı okumakla görevlendirilecek türden ciddi film eleştirmenleri. Benim çalışmalarına karşı tutumları zaten baştan belli. Ve olağanüstü düşük düzeydeki yorumları da, hiçbir şekilde, yapıcı bir profesyonel tartışmaya zemin olacak nitelikte değil.

Gene de aşağıdaki konulara değinmek isterim. İlk olarak, kitapla ilgili tek eleştiri kabul ettiğim yer, farklı kategorilerden film izleyicilerinin tartıştığı yer. Şimdi bunu değerlendirdiğimde aradaki farkın tatmin edici bir biçimde belirtilmediğini görüyorum. Bu yüzden o bölümde bazı değişiklikler yapmaya, aynı zamanda da sanatçıyla halk arasındaki ilişki sorunsalını daha derine inerek ve daha geniş bir açıdan işlemeye hazırım. İkincisi, editörün estetik üzerine genel düşünceler; sanat felsefesi ve diğer genel sorular bölümünü profesyonel konulara daha fazla yer ayırmak için çıkarıp atma fikrine kesinlikle katılmıyorum. Bu öneriyi ta-

mamiyle kabul edilemez buluyorum. Ayrıca kitabıma Sovyet sineması ve sinemacılarıyla ilgili daha fazla şey ekleyemem. Zira benim söz ettiğim isimler, fikirlerimin gelişmesinde temel oluşturanlardır. Yazdığım kitabın bağlamında gerekli gördüğüm göndermeleri yapma hakkımın saklı olduğunu düşünüyorum. Sırası gelmişken, yayıncıların, iki izlevicinin düşüncelerinin sesini aktarırken beni özellikle suçlamalarından şaşkınlığa düştüğümü söylemeliyim. Ben film yapımındaki *kendi* deneylerimi yazarken, nasıl olur da öznel fikirlerimi değil de başkalarını ifade edebilirim? Ben burada çalışılmak üzere bir ders kitabı değil, kendi düşünce ve izlenimlerimi, okurlarımla paylaşabilme umuduyula yazıyorum. Ayrıca, eleştiri yazarlarının da ileri sürdüğü gibi, okurun benim sinematografi sanatı kavramıyla bu ülkede basılmış olan diğer düzinelercesinin düşünceleri arasında kıyaslama yapma özgürlüğü var; bunlardan bazıları benim fikirlerimi destekler, bazıları çelişir. Aslında bu da tam benim önerdiğim şey, o yüzden kitabın adı, açık yapısı ve kesin formülasyonlardan kaçış özelliğiyle *Karşılaştırmalar*. Sonuçlar farklı tezlerin karşılaştırılmasından çıkarılacaktır. Göndermeler bir dizi diğer bakış açılarını da kapsıyor. Açıktır ki bazı insanlar benimle aynı fikirde olacak, bazıları karşıt. Zaten herkesi memnun etmeyi görevimin bir parçası olarak hiç görmedim.

Bu söylediklerimin ışığı altında, sizden ileriye dönük nasıl bir işbirliği yapabileceğimizi düşündüğünüzü bana olabildiğince kısa sürede bildirmenizi rica ediyorum. Siz, yayıncılar için uygunsa Olga Surkova ve ben kitabı yeniden gözden geçirip gerekli düzeltmeleri yaptıktan sonra bir ay içinde size geri göndermek istiyoruz.

5.2.80

SBRFS Halk Sanatçısı
(A. Tarkovski)

Onlardan aldığım mektup:

SSCB Bakanlar Konseyi
Basın, yayın ve Kitap Ticareti
Devlet Komitesi

İskutssvo Yayınevi
103009, Moskova
Sobinovski Caddesi, 6
Tel: 203 56 05; 203 58 72

Yoldaş Tarkovski, A.A.
Yoldaş Surkova-Şuşkalova, O.

Sevgili Andrey Arseneviç

30 Mart 1978 tarihinde *Karşılaştırmalar*, kitabın üzerinde yaptığımız yorumlar ve eleştirilerle onun yeniden gözden geçirmeniz için size gönderilmişti. Şimdiye kadar sizden hiç yanıt alamadık. Kitabı ve yapacağınıza dair niyetinizi ve düzelmiş halini bize ne zaman göndereceğinizi bilmek isteriz.

Bize yamıtımızı hemen bildirmenizi rica edeceğiz çünkü 1981-2 yıllarının basım planını bitirmek üzereyiz.

Saygılarımla

E.M.Efimov
Baş Editör Yardımcısı

Bu mektup kuryeyle gönderilmiş, üzerinde "Acele, 4.2.80, kurye" damgası var.

Kitabı istemiyorlar. Bu çok açık. Onu son haline getirip İtalya'da bastırmak zorunda kalacağım.

Larissa Kazan'da, tedavi görüyor. Ben de oturmuş iyi bir rüzgar essin diye bekliyorum. Sizov hâlâ ne zaman gideceğimi bilmiyor.

Bunalım...

Kitap üzerinde çalışmalı mıyım?

Yavaş yavaş sırf köyde yaşamak gibi planlar yapmaya başlıyorum.

Bugün Tonino telefon etti. Anladığım kadarıyla İtalyanlar olanlara iyice afallamışlar. Bunun sonu nereye varacak. Allah bilir. Bu aralar belirsiz anlar, hiçbir şey belirli ve durağan değil. Bunun sonrasında ne yatıyor? Rusya'nın geleceğinde ne yatıyor? Tanrım, bizi koru...

8 Şubat

Larissa'yla konuştum. Bazı ilaçlara ihtiyacı var.

1. Phosphotimin
2. Festal (tablet) (B. Almanya)
3. Pansinorm-forte (Yug., B.Alm.)
4. Folin-Florid

Tüm bu ilaçlar için reçete almak gerek (Saşa B.). V. Sedov'a bunları "eczane"den alması sorulacak.

İtalya işiyle ilgili tek kelime bir haber bile yok...

Hastaneyi Mossin'e benim kammerjunkerliğimi kutladığı için teşekkür etmek için aradım.

Telefonda konuştuğumuzda Tonino *Nostalghia* üzerine düşünüp düşünmediğini sordu... Hayır, düşünmüyorum. Hiçbir şeyden emin olmadan çalışmam. Çok önce çalışmaya başlamış olmalıydım, çok önce!

Fakat inanıyorum! Tanrı'mn beni böyle yarıda bırakmayacağına inanıyorum.

10 Şubat

Bugün Tyapus ile sinemaya bazı Japon çizgi filmlerini izlemeye, oradan da planetaryuma diğer gezegenlerdeki uygarlıklar üzerine yapılan bir konferansı dinlemeye gittik. Tyapus, dünyamızın uzayda ola-

sı yalnızlığı fikrinden ve yaşamın yeryüzünde başlama nedeninden çok etkilendi.

Hafta arası Puşkin müzesine de gitmeliyiz, bugün içeri giremedik. Kuyruk dışarıya taşmıştı, ben de bu soğukta dışarıda beklemeyi göze alamadım.

Akşam Stanislav Kondraşev parti verdi. Kendisi hoş bir insan, bunu söylemeliyim.

12 Şubat

Larissa'ya telefon ettim, her şeyin kötü gittiğini, Kazan'da en azından daha bir ay kalmak zorunda olduğunu söyledi. Karaciğeri iyi değilmiş, kardiyografisi kötü çıkmış falan filan, zavallı Laroşka! Morali çok bozuktu, tabii benimki de. Tanrım! Dertlerimiz sona erecek mi?

19 Şubat

Bugün Goskino'nun genel yayın yöneticisi Bogomolov telefon etti. Cumartesi günü yönetim kuruluyla, Goskino'nun diğer cumhuriyetlerdeki temsilcileri arasında bir toplantı yapılacaktı. Bir tartışma da olacaktı. Gitmek istemiyorum. Her nedense bundan bir provokasyon kokusu alıyorum. Hâlâ İtalya'yla ilgili bir şey yok. Gidip Yermuş'ı görmek zorunda kalacağım yine.

Lara'ya telefon ettim. Tedavisi devam ediyor ve hâlâ hasta. Onu korkunç derecede özledim.

25 Şubat, Kazan

Cuma günü buraya, Lara'nın yanına geldim. Konuşma yapmaya geldiğimde kaldığım Gençlik Merkezinde aynı odada (533) kalıyoruz.

Murşarapov kesinlikle harika bir doktor, hatta belki de deha. Tabii diğer bütün göze çarpan önemli kişilikler gibi o da sonu gelmez saldırıların hedefi durumunda. Merhamet dolu, fedakâr bir insan.

Larissa hâlâ tam olarak iyileşmiş değil ama daha iyi. Fazıl Murşarapov'un dediğine göre eğer iki ay daha geç kalınsaymış, onu tedaviye alamayacakmış. Larissa'mn burada olabildiğince uzun kalması için gerekli koşulları yaratmalıymışız. Bana da dişlerime nasıl masaj yapmam gerektiğini öğretti.

Larissa benden onunla burada kalmamı istiyor. Fakat Moskova ve İtalya işleri nedeniyle ne kadar kalabilirim bilmiyorum.

Evi aradık, şimdilik yokluğumuzda olan herhangi kötü bir şey yok.

18 Mart

Sinemacıların Tüm Sendikalar toplantısına katılmaya zorla ikna edildim. Tek kelimeyle rezaletti. İnsan gerçek içsel zorlamalarla değil de "iyi bir dava" uğruna konuşmaya kalkarsa böyle olur işte. Bir daha herhangi bir yetkilinin ricası üzerine kesinlikle böyle bir konuşma yapmayacağıma yemin ediyorum.

Saçma sapan konuşmamı Engels'den bir cümleyle bitirdim. "Sanatçı kendi görüşlerini ne kadar gizlerse yarattığı sanat yapıtının değeri o kadar artar."

Salonda büyük bir gürültü koptu. Daha sonra bu sözlerin halkı kışkırttığım söylediler. Ben bir şey fark etmemiştim. Her neyse, toplantıda Zimyanin'in tepkisi çok barizdi. Hayatında Engels okumadığı o kadar açıktı ki benim provokasyon yapmaya çalıştığımı düşündü.

Eve içimde başıma büyük bir bela açtığım duygusuyla döndüm. Hâlâ daha orada yaptığım konuşmanın durumuma zarar vermiş olup olmadığından (ya da verebileceğinden) şüpheliyim.

Bugün Sizov benimle görüşmeye çalıştı. Ama hastayım, grip ya da soğuk algınlığı. Dün ateşim vardı.

Jas Gavronski ayağa kalkar kalkmaz ona uğramamı istedi. İtalya'yla ilgili yeni birtakım gelişmeler olmuşa benzer, eh, kolay gelsin.

Yakında, Sovinfilm, RAI ve benim aramda herkesin işine yarayacak (ben hariç, tabii) bir kontrat taslağı hazırlamak üzereye Roma'ya gitmeyi umuyorum. Bu harika olacak (eğer Moskova'ya geri dönmem gerekmezse) çünkü eğer film departmanından birisi Roma'ya gelirse kontratı orada imzalamaya ikna edilirse, dönmeme gerek kalmaz. Benim için Goskino ve Yermaş'a Roma'dan baskı yapmak daha kolay olur. Her türlü olasılığa karşı ben her şeyimi toplayayım şimdi. Fakat ne götürmeliyim? Sorun şu, uzun süre kalmak üzere mi toplanayım? Ya da her ihtimalle karşı ağır ve biraz da sıkıcı arşivimi yanarımda götürüyem mi? Ne yapacağımı hiç bilmiyorum.

28 Mart

Engels'in sözünü buldum: K. Marx ve F.Engels, *Toplu Eserler*, 2. baskı, Cilt 37, Sayfa 36; Margaret Harkess'e yazılmış mektup, Londra, Nisan 1888.

Lora tekrar telefon etti. Bana Visconti Ödülü'ne aday gösterildiğimi bildirdi. Bu ödöl Visconti'nin ölümünden sonra onun adına konmuş ve her yıl yabancı sinemacılara veriliyormuş. Şimdiye dek bir Bresson'a (ki bu çok iyi) bir de Vajda'ya (kıyasla daha az iyi) verilmiş. Eylül'de özel bir törenle bana verilecekmiş.

Onur duyulacak bir ödöl. Tabii ki kabul edeceğim.

Arayk'a kısa film için iki bölümlük bir senaryo yazdım.

Sophia'nın Stockholm'deki telefon numarasım kaydettim. Kendisinde Bergman'ın bana yazmış olduğu mektup varmış. Roma'ya gider gitmez saat 12'den önce (Moskova saati) onu aramalıyım. Her zaman evdeymiş.

Roma'ya gider gitmez yapımcıyla pazarlığa girişmeliyim.

Belki de bana hemen bir daire verilmesini istemeliyim.

Filmlerime verilen ödüllerin bazılarının listesi:

Silindir ve Keman, 1960

1. Birincilik Ödülü, New York Öğrenci Film Festivali

İvan'ın Çocukluğu, 1962

2. Venedik, Altın Arslan Büyük Ödülü

3. San Fransisco, Altın Köprü En İyi Yönetmen Ödülü

4. Varşova, Polonya Film Eleştirmenler Kulübü
En İyi Film Ödülü

5. Lublin, Çarzia-Zapa En İyi Yabancı Film Ödülü

6. New York, D. Selznick, Gümüş Defne Dalı
(Amerika Eleştirmenler) Ödülü

7. Delhi, Milli Sergi Ödülü

8. Paris, Film Eleştirmenleri Derneği Ödülü

9. Cannes, FIPRESCI Ödülü

10. Paris, Fransız Akademisi Kristal Yıldız En İyi Kadın
Oyuncu Ödülü, İ. Rausch

Andrey Rublev, 1966)

11. Filtre En İyi Yabancı Film Ödülü

12. Helsinki, Yılın En İyi Film Ödülü

13. Stratford Uluslararası Film Festivali Onur Diploması

14. Asolo (İtalya) Büyük Ödül, Uluslararası Film Festivali

15. Belgrad, Festivaller Festivali, Festivalin
En İyi Filmi Birinci Ödülü

16. Belgrad, En İyi Film Ödülü (Sinema İşçileri Sendikası)

17. Belgrad; İkinci Jüri Ödülü

Solaris, 1972

18. Londra, Film Festivali, Yılın En İyi Filmi Ödülü

19. Cannes, Büyük Jüri Ödülü (2. Ödül)

20. Cannes, Protestan Sinema Merkezi Ödülü

21. Stratford Uluslararası Festivali Onur Diploması

Ayna, 1973

22. İtalnoleggio, St. Vicente'de

Devlet Dağıtımcıları Ödülü

1 Nisan 1979

23. İtalya, David-Donatello Ödülü/

Lucchino Visconti Ödülü, A. Tarkovski

1980

Stalker, 1979

24. Cannes, Fransız Eleştirmenler Ödülü

1980

25. Cannes, Uluslararası Hristiyan Derneği Ödülü

1980

31 Mart, Moskova

Gece. Bugün Sovinfilm'e gidip Boris Mihailoviç Pavlov ile konuştum. Onunla bazı sorunları tartıştık, sonra Sizov'u arayıp onunla görüşmeye Mosfilm'e gittim. Film hazırlıklarına başlanabilmesi için benim hemen Roma'ya gidip geçici bir kontrat imzalamama karar verilmiş. SSCB'nin RAI'ye vereceği hizmetleri içeren asıl kontrat daha sonra imzalanacakmış.

Yani sonunda pazartesi günü (ya da Salı daha iyi) uçuyorum. Uçuş planına bağlı.

Bugün Lora'yla Tonino telefon ettiler.

Paskalya olmasa Pazar giderdim.

Yarın iki günlüğüne Kazan'a, Lara'yı görmeye gidiyorum.

3 Nisan

FARKLI MERİDYENLER ÜZERİNDE

Trud, 27.III.80

Gazete kupürü:

"Ünlü İtalyan sinema yönetmeni Lucchino Visconti adına düzenlenen 1980 Yabancı Yönetmen Ödülü'nün Sovyet sinemacı Andrey

Tarkovski'ye verilmesi uygun bulunmuştur. Jüri, Andrey Tarkovski'nin yapıtlarını özgünlük, şiirsellik ve yoğunluk bakımından dikkate değer bulduğunu açıklamıştır."

Bugün, Lara'yla beraber yirmi dört saat geçirdikten sonra Kazan'dan ayrıldım. Bugün telefon etti. Rüyasında onun sürekli olarak tutarlı olmasını ve "her şeyi düzenli tutmasını" isteyen Maria İvanovna'yı görmüş. Laroşka'sız kendimi çok kötü hissediyorum.

11 Nisan, Roma. Leonardo da Vinci

Roma'ya geldim. Aynı otele, üstelik aynı odaya döndüm (511). Nendense bununla ilgili özel bir şey varmış gibi hissediyorum. Televizyon stüdyolarına gittim. Kontratla ilgili sonu gelmeyen sorunlar zinciri. Çünkü geçici kontrat diye bir şey yok, olmasına da olanak yok. Hemen Sizov'la görüşüp ona damşmalıyım, zira bu "geçici" kontrat fikri onundu.

12/13 Nisan, Roma

Gece. Tonino, Lora ve ben bugün Antonioni'yi görmeye gittik. Coppola'yla beraber bir film yapma projesi için Amerika'ya gidiyor.

Bugün Sophia'yı aradım, ama görüşemedim. Yarın o beni arayacak.

Annemin altın saatini tamire verdim.

Sabah.

Sophia Stockholm'den aradı. Bergman'la ilgili ne oluyor, pek anlayamadım fakat mektup falan yokmuş. Yalnızca Bergman beni İsveç'e davet etmek istiyormuş.

Hâlâ ne Samokvalov'u ne de Narimov'u gördüm oysa görmem şart.

13 Nisan, Roma

Sophia bu sabah Stockholm'den aradı. Kendisi Riga'ya gidiyormuş. Bana, her ihtimale karşı Bergman'ın adresini verdi.

13/14 Nisan

Gece. Bugünü Etrüsk mezarlarında metal dedektörüyle hazine avına çıkıp bulduklarım çalan emekli bir generalle geçirdim.

Tonino *Stalker*'in İtalya pazarı için yeniden kurgulama işini dağıtımcılara bırakmaktansa bizim yapmamızı önerdi. Bu mantıklı gözüküyor.

15 Nisan

Bu sabah Narimov'u arayıp Larissa'mın maaşının haftada 300.000 olacağını söyledim. En kısa zamanda Larissa'nın elçiliğe nasıl ve ne kadar para ulaştırması gerektiğini öğrenmeliyim.

Bu sabah ilk iş olarak *Tempo di Viaggio*'nun montajım yapmaya başladık. İlk yarından altı dakika kestik.

Yemeği Acalla (Milano Piccolo Tiyatrosu'yla Moskova'ya giden oyuncu) ve karısı Julia Dobrovolskaya, Tonino ve Lora'yla beraber yedik.

16/17 Nisan

Montaj. 1 saat 3 dakikada bağladık. Şimdi çok daha iyi oldu ama yeniden kayıt etmemiz gerek. Franco T. hiç para kalmadığım söyledi. Bir yol bulmamız gerekecek.

Bu akşam Tonino ve Lora'yla Rosi'yi görmeye gittik. Carlos yine oradaydı, ayrıca pek çok şöhret, birkaç da İspanyol.

Tonino *Stalker*'i alan dağıtımcıyla konuşmuş. Goskino'dan filmi

Cannes'a göndermelerini rica etmesini sağlamaya çalışmış. Belki *Stalker*'in kamera arkası çekimlerinden de satın alacak. Göreceğiz.

17 Nisan

Sabah. Bunu neden dün yazmadım bilmiyorum. Evvelsi gün Sartre öldü.

Çok üzücüydü. Kendisiyle yapılan son röportajda yaşamı boyunca savunduğu ve gençlere öğütlediği prensiplerinin birçoğunu reddetti. Üstelik biz bunu çok önceden, ölmeden yıllar önce hissetmiştik. Hayır vaktinden önce yaşlanmasını kastetmiyorum, algılamalarındaki yüzeysellik, dünya görüşü fazla yüzeyselleşmişti.

Örneğin SSCB ile ilgili izlenimlerini (1954'te oradayken) "bizim hakkımızda kötü düşünmek"ten çekindiği için açığa vurmadığını itiraf etti. Öyle olsun.

Onu yeniden okuyup pek çok şey hakkındaki görüşümü yeniden gözden geçirmeliyim.

Dünyamn şeyini yazdı!

17/18 Nisan

Tempo'nun montajı. Ne yazık ki pazartesi kayıt yapılamayacak. Vakit yok.

Akşam yemeğini Samohvalov, Narimov ve *Stalker*'in dağıtımcısı ve ekibiyle beraber yedik. Dağıtımçı bizimkilerden *Stalker*'i Cannes'a getirmesi için Gino Agostini'ye yardım etmelerini istedi. Samohvalov yardımcı olacağına söz verdi. Göreceğiz bakalım. Önceki gün Tonino'yla Franco T. onunla görüşmüşlerdi.

"Önkontrat" yapılamıyor. "Bizimkiler" İtalyan televizyonundan insanların kontratı imzalamak üzere Moskova'ya gitmelerini istiyorlar.

21 Nisan

Bu sabah Narimov'u görmeye gittim ve Yermaş'a telefon ettim. Kendisi kontratı imzalamak üzere İtalyanların Moskova'ya gelmelerini istiyor.

Televizyona gidip Fichera, Renzo, Canepari ve diğerleriyle tanıştım. Yermaş'la aramızda geçen konuşmayı onlara aktardım. Kontratın tüm detaylarını tartıştık.

Bazı ilaçlar aldım. Diş ağrısı için bir şey, egzama için bir merhem. Bir de biraz fruktoz. Burada 500 g'ı sadece 3800 lîret tutuyor. Yani bir pound! (İngiliz Sterlini).

22 Nisan

Montaj (*Gezi*) bitti. 1 saat 3 dakika.

Tonino'nun evinde Jas Gavronski'ye rastladım. Kendisi Moskova'nın RAI temsilcisi ve şimdi oraya Volçiç'den görevi devralmayı gidiyor. Ondan Anna Semyonovna'ya biraz Adelfan götürmesini rica ettim. Moskova'yı aradım. Olga çalışmıyor.

Arayk Kazan'a gitmiş, Larissa'yla birlikte döneceklermiş.

Boğazım ağrıyor, ilaç almalıyım. (Tedavi eden diş macunu, 2500 lîret, Adelfan 1160 lîret tutuyor.)

Şu kontrat işi bir hallolsa!

Columbino'nun kontratın ilk kopyasıyla Moskova'ya gitmesine karar verildi. Orada kontratın orasını burasını değiştirtecekler, sonra Grassi'nin imzası için Roma'ya dönecek ve yeniden Moskova'ya gidip son halini imzalatıracak. Onlardan (RAI'de çalışanlar) Goskino'yu benim Moskova'ya gitmemin mümkün olmadığına ikna etmelerini isteyeceğim. (Kontrat imzalanana kadar hiçbir an ve zamanda.)

Dün kendimi hasta hissediyordum. Sabah kalktığımda ilk işaret boğaz ağrısı ve ateş oldu. Tonino ile senaryo üzerinde çalışmaya başladık.

Kendimi gittikçe kötü hissediyordum, sonunda çalışmayı bırakıp otele geri dönmek zorunda kaldım. Otel soğuk. Roma'da kaloriferleri gereksiz diye artık yakmıyorlar ama hava iğrenç. İki tane fırtına oldu ve hava çok soğuk.

Bu sabah iyice kötü kalktım. Bugünü yatakta geçireceğim.

Sabah. Yataktayım. Kendimi berbat hissediyorum. Grip.

Bugün Samohvalov'u arayıp Pavlov'un pazartesi günü kontrat için yanında bir tercümanla gelip gelmeyeceğini öğrenmeliyim. Yermaş'la anlaşmamızdan ne haber? İtalyanlar Moskova'ya gitmek zorundalar mı?

Dün Franco T.'den bana Spengler'in *Batının Çöküşü*'nün Rusça çevirisini bulmasını istedim. Başrolü için Jill Claybergh'i almayı gerçekten isterim!

Nostalghia'mn senaryosunda daha düzeltilip üzerinde çalışılacak çok şey var, bunu hissediyorum.

Gorçakov'un tesadüfen sokak ortasında öldürülmesi doğru olur mu? Belki kalp krizinden ölmesi daha iyidir? Ne de olsa kalbi zayıftı.

Şimdilik Tonino'yla şunları değiştirmeden bırakmaya karar verdik:

1. Deli adam atın üstünde
2. *Madonna del Parto*
3. Bagno-Vignoni. Hastalık, düş, bisikletli adamlar birlikte
4. Palmiye Otelindeki başlangıç

Samohvalov'la telefonda Sovinfil'm'den Pavlov ve Yerovşin'in ge-

lip gelmeyeceklerini sordum. Yeni bilgilere karşın geleceklerini söyledi, çünkü bir kere "planlanmış". Ne mükemmel bir mantık!!

Tamam, bırak gelsinler! Televizyondakilere onlardan ısrarla nihai kontratı talep etmeleri gerektiğini hatırlatmak gerekecek.

Samokvalov ile Büyükelçi iki günlüğüne Carpi'ye gidiyorlar.

1 Mayıs'ta elçilikteki bir kutlamaya davet edildim.

İşle ilgili fikirlerimi not etmek için özel bir defter tutmalıyım. Çünkü günlüklerimin içinde önemli notları bulmak zor oluyor. Buradan şöyle güzel bir defter alabilirim.

Ses miksaj görevlisi, Eugenio Rondini telefon etti. Halime acıyıp beni kent dışındaki evine davet etti.

Yarın ne olursa olsun Gutman'la buluşmam gerek.

Çok kötü üşütmüşüm. Öksürüyorum, burnum ve gözlerim çeşme gibi akıyor. Çok pis bir grip bu.

Yarın Moskova'yı aramalıyım. Belki Larissa dönmüştür.

28 Nisan

Nedendir bilinmez, Pavlov ve Yerovşın bir türlü gelemediler. Bana öyle geliyor ki Narimov benimle olan ilişkisinde tedbirli olmaya çalışıyor. Bu belki de Rostotski'nin benimle ilgili düşüncelerini ona söylemiş olmasındandır. Ya da benim buradaki davranışlarımdan dolayı Moskova'dan azar işitmiştir. Yanılıyor olabilirim ama bana bir şeyler oluyormuş gibi geliyor.

Fono-Roma grevde. Bu yüzden "Özel"in kaydım yapamıyoruz. Grev yarın da sürecektir.

Tonino'yla biraz çalıştık. Çok güzel bir ikinci bölüm planladık. *Nostalgia* için *La Candela*. İşle ilgili notlarımı için ayrı bir defter tutmaya başladım.

Tonino'yla bugünkü çalışmamız pek tatmin edici değildi. Yeni versiyon pek iyi gitmiyor. Tonino bunun "bizim çok fazla şey istememizden" kaynaklandığını söylüyor. Tabii ki çok şey isteyeceğiz.

Fono-Roma'da "Özel" in eski kayıtlarından müziği yeniden kaydederken Rostotski'ye rastladım. Koşturarak gelip beni kucaklayıp öptü.

Karıştırdığı haltları nasıl kapatmaya çalışıyor ortada. Tanrım, o ne piçtir o.

Eve telefon ettim ve Tyapus'la konuştum.

En iyisi hiç düşünmemek...

"Özel" in kaydı için müziği ayarladım.

Bugün bütün gün yağmur yağdı. Resmen korkutucu bir hava var dışarıda.

Yarın, 1 Mayıs'ta, Samohvalov'la büyükelçiliğe gidiyorum.

Ne sinir bozucu bir gün! Samohvalov'un beni davet etmesine aslında sevinmiştim. Valentin İv. ile tanışmamı sağladığı için daha da sevindim. Adam oldukça hoş ve canayakın biri çıktı. Filmin gösterime girmesi konusunda yardımcı olmaya söz verdi. Pazartesi günü buluşmaya çalışacağız. Fakat şu *Pravda*'nın Roma sorumlusu olan adam yok mu! Beni çok öfkелendirdi. Tam anlamıyla kaba saba, aptal bir yaratık. Onunla aynı masada oturmaya zor dayandım (Leontiy A.'-mn yerinde) alabilirim.

Kısacası koca bir negatif duygu yumağı yaşadım. Tek umudum büyük elçi.

Bugün olanları ayrıntısıyla betimleyebilirim ama çok tatsız, gerek yok. Ne konuşulmaz insanlar bunlar!

2/3 Mayıs

Gece. Bugün Tonino'yla iyi çalıştık. Onun çıkardığı senaryo tasl epey iyi gidiyor.

Akşam Renzo Rosso'ya davetliydik. Kendisi yazar ve RAI'nin kanalına çalışıyor. Hoş bir karısı var, o da dublaj sanatçısı. Çok k nuştuk, tabii çok da tartıştık. Keskin zekalı, iyi kalpli ve akıllı l adam.

3 Mayıs, Porto Nuovo, Boschetto, Loreto'ya giderken

İlk bölüm, her yer sisli. *Madonna del Parto*. Hamile kadınlar bur a ya cadılar gibi toplaşıp Madonna'dan kolay ve sorunsuz bir doğur diliyorlar. Topraktan yükselen sis kilisenin çevresini kat kat sarı yor.

Bugün inanılmaz bir şeyle karşılaştım. Loreto'daydık. Dostur Franco koruyucu babasına dua ediyordu. Loreto da bir hac merkezi (Lourdes gibi). Katedralin ortasında Nazareth'ten buraya taşınmış olan İsa'nın doğduğu ev duruyor. Katedraldeyken, bir Katolik katedralinde dua edemememe sinirlendim; edememek değil, etmek istemiyorum. Her şeyden önce katedral bana yabancı.

Daha sonra, şans eseri, deniz kıyısında Porto Nuovo adında küçük bir kasabaya gittik. Orada onuncu yüzyıldan kalma küçük bir kilise vardı. İçerde sunak taşının üzerinde ne göreyim, Vladimir'in *Tanrı'nın Anası* adlı tablosu, Ortaçağdan kalma ünlü bir ikonası. Sonradan iş anlaşıldı. Meğer bir Rus ressamı, yaptığı Vladimir'in *Tanrı'nın Anası* ikonasının kopyasını bu katedrale bağışlamış.

Gördüğüme inanamadım. Tam Loreto'da dua edemediğimi düşünürken, bu Katolik ülkenin küçük bir Katolik kilisesinde bir Ortodoks ikonası görmek! Bu mucize değildir de nedir?

4 Mayıs, Roma

Geceyi Franco'yla Giulia'nın Boschetto'daki evinde geçirdik. Ürper-tici bir rüya gördüm, uyandığımda her şeyi net olarak hatırlıyordum ve içimde, rüyanın hayra yorulmasına dair güçlü bir duygum vardı. Sonra yeniden uykuya daldım. Uyandığımda rüyamı hatırlayamadım. Tek hatırladığım Vladimir'in *Tanrı'nın Anası* ile ilgili olduğu ve iyi bir şey olduğuydu.

9 Mayıs

RAI'de "bizimkiler"le iki toplantı yaptık. Talep ettikleri rakam, inanılmazdı. RAI bir devlet kuruluşudur diye açıklama yapıldı onlara. Sovyetlerin ileri sürdüğü şartlar kabul edilecek olursa bütün bir yıl *Nostalghia* dışında başka hiçbir film çekilemezdi, çünkü rakam bir yıllık bütçeye eşitti.

Ben de birtakım düzmece sahnelerin düzmece çalışma planlarını çıkartmak zorundayım. Çünkü RAI, SSCB'de yapılacak çekimlerin ne kadar tutacağına dair tahmini bir rakam istiyor.

Tonino ile benim senaryomuz daha bitmedi.

Sonunda mecburen geçici bir kontrat yapacaklar ki biz çekime başlayabilelim. Böylece ben Roma'da kalıp çalışabilirim, asıl kontrat da bensiz imzalanır. Böylece Larissa Andruška'yla birlikte buraya gelme talebimi daha rahat ileri sürebilir.

Pazarlıklardan ve acemiliklerden gına geldi artık. Lora'nın İtalyancası yeteri kadar iyi değil.

10 Mayıs

Tonino'yla çalışmamız oldukça tatmin edici. "Ay"ı puslu bir buluta çevirmeye karar verdim. Ya akşam alacalığında ya da tanyerinde.

Tonino'nun Sugi adında dehşet veren bir sanatçı arkadaşının re-

sim sergisine gittik. Cesede benzeyen çok çirkin ve iğrenç birçok fiğür çalışmış, kendisine ait bir tarzı bile yok. Hepsi de üzerinde konuşmaya değmeyecek denli dehşet verici ve bunaltıcıydı.

Akşam da Chirico'nun dul eşinin Piazza di Spagna'daki dairesinde yemeğe gittik. Ne yazık ki adamın bazı litografları dışında hiçbir çalışması Roma'da değilmiş. Isa Lvovna hepsini Paris'e götürmüş. Orada bir sergi açılacakmış, sonra aynı sergi Londra ve Münih'e de gidecekmış.

11 Mayıs

Tonino'yla içinde bir ağaç bitmiş, yıkıntı bir kiliseyi görmeye gittik. Çok güzel. Tamyanında bir köy evi var.

12/13 Mayıs

Televizyon stüdyolarına gittim. RAI ve Sovinfilm aynı dilden konuşmaya başlıyorlar.

"Bizimkiler" şimdilik çalışmanın devam edeceğini garanti eden geçici bir anlaşma imzalayıp gidecekler.

Sonra RAI Haziran ayında Moskova'da bir kontrat imzalayacak.

Ben şu an için tahminimce Roma'da kalıp filmin maliyeti konusunda RAI ile çalışacağım.

Renzo Rosso Cannes'a gitmeden benimle bir röportaj yaptı.

Galiba *Stalker* Fransız bir dağıtımcı tarafından gösterilecekmış.

La Repubblica'da bir kadın gazeteci tarafından yazılmış yer yer provokatif bir yazı vardı.

Tonino'yla epey iyi çalıştık.

13 Mayıs

Bütün bir sabah televizyon stüdyolarında geçici anlaşmanın imzalanmasıyla uğraştık. Bu artık benim en azından birtakım hazırlık çalışmalarına başlayabilmem demek oluyor.

Öğleden sonra Tonino'yla çalıştık. Senaryo gelecek perşembe (22'si) Cristaldi'ye okuması için verilecek kadar hazır olmalı.

Fichera konusunda Cristaldi pek çekimser davranıyor. Tercüman kadın rolü için bir İtalyanı yeğleyeceğini söylüyor.

Dün gece Stockholm'den Sophia ile konuştum. Ondan Bergman'a üç yönetmenli bir ortak yapım –ben, Antonioni ve kendisi– önermesini rica ettim. Kabul etmezse başka kim olabilir. Kurosava? Bunuel? Ama o artık film yapmak istemiyor.

Ah, evet. Önemli bir haber. Bugün, 13 Mayıs'da *Stalker* 500.000 dolara satın alındığı Fransız prodüktör (dağıtımçı) tarafından Cannes'da gösterilmiş (!).

Şimdilik sadece "Özel"i de çok beğenen bir eleştirmenin film hakkındaki tepkisini biliyorum. Kozeviç miydi? Yarınki gazetelerde kesin bunun haberi olur. Film, tıpkı geçen yıl Vajda'nın *Mermer Adam*'ında olduğu gibi festivalin "sürprizi" olarak sunulmuş.

Bu akşam yemekte Narimov'un söylediğinden anladığım kadarıyla Goskino bize üçer aylık vizeler vermeye niyetliymiş. Böylece Andruşka'yı yammızda getiremiyoruz yani. Fakat bunun bizi bu konuda tartışmaktan ve oğlumuzun yanımızda olmasını istemekten hukuki açıdan alıkoyacağını sanmıyorum. Gene de korkuyorum. Çünkü bu, önceden göremediğimiz ve bizi ürküten bir gelişme oldu.

14/15 Mayıs

Bütün gazeteler *Stalker*'i göklere çıkartıyor. Gerçek bir zafer. Rondi, onun için bir deha örneği, muhteşem bir film diyor. Söylediği her şeyi tekrar etmeye utanıyorum şimdi. Kısacası büyük bir şamata koptu.

Tonino'yla çalışıp duruyoruz. Henüz senaryoyu istediğimiz şekle sokamadık.

Akşamı Enrica ve Michelangelo'yla geçirdim. İyi meditasyon yaptık.

Moskova'dan Olga'yla konuştum. Larissa daha iki gün gelmiyor-muş. Tyapus henüz uyumuş. (Canım oğlum)

Stalker'in Venedik'e gidememesi yazık oldu. Basında çıkan bunca yazıdan sonra pek fark etmez aslında. Eleştirmenlerin başka hiçbir yönetmen hakkında böyle şeyler söylediğini hatırlamıyorum.

15 Mayıs

Tonino'yla senaryonun taslağını bugün bitirdik. Toni, "Bu görmeyi istediğim bir film," dedi. Gerçekten de oldukça iyi oluyor.

Rondi Cannes'dan aradı. *Stalker*'in sansasyon yarattığını söyledi. Herkesin ağzındaymış. Kurosava'nın *Kagemuşa* adlı filmi (samuraylarla ilgili bir film) çok iyiymiş fakat *Stalker* kadar iyi değilmiş. Rondi'ye yazdıkları için teşekkür ettim. Bana anında dahi diye hitap etti. Eh, sanırım dahi olmak hiç varolmamaktan iyidir, gerisi de eşitlik zaten.

Cristaldi telefon etti, Cannes'a gidiyormuş. *Nostalgia*'nın prodüktörlüğünü yapmayı kabul etmiş. Tonino denk düşürüp bize senaryo için ekstradan para öderse fena olmayacağını söyledi. *Stalker*'in yarattığı heyecan gelecekteki projelerimiz için tam gerekli olan bir şeydi.

16/17 Mayıs

Bütün gün çalıştım.

Dün Sophia Stockholm'den telefon etti. Bergman birlikte film yapma fikriyle çok ilgilenmiş, ne yazık ki 1983'e kadar tamamen doluymuş. Benimle tanışmayı çok istiyormuş. Sophia, onun *Rublev*'i tam on kez izlediğini söylüyor.

Martine Offroy Cannes'dan arayıp *Stalker*'in büyük başarısından söz etti. Seyirciler, eleştirmenler ve jüriden gelen genel istek üzerine ikinci kez gösterilecekmiş.

Gaumont *Nostalghia*'yla ilgileniyor.

17 Mayıs

Arın senaryo bitmiş ve hazır olacak. Tonino yazdıklarımızı bütün gün sekreterine dikte etti.

Moskova'yı aradım. Larissa dönmüş! Onu ne çok özleyorum. Fakat Kazan'da kalışı sağlığına pek de o kadar iyi gelmiş gözüküyor. İki hafta içinde yeniden iki günlüğüne Kazan'a gidiyor. Onunla orada geçirdiğim iki gün hiçbir şey değildi, onunla doğru dürüst konuşamadım bile. Yüzümdeki egzama yeniden tekrarladı. Lora'mn verdiği merhem hiç işe yaramadı.

Tinyanov'un *Kukla*'sını ve Leonid Andreyev'in kısa öykülerinden bir bölüm okudum. Tinyanov çok yetenekli bir yazar fakat fazla Stalinist bir yaklaşımı var. Andreyev'i bu kez karakterlerinin psikolojik yapılarındaki isabetlilik yüzünden daha fazla sevdim.

18 Mayıs

Bugün Tonino senaryonun diktesini bitirince ben de rahatladım. St. Peter meydamna gittim. Papa'mn halk önüne çıkışım izledim. Tüm meydan ellerinde bayraklar, pankartlar, yazılar, binlerce insanla doluydu. Etrafımda yabancılar ve turistler gibi bir sürü meraklı insan olmasına rağmen bunların arasındaki birliği görmek garipti, beni çok derinden etkiledi. Doğal ve organik olan bir şey vardı. Tüm bu insanların buraya kendi istekleriyle geldiği gayet açıktı. Meydanda hüküm süren atmosfer bunu tam anlamıyla açıklığa kavuşturuyordu.

Bu benim için ilk trika bir şey oldu. St. Peter meydanına gitme-

den önce bugünün pazar olduğunu düşünerek sokaklarda dolaşırken Vatikan'da Papa'nın halk önüne çıkma törenine rastlarsam ne iyi olur, Moskova'ya döndüğüm de bundan söz ederim demiştim kendi kendime. Samohvalov da bir kez Papa'yı gördüğünü söylemişti.

19 Mayıs

Senaryonun daktilo edilmesi bitti. Şimdi tercüme edilmesi gerek. Lora kabaca çevirecek, ben son rötuşları yapacağım. Tovoli tarafından okunacak, kendisi ressam. Ve en önemlisi Cristaldi okuyacak.

Alberto Moravia bugün Tonino'yu görmeye geldi. Benimle görüşmek istedi. Bir ayağı aksıyor, yaşlı ve hasta görünüyor. Yetmiş yaşında. Edebi ününü hak etmeyen ve bunu da şimdi yalnızlıkla ödeyen bir adam izlenimi bıraktı bende. Yabancılar böyle bir şeyi hemen fark eder. Nedense onun için üzüldüm, bana Moskovalı ressam ve illüstratör Tauberg'i anımsattı. Yine de Moravia'mın ondan daha kıvrak ve üstün olduğunu söylemeliyim.

20 Mayıs

İhtiyacım olan ilaçlar:

1. Locorten B (neomisinli)
2. Diş etlerim için AZ15 solüsyonu
3. AZ15 diş macunu

Bunlar epey iyi geliyor.

RAI'ye gidip bir kağıt imzaladım. Böylelikle günlük para çekebileceğim.

Jill Claybergh'in oynadığı *Yalnız Bir Kadın* adında bir Amerikan filmi izledim. Kendisi çok iyi bir oyuncu, *Nostalghia* için başka kimse ondan daha iyi olamaz. Franco Terilli'nin dediğine göre sendika (TV) filmde Amerikalı biri oyuncunun olmasına karşı çıkarmış. Bunu Cristaldi'yle konuşmalıyım.

İki tane, hatta üç tane problem var:

1. Claybergh
2. Stüdyo çekimleri
3. Bol miktarda film malzemesi

21 Mayıs

Luciano Tovoli'yle buluştum. Yarın yine onun evinde buluşup her şeyi tartışacağız. Antonioni'yle çalışmaya söz vermiş olmasından dolayı biraz düşünceli. Fakat nasıl olsa Michelangelo filmin çekimine 1981 Ocak'ından önce başlayamayacak.

Evi arayıp Larissa ve Tyapus'la konuştum. Lara gerçekten de hâlâ pek iyi değil. Beni çok göresi gelmiş, benim de onu. Tüm bunlar nasıl sona erecek? Bu sonu gelmeyen bekleyiş ve bir türlü beraber yaşayamama?

Stalker'in ilk gösterimi Moskova'da "Mir"de olmuş ve büyük bir başarı sağlamış. Ayrıca Tallinn'de de eleştiriler muhteşemmiş. Larissa'ya Cannes'dan söz ettim. Filmin sinemalarda gösterilmeye başlamasına rağmen senaryo için elimize daha bir kuruş bile geçmemesi yüzünden Larissa "Özbek Film"e şikayette bulunacak.

22 Mayıs

Bugün hayatımın günahını işledim: İki çift ayakkabı alıp tam 130.000 lireden harcadım. Aptalca. Ne için bilmem?

Senaryoyu en kısa zamanda Rusçaya çevirmeliyim ki sonra da rahat rahat Tovoli ve Franco'yla oturup mekanlara karar verelim.

RAI filmin dağıtımı konusunda endişeliymiş. Şimdi en önemli adım bir projenin kabul ya da reddedileceği konusunda son sözü söyleyen seçici komitenin kararı. Filmin durumu RAI resmi görevlilerinin dağıtımda ona iyi şans verip vermemelerine bağlı.

Telefonda Tyapa ve Larissa'yla konuştum. Yerovşin'i arayıp ona

kendisinin oğlunu yanına almadan gidemeyeceğinin farkında olup olmadığı sormuş. O da bunun çok iyi farkında olduğunu söylemiş.

Hangi yola başvuracağımı hiç bilmiyorum çünkü dışardan her şey yolunda gözüküyor. Şu an tek konsantre olup İtalyanlara açıklamam gereken şey ilk etaptaki harcamalarla ilgili yapabildiğim tahmini bütçe. Tabii bunu genel olarak ve kendimi bu konuya fazla kaptırmadan yapacağım.

Yemeği Tovolilerle yedik. Herkesin sonradan bana, karısı Laetitia'nın cimri biri olduğunu söylemesine karşın yemeği beğendim, orta karar bir yemektir, çok fazla yemeğe gerek yok zaten.

Tonino projemiz konusunda endişeli.

Tyapa ve Larissa buraya gelecekler mi? Buna inanmıyorum...

23 Mayıs

Elçilikteki "bizim" genç adamlar, bana oyuncu olarak küçük bir *puttanella* (orospu) sunmaya kalkıştılar. Bazı bağlantıları varmış kadının, bu da "bizimkiler" için korkunç önemliymiş. Hemen reddettim. Umarım bir daha bana böyle bir teklifle gelmeye cüret etmezler.

Bugün Donatello Ödül Komitesi temsilcisiyle görüştüm. Kadın beni Visconti Ödülü'nü almak için Sicilya'ya davet etti. Kendisi yaşlı bir Rus hanım, ama artık Rusçayı doğru dürüst konuşamıyor.

Ona işimin olmasına rağmen büyük bir olasılıkla karımla birlikte gelebileceğimi söyledim. Hatta belki de oğlumla. Tabii bunların hiçbirini ona söylemedim, yalnızca düşündüm.

Larissa'yı iki kez aradım, fakat ulaşamadım. İkinci aradığımda Arayk'la konuştum. Bana *Stalker*'in çekimiyle ilgili bir film yapıldığından söz etti.

26 Mayıs

Bugün tercüman meselesini tartıştık.

Larissa'yla konuştum. Kendini hiç iyi hissetmiyor. Murşaranov onu hiç mi iyileştiremedi?

Anna Semyonovna'nın tansiyonu çok yükselmiş ve yatıyormuş. Benim zavallı Laroşkam! Tyapa'yla köye gitmeyi planlıyor. Anna Semyonovna Moskova'da hasta yatıyorsa bunu nasıl yapacak, doğrusu pek anlayamadım. Yarın onu tekrar arayacağım.

27 Mayıs

Bugün her işimizi hallettik. Tonino Cristaldi'yle konuştu. Her şey yolunda. Yapmamız gereken tek şey, yapımcıları Rusça dublaj ya da alt yazıya gerek olmadığına ikna etmek için tek bir sahneyi değiştirmek

Norman'ı bulmayı başardılar. Çok yaşlanmış ama hâlâ formunda. Ondan benim tercümanım ve asistanım olmasını isteyeceğim. Nataşa Bondarcuk, Banionis ve ben *Solaris*'in açılışına gittiğimizde bizim tercümanlığımızı o yapmıştı.

Larissa'yı aradım. Anna Semyonovna daha iyiymiş. Hastalandığından beri ilk kez ayağa kalkmış. Larissa ondan istediklerimin hepsini yapmış.

Sidelnikov'la konuşmuş; serf köle kompozitörle ilgili tüm bilgi burada işte: Adı Maksim Sasontoviç Beriozovski. 16 Ekim 1745'de Glukov'da doğmuş. 1765'te Bologna Müzik Akademisine gönderilmiş. Orada Mozart'a da öğretmenlik yapan Büyük Padre Tartini'nin öğrencisi olmuş. Diğer müzik akademilerinin yanı sıra Bologna Müzik Akademisi'nin de onur üyesi unvanını kazanmış. Metastasio'nun *Demofones* adlı metnini baz alarak Livorno Operası için bir opera yazmış. Bestelediği olağanüstü güzel müziklerle İtalya'da epey ünlenmiş.

1774'de Kremensçug'da bir müzik akademisi kuran Potemkin'in isteği üzerine Rusya'ya dönmüş. Kont Razumovski'ye ait serf köle bir oyuncuya aşık olmuş. Kont bunu duyunca kıza tecavüz edip Sibirya'ya sürmüştü. Beriozovski bunun üzerine St. Petersburg'a gitmiş ve içmeye başlamış. 1777'de de kendini öldürmüştü.

Bologna'da Napoleone Fonti adında yetmiş yaşlarında biri Beriozovski hakkında pek çok şey biliyor. Yazdığı tüm partiturlar Bologna ve Livorno'da.

Larissa, eğer gerek duyulursa diye 1973 yılında VGİK'den mezun olmuş, Gioffi Setifabio adında bir tercüman bile bulmuş. Saşa Mişurin'in 3 Haziran'da Roma'ya geleceğini söyledi. Onunla görüşmek zorunda kalacağım. Sonra da onunla Larissa'ya bir paket ve Koçevrin, Sizov ve Nehoroşev'e de birkaç mektup göndereceğim.

28 Mayıs

Dün Vides'de Cristaldi'nin stüdyosunda çalıştık, Franco T., Norman ve ben. Filmin tahmini mali portresi üzerinde çalıştık. Hemen hemen yarısı bitti. Her çarşamba kendimi hasta gibi hissediyorum, çünkü çarşambaları benim oruç günüm.

Lara'yla konuştum. Dakhus'u Moskova çekimlerinden birinde kullanabileceğimi, sonra da onu tekrar buraya getireceğimi söyledim.

29 Mayıs

Ben Norman'la yapılacak tüm işin ayrıntılı bir açıklamasını çıkardım. Şimdi sıra Franco'nun kendi tahminlerini hesaplamasında. Ancak ondan sonra kesin bir sonuca varabileceğiz.

Antonioni'nin davranış biçimini pek beğenmiyorum. Tonino'yu arayıp kendi filmimin çekimine Ekimde başlayacağını ve hem Tovoli'ye hem de sanat yönetmeni Schiaccianoci'ye ihtiyacı olacağım söylemiş. Tonino, "Peki Andrey ne olacak?" diye sormuş. O da sanat yönetmeniyle kameramanın bir şekilde aramızda paylaşılabilceğini söylemiş.

Sanırım sanat yönetmenini kurban edip Tovoli'nin kendisiyle çalışmak istiyor. Fakat biz Tovoli'yle anlaşmamızı daha geçen yıl bağ-

ladık. Ben en iyisi sanat yönetmeninden vazgeçerim. Zaten onunla yarın daha yeni tanışacağım. Antonioni Tovoli konusunda da ısrar edemez o zaman. İkisi birden Antonioni için çok fazla!

Dün akşam Tonino, Lora ve ben Renzo Rosso'nun *Hayvanın İmzası* adındaki yeni kitabı adına verilen kokteyle gittik. Ölümcül sıkıcıydı! Fakat iki ilginç insanla tanıştım. Biri, çok ilginç sohbette bulunduğumuz bir psikiyatrist, onunla görüşmeye sözleştik, diğeri de Romagna Üniversitesi'nde, Tonino'nun da hocası olmuş bir profesör. Olağanüstü akıllı biri, söylenenlere göre de Rabelais'in en iyi yorumcusuymuş.

Gece kalbim ağrıdı.

30 Mayıs

Sabahı Schiaccianoci'yle geçirdim. Kendisi set tasarımı için 70-80 milyon civarında bir paraya çalışıyor. Onu sevdim fakat Antonioni yüzünden onunla çalışmayacağım. Bu bana pazartesiye kadar bekleyip Antonioni'nin filme başlayıp başlamadığım öğrenmeden bir şey söyleyemeyen Tovoli için de geçerli. Film olmazsa Tovoli *Nostalghia*'da benim kameramanım olacak, eğer olursa benimle çalışmayacakmış. Başka bir deyişle, bana bekle diyordu.

Ben de Tovoli'yi ekipten çıkardım.

Robert Altman ve Fellini'nin kameramam Rotuno'yla telefonda görüştüm. Yarın Malta'dan buraya geliyor *Nostalghia*'da beraber çalışabilme durumumuzu konuşacağız.

Sanat yönetmeni konusunu bilemiyorum. Ama Antonioni eğer filmine başlamazsa Schiaccianoci benimle çalışmaya hazır.

31 Mayıs

Bu sabah, özel efektler sorumlusu Grilli'yle görüştüm. Bizim tüm finansal gereksinimiz hakkında not almış. Akşama doğru Franco tam

anlamıyla panik içindeydi korkusu toplam bütçenin 1.200.000.000 lîret gibi bir rakama ulaşmış olmasıydı. Tonino'yla ikimiz bütçenin orasını burasını kesip rakamı 300.000.000 lîret aşağı çekebilmek için kendimizi adeta öldürdük.

Sabah akşamdan daha akıllıdır.

Marco Bellocchio'nun *Karanlıktaki Sıçrayış*'ını izledim. Soğuk ve fazlaca ayıktı. Mantiğın yolu izlenmiş yalnızca. Kameraman Pepe Lanci fena değildi. Rotuno ile Lanci arasında bir seçim yapmak zorunda kalacağım.

Yarın Tonino seçimler için bir haftalığına Sant'Arcangelo'ya gidiyor. Franco Terilli, Norman ve ben sahilde Fiumicino'da yemek yedik. Franco bana "Şanghay"ı gösterdi. Aslında deli adamın evini orada çekebiliriz.

Sanat ve sanatsal yaratıcılık sonuçta katıksız metafora, o zaman şiirsel olan her şey sözde metafor olmaktan öteye gidemez.

1 Haziran

Dün beni Tovoli aradı. Sesi endişeliydi, benimle mutlaka görüşmesi gerekiyormuş. Tüm bu durumu utanç verici buluyorum.

Franco kendi hesaplarını bitirdi. Toplam rakam 1.500.000.000 lîrete ulaştı. Ne yapacağız bilmiyorum. Bunu yarın birlikte konuşacağız.

Saşa Mişurin Moskova'dan buraya bir turist kafilesiyle gelmiş. Vika Tokareva da onunlaydı. Dördümüz beraber yemek yedik. Saşa çok hoş, ayrıca İtalya da onu çok etkilemiş tabii.

Bugün Lara telefon etti. Zavalcılık, kendini hiç iyi hissetmiyor. Tyapa da konuştu, beni ne kadar özlediği sesinden nasıl da belli.

2 Haziran

Tonino Sant'Arcangelo'da.

Rondi benimle röportaj yaptı. Bana dahi deyip beni Dante'yle karşılaştırıyor. Şaka yaptığını sanmıyorum, görünüşe bakılırsa söylediklerinde son derece ciddi.

Tonino Sant'Arcangelo'dan sürekli telefon ediyor: Bugün önce RAI'dekilerle konuşmuş, sonra da beni arayıp her şeyin yolunda gideceğini söyledi.

Dün RAI'ye gidip Pasolini'nin öldüğü yer olan Ostia'da yapılan ilk şiir festivaliyle ilgili bir belgesel izledim. Çok ilginç bir film olabilir miş ama toparlanamamış. Film bir yığın malzeme, başka bir şey yok.

Larissa'yla konuştum. Sizov gelmiş, Larissa onu görmeye gidecekmiş.

Filmden sonra Antonioni, Lora, Enrica, Carlo di Carlo ve bir gazeteci ve karısı beraber yemek yedik. Gazetecinin Paris muhabiriymiş, benimle röportaj yapmak istiyor. Gazetecinin bize anlattığına göre filmin (*Stalker*?) Cannes'da gösterilmesinin hemen ardından millet heyecandan çılgına dönmüş ve *Le Monde* filmi festivalin en iyi filmi olarak nitelendirmiş.

6 Haziran

Bugün Lorca'dan tutkulu, derin ve gerçek bir şiirsellikle kaleme alınmış bir makale okudum.

Lara bana Sizov'a *Stalker*'in Cannes'daki durumunu bilip bilmediğini sorduğunda onun, "Tam anlamıyla rezaletti. İnsanlar küme küme yarıda bırakıp çıkmışlar," dediğini söyledi. Bu bilgiyi ona kimin verdiğimi öğrenmek ilginç olacak. Larissa onun sözünü kesip basın kupürlerinden ve aldığı iki ödülünden söz etmiş. Sonra Sizov demiş ki: "Peki o zaman onu niye yarışmaya göndermedik?" Larissa şaşkınlıktan öylece kalmış. Sonra da kendisinin de bunu nedenini çok merak ettiğini söylemiş.

Lora'yla ben, Enrica'larda, Piazz di Spagna'da meditasyon kursuna gittik. Beraber meditasyon yaptık.

Tonino Sant'Arcangelo'dan telefon etti.

Rondi benim bütün senaryolarımın taslaklarını görmek istiyor. (Onların nerede olduklarını bulmalıyım, hem de haklarım konusunda biraz bilgi edinmeliyim.) Laroşka ve Tyapus'la konuştum. Lara, Arayk'ın biraz çilek bulmayı başardığını ve Tyapus'la arkadaşlarının sevinçten adeta çıldırdıklarını anlattı. Ah, Tanrın!

Lara benim iznimin iki ay değil, üç ay olduğunu söyledi. Endişe etmeme gerek yok.

Akşam televizyonda Cocteau'nun *Orfée*'yi izledim.

Bütün o muhteşem adamlar nereye gittiler?

Rossellini, Cocteau, Renoir, Vigo neredeler? Şiir nereye gitti? Para, para, para ve korku...

Fellini korkuyor, Antonioni korkuyor... Korkmayan bir tek kişi varsa, o da Bresson.

Cannes Festivali sırasında gazeteler Fellini'nin son filminin tam anlamıyla bir felaket olduğunu, artık Fellini'nin bitmiş olduğunu yazdılar. Bu tabii biraz abartılı bir yorum. Gene de doğru, Filmi beş para etmezdi.

İyi geceler Laroşka!

7 Haziran

Hiçbir şey olmadı. Güzel havalar başladı. Hava durumuna göre çok sıcak geçecek bir yaz geliyor.

8 Haziran

Tonino döndü. Ne harika, kibar, cömert bir insan kendisi. Hem de bir çocuk kadar naif!

Kızıyla problemleri var şimdi. Kız bir salakla evlenmiş, şimdi de onunla yaşamak istemiyormuş. Adam kıza kötü davranıyormuş, kızın evini (yani Tonino'nun evi) de terk etmeye hiç niyeti yokmuş.

Tempo di Viaggio'nın son versiyonu RAI'de gösterildi. Çok beğenildi. RAI'nin hâlâ ne yapmaya çalıştığını anlamış değilim. Yarın işleri açıklığa kavuşturmak için bir toplantı yapacağız.

Lara'yla konuştum. Perşembe günü Tyapa ve Anna Semyonov-na ile köye gidiyor.

Kontrat imzalanmadan filmin tüm çekim süresince vize almamız mümkün olmayacak.

Bütün bu zaman boyunca defterime her türlü saçmalığı yazıyorum. Aklıma arasına gelen birtakım hoş ve iyi fikirleri ise unutuyorum.

Bir film yapmanın, bir kitap yazmanın tüm kurallarını, genelgeçer tüm yöntemlerini bir kenara bırakabilseydik ne kadar harika şeyler yaratabilirdik. Gözlemlemeyi unuttuk. Gözlemlemek yerine her şeyi kalıplara uydurmaya çalışıyoruz.

Sık sık Castaneda'yı ve kitabı *Don Juan*'ı anımsamam şaşırtıcı değil.

Dün gece rüyamda Moskova'da, sanırım bir sürü araba ve insanla dolu Polyanka'daydım. Aniden, şehrin o gürültüsü ve kalabalığı içinden bir inek çıktı ortaya. Koyu çikolata renginde, başı Aysis, boynuzları harp gibi, gözleriye insan insan bakıyordu, hayatımda gördüğüm en güzel inektir. Bana doğru geldi, onu okşadım sonra caddeyi geçip karşı kaldırımında yürüyüp kayboldu. Hâlâ avuçlarımda bıraktığı o yumuşak, içe işleyen, sıcak koku burnumda. Yaşam ve mutluluğun kokusu.

Korkunç bir gün: Televizyonda, RAI'de yapılan toplantıda bana ve arkadaşlarıma, filmin bütçesi 900 milyonu aştığı takdirde RAI'nin bunu kesinlikle üstlenmeyeceği söylendi.

Tonino oradaki görevlilerden birini, Fichera'yı, doğru dürüst iş

yapmamakla suçladı: Film için yurtdışında pazar bulmaktan sorumlu olmasına karşın hiçbir şeyi zamanında yapmamıştı, daha doğrusu herhangi bir şey yapmamıştı, bu da bugünkü toplantıda pek kimse- nin yüzüne bakamaz durumda olmasını gerektirirdi. Tonino bütün bunları söyledi ama gene de durumumuz pek parlak değil. Cuma günü tekrar buluşup birbirimizden karşılıklı tavizler koparmaya çalışacağız. Biz aslında daha fazla taviz veremeyiz, RAI de yapmak istemeyecektir. Tüm projenin yatmasından korkarım. Fichera'ya Sovyetler Birliği'nden gelecek hizmetlerden vazgeçmesini söyledim.

Ne hayal etmişlerdi ki? Filmin 1.800 milyon liretten daha azamal olamayacağım biliyorlardı. Yoksa bunlar bu kadar ufak bir ayrıntının farkına bile varamayacak kadar akılsızlar mı? Her şey düşündüğümünden de vahim durumda.

Sophia Stockholm'den geldi fakat henüz görüşmedik.

Telefonda Lara'yla konuştum. Sizov benden Yermaş'a göstermek üzere *Stalker*'le ilgili gazetelerde çıkan yazıları göndermemi istiyor. Onu ağzımın payım vermek istiyor anlaşılan.

Dün gece rüyamda hiç bilmediğim bir yerde uyandığımı gördüm. Yerde annemin yanında yatıyordum. Bir taşra görüntüsü, bana yarı tamdık. Nehre doğru yürüyüp onun suyuyla yüzümü yıkıyorum. Buraya nasıl gelmiş olduğumu bir türlü kavrayamıyorum. Annem bir gece önce çok içtiğimi, o yüzden buraya nasıl geldiğimi hatırlamadığımı söylüyor. Garip bir rüya.

Bu öleceğim anlamına mı geliyor?

Tanrım, bana yardım et!

11 Haziran

Film pamuk ipliğine bağlı

Bugün bütçeyi 270 milyon kadar düşürdük.

1. At sahnesinin yarısı
2. Bütün stüdyo sahneleri
3. Roma dışındaki çekimler 10 günü geçmeyecek

4. Çekim günü sayısı sadece 12 gün (!)

Fakat yine de durum parlak değil, çünkü 160 milyon daha bulmalıyız.

Prodüktörler yapmaya değer bir şey yapmak istemiyorlar, tüm istedikleri para. Francesco Rosi doğru dürüst çalışmadan oturuyor, Antonioni de çalışmıyor. Bizi ancak bir mucize kurtarabilir.

12 Haziran

Sabah Narimov aradı. Cumartesi günü buluşmayı kararlaştırdık, fakat cuma akşamı tekrar telefonlaşacağız. Bana projemizi Moskova'nın çok beğendiğini söyledi ve bana RAI ile olan ilişkilerimde daha katı olmamı, onların beni hırpalamalarına izin vermememi tavsiye etti.

Narimov'la yarın onun evinde, saat 2.30'da buluşuyorum.

Rondi telefon etti, *Stalker*'in Taormina'dan Pesaro'da gösterileceğine üzülüyor.

Bugün RAI'ye filmin ucuz ve kısa bir versiyonun (1.200.000.000) teklifini yapmaya karar verdik.

Bir prodüktör çıktı, Tonino'nun dediğine göre tam bir mafya adamı, bir *pocho mafioso*. Dört gün içinde bize bir milyar bulacağına söz verdi. Projemizle ilgilenen Martine Offroy'u da aramış. Yani umut var! Tanrı isterse!

Sophia ve yeğeniyle yemek yedik. Roma'ya tatile gelmişler. Yeğen, Christian, on altı yaşında yakışıklı ve hoş bir delikanlı.

Eğer gerekirse benim İsveç'e davet edilmem konusunda bir anlaşmaya vardık.

13 Haziran

Franco, Norman ve ben bugün rakamlar üzerinde çalıştık. Narimov'u da gidip gördüm. Filmim Pesaro'da Sovyet Filmleri Festivali kapsamında gösterilecek, kapamış filmi olarak. Aslında iyi bir şey...

Stockholmlu arkadaşlarımla yemek yedim.

Fichera para problemi yüzünden kontratın imzalanmasını bir ay erteliyor. Para bulmak için Tonino'yla araştırma yapmaya karar verdik. Çünkü bu iş ne kadar çabuk çözümlenirse o kadar iyi olacak. O zaman Larissa da benimle Taormina'ya gelebilir. Çünkü onu kontrat imzalanmadan buraya göndermiyorlar.

Bugün W. ile konuşmadım.

Sophia telefon etti.

14 Haziran

Dün yazmayı unuttum: Martine Offroy Paris'ten arayıp Gaumont'un Fransız distribütörlerden sadece *Stalker*'i değil, benim *bütün* diğer filmlerimi satın aldıklarını söyledi. *Ayna*'yı zaten daha önce almıştı. (Öyleyse niye insanlar Gaumont'u kötüleyip battığını yaşıyorlar?) Şimdi de *Nostalghia*'yı göstermek istiyorlarmış. Çok şükür Tanrım!

Sophia bana, yönetmen ve aynı zamanda da oyuncu olan Lasse Röjsli adında Finli bir adamdan söz etti. Şu sıralarda tüm İsveç tiyatroları genel yönetmeni olmuş. Sophia onun benim uzun zamandır hayranım olduğunu ve bana davetiye gönderebileceğini söyledi. O yapabilirmiş, İsveç yetkilileriyle arası kötü olan Bergman değil.

Larrisa'yla konuşmaya çalıştım ama ne yazık ki Tyapus'la taşraya gitmiş.

Akşam yemeğini Rondi'yle yedik. Annesinin ölümünden beri ilk kez evinde yemek verdi. Etrafta aynı dul bir adamın titizliğiyle koşuşturuyordu ve her şey en ince ayrıntısına kadar doğru yapılmıştı. Bana içine çok dokunaklı bir ithaf yazdığı bir kitabım hediye etti. "Sinemanın eşsiz dehası Andrey'e, Arkadaşı Gianluigi'den, Roma 14.6. 80."

Bize harika şaraplarla süper bir yemek yedirdi. Bergman'ı benim hakkımda bir şeyler söylemesi, en azından yazması için Taormina'ya davet etmek istiyor. Bana ödülümün İtalya Cumhurbaşkanı

tarafından verilmesini istiyor. Bunların hangileri gerçekleşecek bilmiyorum ama ona benim hakkımdaki iyi düşünceleri için teşekkür ettim.

Fakat ne olursa olsun, en üst düzeyde olacağı benziyor. Moskova'yı ve sevdiklerimi çok özledim.

21 Haziran

Filmin maliyetini düşürmek için kafamızı patlatıp yapılabilecek her şeyi yaptıktan sonra, hâlâ daha 250 milyon açığımız var. Ve filmi de parasız yapamayız. Her şey bitti. Bütün proje suya düşüyor.

Antonioni'nin şehir dışındaki yüzme havuzlu arazisine gittik. Güneşlendik, omuzlarımyandı.

A.S. ile telefonda konuştum. Şimdilik orada her şey yolundaymış. Lara beni aradı. Onu pazartesi tekrar arayacağım. Maşa Çugunova da telefon etti. Benimle konuşacak çok önemli şeyleri varmış. Onları çok özlüyorum, Lara'yı, Tyapus'u ve Dakus'u. Bir Rusun, Rus nostaljisiyle burada yaşaması gerçekten olası değil.

Ayrılık ikisini de yiyip bitirecek,
Üzüntü kemiklerine işleyecek...

Evrensel yokoluşa karşı direnç gösterecek tek şey sevgi ve güzeldir. Dünyayı bir tek sevginin kurtaracağına inanıyorum. Onsuz her şey yok olacak. Bu olmaya başladı bile.

Gianni (Antonioni'nin arkadaşı) bugün bize İngiltere'yle ilgili korkunç şeyler anlattı. İki yıl aradan sonra gittiğinde orayı tanınmayacak halde bulmuş. Ruhsal çöküntü. Ruhun yaşamının yerine para ve diğer aldatıcı araçlar geçiyor.

Bugün Aleksander Kaydanovski'nin doğum günü. Karısından ayrıldı. Şanslı adam!

"Dünyada iyilik adına iyilik yapmak kadar pis kokan bir şey yoktur. İster dünyevi, ister uhrevi, pis kokulu bir leşten öte bir şey değildir. Bir adamın salt bana iyilik yapmak adına evime geldiği-

ni bilsem, canımı kurtarmak için kaçırdım, sanki insanın ağzını, burnunu, kulaklarını, gözlerini onu boğuncaya kadar kumla dolduran Afrika çöllerinin *şimoom* adındaki kuru ve kavurucu rüzgarından kaçır gibi kaçırdım, iyilik denen o virüsün bana bulaşmasından o denli korkarım işte; kötülük göreyim, tercih ederim...

Hayırseverlik en geniş anlamında bile arkadaşla duyulan sevgi demek değildir."

(Henry Thoreau, *Walden*)

"Ben bir insanın, onun gövdesi ve yaprakları gibi duran dürüstlüğüne ve cömertliğine pek bir değer biçmiyorum.

İnsanın iyiliği kısmi ve geçici olmamalı, ona hiçbir şeye mal olmayan ve bilinçsizce yaptığı, sürekli bir akıcılıkta olmalı. Hayır işleri birçok günahı gizler... Ben kendimden daha kötü bir adam ne gördüm ne de göreceğim."

(Henry Thoreau, *Walden*)

22 Haziran

İnsanlar ne acayip yaşıyorlar. İçinde bulundukları duruma söz geçirebilirlermiş gibi görünüyorlar da kendilerine yaşama ve özgür olma fırsatının verilmiş olduğunu bir türlü anlamıyorlar. Yaşamda sahip olduğumuz irade özgürlüğü dışında her şey korkunç kötü. Tanrı'yla birleştığımız anda bu özgürlüğü bir daha hiç kullanamayacağız, bizden geri alınacak.

O ispritizma seansı sırasında Anna Ahmatova'mın niye öyle acayip davrandığını bu yüzden anlıyorum. Bu yaşama, korkunç olmakla birlikte bir anlam yüklendiğinde olağanüstü özgür olabilen bu yaşama duyduğu özlem onu yiyip bitiriyordu.

Bu sabah şehir dışına Peder Victor'un kilisesine gittim. Beni tanıdığını sanmıyorum. Ölen V.N. ve M.'nin ruhları için mum yakıp bütün ruhlar için de dua ettim. Çok güzeldi.

Cassavetes'in *The Killing of a Chinese Bookie* adlı filmi gördüm. Filmin onun kendi elinden çıktığı şüphesizdi, fakat onun adına çok üzüldüm, neredeyse ağlayacaktım.

Hepsi için üzülüyorum. Antonioni, Fellini ve Rosi için. Hiçbiri belli bir uzaklıktan göründükleri gibi değil.

Sophia, Bergman'ın Taormina'ya benimle tanışıp kutlamaya gelmesi konusunda telefon etti. Anlaşılan gelmeyi pek istemiyor.

6 Temmuz

Norman'ın dairesi. Bugün saat 11'e kadar uyudum. Dişlerim ağrıyor ve kendimi çok yorgun hissediyorum. Lara, A.S. ve Senka hakkında çok endişeleniyorum. Hele Senka bugün ilk kez Teknoloji Fiziği sınavına giriyor. Son dört günde iki kez evi aradım, kimse cevap vermiyor. Garip.

Şu an Roma'nın merkezinde Piazza Navona'ya çok yakın oturuyorum. Burası her yere yakın. Niye buraya daha önce taşınmadım ki? Bir sürü para tasarrufunda bulunurdum.

7 Temmuz

Artık kesinlikle ikna olmuş durumdaydım ki bir sanatçı, eserinden atmak zorunda olduğu yerler hakkında karar vermek ve atılan bu yerlerin yapay ya da sahte görünmeyeceğinden emin olabilmek için hem bilgiye hem de gözlemlene gücüne gereksinim duyar. Sonuçta yoksullaştıracak değil, aksine derinleştirecek ve aşırı orijinallik ve poz merakından arınmış yeni bir dünya yaratmaya yarayacak bir çerçevenin oluşturulması çok önemli.

Verilen ürünün otantik bir iz taşıması ve ikna edici bir argüman olabilmesi için bir tek doğruluk hariç yaşamla olan tüm bağlantılar dışlanmalı ve ortalıkta dolaşan (ya da sadece bazı insanlar için dolaşan) lüzumsuz bir sürü değersiz şeyden uzaklaşılmalı. Ne var

ki bu tür argümanlar imgesel düşünce parametrelerinin ötesinde öyle bir yerde yatarlar ki nicelik hiçbir zaman niteliğe dönüşemez.

Yefremov'un *Bıçağın Ucunda's*ını okuyorum. Artık merakımın sınırlarını zorluyorum, Tanrım! Bu adama kimse grafomaniası olduğunu söylememiş mi? Bu adam, gerçekten yazma eylemini sırf para için yapan beş para etmez biri olduğunu bilmeden mi öldü?

Tonino'yla telefonda Federico F. ile yazdıkları senaryo hakkında konuştuk biraz. Onlara bir iki fikir verdim (hem de oldukça iyi fikirler); gemiyle yapılan yolculuğun nedenini tamamen gözden kaybetmişler. Ayrıca Gielgud'un canlandıracağı şu karakter de ne tür biri... neden orada olduğunu, nereye doğru yelken açtıklarını falan bir türlü anımsayamıyor. (Oysa ünlü şarkıcının küllerıyla dolu vazoyu gömmeye gidiyorlar.)*

Damağımı yardım. Tabii şimdi kendimi daha iyi hissediyorum. Bakalım yarın nasıl olacak?

8 Temmuz

Vides'de biraz çalıştık. Bir Amerikan festivali için davetiye aldım (7. Telewide Film Festivali), şüphesiz ikinci sınıf bir festival ama çok güzel bir yerde, Rocky Dağlarında. Ford'un Western filmlerini yaptığı yer. Festival Eylül'de, o yüzden pek olacak gibi bir iş değil, gene de mektubu Yermaş'a göstermeliyim.

Bugün Franco'yla karar verdik, eğer her şey yolunda giderse (filmin çekimleri kesinleşirse) ödülümü almak üzere Taormina'ya beraber arabayla gideceğiz. Franco gelemeyecek durumda olursa ben yalnız uçakla gideceğim.

* Sözü geçen film Federico Fellini'nin *E le na ve va* (Ve Gemi Gidiyor) adlı filmi.

12/13 Temmuz

Sabah şehirdeydim. Norman'a Yunan yönetmen Angelopoulos hakkında yaptığı belgeselin montajında yardım ettim. Yarın da devam edeceğiz. Akşam yemeğini Donatella ve Armando'yla yedim. Sabahın 2.30'una kadar oturup yaşamın anlamı, hakikat, sorunları çözümlemenin en uygun yolları gibi konularda anlamsız laflar edip durduk. Çok aptalcaydı. Yarın sabah erken kalkmalıyım.

13 Temmuz

Bütün günümü Norman'ın filminin montajıyla geçirdim. Yarın yine montaja devam edeceğiz. Ağustos için endişeliyim. O ay çekim hazırlıklarını yapmak imkansızlaşacak, herkes tatile gidiyor, kimseyi bulamayacağım. Eylül'de de çekime başlayacağız.

Geç oldu. Uyumalıyım.

Ben Taormina'dayken filmle ilgili bir gelişme olması umudu hala var. Yani para hâlâ bulunabilir.

Yarın Tonino Sant'Arcangelo'ya, ben de Taormina'ya David Donatello Ödülü'nü almaya gidiyorum.

Filmi kameramana ve diğerlerine (Tonino vs.) gösterdim. Projeksiyon sinir bozucuydu. Norman tercüme etti.

Bu akşam Norman ve Pepe Lanci'yle birlikte Marinalarda (oyuncu menejeri) yemek yedik. Tiber'e bakan terasıyla çok güzel bir daireydi. Yorgunum. Boş konuşmalar ve ilginç bir kadın (oyuncu).

19 Temmuz, Taormina. San Domenico Oteli

Sicilya'ya ilk gelişim. Daha pek bir şey anlamış değilim. Catania kendilerine özgü havaları ve görünüşleri olan ağır ve kirli binalarıyla iç karartan bir şehir.

Taormina'daki San Domenico Oteli bir zamanlar manastırmış.

Kocaman koridorlar. Gösterişli merdivenler. Odalar da eskiden hücre olarak kullanılıyormuş. Denizi gören bir bahçesi var. Burada deniz çok temiz.

Rondi'yi gördüm ama onunla konuşmak istediğim şeyleri konuşamadık henüz. Belki yarın.

Marina, tercümanım, gelişme gösteriyor. Onda yeni olan bir şey var. Çok yoruldum, yatıyorum. 27'sine kadar buradayım, 27'si sabahı Roma'ya uçuyorum.

22 Temmuz, Taormina

Güneşlendim. Rondi ve karısıyla öğlen yemeği yedim. (Bu onlarla yüzme havuzunun başında yediğim ikinci öğle yemeği.) Şehirde dolaştım, sonra Taormina'nın komşusu olan kayalar üzerine kurulmuş çok hoş bir şehre gittim.

Taormina harika bir yer. Buradaki güneş kesinlikle Roma'daki gibi değil. Çok sıcak! Kendimi pek iyi hissetmiyorum.

Bugün Tilda eşyalarımı Roma'dan getirmiş, ayrıca beni arayacağına dair de not bırakmış.

Lara'yı, Tyapus'u ve Dakhus'u çok kötü özledim. Bensiz nasıllar, canlarım benim!

Rondi RAI'nin *Nostalghia* hakkında ne yapmaya niyetlendiğini öğrenmek için Fichera'yı arayacağım söyledi.

23 Temmuz, Taormina

Güneşte yattım. Üç gazeteci benimle röportaj yaptı. Tilda Roma'dan geleli beri beni aramadı. Erkenden yattım.

24 Temmuz, Taormina

Narimov çok cici kızıyla geldi. Surikov telgraf çekip bir gün önce gelmemi istedi. Cehenneme kadar yolları var. Roma'da hiçbir şey yapmaya zamanım olmayacak.

Büyük ve oldukça sıkıcı bir basın toplantısı oldu. Ondan sonra Rondi başarımdan dolayı beni kutladı.

Rondi'den söz etmişken, bu akşam yemekte garson kendisine bardan kahve getirmiyor diye az kalsın kavga çıkaracaktı. Epey bir olay yarattı.

Roma'dan Franco'yu aradım.

Brigitte Fossey'in meneceri arayıp Fossey'in diğer bütün plan ve programını iptal edip, gelip benim filmimde çalışmaya hazır olduğunu söyledi. (Bunu hemen Norman'la tartışmalı. Yarın bunu Fichera'yla konuşman Rondi'ye söyleyeceğim. Fichera yarın geliyor. Columbino da burada.)

Laroşka! Tyapus! Dakus! Sizleri nasıl özledim! Tanrım birbirimizi en kısa zamanda görelim, lütfen. Yarın sabah Moskova'yı aramayı deneyeceğim.

25 Temmuz, Taormina

Bu sabah Anna Semyonovna'yla konuştum. Lara bugün oraya gidecekmiş. Tyapus taşrada kalıyor olmalı.

Budala hakkında düşünüp duruyorum. Bana öykünün kurgusunda ve bölümlerde değişiklikler yapılabilir mi gibi geliyor. Edebi yapıyla filmin yapısı zaten apayrı şeyler.

Bu akşam ödül verme töreninin provası vardı.

Üç tane Hint elbisesi aldım. Hemen her şeyi aldım. Yalnız birkaç ufak tefek kaldı, onları da yarın hallederim.

Donatella çok yardımcı oldu.

Hayvan gibi yorulduk.

Dün o uykusuz geceden sonra tek kelime bile yazacak durumda değildim.

Bugün Rosselini'yi gördüm. (Gaumout'un temsilcisi). *Nostalgia*'nın ortak bir yapım olmasından yana değil. Yarın Norman, Franco, Fichera, Rosselini ve ben bir toplantı yapacağız. Sanırım bu iş ümitsiz. Tonino (Sant'Arcangelo'dan) daha hiçbir şeyin kaybedilmediğini söylüyor. Paramı dikkatli harcamalıyım. Bir daha burada olmayacakmış gibi geliyor.

10 Kasım, Myasnoye

Gece.

"Goethe okurken bile ağır satırlarla karşılaşırız, onu okurken bile belirsizlik ya da düşünce banallliğiyle yüz yüze geliyoruz. Bu bir düşünce, renk ya da edebi kurallara sadakat meselesi değil. Bu yaşayan fakat kavranamayan bir şey, bu her zaman sanatsal dahiliğin tanımının gözünden kaçacak bir şey...

... büyük sanatçıların en belirgin imgeleri bile sonuna kadar açık seçik değildir, aym başımızın üzerindeki berrak gökyüzünün, ona baktığımızda tamamiyle uçuk mavi değil de koyu, karanlık gölgeli ve dipsiz olması gibi. O yüzden büyük dahilerin yapıtları kristal misali berraklıklarına rağmen, bizleri bazen derinliklerine çekecek ve bize derinliklerdeki berraklığın tanımını yaptıracaklardır... Ve işte hepsi bu; bizden kaçan ve anlaşılması zor olan o derinliklerin dibinde yatanlardır."

Andrey Bely, *Sanatın Trajedisi*,
"Dostoyevski ve Tolstoy"

"Dünyamız, günahkâr düşüncenin gölgesinde kararmış aslen yüce ruhlara ait olan bir ıstırap yeridir."

Dostoyevski'nin sözlerinden

"Sanat, görüntünün mutlak doğruluk ve ürünün de mutlak etkinlik olduğu ruh için dini bir gerekliliktir, birinin diğerlerine dönüşmesidir."

Andrey Bely, "Dostoyevski ve Tolstoy"

7 Aralık, Myasnoye

Sanırım ayın 25'inde Sergey Vassileviç Kalinkin öldü. Mide kanseri. Cenaze yemeği oldu.

Taşra insanlarıyla ilgili çok sinir bozucu izlenimlerim oldu.

En kısa zamanda burayı terk etmeliyim.

1981

Hakikat kendi içinde değil, onun yönteminde yatar. O yoldur.

1981

20 Ocak, Moskova

Mart başında toplanacak Sinema Sanatçıları Kongresi idari komitesine mektup yazmaya niyetliyim. Hayır, Mart değil. Şubat demek istiyorum. Unutmamalıyım: Dağıtılan kopyaların azlığı, tanıtım yazılarının yetersizliği, filmlerimin festivallere dahil edilmemesi; prestij yok, Goskino aracılığıyla bana gönderilen davetiye yok!?

Goskino'nun filmlerimi dağıtma politikası yüzünden aileme bile bakamayacak halde olmam.

Bana ihtiyaç var mı? Eğer yoksa, bu "yetenekle" donatılmam neden?

21 Ocak

"Bilgilenmede felsefe, eylemde erdem; bilge adamlara göre bunlar her kesimden gelen insanlar için yararlı olan yegane şeydir."

Montaigne, *Denemeler*

Tiyatro ve Yönetmenlik Okulu'nda kurs vermeye başladım.

22 Ocak, Moskova

Saşa Sokurov'un anlattığına göre, Film Enstitüsü'nde yapılan parti toplantısında eski kameramanlardan Anatoli Golovnia, *Stalker*'in tehlikeli ve zararlı bir film olduğunu beyan etmiş. Bu yaşlı komünistin sözlerini dikkate alan Babuşkino bölge komitesi filmin bundan sonra bu yönde değerlendirilmesi ve ahlaklarını bozacağı gerekçeyle öğrencilere gösterilmemesi emrini vermiş.

"Onlar (Romalılar) şarabı bizden daha küçük yudumlarla içerler ve onu da suyla seyreltirlerdi.

... quis puer ocyus

Restinguet ardentid Falerni

Pocula praetereunte lymphæ?

(Hangi becerikli, hizmette çabuk uşak Falerni şarabımın ateşini akan suda serinletecek? –

Horace, *Kasideler* II, II, 18

Montaigne, *Denemeler*,

Kitap I, Bölüm XLIX,

"Eski Gelenekler Üzerine."

Arkadi'yle çalışıyoruz. Onun planını bozdum, yeni bir tane yaptık.

Abalkin'i öldürmeyi reddeden Hacı. (Her şey başa döndü.)

Hacı aslında kendini yok etmiyor, güçleniyor, daha sebatkâr oluyor.

Farkına varılmayan inanç.

İvan İlyiç'in Ölümü.

"Melek Avcısı" – İyi değil.

Toplum içinde bir fikir adına görevini yerine getiren bir kişi her zaman ya birine ya da bir şeye vahşet uyguluyordur. Bağımlılık. Diğerleriyle olan bağlar. Toplum. Ölümle yüz yüze gelindiğinde de bu bağlar kopar: özgürlük. Ruhun düşünceleri toplumdan bağımsızlaşmak. Elde edilenlerden şiddet yüzünden feragat etmek. Haksızlık ve bunun onaylanması. Kişisel masumiyet –ahlaki saflık Kahramanın mahvedici kırılganlığı. Acizlik ve çaresizlik. (Oysa bütün ömrünü bir ideal uğruna "didinerek" tüketmiştir.)

3 Şubat, Londra

"Yaşlılığın yükü altında kalmış filozof Stilpon için katıksız şarap içip ölümünü hızlandırdı derler. Bu her ne kadar kendi tasarımıyla olmasa da filozof Argesilaus'un da vefatının nedeniydi. Za-

ten ileri yaştan dolayı örselenmiş yaşam gücü bir mum gibi söndü."

(Montaigne. Kitap II, Bölüm II,
"Sarhoşluk Üzerine"; *Denemeler*

Dün Tatiana Storçak ile geç saatte buraya, Londra'ya uçtuk. Hastayım, grip mi? Doktor geldi. Burnum akıyor, başım ağrıyor, öksürüyorum. Kendimi berbat hissediyorum. Şu ana kadar pek fazla izlenimim olmadı. Bir tek trafiğin soldan olması ve şehrin anında havasız eski Moskova evlerinden birinin oturma odasını anımsatması.

Anlaşılan İngilizler için en önemli şey stil duygusu. Fakat buna rağmen bunun bilincinde olmadıkları zaman da bu hiç mi hiç önemli değil.

Kendimi öyle kötü hissediyorum ki! Dün Sinema Sanatçıları Kongre İdari Komitesine filmlerimin kopyalarının azlığı ve dağıtımındaki yetersizlikle ilgili bir mektup yazdım.

4 Şubat, Londra

Hâlâ iyileşemedim. Tatyana Storçak'la elçiliğe gittik. "Akademi"nin barında ufak bir basın toplantısı oldu.

Bu akşam John (Roberts) ile Shakespeare kumpanyasının bir oyunu olan Erdmann'ın *İntihar*'ına gittik. Roger Rees dikkat çekici bir oyuncu.

28 Şubat, Moskova

İngiltere'de izlenim bombardımanına tutuldum: Edinburgh ve Glasgow, Edinburgh'da El Greco ve sonra yine Londra'ya dönüş. Basil Otel, sonra nedense bana İran halısı vermek isteyen Roja, Ulusal Sinema Okulu (National Film School) ve daha bir sürü şey.

Bana bazı tekliflerde bile bulundular.

1. Shakespeare Kumpanyası beni *Hamlet*'i yönetmeye davet etti.
2. Ulusal Sinema Okulu ders vermemi ya da yönetmenlikle ilgili bir dersten sorumlu olmalı istedi.
3. Oxford Üniversitesi benden sinematografi üzerine bir ders vermemi istedi.
4. Hamburg'dan André Engel adında biri başlayacağım herhangi bir filmin ortak yapımcısı ya da yapımcısı olmayı önerdi. Şimdi-den RAI ile Tonino aracılığıyla temasa geçmiş durumda, bir hafta içinde projeme katılıp katılmayacağım bildirecek.

Fransızlar *Stalker*'ı sonbaharda vizyona sokuyorlar. Samrım şimdiden benim Paris'e gidip filmin kısaltılmış versiyonunu hazırlamam konusunda gerekli mektupları gönderdiler bile. Pyotr Kuzmiç Kostikov'un dediğine göre Goskino'nun buna bir itirazı yokmuş.

Sophia telefon edip yakında bana ve aileme Stockholm'e *Stalker*'ın açılışına gitmek için davetiye gönderileceğini söyledi. Sinema Okulu bazı dersler vermemi istiyor ve bir film yapmak için de para vermeyi öneriyor.

7 Mart, Moskova

Çarşamba günü Jas Gavronski'nin evinde bir kokteyl vardı. Sonra Duşan ve Ksenia adında bir Yugoslav çift beni yere serdi. (Adam, *Borba* için yazan bir gazeteci, kadın da film eleştirmeni.) Jas'ın partisinden sonra Larissa'yla beni "bir tek atmaya" davet ettiler. Ve o bir tek beni mahvetti. Ertesi gün yataktan çıkamadım. En azından içmenin artık bana göre olmadığı bir kere daha ortaya çıktı.

Dün gece harika, peri masalı gibi bir rüya gördüm. Egzotik tarlalar, güneş ışığı, barış ve mutluluk. Larissa'yla ben sanki bu manzaraya pencereden bakıyorduk. Bize böyle bir mutluluk kısmet olacak mı acaba?

Yine ayn rüya; mutlu ve ışık dolu.

Sophia, Stockholm'den iki kez aradı. İlk Tyapa ve Larissa ile İsveç'e gitmek için gönderdikleri davetiyeyi alıp almadığımı sormak için. Tabii bunu söylemeye gerek yok ama bana İsveç'teki Sovyet Elçiliği ya da Goskino aracılığıyla postalanmış herhangi bir davetiye kesinlikle elime geçmedi.

İkinci kez aradığında (tercüman ve aracı göreviyle) morali çok bozuktu. Gönderdikleri davetiyeye elçilik aracılığıyla verilen cevapta benim İtalya'da olduğum bildiriliyormuş!

Doğrudan Şauro ve Yermaş'a bir telgraf göndermesini önerdim.

Bu da pek işe yaramaz ya. Doğrusunu söylemek gerekirse bu davetiyeden bir şey çıkacağını bir an bile düşünmemiştim.

Yermaş her zamankinden daha tetikteydi. Birkaç gün önce onu görmeye gittim. Benim hâlâ daha çalışmıyor olmamdan korkunç bir şekilde endişeleniyordu. Çünkü hemen *Budala*'yı yapacağım yerde İtalyanları ve onların filmini bekliyordum. Beni yanına Kongre İdari Komitesine yazdığım mektubu çöpe atmamı önermek için çağırtmış.

Ona iki saattir konuştuğumuzu ve hiçbir şeyi halledemediğimizi söyledim. Matveyev'in bir uşak olduğunu söyledim... İşimi yapmak istediğimi, fakat bir uşak olmak istemediğimi söyledim.

Tartıştık.

Tonino aradı. Doğum günüymüş. Nasıl da unuttum!

Teklifler:

Sinema Okulunda (Londra) verilecek bir dizi ders.

Angelo ile bir film yapma.

İsveç Film Enstitüsü'nden gelecek parayla bir film.

Hamlet'i sahneye koymak.

(Belki Ostrovski'nin *Geç Kalan Aşk*'ı da sahnelenebilir.)

Sizov Tolya Solonitsin'e SBR SF sanatçısı ünvanını vermek için gerekli belgeleri düzenlediklerini söyledi. Orospu Çocukları! Ona bu ünvanı vermeleri için kötü bir şekilde hastalanması, belki de ölüyor olması mı gerekiyordu?

25 Mart, Moskova

Dün verdiğim yönetmenlik kursunda on iki kişilik sınıftan sadece üç kişi derse geldi. Ben de bir daha ders vermemeye karar verdim. Akşam Taganka Tiyatrosuna gidip *Usta ile Margarita*'yı izledim. Korkunçtu; bir tane bile doğru dürüst oyuncu yoktu.

Şkalikov'la saat ikiden altıya kadar konuştum. Ona benim bir deve olmadığımı açıkladım. Benim İsveç'e davetiyede belirtildiği gibi ailemle değil de Storçak'la gitmemi istiyor(lar). Fena kapıştık.

Her şeye şimdi karar verilecek. Fakat ne kadar çok baskı uyguluyorlar. Beni ailemle yurtdışına gönderip daha önce hiç olmamış bir uygulamada bulunmak istemiyorlar. Resmen bana güvenmiyorlar. Hepsinin içine... Beni silip yok edecekler, benden geriye bir şey kalmayacak.

Ve şu anda önümde denetim kurulunun *Nostalghia* projesini onayladığını bildiren RAI'nin ikinci teleksi duruyor.

"... Ne kadar çok erdem varsa o kadar çok keder var; ve O, bilgiyi artırarak acıyı artırdı."

Dini vaazlar

29 Mart, Moskova

Dün Tonino İtalya'dan telefon etmiş (Olga'yla konuşmuş). Larissa sesinin çok neşeli geldiğini söyledi. Çok yakında görüşecektik. Bilmiyorum, bilmiyorum...

İtalyanlar buraya kontratı tartışmaya gelirlerse ne yapmalıyım? Tabii ki önce Larissa'yla kontratı imzalayıp sonra da Tyapa'nın bizimle gelmesinde ısrar edeceğiz. Ya bu onların her şeyi iptal etmelerine yol açarsa, yolculuğu, projeyi? Ne yapacağımı hiç bilmiyorum.

"Ve aslında felsefe gelişmiş bir şiir sanatıdır. Bu Antikçağ yazarları yetkinliklerini şairlerden almamışlarsa nereden almışlar?"

Zaten ilkler de kendileriydi, şairler, kendi alanları içinde felsefe yapanlar. Platon çözülemeyen bir şairden başka bir şey değildi."

Montaigne, II. Bölüm XII

"Ve belki de Timon ona bu yüzden, biraz da aşağılayıcı bir tonla, büyük mucizevi sahtekâr diyordu."

II, XVI

31 Mart, Moskova

Yuri Trifonov, cumartesi günü 55 yaşında kanserden öldü.

Çok garip. Bugün İsveç elçiliğinden bir kadın telefon etti, kültür ataşesiymiş. Bana İsveç'e gidip gitmeyeceğimi bilip bilmediğimi sordu. Ona buna yanıtımı vermiş olduğumu, eğer ondan sonra benim bilmediğim fakat onların bildiği bir gelişme olduysa beni arayıp bildirmelerini rica ettim. Sonra birden bire, "Bize gidip gitmeyeceğinizle ilgili kararlarını bugün, 31 Mart'ta bildireceklerine söz verdiler," dedi. Bu beni çok şaşırttı. Bu demek oluyor ki Şkalikov ile konuşmamızdan sonraki bütün bir hafta gidip gitmeyeceğimiz hala bilinmiyordu. Ya da biliyorlardı da ret yanıtını vermekte acele etmediler. Bunun da hiçbir anlamı yok.

Sophia Stockholm'den büyük bir üzüntü içinde telefon edip duruyor ve bana devamlı herkesin tatilini ertelediğini, bütün gazetele-
rin benim kesinlikle geleceğimi yazdığını anlatıyor ve tabii bizim hiçbir yere gittiğimiz yok. Goskino Moskova Elçiliğindeki İsveçlilere ben istemediğim için gitmediğimizi söylemiş. Larissa Storçak'ı arayıp niye böyle söylediklerini sordu. Storçak, telaştan bocalamış ol-
malılar dedi.

Bocaladılar mı? Anlıyorum.

Biraz önce elektrik kurumundan gelip ödeyemediğimiz bir fatu-
ra yüzünden elektriğimizi kestiler.

Lara, İsveç'e yalnız gitmem gerektiğini düşünüyor, işimiz konu-
sunda görüşme yapabileyim diye. Haklı olduğundan eminim, ama
yalnız gitme fikrine dayanamıyorum.

Tanrım, bu hiç başka bir ülkede oluyor mu? Yetkililer bir karı kocayı yurtdışına beraber seyahat etmekten men ediyorlar mı? Bu Lara'nın benim gibi Mosfilm'in işçisi olmadığından değil. O benim yaptığım her filmimde asistanım. Onlar da bunu gayet iyi biliyorlar ki Lara benim çalışmalarımı, iş ilişkilerimi yürüten insan. Ne yaptıklarının onlar da farkındalar! Ve bizim de artık dayanma gücümüzü zorluyorlar. İnsan bu durumda daha ne kadar devam edebilir!

Kostikov'u arayıp red cevabım Goskino'yu zor duruma sokacaksa gidebileceğimi söyledim. Stockholm'de bir sürü görüşme konuşma olmuş. Kararını değiştirme nedenlerim.

1. Kendi menfaatlerimi Goskino'nun ardına gizlenip korumaya çalışıyorum düşüncesinin oluşmasını istemiyorum.
2. Belki gelecekte olabilecek projelere ortam ve kaynak bulma umudu.
3. Her ne kadar inancımı yitirdiysem de İtalyanlara kontrat kapısını olabildiğince açık tutma düşüncesi.

9 Nisan, Moskova

Ayın 11'inde yalnız beş günlüğüne Stockholm'e gidiyorum. Saşa Pankratof ile tanıştım. Din, inanç ve bilgi hakkında konuştuk. Artık gücümü yitirdim. Bir sürü konu hakkında karar vermem gerekiyor. Bu yeni ve ürkütücü bir şey. "Günah temel olmayandır." Gurcieff'in sözleri, Usspenski'nin kitabından (*Doğa Üstü Olaylar Peşinde*).

Cuma günü vereceğim son dersi belki de kısa film üzerine tartışmaya ayırmalıyım.

11 Nisan

Şu an uçaktayım, daha havalanmadık. Beni uğurlamaya Naşa, Arayk ve tabii Laroşka ve Tyapa geldiler. Çarpıntı var, başımın ar-

kasında da çok kötü bir ağrı. Umarım bir kriz geçirmem. Lara annesine, Tosya'ya ve akrabalarına her şeyi anlatmış. Belki bir hata.

İki hafta önce, daha doğrusu bir hafta ya da birkaç gün önce uğurlu sayımın 13 olduğunu hatırladım. Alışkanlık işte, araba plaklarına bakmaya başladım. Fakat bulamadım. Bir tane 13'lü plaka görmeyi umuyordum. Nedense, eğer görürsem bu iyiye işaret olacak diye bir duygum vardı.

Şeremetevo'da tam havaalanına gelirken bir tane siyah Volga gördüm, giriş kapısına yakındı. Plakası 13-13'tü. Buna hâlâ daha inanamıyorum.

Akşam. Otel odası orta karar. Sophia çok hoş. Tonino'ya telefon ettim. Ne dediğini tam olarak anlayamadım. Sanırım işlerin hareketlendiğini söylüyordu. Bibi (Anderson) ile yemek yedik. Hiçbir şeyin hallolacağını sanmıyorum. Çünkü buraya sadece beş günlüğüne geldim ve elçiliğe büyük bir olasılıkla bu süreyi uzatması için başvurulacak. Kültür ataşesi Titkin'le Pazartesi sabahı görüşmek üzere anlaştık. Her şeyi Salıya ertelemeli. Almark'ın buraya gelmesini beklemem daha iyi olur. Danimarka hükümetinden biri...

13 Nisan, Stockholm, Grand Otel

Jure Lina'yı gördüm. Bibi A ile konuştuk. Sven Nykvist ile tanıştım. Sophia'nın evindeki Maharişi Merkezine gittim. Film Enstitüsü'nde öğrencilerin de katıldığı bir toplantı vardı. Şimdi en önemli şey, Stockholm'de kalışımı uzatmak.

Kraliyet davetiyesi fikri. Şu Saşa Titkin bir aptal.

Bibi'nin ancak bir Rus yönetmen tarafından çekilebilecek olan barış filmiyle ilgili telefonu.

Sabah Lara'yı aradım. Yeni bir haber yok. Martina, Rossellini ile konuşmuş. Salı günü Lara'yı tekrar arayacağım.

14 Nisan, Stockholm

Bir sürü iş, röportajlar falan. Yarın burada kalış süremi uzatmayı konuşmak için büyükelçimizi görmeye gideceğim. Bundan bir şey çıkmayacağından korkuyorum. Harika bir akşam yemeği ve muhteşem insanlar. Sven Nykvist. Per Almark Kültür Bakanıyla birlikte elçiyle benim kalış süremi uzatılması için konuşmaya gitmiş bile. Onun elçiyle buluşmasından ne çıktı acaba?

15 Nisan, Stockholm

Çok iyi bir adam tarafından yapılmış kötü ve "matematiksel" bir film gördüm. Onunla konuştum. Korkarım bu iş onun için pek kolay olmayacak, çok ürkek ve kendine hiç inancı yok.

TV'dan bana 2000 kron (200 dolar) ödendi.

Bana eğer burada daha fazla kalmam mümkünse bildireceğini söyleyen elçiyi görmeye gittim. Almark'ın en azından pazara kadar kalmam için izin istediğini öğreninceye kadar tır tır titredim. Mi-dem alt üst oldu.

Akşam: Per Almark'a, yönetmen Boris'e ve prodüktör Bu'ya olan biten her şeyi anlattım. Bir prodüktörüm olsaydı ve yaşamak için bir yer... mektup yazmaktan öte bir şey yazmazdım... Lara ve benim karar verdiğimiz gibi. Fakat korkuyorum. Lara'yı aramalıyım.

16 Nisan, Stockholm

Bu ne bedbahtlık Tanrım. Tyapus ve Lara'yla konuştum. Lara bana planladığımız şeyde hâlâ ısrarlı olduğunu bildirdi. Fakat ben korkuyorum. Yar onlara bir şey olursa ne yaparım? Böyle bir duruma gelebileceğimi hayal bile edemezdim! Tanrım, bana yardım et!

Şimdi Jure telefon etti. Beni ziyarete gelmek istiyor. Laura Mi-

kasyan da aradı. Seryoşa Paradahanov için endişeli ve ona bir şekilde yardım sağlamak istiyor.

Jure aradı ve geldi. Beni planımı aynen uygulamam konusunda ikna etti. Bunun olabileceğine inanmış bir kez. Beni yüreklendirdi. Ayrıca Maksim Şostakoviç'in konser vermek için gittiği Batı Almanya'da oğluyla kaldığım da söyledi.

17 Nisan, Stockholm

Her şey karışıyor. Sophia, Jure Lina'yı aramış. Katedralde *Matt-haeuspension*'u dinledim. Harikuladeydi.

19 Nisan, Göteborg

Titkin'le sözde yürüyüşe çıkacaktım ama gitmedim. Ve Stockholm'den ayrıldım. P.A. bana yardım etti Şimdi tek yapabileceğim Tanrıya güvenmek! Lara, Tapoşka! Benim için dua edin!

23 Nisan, Moskova

Moskova'da evdeyim. "Cehennemde gibiyim bir süredir." Salı günü döndüm. Dün hastaneye Sizov'u görmeye gittim. Bana talihsiz patronlarımın nasıl bir panik içine girdiklerini anlattı.

Gelirken Gurcief'le ilgili ve onun yazdığı bir sürü kitap getirdim. Sırası gelmişken, Stockholm'deki otele Titkin için bıraktığım not:

Sevgili Saşa!

Sizi "ortada" bıraktığım için üzgünüm. Ama o kadar yorgunum ki dün İsveçli arkadaşlarım beni birkaç günlüğüne şehir dışına taşraya davet edince, hayır diyemedim. Benim için endişelenmeyin, her şeyden önce de ortalığı velveleye vermeyin çünkü bu

her şeyi sadece daha kötü yapar. Ben hayattayım ve iyiyim. Bu arada, pazartesi günü Filip Timofeyeviç Yermaş, elçilikte bu konuyla ilgili size yöneltilecek tüm sorularınızı yanıtlayacak. Yeniden özür dilerim.

A. Tarkovski

P.S. Birçok şey Goskino'nun bana vereceği yanıtla bağlı olacak nasılsa.

.

24 Nisan, Moskova

Hastayım, grip. Hepimiz yakalandık. Casati adında biri (Gaumont için çalışıyormuş) Norman ile Moskova'ya geliyor. Tonino'nun dediğine göre vize için bekliyorlarmış.

26 Nisan, Moskova

İsa'nın yeniden canlanması III. Pascal: "İnsan düşünen bir kamıştır."

4 Mayıs, Moskova

Bizim şu prensiplerimiz amma da gurur ve gözü bağlanmışlıkla dolu! Görüşlerimiz, hiçbir fikrimiz olmayan şeyler, bilgi konusunda en ufak sezgimiz bile yok, inanç konusunda, aşk konusunda, umut konusunda... Bu konulardan çok söz ediyoruz, ne var ki boş konuşuyoruz. Yeterince sağlam bir dayanağımız yok, ne bağlamı biliyoruz ne de her şeyin temeli olan sistemi. Bir kavram ya da bağlamından ayrılmış bir sözcük kapıyoruz ya da bir düşünce biçimi sonra onun üzerine ardı arkası kesilmeyen bir şekilde konuşup dururuz. Sözde düşünme sürecimiz psikoterapiden başka bir şey değil, delirmemek için, ruhsal denge hakkına sahip olduğumuz illüzyonunu ayakta tutmak için uyguladığımız bir psikoterapi. Ne kadar da değersiziz!

8 Mayıs

Arkadi Strugatski'yi görmeye gittim. *Cadı*'dan vazgeçmeye karar verdik. Arkadi hasta olduğunu söylüyor. Bir kardiyoloji enstitüsüne gidiyor tabii orada çalışmasına izin verilmeyecek. Onun için üzül-düm. Ama son dört aydır beni o kadar oyaladı ki. Hasta fakat içiyor ve hâlâ daha aym tempoda çalışabileceğini umuyor. Ama tabii çalışa-mıyor.

Bu iş herhalde yürümeyecek.

Kendimi kötü hissediyordum. Gözlerimin önünde yine o pırpır-lanma, sanki akan suyun ardından bakıyormuşum gibi. Ve de bir ba-sağrı. Bir çeşit spazm. Birkaç zamandır aynı ağrı tekrarlıyor.

Cadı'yı kendim yazacağım.

Cadı: Kalyagin yoksul, üstü başı yırtık, traşsız, acınacak durum-da gene de mutlu biri olmalı (kimse niye olduğunu anlayamaya-cak).

Marina bana büyükannemden kalan iki küçük resim verdi. Boğa-zından asılan bir kedi. Tanrın... Ne büyükannem var!

9/10 Mayıs, Moskova

Dün yazdığımı okudum ve son cümlede "vardı" yazmam gerektiğini düşündüm. Ama sonradan anladım ki bu bir yanlış değildi.

Sophia Moskova'ya geldi. Onu bugün gördüm. Kendisi acayip bir insan. Hep aym şey, benim İsveç'e ailemle davet edilme olasılı-ğından söz ettik. Ona eğer davetiye Bergman'dan gelirse beni Laris-sa ve Andruška'yla bırakmayacaklarını açıkladım.

Stockholm'de benim İsveç'te kalmak istediğim ama Sophia'nın bunu bir yolla engellediğine dair bir söylenti dolaşıyormuş. •

Jas Gavronski de Moskova'ya geldi. Yarın buluşacağız.

Ne garip, RAI ile olan işbirliğinin gerçekleşeceğine inanamıyo-rum. Gene de İtalya'yı seviyorum. Orada kendimi rahat hissediy-o-rum. İngiltere ve İsveç'te, orada arkadaşlarım olmasına rağmen, kendimi o kadar iyi hissetmedim.

16 Mayıs

Dün Kolya Dvigubski'yle onun *Nostalghia*'da görev alması konusunda prensipte bir anlaşmaya vardık. Birtakım tamirat işlerini bana çok ucuza yapacak. Bana işçilerini de ayarlamaya söz verdi. Dört odalı bir daireyi 2000 rubleye restore edecek.

Lara telefon etti. Tonino yeni kitabını bastırtmış. Adı *I guardatori della luna* (Ay Gözleyenler) imiş.

Nostalghia'nın çevirisi bitmeli.

Yarın Dubna'da bir konuşma yapacağım. 200 ruble verecekler.

Ghia Daneliya ile çalışmayı planlayan Yura Klimenko'yla tanıştım.

Ghia'nın durumu kötüymüş. Oğlu uyuşturucu kullanmaktan tutuklanmış (müptela olmanın yanı sıra bir de homoseksüel). Ghia intihaya kalkışmış. Çok miktarda uyku hapi içmiş. Kurtarmışlar ama bir enkazdan farkı yokmuş. Zavallı Ghia!

24 Mayıs, Moskova

"... Felsefenin gizleriyle şiir sanatının hoş yaratımlarının ortak çok yönleri vardır..."

Montaigne, *Denemeler*

"... Uyanık halimiz uyur halimizden daha kör. Erdemimiz deliliğimizden daha yetersiz. Fantezilerimizin ederi kararlarımızınkinden daha fazla.

Aynı kitap

3 Haziran, Moskova

"... Duygularımız, bilmedikleri bir şey konusunda görüne aldandıp yalan söylüyorlar. Fakat o halde gerçeklikte var olan nedir? O onsuz olandır, yani başlangıcı ve sonu olmayan ve zaman için-

de hiçbir değişime uğramayacak olandır. Zaman içinde bir şey sürekli hareket eder..."

Montaigne, *Denemeler*

"Bir insanın hayatım onun rızası olmadan kurtarmak cinayet işlemekle aynıdır."

Horace

4 Haziran, Moskova

"Ani ölüm insanın yaşamındaki en büyük mutluluktur."

Pliny

"... aslında ayıplanacak bir şey olmayan şey kalabalığın öyle ilan etmesiyle ayıplanacak bir şey olur çıkar."

Cicero

Belki de ben özgürlük fikrini kafama çok takıyorum. Özgürlüğüm olmayınca fiziksel olarak resmen acı çekiyorum. Özgürlük demek haysiyete saygı gösterebilmek demektir, hem kendi içinde hem de başkaları içindeki haysiyete.

23 Haziran, Moskova

Bu sabah Casati ve Norman, Sizov'la bir toplantı yaptılar. Sizov RAI'nin ciddi niyetlerine ikna olmuş gözüküyor, eğer tabii onlar ciddi niyet sahibi olabiliyorlarsa. Ona planlarının ayrıntılı açıklamasını yapmışlar.

Filmin programı 12,5 ay olarak düşünülmüş. Konuşulan konulardan biri de Plantier'nin Moskova'ya benimle *Boris Godunov* hakkında konuşmaya gelmesiymiş. Bu öneri onları büyük bir esrikliğe sokmuş: "Fakat neden Bondarçuk değil?" imiş tek reaksiyonları. Buna yanıt da şöyleymiş: "Çünkü yönetmen dindar ve şair olmalı."

"Tanrı herkese taşıyabileceği büyüklükte haç versin."

Montaigne, *Denemeler*, III, Bölüm VI

"Tek bir yönde ilerlemiyoruz, daha çok bir geri bir ileri dolanıp durup, bir an bu yola bir an şu yola dönüyoruz. Kendi olduğumuz yere dönüyoruz..."

Aynı kitap

Montaigne'in bu düşüncesi bana benim uçan daireler, uzaylılar ve inanılmaz derecede gelişmiş bir teknolojinin kalıntılarının antik bir şehrin yıkıntıları arasında bulunmasıyla ilgili düşüncemi anımsattı. Uzaydan gelen yabancılar hakkında yazıyorlar. Fakat bence biz kendimizle karşı karşıya geliyoruz. O bizim geleceğimiz, onlar bizim zaman içinde yolculuk yapan torunlarımız.

25 Haziran, Moskova

Norman, Franco, Casati ve ben, Sovinfil'm'e Surikov'u görmeye gittik. Bize rakamlarını söyledi.

Ben-80 milyon

Lara-40 milyon

Tolya-40 milyon

Mosfil'm hizmet ücreti - 230.000 dolar (Sovinfil'm'in şart koyduğu şeyler neredeyse üçe katlanmış.)!? Açıkça bu filmi yapmak istemiyorlar.

Tanrım, çıldırmak işten değil. Saygı duyduğum ve onun da bana saygı duyduğunu düşündüğüm kişi Casati ile tanışır tanışmaz benim ne kadar çözülmez bir karaktere sahip, korkunç bir insan olduğumu söyleyip sonra da şaka yapıyormuş gibi bir havaya çevirerek "Kanınızı emecek!" diye devam etmiş. Tabii ki şaka yapmıyordu, Yermaş'tan aldığı emirleri uyguluyordu. Daha ne kadar alçalır insan? Böyle bir insana duyulacak her türlü öfke haklı bulunur. Yaşamıyorum. Aylardır bekliyorum, bekliyorum, bekliyorum... Tanrım bana yardım et!

26/27 Haziran, Moskova

Eski Meydana, Kolya Şişlin'i görmeye gittim. Bana Yermaş'a, sonra da Çernenko'ya ve belki de Andropov'a da mektup yazmamı önerdi. Fakat Kolya'dan mektupları onun vermesini istemeyeceğim.

Belki başka bir yol denemeliyim. Belki Zimyanin aracılığıyla? Ama o üzerine bir şey almak istemez. Belki Duşan? Ya da Uwe? Hemen bir şey yapılmalı çünkü Yermaş'ın projeyi sabote etmek istediği çok açık. Bir şey yapmalıyım.

8 Temmuz, Moskova

"Ut olim flagillis, sic nunc legibus laboramus – Bir zamanlar nasıl suçtan çekiniyor idiysek şimdi de yasalardan çekiyoruz."

Tacitus, *Yıllıklar*, III, 25

Montaigne'in *Denemeler*'inden, III, Bölüm XIII)

Çevren nefret, aptallık, bencillik ve yıkımla sarılıysa nasıl yaşayabilirsin, neyi hedeflersin, ne dilersin? Eğer evin yıkıntılar arasındaysa, nereye kaçarsın, kendini nasıl kurtarırsın, huzuru nerede ararsın?

"Özgürlüğüme o kadar düşkünüm ki bana Hint adalarının ücra bir köşesine gidiş yaşağı bile konsa bu benim huzurumu kaçırmaya yeter. Başka bir yerde bir parça toprak ve açık hava bulsam, kendimi saklamak için hiçbir yere pusuya yatmazdım. Tanrım, benim için onca insanın bu krallığın bir bölgesinde yaşamaya mahkum edilmesine, şehir merkezlerinden, mahkemelerden, halka açık yolları kullanmaktan men edilmesine, bunun yasalarımızdaki bazı yanlışlıkların sonucu olduğunu bile bile, katlanmak o kadar zor ki. Eğer şu benim hizmet ettiklerim tırnağımın ucu kadar tehdit altında kalsalar, bütün üzüntü ve sıkıntımın sıyrılıp diğerleri neredeyse onları arayıp bulmaya çıkardım. Tüm bu yaşadığımız iç savaşlar boyunca benim tek küçük erdemim onla-

rın özgürlüğüme dokunmadan, ben izin verdikçe gelip gitmelerini sağlamak oldu."

Montaigne, *Denemeler*, III, Bölüm XIII

10 Temmuz, Moskova

Başka bir mucize. Her şeye rağmen bazen başıma garip ve harika şeyler geliyor.

Bugün annemin mezarını ziyaret etmeye mezarlığa gittim. Alçak bir çitle çevrili, ufak bir tümsek, basit tahta haçlı bir mezar. Üzerinde yabancı çiçekler bitmiş. Tanrıya dua ettim, ağladım, anneme biraz şikayette bulunup ondan benim için dua etmesini, aracılık etmesini istedim.

Çünkü hayat gerçekten tümüyle dayanılmaz oldu. Eğer Andruska olmasaydı, ölüm benim için en makul yol olurdu.

Annemin mezarım terk etmeden önce üzerinden bir çiçek yaprağı kopardım. Yolda gelirken pörsüdü, o yüzden eve gelince onu ılık su içine koydum. Bir süre sonra yaprak yeniden canlandı. Ruhumun sakinleştiğini hissettim.

Ve aniden telefon çaldı. Roma'dan Norman'dı arayan. İtalyanların ayın 20'sinde geleceklerini söylemek için aramış. Tabii bu annemin sayesinde olmuştu. Bundan en ufak bir kuşku yok. Benim sevgili, iyi annem... benim canım... teşekkür ederim. Kendimi sana karşı ne kadar da suçlu hissediyorum.

15 Temmuz, Moskova

"Her zaman doğduğum ilk günkü kadar akıllı olmadığım için ke-
derlenmişimdir."

Thoreau, *Walden*

Hepimizin duyguları ve algıları şüphesiz birbirinin pek aym değil.

Hatta çok farklı olduğunu söyleyebiliriz. Dünya özgün bir zihin için içine girilebilir, anlaşılabilir olduğu kadar, benzer nedenle de kapalı bir kutudur. Görebildiğimizden çok daha fazla deliği ve mutlağı vardır. Fakat biz onları göremeyiz çünkü tanımayız.

Belki ben bir anlamda agnostığım, insanlığın varolan yöntemlerin yetersiz olduklarını savunup dünya hakkında ileri sürdüğü her yeni bilgiyi almayı reddediyorum. $E=MC^2$ formülü kesinlikle doğru olamaz çünkü pozitif bilgi diye bir şey olamaz.

Bizim bilgimiz ter ya da duman gibidir. O, organizmanın varoluşundan ayrılamaz bir işlevidir ve hakikatle hiçbir ilgisi yoktur.

Bilincin tek işlevi sürekli kurmacalar üretmektir. Gerçek bilgi ise ancak kalp ve ruhta başarılan, yerine getirilendir.

20 Temmuz, Moskova

Ksenia, festival esnasında Sinematograflar Birliğinin bir sempozyumunda bir İsveçlinin kalkıp Tarkovski'nin dünyadaki en iyi yönetmen olduğunu, bir İngilizin de *Stalker*'in yapılmış en iyi film olduğunu beyan ettiğini söyledi.

Ksenia ve Duşan'ı görmeye gittim. Orada Belgrad Film Enstitüsü'nün başı, yönetmen, aynı zamanda da hükümette görevli önemli bir adamla tanıştım. Üçümüze de davetiye göndereceğine söz verdi ve tam giderken de bana işlerin yolunda gideceğine dair teminatta bulundu.

"Yüksek ve şiirsel melekelerini ciddi korumak isteyen her insan özellikle hayvansal gıdalardan ve aslında fazla gıda almaktan uzak durmalı."

Thoreau, *Walden*

"Yüce varlığın huzurunda inancı olan insan perhizine her şey dahil edebilir." (Sadece kıtlık yılında)

Thoreau, *Walden*, Veda'dan alıntı

"Ruh kontrolünü kaybedince, bakarız ama girmeyiz, dinleriz ama duymayız, yeriz ama yediğimizin tadını almayız."

Walden, Zi Ze'den alıntı

"İnsan ile hayvan arasındaki fark öyle çok büyük değil, sıradan insanlar onu çabucak yitirirler, asilerse büyük bir dikkatle korurlar."

Aynı Kitap

23 Temmuz, Moskova

Birçok şey oluyor. Şkalikov, telefonda Larissa'yla pek hoş konuşmamış (Larissa onu arayınca).

Sizov, bana iyi davrandığından dolayı suçlanma korkusuyla çok saldırgan davranıyor.

Bu sabah Surikov Larissa'ya İtalyanların dolandırıcı olduklarını söylemiş. (Bu Larissa'nın RAI'den vizeler ve seyahatlarıyla tarihiyle ilgili soruşturma yapmak için gönderdikleri iki teleksi ona sorması sonucu aldığı yamt.) Surikov, ters bir şekilde teleks falan gelmediğini söylemiş. Tonino telefon ettiğinde ise Surikov telekslerin geldiğini söylemiş. (Böylelikle İtalyanların dolandırıcı olmadığı ortada.)

Kostikov'la konuşup ona oğlumuzun bizimle gelmediğini, bu yüzden de zaman zaman Moskova'ya onu görmeye gelmeye hakkımızın olduğunu ve bunun kontrata eklenmesi gerektiğini söyledim.

Ve her şey daha iyiye gidiyormuş gibi görünüyordu ama zaman gösterecek.

Arayk, Galya Br. ile konuşmuş. Andruška'yla ilgili olarak babasıyla da konuşması gerektiğini söylemiş. Fakat Galya'nın babası Eylül ortasında Moskova'da olacaktı. Sanırım kontrat imzalanınca (lütfen Tanrım!), eğer Yermaş bu konuda yukardan talimat alırsa Andruška meselesine farklı bir açıdan bakılacak.

Yugoslav bakan şimdiden Yermaş'la beni Yugoslavya'ya davet etme durumunu konuşmuş ve Yermaş'ın buna "itirazı" olmamış.

26 Temmuz, Moskova

Duyduğuma göre Kabir'in dizelerinin dört değişik anlamı varmış gibi davramıyorlarmış; illüzyon, ruhani, akli ve vedalardaki ezoterik doktrine uygun.

"Eğer bir insan arkadaşlarına ayak uyduramıyorsa bu belki de o başka bir davulcunun sesini duyuyor demektir."

"Senin yaşamın neyse onu bul ve onu yaşa, ondan sakınıp ona zor isimler takma. Durumun o kadar da kötü değil. Zaten senin en zengin halin görüntüde en fakir halindir."

Henry Thoreau, *Walden*

27 Temmuz, Moskova

.

Dün De Berti, Câneperi ve Casati Roma'dan geldiler. Her şeyi yapmaya razılar; Goskino'nun son isteğinin 2,5 katını bile.

Hepimiz (Tonino da dahil) toplanıp şunları yapmaya kararlaştırdık.

1. Bu projenin RAI ile SSCB'nin arasında gelecekte olabilecek anlaşmalar açısından kültürel ve ideolojik anlamda ne kadar önemli olduğunu belirtmek.
2. Taşrada set için bir ev inşa etmek yerine, olan bir evi kullanmak. (Böylelikle çekimden sonra onu ne yapacağımızla uğraşmayız.)
3. Toplam süreyi 13 aydan 12 aya düşürmek; gerçi bu o kadar elzem değil, üzerinde yeniden düşünülecek.
4. Ekim'de başlamak. (Ve çalışma arasında bir süre mola vermek.)

28 Temmuz, Moskova

Kontrat meselesi De Berti'nin danışma kurulundan önce imzalama-

ya yetkisi olmamasından dolayı biraz karışık. Belki de imzalanmadan bırakılacak.

İtalya'da taşrada çekeceğim bölümün tahmini giderini düşürdüm.

"Her kıtanın bir ucundan diğer bir ucuna gitsek bile, dünyada bize yabancı bir ülkeye rastlayamayacağızdır. Her yerden gözlerimizi göğe kaldırıp bakmak mümkün olacaktır."

Seneca

De Berti Roma'daki başkan yardımcısını aradı. Konuşmadan sonra, durumu açıklayan bir mektup yazıp danışma kurulu toplandıktan sonra kontratı imzalamayı üzerine alacak durumu sağladı. Ayrıca Sovinfilm'e RAI'nin projeden çekilme durumunda elinde tutması için teminat olarak 25.000.000 liret verecek.

İtalyanlara çok kötü davranıyorlar. Ne araba, ne ulaşım parası, ne tercüman, ne resepsiyon, hiçbir şey yok. Eğer benim yerime Bondarçuk'la bir proje yapılsaydı nasıl davranabileceklerini hayal edebiliyorum. Artık İtalyanların önünde kocaman göbekleri üzerinde sürünür, ne yapacaklarım bilemezlerdi.

Bu akşam İtalyanlar, Tonino ve Lora, Arçangelskoye'de akşam yemeği (iğrençti) yedik.

Bıraktığımız izlenim korkunç kötüydü. Sokaklar sarhoşlarla doluydu ve sıcak dayanılmazdı. Yarın sıcaklık 35⁰ olacak.

• 29 Temmuz, Moskova

Bugün yapılan görüşmeler iyi gitti. Yavaş yavaş "bizimkilerin" benim filmi yapmamı istedikleri izlenimine kapılmaya başladım. (Kontrat üzerinde birinin Roma'ya gidip benim filmde kullanacağım malzemeye bir göz atması şartını koymaya çalışıyorlar.)

30 Temmuz, Moskova

İtalyanları uğurladık. Akşam Aragva'da yemek verildi. Herkes memnundu. Kontrat kısa zamanda imzalanıyor. İnanamıyorum. Aslında Roma'ya gitmeden inanmayacağım.

31 Temmuz, Moskova

Tonino benden Siberya'daki yolculuğumu ona teybe anlatmamı istedi.

"Felsefenin sağlayacağına söz verdiği ilk şey insanlar arasında yaşayabilme yetisidir; yani yardımseverlik ve sosyalleşebilmek."

Seneca

1 Ağustos, Moskova

"Bence bir kişi bütün bir ulus, bir ulus da tek bir kişi gibidir."

Seneca'nın Lucilius'a yazdığı VII. mektupta yapmış olduğu alıntı.

"Mesele doğanın üretmiş olduğunun sonsuz bir imajım yapabilmektir."

Platon

"Aym nehre iki kez giremeyiz."

Heraklites.

4 Ağustos, Moskova

"Her zaman için bir şey duyumsayıp başka bir şey söylemek ayıptır; ama düşünün bir şey duyumsayıp başka bir şey yazmak ondan daha ne kadar fazla ayıptır!"

(Seneca, *Lucilius'a Mektuplar*, II, XXIV)

Bugün sonunda *Nostalgia*'nın çevirisini bitirdim. Öteki yarısını ayın 7'sinden önce daktilo ettireyim ki Lara taşraya giderken yanına alsın. Anlaşılan yarın Şilova'dan bir mühendisle gidiyor olacağım. Senaryo gerçekten iyi oldu.

6 Ağustos, Myasnoye

Biraz geç kalmama rağmen bu sabah erkenden Şilova'ya vardım. Volodya İvonov'la buluştum. Tyapus güneşten yanmış, daha iyi görünüyor. Yüzüyor. Yarın Dakus'la onun doğum günleri var. Lara'yla Olga da yarın geliyorlar, belki Saşa Medvedev'le Arayk da gelecekler.

Motor çalışmıyor. Her şeyin elden geçmesi gerek. Ben çok yorgunum.

Canım Tyapus! Beni çok özlemiş! Doğum gününün gelmesini dört gözle bekliyormuş. Larissa sabah gelmeye çalışacağını söyledi.

Tabii bugün bütün gün senaryo daktilo edilecek. Fakat her şey net olduktan sonra bu o kadar zor değil.

7 Ağustos, Myasnoye

Tyapus'a hediyeleri verildi ve çok memnum oldu. Özellikle teyp ve kasetlere çok sevindi. Zavallı yavrucak, gün boyunca annesi ve Olga'nın gelmesini bekledi. Arayk ona Erivan'dan bir karpuz getirmiş. Olga bir yerden parasını bekliyormuş. O yüzden gelememiş. Larissa'nın dediğine göre sonra gelecekmış.

11 Ağustos, Myasnoye

Kazıklar ve dikenli telle çit yaptık. Saşa bununla ilgili bir sürü iç sıkı şaka yaptı. O bugün Moskova'ya döndü. Banyonun soğuk su deposunu içten boyamak istiyorum.

Duman kokusu var. Sanırım turbalıklar yamyor. Bir turba yan-
ğı kokusu var. Ve biz hâlâ ne evi ne de banyo odasım sigortalattı-
dık. Harika, bu sıcakta.

Burada yaşamak imkansızlaştı. Bu güzelim taşra kasabası
mahvettiler, herhangi bir haktan yoksun, suskun, ezik, acınası bi-
yere çevirdiler.

13 Ağustos, Myasnoye

Düş kurmaya başladım. Bu, yaptığım meditasyon sonucu meydana
gelen bir değişiklik olsa gerek. Acaba ne tür bir değişiklik diye ken-
dime sormadan edemiyorum.

Hayatım İtalyanlarla ilgili sorunlarla doldu. Eğer olmazsa ne
olur, ya izin vermezlerse? Ne sinir bozucu bir düşünce. Bir türlü
Galya Brejneva'dan yardım isteyemiyorum. Kadının hakkında çok
korkunç şeyler söylendi. Bunu Lara'yla iyice bir konuşmamız gere-
kecek. Bir hata yapmamalıyız.

Günlerdir süren cehennem sıcaklarından sonra bugün sabahdan
beri yağmur yağıyor. Bu iyi oldu.

Her şeye rağmen dengeli, bağımsız ve yalnız bir yaşam şekli insa-
na en önemli şey olan huzuru veriyor. Huzur bulmalıyım.

Meditasyona ciddi bir şekilde başlamalıyım ve Budizme de (işte
yine İtalya aklıma geldi).

İtalya'da ya da İsviçre'de bir yerde yaşayıp da sırf bir fikir edin-
mek için Seylan'a gitmek ne muhteşem olurdu.

Evet, şu an hiçbir şey hatırlamıyorum. Daha önce Gurcief'in te-
orisiyle ilgili herhangi bir şey yazdım mı acaba? O sıralar beni tam
olarak ikna edememişti. Çünkü ben bir agnostik olarak kendimi ev-
renin oluşumunun "evrensel" kavramı ve insanın bunun içindeki ro-
lüyle yüzyüze getirilmiş hissettim. Her şeyin bilinebilirliğine inan-
mıyorum. Kaderi kabul edebilirim ama bilgiyi değil.

Ayrıca Gurcief varoluşu başından sonuna dek açık ve net bir ya-
pılanma yöntemine dayandırıyor. Ve bu bizim nedensel ve sonsuz

dünya anlayışımız içinde tamamiyle anlamsız kalıyor. Bu konuyla ilgili şimdilik bu kadar. Bir argüman olmamasına rağmen düşünce hep açık ve net tutulmalı.

Üzerime bir üşüme geldi, bilmem, belki de zehirlendim.

Nedense Antonioni'yi düşünüp duruyorum. Her şeye karşın kendisi şu an İtalya'nın en iyi yönetmeni.

Fellini'nin taviz tanımayan, açık bir mizacı var. Özü bu. İtalyanlarla her şey bir yolunda gitse!

Bir ilahinin başlangıcı.

"Sahiden, sahiden söylüyorum sana o ağıla kapıdan girmedi, aynı hırsız ve soyguncu gibi başka bir yerden atladı girdi.

Fakat kapıdan giren koyunların çobamdır. Kapı ona açılır, koyunlar onun sesini duyar. O kendi koyununu ismiyle çağırıp, hepsini dışarı çıkarır."

Aziz Johannes, Bölüm 10

Bu benim planlarımla ilgili olabilir mi? Ah, sevgili Tanrım...

Nostalgia'nın taslağını hatırlıyor muyum bakalım, merak ediyorum. Kendimi bir deneyeceğim.

1. *Madonna del Parto*

2. Palmiye Otelinin fuayesi. Anılar ve "tercüme"

3. Penceresiz oda. Eugenia. Merdiven boşluğu. Konuşmalar. Rüya.

14 Ağustos, Myasnoye

Neden edebiyatta, tiyatro ya da sinemada insanın galibiyetiyle sonuçlanan konular seçilir *daha çok*? Bu tür bir gelişme, okuyucu/izleyici nezdinde daha çok puan toplanmasına yarayabilir, kuşkusuz, ama kahramanın yenilgiye uğraması da aynı şekilde puan getirebilir. Başarısızlık öyküleri sanatta yeni bir başlangıca yol açabilir.

Hakikat kendi içinde var olmaz – tayin edici olan, hakikate ulaşmayı sağlayan yöntemdir, ona giden yoldur.

Yol.

18 Ağustos, Moskova

Evdeyim. Yorgunum. Kendi yatağımdan başka bir yerde doğru dü-rüst uyuyamıyorum. Ve bir de yalnız olmadan.

19 Ağustos, Moskova

Kaç aydır yaşamıyorum; sadece bekliyorum, bekliyorum, bekliyo-rum...

Tanrım, yardım et!

20 Ağustos, Moskova

Olabilecek olan ve tek kriter, gelecekteki izleyiciyle k̄urulacak diya-logun inanca ve samimiyete yer vermesi. Başka bir şey yok, olamaz da.

22 Ağustos, Moskova

Larissa için çok endişeleniyorum. Beş kuruşumuz yok. Andruška için de çok endişeleniyorum. Çok yakında okula başlayacak. Onun için hazırlanması gereken şeyler var; odası, pantolonu. Lara'mn bunları halledeceğinden eminim. Yeter ki iyi olsun. Çok yorgun za-vallılık.

Solonitsin'in sağlık durumunun iyi gitmediğine dair bazı söylen-tiler duydum. Doktorun dediğine göre ameliyattan sonra bir yıl için-de her şey olabilir.

Kendimi ne kadar bitkin ve perişan hissediyorum...

Niye kendimi bu kadar kötü hissediyorum? Bu kadar bitkin? En azından rüya görür ve bazı rüyalarımnda umutlanırdım. Fakat şimdi rüya bile görmüyorum. Korkunç, yaşam çok korkunç! Ah, Lara, eğer yaşamım onun için olmasaydı...

Nostalghia

Beriozovski'nin mektubuyla dünyanın sonundaki ev sahnesi arasına bir sahne eklemeli.

Ampul ateşin içinde patlar (şiir)?

Tanrım, bu ne keder! Kendimi hiç bu kadar yalnız hissetmemiştim!

"... Keskin ve uzun süreli günahkârlık duygusu insanı sıkıntı ve sefaya sürükler, oysa dindar bir yaşamın işlevi insanın sıkıntı ve cefasının üstesinden gelmesini sağlamaktır."

Nikolay Berdyaev, *Kendini Tanıma*

"Her tür milliyetçiliğe karşı tiksinti duyuyorum, yalnızca ahlak-dışı olmakla kalmıyor istiyor aptalca ve gülünç de."

Berdyaev

"... Rusya'yı hararetle seviyor, Rus insanının evrensel görevine inanıyorum. Ben milliyetçi değil, bir Rus yurtseveriyim."

Berdyaev

"İsa olmadan Slavların evrensel atanmışlık duygusu hiçbir biçimde mazur görülemeyecek ırkçı bir talebe dönüşür."

Vyaçeslav İvanov

3 Eylül, Myasnoye

Dün; Saşa ve Yuri Koçevrin hiç beklenmedik bir şekilde (Saşa'mn bir arkadaşının arabasıyla) çıkıp geldiler. Bu sabah da gittiler. Saşa

senaryo kursuyla ilgili birtakım sorunları konuşmaya gelmiş. Kol reva nasıl olduysa senaryo ve yönetmenlik kursundan benim sorulu olacağıma inanmış. Adayların çalışmalarını değerlendirecek isimlerin isim listesi için yardım istediler (Klimov Nekhoroşev) ben de onlara iki ya da üç kişiden oluşan yönetmen ve senarist listesi hazırlamak durumundayım. Şimdilik Saşa Medvedev ve V. S. dov'u düşündüm. Yuri bizimle olmaktan çok memnun oldu. Burac ev almanın mümkün olup olmayacağını bile sordu.

Tyapa çok mutlu bir şekilde okula gitti. (1 Eylül)

Lara'yı iki kez arı soktu.

Bugün çöp çukurunu kazmayı bitirip kocaman üç çöp dağında kurtuldum. Korkunç yorgunum. Şimdi frambuazlar üzerinde çalışacağım. Burası tabii cennet gibi. Çok hoş bir evimiz, bir de banyo evimiz var!

Seneca, *Lucilius'a Mektuplar*. 30. mektup, *Cadı* (isim doğru değil adlı senaryonun başındaki filozofun karakterini işlemek için iyi bir baz olabilir.

"En iyi yol sana benzemeyen ve farklı arzularla meşgul insanlardan uzak durmaktır."

Seneca, Mektup XXXII

"Bizim görüş alanımızdan çıkmış hiçbir şey yok olmuş demek değildir. Hepsi geldikleri ve yeniden görünmeye başlayacakları yere, doğaya saklanmaya giderler. Aralar (interval) vardır, yok oluşlar değil. Ve bizim terör olarak andığımız ölüm, yaşamı keser ama ona bir son vermez. Hepimizin dünyada yeniden görüneceği gün, onu hatırlayan birçoklarının geri dönmeyi reddetmelerine rağmen gelecektir."

Seneca, Mektup XXXVI

Yine "ebedi dönüş!" konusu...

"... Ne bebekler, ne çocuklar ne de aptallar ölümden korkar ve

akıllarının berraklığı aptallığın iç huzuruyla donanmamış olanlara yazık..."

Aynı kitap

Cadı için

"Kendimi yakılmaya, fırlatılmaya ya da demir çubukla ölünceye kadar dövülmeye adıyorum." (Gladyatör yemini)

Seneca

1982

Tutkulu, samimi ve dingin bir inanca sahip olmak kadar zoru bir şey yoktur.

Ocak, Tiflis

Bazhanov harika birisi; alımlı, akıllı, keskin zekalı, anlayışlı. Onunla beraber olmak bir zevk. Larissa ve Tyapa da ondan çok etkilendiler. Kendisi çok kötü şartlarda yaşıyor ve ne bir dizi konuklarından biri ne de onun kendilerine aldığı armağanları büyük bir memnuniyetle kabul eden insanlardan biri ona bir daire bulmasında yardımcı olmak için harekete geçmeye istekli. Oturduğu yerde gaz, su ve banyo yok, üstelik hasta da. Harika ve çok iyi bir adam.

Simon ve Lani'yi gördük ve Seryoşa ile Kakheti ve Tikhan'ı görmeye gittik. Özellikle Silnaç çok güzeldi. Gayaneh Haçaturyan ve dikkat çekici bir tip olan şifacı Dato Eristavo'yla tanıştım.

Agababobis ve Eldar Şengelay'ı görmeye gittik. Hâlâ daha ziyaret edeceğim birkaç kişi var. Görgü kuralları çok ciddiye alınıyor. Andruşka burayı çok sevdi, Lara da. Fakat buranın Asya olduğunu sonuna kadar hissettiğimi söylemeliyim.

Sinema kulübü aracılığıyla beş tane konuşma yaptım. Diş etlerim yine iltihaplandı fakat çok çabuk düzeldiler. Belki Dato'nun sayesinde; sağolsun.

Surikov henüz işe başlamamış. Ayın üçünde (haftanın sonuna doğru) buradan ayrılmadan önce Sizov'u tekrar aramalıyım. Tiflis ile ilgili çok iyi izlenimlerim oldu. Aklıma gelmişken, Svetlana Dzegutova harika bir insan, hoş ve hassas, fakat bir hayalperest.

Sabah! Seylan, Seylan. Dün Dato Eristavo bize öğretmenini nasıl bulduğunu, daha doğrusu öğretmeninin öğrencisini nasıl bulduğunu anlatıyordu. Öğretmeni bölge komitesi sekreterliğiyle ilişkisi olanaşlı bir kazak. Bir keresinde hastanede hasta yatarken içeri sıradan bazı çobanlar girip yatağının etrafına oturmuşlar; bunun so-

nunda o da ayağa kalkmış ve yürüyerek hastaneden çıkmış. Sonra 1980'de Tiflis'e gelip Dato'yu bulmuş. Dato'nun o zaman çok dağınık bir yaşamı varmış. Seylan'daki bu ezoterik okula bağlı sadece iki insan var Sovyetler Birliği'nde. Bir Dato bir de Samuel Marşak.

Bugün Larissa bana sırf iyilik olsun diye babam taşınırken yarıdım etmeye koşturup gittiğinde Tatyana Alekseyevna'nın onun moralini nasıl bozduğunu hatırlattı. Babamla beni biraraya getirmek istiyordu , çünkü ikimiz de onu çok seviyoruz. Tatyana Alekseyevna telefonda Anna Semyonovna'ya her şeyin Alyoşa'ya kalacağım anlatmış. Tanrı aşkına! Sanki vasiyeti düşünen varmış gibi. Hiçbirimizin aklının ucundan bile geçmedi böyle bir şey. Şu aptal kadın gerçek duygu nedir, anlayacak kapasitede kesinlikle değildi. Babam yıllardır onu bağrına bastığı için şimdi Tanrı tarafından cezalandırılıyor işte. Ve şimdi Alyoşa da öldü ve sanırım Tatyana Alekseyevna da babamdan önce ölecek. Zaten olması gereken de bu.

7 Ocak, Tiflis

Gece. Bugün Seryoşa, Yuri Barabadze ile iyi bir alışveriş yapmış. Ondan muhteşem bir Kersur elbisesi alıp onu Lara'ya verdi. Şaşırtıcı güzellikte ve Lara'ya da çok yakıştı.

Dato Eristavo'ya Larissa'yı tedavi etsin diye gittik. Lara güçlü bir negatif reaksiyon verdi. Yarın Lara dişlerini yaptıracak. İna Agababova bunu ayarlayacağına söz verdi.

Bilet durumu fena; 12'sinden önce bir şey bulmak mümkün değil. Dato Eristavo bana Rozenberg'in *Budist Felsefenin Soruları* adlı kitabının fotokopisini verdi. Okumaya başladım.

Dato, *Stalker* ile ilgili olarak –benim filmlerim arasından bir tek onu görmüş– "bir film değil bir öğreti" dedi. Ayrıca "soruşturma sahası"ndan da söz etti ve benim bir "yeni gelen" olduğumu, yani geçmişte orada bulunduğumu, orada, dışarıda. Bununla tam olarak ne kastettiğini bulmalıyım.

8 Ocak, Tiflis

Çurbinadze ile Sergey Paradahanov, yaşamı ve onu bekleyen şeylerle ilgili iç karartıcı bir konuşma yaptık. Gayaneh Haçaturyan gözden kaçmayacak bir sanatçı.

Benim halüsinasyonlar dünyam son tahlilde spritüel natüralizmin bir parçası. Müzede Priosmanaşvili'den sendeleyecek dereced etkilendim. Georgiy Şengelay, Pirosmene ile ilgili kötü bir film yapmış. Pirosmene istediği gibi yaşadı. Olduğu gibi görünen mutlu bir adam, organik bir bütündü. Toplumsal bir şehit falan asla değildi.

Andruška Lara ve Sergey ile Rustavelli tiyatrosuna *Richard**'ı izlemeye gitti.

Fizik Enstitüsü'nde bir konuşma yaptım. Yorgunum. Bir daha böyle bir şey istemiyorum. Bu akşam hepimiz tiyatroya, Robert Sturua'nın *Tebeşir Dairesi*'ni izlemeye gittik. Razmas harikaydı! Lado'yla Seryoşa hakkında konuştuk. Merkez Komiteye; Kamuyu Komitesine (ya da o kuruluşun adı her ne ise ona) Sergey hakkında konuşmaya gitmeye niyetliyim. Olanlara seyirci kalmaya dayanamayacağım.

9 Ocak, Tiflis

İnsanoğlu bin yıldır mutluluğun peşinde, fakat mutlu değil. Neden? Çünkü beceremiyor, çünkü bunun yolunu bilmiyor – her iki nederde geçerli. Bunların da ötesinde, çünkü dünyasal yaşamlarımızda kesintisiz mutluluk yok, sadece gelecekte onu elde etme umudu var. Acı olmak zorunda çünkü iyi ve kötü arasındaki savaşta ruh ancak acı çekilerek saflığına kavuşabilir.

* Robert Sturua'nın övgü alan yapıtı *III. Richard*.

10 Ocak

Bugün, 10 Ocak 1982. Seryoşa'nın doğum gününü onun Zarisi'deki evinde kutladık. (Söylediğine göre pasaportunda doğum günü 9 Ocak diye yazıyormuş, ama o doğum gününü hep oğlununkiyle kutluyor. Sanırım Aralık ayında.) Harika bir geceydi. Değişik gruplardan pek çok insan vardı fakat hepimiz orada Seryoşa'ya duyduğumuz sevgiyle tek yumak olmuştuk.

13 Ocak

Tiflis-Moskova treni. Neredeyse treni kaçıırıyorduk. Son anda bize verilen bir sürü hediyeyle dolu onca kutu, kasa, bohça ve çantayla ortada kalacaktık. Seryoşa gecikti. Bizi uğurlamaya Gayaneh, Seryoşa ve arkadaşları, propaganda ofisi geldiler. Eko ve Lyalya Agabov bize yolluk yiyecek de getirmişlerdi.

16 Ocak, Moskova

Lezzetli Gürcü şarabını içip Tiflis'teki dostlarımızı anıyoruz. Orası ne kadar da güzeldi! Seryoşa ne harika bir adam! Ne ince ve cömert. Onunla aynı dönemde yaşadığım için memnunum. Lara ve Andruska da onun olağanüstü olduğunu düşünüyorlar. Onu düşünmek bizi üzüyor. O sadece işinde dahi değil, her şeyde dahi, o kendine özgü bir insan!

17 Ocak, Moskova

Volodya Şinkarenko geldi. Tolya Solonitsin hâlâ hayattayken onun hakkında bir film yapmak gibi bir düşüncesi var. Şairin dediği gibi, "Gel, Şikago'da değiliz, canım?"

Volodya Şinkarenko ile Tolya'yı görmeye gittik. Çok hasta. Dju-

na'ya üç kez görünmüş. Göğüs kafesinin sağında ve solunda kistler oluşmuş. Aynı şey karaciğerinde de olmalı. Lütfen Tanrının çok acı çekmesin!

19 Ocak, Moskova

Djuna ile Tolya Solonitsin'in durumunu konuştum. Kadının dediğine göre çok geç kalınmış.

Bizim Alyoşa Naydenov Tolya ile yapılacak bir görüşmenin filme alınması için etkili bir biçimde yardım ediyor. Alyoşa hakkında ciddi ciddi düşünüyorum. Yaptığı işi beğeniyorum, eğer kendini geliştirirse iyi bir kameraman olur. Elinden tutmak gerek.

İncil'deki ilahilerden birinden gelen bir deyiş vardır: Tanrıyı tanımak içini kişiliğini değiştirmeye gerek yok. Sen manevi gerekleri yerine getirmeye başlamaya karar verdiğin zaman, hemen o an kendini gösteren adil ve ciddi bir bakışa sahip olacaksın.

21 Ocak

Dün Djuna'yı görmeye gittim. Bana duyulmasını istemediği bir şey söylemek istiyor. Bu konuyu Lara'yla konuşup onu bize davet etmeliyim. Tolya için artık çok geç olduğunu yineledi.

Sizov'u gördüm. İtalya ile ilgili her şeyin yolunda olduğunu söyledi. 15 Şubat'ta ya Yermaşya da Sizov'la Roma'ya kontratı imzalamaya gidiyoruz.

Saşa Kaydanovski'yle *Nostalghia* hakkında görüştüm. Ona senaryoyu okuyup rolü teklif ettim. O da kabul etti. Ah, Tolya, Tolya!

29 Ocak, Moskova

Dün Suslov öldü. Uzun bir zamandır etrafındaki herkesin dizgini onun elindeydi. Şimdi ne olacak merak ediyorum.

Yarın Leningrad'da 300 ruble karşılığında bir konuşma yapacağım, karmaşık, beklenmedik nedenlerden dolayı sadece bir kereye mahsus.

Tabii Saşa, Yura ve Kostya'yı gördüm. Beni Leningrad'ın muhteşem antika dükkanlarına götürdüler. Şu an yeri olmasa da Lara'ya doğum günü için bir Çin porseleni almak istiyorum. Saşa Sakurov ne kadar ince bir adanı. Onun gibi bunca yetenekle donanmış biri için Moskova'da değil de Leningrad'da olmak ne kadar zor olmalı. Moskova'da olması onun için çok daha iyi olurdu. Bana inanılmaz güzellikte bir çini soba gösterdiler. Onu taşradaki evimize almak güzel olmaz mıydı?

1 Şubat, Moskova

Leningrad'dan döndüm. Lara'nın doğum günü. Evde, aile içinde kutladık. Aldığım hediyeleri çok beğendi, ben de buna memnun oldum!

Fakat bela yakamızı bırakmıyor, içlerinden en önemlisi 38 Petrovskaya Caddesi* sakinlerinin bana gelip de aleyhime bir suç davası açıldığını söylemeleri oldu. Artık Goskino'nun İtalya'ya gitmemi istemediğinden kesinlikle eminim. Larissa daha yeni Svetlana'yla konuştu. Ve bunu Aleksander Aleksandroviç kanalıyla açıklığa kavuşturmaya söz verdi. Ayrıca Şelokov'un yerine gelen Yakovlev'i de bu konuda kullanabilir. Yarın onun ofisine gidecek. Benim yakama yaşıamak için ellerinden gelen her şeyi yapıyorlar.

* İçişleri Bakanlığı

Tanrıya çok şükür! Lara her şeyi yoluna koydu. Olay bütünüyle kapandı. Bir yanlış anlama olduğunu söylediler. Ancak bir yanlış anlama olabilir, o da benim şüphelendiğim.

Dün Londra'dan Abbado telefon etti. *Godunov*'u sahneye koymak istiyor. Bugün de yine Londra'dan John Roberts aradı. O da planlarımla ilgili yeni bir haber olup olmadığını soruyor. Bir de Goskino'nun bu kez hangi melanet peşinde koştuğunu öğrenmek istiyor.

Yeremey Yudovleviç Karpov'un bir parça muzır olan küçük bir kitabını okudum. Asya ve Hindistan'a yapılan bir yolculukla ilgili bir fantezi, ayrıca Tanrı Lotos'tan da söz ediyor. Adam çok akıllı ve her konuda hatasız yargılara varıyor, tek kelimeyle mide bulandırıyor. Kitap edebi açıdan düzeyli değil; açık saçık, cehalet örneği, çalakalem; tek kelimeyle söylemek gerekirse tam bir Sovyet natüralizmi örneği.

Dün gece dehşet verici bir rüya gördüm. Kocaman bir fuar ya da elektronik eğlence aletleri sergisi, makineler arasında banko gibi şeyler ve diğer gezegenlerden gelen varlıklar vardı. İç ürperten ve ironik bir gizem duygusu. Sonra bunun üzerine bir rüya daha gördüm. Orada da ben Politbüro üyesi olmuşum ve diğer üyelerle buluşmak üzere bir toplantıya gidiyorum.

Unita'nın muhabirinden *Rus Fantazisi*'nin tartışılan önsözüyle ilgili bir telefon geldi.

12 Şubat, Moskova

Bugün Tiflis'ten Svetlana Dzegutova, akşam da Garik aradı. Seryoşa Paradahanov tutuklanmış. Kimse nedenini bilmiyor henüz. Dairesi aranmamış. Mühürlenmiş.

"Benimkisi hoş bir hikaye değil. Onda, tıpkı kendilerini kandırmayı bırakmış olan insanların hayatlarında olduğu gibi, yazılmış masallardaki o ince uyum yok. O tamamiyle bir anlamsızlık, kaos, delilik ve rüyalar karışımı bir şey." Hesse'nin *Demian* adlı kitabının başına yazılmış bu sözler hiç tereddütsüz *Ayna* için de baş yazı olabilir. (Bunları takip eden sözlerin de olabileceği gibi.)

Tek istediğim içimden gelen yaşamsal şeyleri yaşama ve gerçekleştirmek cüreti oldu. Bu neden bu kadar zordu? Bu tam tamına kekenenin olduğu sahnenin açıklaması ve temelde de filmin baş yazısı.

Nostalgia– Belki, eğer Kaydanovski Gorçakov'u oynamayı kabul ederse, oteldeki gece sahnesinin temelini kahramanın ellerinin güzelliğinden çok Kaydanovski'nin Van Gogh'a benzerliği oluşturmalı.

Gorçakov, Eugenia'nın onu izlediğini bildiği için atkısını özellik le kulaklarının etrafına sarar.

"Bana göre gerçeklik endişe etmemiz gereken en son şey olmalı, çünkü o, bizim dikkatimizi ve ilgimizi daha fazla gerektiren daha güzel ve daha gerekli şeyler varken öylece, bütün sıkıcılığıyla hep yerinde olacaktır. Gerçeklik hiçbir zaman bizi tatmin etmemeli, gerçeklik hiçbir zaman tapılacak ya da saygı duyulacak durumda da değildir. O, kazayla olandır ve o yaşamın reddidir. Bu yavan, sonsuza dek hayal kırıklığıyla dolu ve neşesiz gerçekliğin değiştirilmesinin tek yolu onu inkâr etmek ve bizim ondan daha güçlü olduğumuzu kanıtlamaktır."

Hesse, *Kısa Anlatılan Bir Yaşam Öyküsü*

Yeniden Hesse okuyorum. Onunla çok ortak yönümüz var. Örneğin o, St. Anthonius ile ilgili bu düşüncelerle sakın sakın evde otururdu.

"Yaşayabilmek için altın çiçeğe, yüce ruh da beden ve ruha dönüşmeli."

Hesse, *Kaplıcada Bir Konuk*

"Kurtuluş için iki yol vardır. Doğrular için doğruluk yolu ve günahkârlar için merhamet yolu. Ve ben bir günahkârım. Yine kurtuluşu doğruluk yoluyla başarmayı deneme hatasında bulundum."

Aym Kitap

21 Şubat, Moskova

Anna Semyonovna bugün 79 yaşına bastı. Birçok bakımdan birbirimize çok yakınız. Hayatımda onun kadar spritüel bir insana rastlayamadım. Onun kadar erdemli, iyi ve anlayışlı birine de. Ve aym zamanda öylesine iyi, öylesine merhametli ki insanın kalbi sıkışıyor, adeta acı çekiyor. Ona baktığım zaman sık sık kendimden utanıyorum. Hepsi boş gurur gösterisi ve ruh bezginliği.

23/24 Şubat, Moskova

Saşa Sakurov ve Yura Reverov çok kötü durumdalar. Kimse onlara yapacak bir iş vermiyor. Pavlyonok ve Bogomolov ellerinden geldiğince her gün onlara bağırıp hakaret ediyorlar. Bu iki oğlunu işe sokmaya çalışan Heifits'in yaptığı bir ihbarın sonucu. Ve patronlar da bu gençlerin benim hakkımda ne düşündüklerini biliyorlar ve bunun acısını da benden değil onlardan çıkarıyorlar. Onları benim etkim (tabii bu çok fena) altında olmakla suçluyorlar.

Artık nefes almak olanaksız hale geliyor. Bugünlerde basın, sine-ma ya da televizyonla ilgili kim varsa, herkes, kendini anlamsız bir sürü laf duymak ya da yazı okumak zorunda olduğu bir ortamda buluyor; bunun sonucunda da derin deneyimlere sahip kim varsa her-

kes gerçekte aç. Oysa duymak için kulakları olan insanlara ruh kendini örneklerle ve bastırılıp yok edilemeyecek basit sözcüklerle açıklar.

"İş olmazsa inanç da ölür."

James

"Dilinin efendisi ol. Günahların katlanmasın istiyorsan sözlerimi üçe dörde katlama. Sen diline hakim oldukça Tanrı ruhunu koruyacaktır. Tanrı gözünde bütün günahlar nefret doludur. Fakat en kötü günah yürekteki gururdur."

Aziz Anthonius – *Rahiplerin Yaşamları*

"Kısmetinde nefsine hakimiyet ve gönül hoşluğu olduktan sonra yoksulluk hiçbir şey ifade etmez."

Aynı Kitap

"Kendi yapmadığın hiçbir şeyi kimseye ne öner ne de öğret."

Aynı Kitap

27 Şubat, Moskova

"Bulunmak için çağrıldığımız yerde ne zaman günahın kışkırtmasına karşı savaşla yüz yüze gelsek hemen şeytanın olmadığını düşündüğünüz başka bir yere göçeriz."

Aziz Anthonius

"Anthonius Amon'u hücrelerinden çıkarıp ona, 'Şu taş kızdır, ona bir vur,' dedi. Amon onun dediğini yaptı. Anthonius ona, 'Taş sana bir yanıt verdi mi, sana bir direnme gösterdi mi?' diye sordu. Amon, 'Hayır' diye yanıtladı. Ve sonra Anthonius ona, 'Sen de bu düzeye ereceksin,' dedi ve bütün mesele de budur zaten."

Rahip Amon, *Rahiplerin Yaşamları*'ndan.

28 Şubat, Moskova

"Bana tapılmasını hiç istemedim, bir idol konumunda olmakta utanç duyarım. Her zaman gerekli olmayı arzu ederim. Her k mi görmeye gidersen git, o sana bir şey sormadan konuşma."

Rahip Evagri

"Dünyevi merak boş ve kibirliliktir."

Rahiplerin Yaşamları üzerine yorumla

"Bir kadın bir rahiple konuşmaya gelirse ya da bir rahip bir kadınla konuşmayı gerekli bulursa bunlar birbirlerinden aynı bi nehrin iki yakası gibi bir uzaklıkta oturacaklar ve aralarındaki konuşma böyle gerçekleşecektir."

Rahiplerin Yaşamları

3 Mart, Moskova

"Konuşmaya başlamadan önce ne söyleyeceğini düşün. Sadece gerekli ve düzgün olanı söyle. Mantığınla övünüp başkalarından daha fazla bildiğini düşünme. Manastır yaşamının özü kendini cezalandırmadır ve mahkum edildiğinde ceza da kendinin her şeyden daha değersiz olduğunu kabul etmektir."

Rahip Isaac

"Dua edilirken tanrı korkusuyla doğru düzgün ayakta dur, cahillerin yaptıkları gibi ne duvara yaslan ne de ağırlığımı bir ayağından diğerine taşı."

Rahip Isaac'ın öğretilerinden.

5 Mart, Moskova

"Kutsal münzevi rahipler son günlerle ilgili kehanetlerde bulundular. Bu soru soruldu: 'Biz ne yaptık?' İçlerinden biri, yaşamı

örnek alınabilecek Rahip Iskerion, ‘Tanrının emirlerini gözlemledik,’ dedi. Rahipler sordu, ‘Peki, bizden sonra gelecek olanlar ne yapacaklar?’ ‘Bizim yaptıklarımızın yarısını yapacaklar,’ diye yamıt verdi. Rahipler yine sordular: ‘Peki ya onlardan sonra gelenler?’ ‘Onlar,’ dedi rahip, ‘onların hiçbir zaman bir manastır yaşamı olmayacak, fakat başlarına bir sürü felaket gelecek. Ve onlar, felaket ve günah kurbanları olarak bizden ve atalarımızdan daha ulu bir yere gelecekler.’

Rahiplerin Yaşamları

"Bir gün Fivanda yerlisi yaşlı Pavva kurumuş bir ağacı alır ve onu dağda bir yere diker. Sonra gider John Kologa'ya bu ağacı meyve verinceye kadar her gün sulamasını söyler. Yakınlarda su yoktur. Su getirmek için sabah yola çıkıp akşam geri gelmek gereklidir. Üçüncü yılın sonunda ağaç tomurcuklanır ve meyve verir. Yaşlı adam meyveyi alıp kiliseye gider ve cemaate, ‘Gelin, itaatin meyvesini tadın,’ der.

Aym Kitap

"Hücrelerinin biraz uzağında bir mezarlıkta insanları ve hayvanları parçalayan yırtıcı bir sırtlan yaşardı. Bir gün yaşlı adam mezarlıkta John'a, ‘Sırtlanın izini gördüm. Git onu yakala ve buraya bana getir,’ dedi. John, ‘Eğer sırtlan bana saldırırsa ne yapayım?’ dedi. Yaşlı adam gülümsedi ve, ‘Eğer sırtlan sana saldırırsa onu bağla ve bana getir,’ dedi. O akşam John mezarlığa gitti ve sırtlan ona saldırdı. Fakat John aynen yaşlı adamın dediği gibi kendini onun üzerine atıp onu yakalamak istedi. Sırtlan ondan kaçtı, John arkasından kovalayıp bağırdı: ‘Dur, hocam seni bağlamamı istedi.’ Sırtlan durdu. John onu bağladı. Bu arada yaşlı adam öğrencisinin gelmesini beklemektedir. John sırtlanla geri döndü. Yaşlı adam onu görünce çok şaşırdı. Öğrencisine alçak gönüllüğü öğretmek ve onu kendini beğenmişlikten korumak için eline demir bir çubuk alıp onu, ‘Seni aptal, bana bir köpek mi getirdin?’ diyerek dövmeğe başladı.

8 Mart, Roma

Roma. Buraya dün geldim. Sizov ve Bondarçuk'la aynı uçaktaydık. Onların Floransa'daki *Kızıl Çanlar* açılış gösterimi suya düştü. Şere metevo'daki gümrükte iğrenç bir olay oldu. Memur bana bavulumu açmamı söyledi ve günlüklerimden birini alıp incelemesi için yardımcıya verdi. Meğer dışarı el yazısı herhangi bir şey çıkarmak özel izne tabiymiş ve benim de böyle bir izin belgem yoktu. Memur başka bir yere gitti ve tam o sırada yardımcısı günlüğümün arasında Soljenitsin ve kızlarının bir fotoğrafım buldu. Onun orada olduğundan hiç haberim yoktu. Yardımcı benden bir açıklama istedi. Ben de fotoğrafın orada kazara bulunduğunu söyledim. Fotoğrafi geriye koyup günlüğü kapattı. Sonra memur geldi. Yardımcı bir şey söylemedi, sessiz kaldı. Öteki, yüksek rütbeli olan memur bana putlar ve ikonalarla ilgili bir şey sordu. Makinesinden taşıdığım haçı kolayca görecektir durumda olmasına rağmen yanımda böyle bir şeyim olmadığını söyledim. Konuşmaya daha fazla devam etmedi. Şanslıydım.

Bugün stüdyoda Canepari, de Berti, Rosselini ve diğerlerini gördüm. Bir de Picera'yı.

Eve telefon edip Larochka'yla konuştum. Tanrım, onlara göz kulak ol.

10 Mart, Roma

Hissettiklerime hâlâ inanamıyorum. Sanki bir rüyadayım. Ve her an uyanabilirim. Lara'yla konuştum. Hiç iyi değil. Benim bu gitmelerim canına tak etti artık. Ah, Tanrım. Andruşka'yla da konuştum.

13 Mart, Roma

Dün Andilopolous ve karısıyla tanıştığımı yazmayı unuttum. Pek iyi bir izlenimim olmadı.

Lara'yla konuştum. Daha iyiydi. Kendini yeterince iyi hissederse Salı günü İtalyan elçiliğine yemeğe gidecek. Andruška'yla konuştum. Rusça ve edebiyattan üç tane beş* aldığım söyledi.

Enrica ve Antonioni'yi Tonino'nun bana yeni tanıştırdığı arkadaşı Ugo Attati'nin evindeki toplantıda gördüm.

15 Mart

Zemfira Vassilevna'yla Lara hakkında konuştuk. Sinirleri çok bozuk. Arkadaşı geliyor. Sanırım, çarşamba günü Larissa önemli bir resmi görevliyle buluşacak. Tyapus'la konuştum. Aldığı dörtler ve beşlerle övünüyordu.

Rondi benimle bir görüşme yaptı. Söylediğine göre bana yazın resmi bir ödül verilecekmış.

Sevgilim Laroşka ve Tyapus Moskova'da nasıllar acaba.

"Şöyle bir etrafıma bakındım. Ruhum insanoğlunun çektiği acılarla yaralıydı."

Radişçev, Petersburg'dan Moskova'ya Yolculuk.

18 Mart

Sabahtan beri gökyüzü sanki delindi. Hava çok nemli. Bunin'i okuyorum. Hemen senaryoya başlamak istemiyorum. Daha çok erken. Pazartesi günü Pepe'yle gidip dış mekanlara bir bakmak istiyorum. Fakat her şeyden önce benim Vladimir'in Tanrı'nın Anası'nı ziyaret etmek için Porto Nuova'ya gitmem gerek. Aklımdayken, o harika kilisenin içini mekan olarak kullanmak istiyorum.

Bunin'i okuyorum. Emin, doğru ve haklı olarak söyleyebilirim ki bir çalışmanın şiirsel örgüsüne girecek yanlış bir unsur onun tüm

* En yüksek not.

can alıcı gücünü yok edecektir. Rasputin'e bakın örneğin; çalışmaları yarı mantık, yarı güncel sorunlar, yarı aşk, yarı hakikatle dolu. Bunin ise bir bütün, tekil ve kalemi yumuşak ve güçlü.

"Moskova caddesinde bir otobüs terminalinin çay salonuna girdim. O buğulu sıcakta, sesler ve kalabalıklar arasında oturdum ve dolgun, kırmızı yüzlere, kızıl sakallara, önümde kapaklarının kulplarına ıslak bir iple bağlı olan iki beyaz çaydanlığın üzerinde durduğu paslı, yıpranmış tepsiye baktım. İnsanların adetlerini mi gözlemliyordum? Hayır, yanıldınız. Sadece o tepsiyi ve o iki ıslak ipi."

Bunin, *Lika*

İnanılmaz bir şey, neredeyse aynı Ze gibi. Bunin *Lika*'da Oryol hakkında, dükkanlar, teraslarında güzel yemekler yenilen restoranlar, kolalı masa örtüleri, kuyruklu ceketleri olan uşaklar ve bunun gibi şeyler hakkında yazar. Ve tüm bunlar ötemizde olanın arkası, devrim öncesi, Tanrım! Peki, Oryol şimdi neye benziyor? Düşünmeye bile cüret edemiyorum. Her şey paramparça, tüm kalıntılar çamura bulanmış, yoksulluk, karanlık. "Bir uşak, ceketinin kuyruğu sallanarak..." Tanrım, bu kavramı ne de çılgın görünüyor, Oryol'da, terminalde.

"Bazı mutsuz insanlar, yüzleriyle, ruhlarının aralıklarından süzülen gözleriyle ne de güzel oluyorlar."

Bunin, *Lika*

"Kiliseye gittim. Yalnızlık ve üzüntüden kiliseler bir alışkanlık haline geldi."

Aynı kitap

İçimde sanki Bunin'le kardeşmişiz gibi bir duygu var: özlemleri, umutları, ayırdına varmayan insanların içerleme olarak yorumlayacakları taleplerindeki o şiddet.

Larissa'yla telefon görüşmesi. Anladığım kadarıyla yetkili biriy-

le seyahat konusunu görüşmüş. Pasaportunun hazır olmadığı, henüz bir işlem görmediği söylenmiş. Lara paniğe kapılmış. Bence henüz paniğe kapılmanın bir gereği yok çünkü konuştuğu üst düzey bir yetkili değil, bir şey bilmiyor ve her şeyden korkuyor. Surikov durumu açıklığa kavuşturmaya söz verdi. Bakalım. Pazartesi Lara'nın önemli bir görüşmesi olacak. Surikov bu meselenin daha yüksek düzeyde yetkililer tarafından ele alındığını ya da alınacağını da söyledi ayrıca.

Tyapus'la konuştum. Derslerine çok çalışıyor, benim canım öğlum. Onlara bir paket gönderdiğimi Olya'ya söyledim. Lara bana parasal durumlarının kötü olduğunu çatlattı.

Bana okuyucu mektuplarıyla ilgili sorular sormaya başladı. Onun sözünü kesip yapmamasını çünkü Moskova'ya dönebileceğini söyledim. Telefon konuşması beni bir bakıma endişelendirdi, ama diğer yandan da bilinmez bir nedenle içimde her şeyin iyi olacağına dair bir duygu var. Bunun aksi olamaz. Tanrı kötü bir şey olmasına izin vermeyecektir.

19 Mart

RAI Lara'ya hemen gelmesi için bir teleks gönderdi.

20 Mart

Aman Tanrım, Bunin'in öykülerinde vermeyi başardığı aşkın zorlayıcı gücüne ve savunmasız ve keder içinde olana duyulan merhame-te şaşıyorum. Bir de insanlar onun soğuk olduğunu söylerler. Kim karşı? Ya da neye? Andruška Bunin'i mutlaka okumalı. Bunu telefonda Lara'ya mutlaka söylemeliyim.

Aklıma sırf para kazanmak için yazılabilecek bir senaryo fikri geldi. Başka bir gezegene inen ve buradaki uygarlığın yarattığı ortamı yabancı kalan bir insanla ilgili. Rüyamda gördüğüm bir şey, bi-

raz Lem'in *Yıldızlardan Dönüş*'üne benziyor. Fakat önemli olan b değil. Önemli olan diğer varlıkların eylemleri, onların neye benzediği, oradaki nesneler, onların olayları, her şey. Ne absürd bir tasarımla! Absürdün şekillenip cisimlenmesi! Aynı zamanda da ürkütücü Amaç agnostik bir anlayışla yeni bir gerçek dünya yaratmak. Belki bunu ticari amaç gütmekten bir jest olarak gerçekleştirmeliyim.

Larissa'nın hatrına iyi ve rahat bir dairede oturalım isterdim. Onun dinlenebilmesini, eğlenmesini ve mümkün olduğu kadar tedavi görmesini isterdim. Benimle yaşamak, yaşamımızın bu ağır yükünü kaldırmak ve böylece bana doğru yolu seçtiğime inandıran güveni vermek onun için kolay değil. Ve ben de öyle tatlı ve kolay bir insanda değilim. Bunu herkes kaldıramaz. Emin olduğum tek şey Larissa'sız yaşayamayacağımdır.

Bu akşam Tonino'nun evinde Lora'mın doğum gününü kutladık. Dino ve Maria Sant'Arcangelo'dan geldiler ve tabii yemekler olağanüstüydü. Tonino'ya belgesel film hakkındaki fikrimi söyledim. Onayladı. Üzerinde biraz çalışmamız gerekecek. Dino ve Maria'yı çok seviyorum. Dino'nun çok kötü iş sorunları var fakat bu konuda kimseyle konuşmuyor. Tonino ona dolambaçlı bir yoldan yardımcı olmak istiyor. Zira bu Giritli Dino çok onurlu.

21 Mart

Akşamı elçiliğin kulübünde geçirdim. Bizim insanlarımız önünde konuşup, tabii aptalca sorulara yanıtlar vermek zorunda kaldım.

Rondi arayıp Fellini'yle beraber olduklarını ve benim ellinci doğum günümü kutlamak üzere olduklarını söyledi. Ayrıca, İtalyanlar bana herhangi ulusal bir ödül vermeyi planlıyorlarmış.

22 Mart

Bugün Franco'yla Terilli'ye, oradan da Pepe'yle Porto Nuovola'ya benim Vladimir'in Tanrının Anasına dua etmeye gittim. Beni çok rahatlatmış.

Lara'yla konuştum. Görüşmesini Çarşambaya ertelemişler. Bir de işlemlerin iki ay süreceğini söylemişler. Sanıyorum, bu görüşme gerçekleşirse Lara bu iki sorunu da çözümleyecek. Göreceğiz. Kut-sal Meryem bizim için dua et. Bugün dua ettim, çok dua ettim.

Bugün duyduklarıma bakılırsa bu yıl Cannes'da dünyanın en iyi yönetmenlerine yüksek prestij ödülleri verilecek ve bunların arasın-da benim de ismim geçiyor.

Lara'ya yeni bir haber gelmemiş. Doğal olarak, Şkalikov ayrıntı-ları telefonda tartışamayacağım söylemiş. Fakat işlemlerin olabildi-ğince çabuk tamamlanması için uğraşacakmış. Tabii işi biraz gizem-li hale getiriyor.

24 Mart

Dün televizyoncular Larissa'ya en kısa zamanda Roma'ya gelmesi için bir teleks çekmeyi onayladılar.

Gün boyunca Lara ve Andruška'yla ilgili iç sıkıcı düşüncelere kapıldım. Yaşadığımız an yok. Sadece geçmiş ve gelecek var. Bunlar da, pratik açıdan ele almak gerekirse, dünyasal yaşam bağlamında sıfır değerindedir ve kişiyle ancak geleceği süzüp geçmişi geride bırakmayı sağlayan isteği ve eylemi aracılığıyla bağlantı kurarlar.

Matematikte öne sürülen dünya yasaları insan psikolojisinin, mantığın ya da insan aklının yasalarının olduğu kadar nesnel değil. Bu gerçekten bir çeşit zihin oyunu, tıpkı gerçek bilim dedikleri fizik, astronomi ve diğerlerinin de olduğu gibi. Bu çok garip, hatta buna inanılmaz derecede mantığa aykırı bir yanlış kam da diyebilirim.

Tonino ile Cannes Film Festivali başkanı Jacob'u gördüm. İlk olarak 35. Cannes Film Festivali'nde beş değil, dünyanın en iyi on iki yönetmenine ödül, diploma ya da herhangi bir şey verileceğini ve bunlardan birinin ben olduğumu, bu yüzden de tören için Cannes'da bulunabileceğimi söyledi. Ben de gidebileceğimi söyleyip on-lardan ödül konusunda olabildiğince uzun bir süre sessiz kalmaları-nı rica ettim. İkinci olarak da bana jüri üyeliği teklif ettiler. Bunun

pek mümkün olamayacağını çünkü "Altın Aslan" ödülünün verileceği Venedik Festivali'nde jüri üyeliği görevini üstlenmeyi çok değil, daha birkaç gün önce kabul ettiğimi söyledim. Üçüncü olarak *Nostalgia*'yı festivale göndermemizi istediler. Buna Tonino'yla evet dedik.

Ben de onlara, bu yıl Cannes'a gidecek olmanın avantajım kullanarak, filmin çekimi bittikten sonra Anna Semyonovna, Olya ve Tyapa'yı tatile buraya getirtmede bize yardımcı olabilecek Fransız hükümetinde görevli birini tanıma olasılığı olup olmayacağım sordum. Fakat bu sonraki iş, çünkü üzerinde ciddi bir şekilde düşünülmesi gerek. Ya tüm bunlar yüzünden bir daha kalp krizi geçirirsem, ikincisini; ve o zaman bunun nedenini onlara nasıl açıklarım ya da bunu açıklamalı mıyım? Bana bir toplantı düzenlemeye söz verdiler. Evde neler oluyor? Tanrının, onları kutsa ve koru!

Laroşka ve Tyapus'la konuştum. Gönderdiğim paketi almış, çok sevinmiş, benim küçük oğlum. Lara'nın morali de iyiydi. Şkali-kov'un onu Roma'ya göndermekte kararlı olduğunda ısrar ediyor ve gerekli kağıtları bir an önce hazır etmeye çalışıyor. Galiba Şkali-kov, her şeye rağmen, Lara'nın Mosfilm tarafından ücretli olarak çalıştırılmadığı konusunu öne sürüyormuş.

Önemli görüşme Cumartesiye ertelenmiş ama Lara bunun gelecek haftadan önce gerçekleşmeyeceğini düşünüyor. Evde her şeyin yolundaymış. Yura Reverov, Kostya Lapuşanski ve Volodya Maşın de ona yardım ediyorlarmış. Ardı arkası kesilmeyen telefon konuşmaları oluyormuş ve herkes endişeliymiş. Bu arada Sizov samırım kalp krizi geçirmiş, hastanedeymiş. Yarın ona, stüdyoya bir telgraf göndermeliyim. Stüdyoda dolaşan söylentilere göre Lotyanu ve Bondarçuk'la, daha doğrusu onların filmleriyle ilgili sorunları varmış.

En önemli ve en zor şey inançlı olmak. Çünkü inancın varsa her şey gerçekleşir. Bu doğru da iş buna içten inanmaya gelince, neredeyse olanaksız. Tutkulu, samimi ve dingin bir inanca sahip olmak kadar zor bir şey yoktur.

28 Mart

Tonino ve Lora'yla Speclo'ya, Antonioni'yi ziyarete gittik. Evi görünce sersemledim, ona 750.000 dolar gibi bir paraya mal olmuş. Çok güzel bir zeytinliği var. Fakat evin içinde her şey sanki fazlasıyla düzenli, sanki mimari bir plan gibi.

29 Mart

Uzay, zaman ve neden sadece düşüncenin bütün biçimleri olmakla kalmaz, yaşamın özü sadece bu biçimlerin dışında yatmakla kalmaz, yaşamlarımız bizzat bu biçimlere yavaş yavaş teslim olur, sonra, en sonunda, bizi bunlardan bir kez daha kurtarır, bağımsızlaştırır.

İşte yine, Aya Anthonius ve onun günaha çağrısı. Hep aynı şey. İnsan özgürlüğünün pergelinin bir ucu kötüye öteki ucu iyiye saplıdır. Fakat daha hiç kimsenin yükselmek için mücadele ederken, aynı zamanda da geriye kayıp düştüğünü duymadım. Yükselmek kesinlikle mücadele etmek demektir.

30 Mart

Moskova'ya telefon ettim. Andruška hasta, ateşi sabah 39⁰ imiş. Zavalı küçük oğlum. Larissa görüşmenin yarın 7.00'de olacağım umuyor. Belki. Onun gelmesini oradaki hiçbir yüksek yetkili istemiyor. Surikov Lara'ya onun seyahat belgesinin benimkiyle birlikte hazırlandığını söylemiş. Bu yüzden her şey çok açık ve net. Bir oyunlar karıştırıyorlar. Lara'nın yanıma gelmesini istemiyorlar. Onun için çok endişeleniyorum ve onu çok özlüyorum – Tanrım, bizi biraraya getir.

Geleceğin Lady Hamilton'ı *canlı tablolar* için çıplak poz verirdi.

Ünlü Lobachevski, Lev Nikolayeviç Tolstoy öğrencisi olarak ilk kez Kazan Üniversitesi'ne gittiğinde oranın rektörüydü (1844–1845).

Dün gece rüyamda Seryoşa Paradahanov'u hapiste gördüm. Fakat hapishane garip bir yerdi, gerçek hapishane gibi değildi.

Michelangelo'yla akşam yemeği yedik. Hoş bir sohbetimiz oldu. Çok dikkat çeken bir adam. Duygularım iyi gizliyor ama zeki ve çok yumuşak bir ruhu var. Bence o en iyi İtalyan film yönetmeni. Televizyonda Ozu'nun *Sonbahar*'ım izledik. Tam olarak hangi sonbahardı hatırlamıyorum. Dehşet verici bir şekilde sıkıcıydı, Mendeleyev'in masası gibi.

"... insanlar temel kötülüklerle kuşatılmış ve yaşamlarındaki düzensizliklerin kaynağı hükümetin eylemleri. Bunun en çarpıcı örneği, hükümetin, satışı bütçenin üçte birini oluşturduğu gerekçeyle şarabı, bu ölümcül zehiri yalnızca üretip dağıtmakla kalmayıp üstelik de teşvik etmesidir."

(Lev Tolstoy'un Kuzminski'ye yazdığı bir mektuptan, 1896)

1 Nisan, Roma. Monte Brianza

Dün Narimov'un oradan Larissa ve Tyapus'la konuştum. Tyapus hâlâ hasta, zavallı yavrum. Ateşi var ve başı ağrıyor... zavallı küçük oğlum. Benimle biraz konuşabildi, zavallı küçük şey... Larissa, Kulakov'un "kendi inisiyatifini" kullanarak onun ayın 4'ünde Roma'ya gitmesini ayarlayacağını söyledi ama bunun bir hile olduğunu düşünüyor. Ben de ona katılıyorum, fakat görüldüğü üzere bu gecikmeden suçlanacak tek kurum Goskino – şu toplantıyı hâlâ yapamadılar. Larissa helki yarın olur diyor, yani Cuma.

Tyapus için endişeleniyorum. Larissa beş parasız. Ona neler götürmemi daha doğrusu göndermemi düşünmesi için zaman olduğunu söyledim. (Lara ayın 20'sinde Moskova'ya gidene kadar.)

Akşamı Narimov ve Kamrayev ile geçirdim. Ali korkunç geveze. Ne-redeyse dünyadaki her şeyden söz etti; Afganistan'dan, bazı yerler-deki kokuşmuşluktan... Söylediği tüm saçmalıkları dinlemek zorun-da olmak beni çok yordu. Fakat adamın hakkını da vermek lazım, pişirdiği pilav enfesti.

2 Nisan, Roma. Monte Brianza

Lara'yla konuştum. Görüşmenin Salı günü ayın 6'sında olacağı da-ha bir kesinmiş. Ayın 4'ünde benimle olamayacağı için morali çok bozukmuş. Tyapus dün benimle konuştuktan sonra hüngür hüngür ağlamış.

Tanrım, şunlar ne barbar insanlar!

Kulakov Lara'ya onu ayın 4'ünde gönderemeyeceğini söylemiş. (Neden?) Her neyse, sonuçta Kulakov'u belgelerinin hazır olduğuna inanmak için bu türlü nedeninin olduğuna ikna etmiş.

Larissa Tolya Solonitsin'in durumunun da daha iyiye gittiğini söyledi. İnanılmaz!

Norman ve Laura'yla eski bir kilisede verilen eski kilise koroları konserine gittik. Hoştu. Tabii kilisede her şey daha farklı yankılanıyor.

Pazar benim doğum günüm. Kiliseye gideceğim.

İnsanların duyu organları aracılığıyla gerçekliği algılayışları niye bir-birine benzer? X burda nerde? X, duyulara mı eşit yoksa gerçekliğe mi? Mesele şu ki duyu organlarımız bize, tüm sınırlılıklarıyla yarat-mak veya dünyayı kendimize uydurmamız için verilmiştir. Nesnel olarak konuşmak gerekirse dünya sonsuz bir kesifliktedir, aym en ağır gezegenin çekirdeği gibi. Fakat duyu organlarımızın ve bilinci-mizin varoluşu sayesinde biz, kendi dünyamızı maddi gerçekliğin al-gıladığımız *parçalarından* yaratmışız.

Zihnimiz diğer düzlemlere ya da boyutlara ulaşamaz, o yüzden de onlar hakkında matematik ve fizik yoluyla fantezi üretir. Bilim

doğanın kendi nesnel yasalarından çok bizim bilincimizin işlevini yöneten yasaları inceleyip ele alır.

Müzik, resim, sembol, işaret; hepsi aynı: Beynimiz aracılığıyla bilme kapasitemize tekabül eden gerçekliğin matematiksel sembolü.

3 Nisan, Roma

Dün RAI'ye benim için Surikov'dan iyi dilekler telgrafı geldi. Bugün de Kulidahanov'un da imzasının olduğu bir tane, Yermaş'tan (Narimov aracılığıyla) geldi. Kutlamaların hepsi bu kadar, umduğumdan daha fazla sanırın.

Benim sevgililerim! Başka hiç kimsem yok, yalnız Larissa ve Tyapus, Anna Semyonovna ve Olya! Benim canım Tyapus! Ve Daneşka!

Bugün öğleden sonra Norman'la Truffaut'nun harika oyuncu Fanny Ardant'lı bir filmini gördük. Film pek o kadar iyi değil ama oyunculuk iyi. Ve Ardant oldukça hoş.

Aslında, Trintignant ve Ardant'ı kullanabilseydim, çok iyi olurdu.

Yarın, daha doğrusu bugün, iki saat içinde 50 yaşında olacağım. Tanrım, yaşamım ne kadar da çabuk gitti böyle.

4 Nisan, Roma

Tonino bu sabah erkenden Madrid'den arayıp doğum günümü kutladı. Prado'ya yola çıkmak üzereydi, oradan da bir *corrida**'ya gidecek.

Jure Lina doğum günüm olduğunu bilmeden aradı.

Sonra yeniden uyudum ve rüyamda kendimi Madrid'de To-

* *corrida*: boğa güreşi

nino'yla beraber çok yüksek bir terasta gördüm. Tonino kenara çok yaklaştı ve ben korkup ona geriye gelmesini söyledim, o da öyle yaptı.

Saşa Sakurov, İra, Anna Reverov, Kokoreva, Veroşka Semyonov-na ve Marina'dan telgraf geldi. Ve ayrıca İvanov'un genç beylerinden ve daha başkalarından... Ve tabii benim için en iyi ve önemli olanı evden, Laroşka, Tyapa, A.S., Maşa ve Volodya Sedov'dan gelen-di.

Bu akşam Rondi benim için Cesarina adında şık bir restoranda yemek ayarladı.

Lizzani ve eşi, Fellini ve Giulietta Masina, Rondi, Lora ve ben-dik. Çok hoştu. Oradan Moskova'yı aramaya çalıştım ama bağlantı kurulamadı. Santral Moskova'daki alıcının yerinde olmadığını söyle-di.

Şimdi evdeyim; Lora benim için santrala telefon yazdırdı. Şimdi onlardan telefon bekliyorum. Belki Larissa'yla sonunda konuşabili-rim.

5 Nisan, Roma

Larissa'yla bir türlü konuşamadım. Hat yok. Narimov aradı, Yer-maş'a hemen telefon etmemi söyledi. Bugün hiç zamamm yok. Şim-di ne istiyor bu adam?

Bu akşam Lora'yla Ugo ve Beatrice'i görmeye gittik, bize sonra Mic-helangelo Antonioni de katıldı.

6 Nisan, Roma

Yermaş'la konuştum. Larissa ayrılmadan benim Moskova'ya dön-memi istiyor. Larissa'mn neden hâlâ yola çıkmadığım sordum. Her şeyin yolunda olduğunu, sadece konuşmamız gereken bazı şeyler ol-duğunu söyledi, hem ayrıca Larissa'nın birkaç şey daha yapması ge-

rektiğini bilmiyor muymuşum? Ayın 20'sinde gelebileceğimi söyledim.

Sonra Lara'yla konuştum ve ona Yermaş'la aramızda geçen konuşmayı anlattım. Etrafta İtalya'ya gidişimizle ilgili oldukça ayrıntılı söylentiler dolaştığım söyledi. Tıpkı İsveç'teyken olduğu gibi.

Para konusunda da endişeliydi, ona merak etmemesini, Lora'nın yakında orada olacağını söyledim.

Lara benim doğum günümde evde bir parti vermiş, börek çörek yapmış. Pek çok kişi gelmiş. Ayrıca birçok mektup ve telgraf.

Evet, Larissa'nın görüşmesi, yarın akşam saat 8'de. Bu sefer gerçekten oluyormuş gibi görünüyor. Tanrının yardımıyla!

"Muhteşem sanat hep güncel olandır. Sofokles, kendi ülkelerinin içinde bulunduğu durumu gözler önüne sererek binlerce insanı ağlattığı için mahkum edildi."

Viktor Şklovski, *Lev Tolstoy*

"Ruhun ölümsüzlüğünün ispatı onun varlığının gerçekliğidir. Herkes ölür, diyeceksiniz. Hayır: her şey değişir ve biz bu değişikliklere ölüm deriz, fakat hiçbir şey yok olmaz. Her varlığın özü -maddesi- kalır. Ruhla bir paralellik çizelim. Ruhun özü kendinin bilincidir. Ruh ölümle değişebilir ama bilinç, yani ruh, ölmez."

L. Tolstoy, Şklovski'nin kitabından

Bu ne yazık ki biraz safsata, ruhun maddesi belki yaşayabilir ama ruh kaybolur. Ruhunun bilincine varmak ölümsüz olmak demek değildir.

Oysa spritüellik eksikliği diye bir şey vardır, bir tür hayvanlık aşaması, ruh anemisi. Bunların hepsi birer ruh durumlarıdır. Hayvanlık aşamasıyla yükselmekten mahrum olma durumunu kastediyorum. İddia pek ikna edici değil, hem bilinç madde değil. Madde- nin eyleminin sonucu olabilir ama kendisi madde değildir. Tabii,

eğer düşünce maddeyse, bu... fakat bu durumda daha fazla bir şey söylemeye gerek yok, her şey söylenmiş bulunmakta...

7 Nisan, Roma

Bugün oruç tutuyorum ve çok zorlanıyorum.

Lora Sant'Arcangelo'ya gitmeden önce, kendisi olmasa da canım ne zaman isterse evlerine uğrayabileceğimi söylemişti. Ben de gittim. Kapıcı anahtarı bana vermedi. Bu da biraz fazlaydı!

8 Nisan, Roma

Pasaportumu damgalattırmaya şubeye gittim. Fakat damgalamadılar. Casati'yle konuşmalıyım. Moraim çok bozuk... Lara'yla Tya-pus'u özlüyorum.

Telefonda Lara, Tyapa ve Anna Semyonovna ile konuştum. Lara Tyapa ve Dakus'la yürüyüşten az önce dönmüş. Andruşka iyileşmiş, pazartesi okulda başlayacakmış. Lara bir başkasıyla seyahat konusunu kısaca konuşmuş. Bazı engeller varmış. Benimle ilgili kötü raporlar ve adamın *hastalığı* (?). Gene de adam Larissa'ya onu Pazartesi arayıp ne gün görüşebileceklerini bildireceğine dair söz vermiş. Elinden geleni yapacağım söylüyor.

Norman'm dublaj montajcısı bir arkadaşıyla yemek yedik. Kendisi süper bir aşçı ama ben pek yiyemedim. Sonuçta sıkıcı bir yemek değildi.

Dün gece garip bir rüya gördüm (ilk defa İtalyanca). İtalya'daydım sanırım (?) ve bir kadınla (Larissa) bir adam arasında geçen bir telefon konuşmasını dinliyorum (konuşmanın hepsini duyuyorum, belki de biraz kulak misafirliği yapıyorum). Adam Larissa'ya çıkma teklifinde bulunuyor, o da kabul ediyor. Zaman ve yer kararlaştırıyorlar.

Rüyamda çok kötü bir şekilde ağlıyordum. Kendimi aynada göz-yaşları içinde gördüm. Ne kötü bir kabus

İşin ilginci, aralarında geçen konuşma İtalyancaydı ve ben anlayabiliyordum.

Tolstoy Fransa'yla ilgili (1857'de) şöyle yazıyor: "Bu ülkede yaşamın büyük tadı olan sosyal özgürlük duygusundan etkilenmemiş bir kişi bile yok ve ayrıca kimse kendi deneyimi olmadığı sürece bu özgürlük hakkında bir yargıda bulunmuyor." (V. Şklovski, *Lev Tolstoy*)

Tolstoy 27 (9) Temmuz'da Botkin'e Luzern'den yazdığı bir mektupta "münzevilikten alınan hazzın acısından" söz eder. (*Nostalgia* ile karşılaştı.)

9 Nisan, Roma

"Nikolay Nikolayeviç ölmeden önce kendine geldi ve sessizce: 'Bu da nedir?' diye mırıldandı."

(V. Şklovski, *Lev Tolstoy*)

"Tolstoy Herzen'in sözlerini anımsar. 'Keşke insanlar dünyayı kurtarmak yerine kendilerini kurtarmak isteseler, keşke dünyayı özgürleştirmek yerine kendilerini özgürleştirmek isteseler; işte o zaman dünyanın kurtuluşu ve insanlığın bağımsızlığı adına çok şey yapmış olurlardı'."

Aynı kitap

İnsan Tanrısız nasıl yaşar? Ancak kendisi Tanrı olarak ki bu da mümkün değil...

Kamrayev aracılığıyla Friedrich'i bulmalı. Jure, Grossenler ve Par Almark'a da mektup yazmalı.

Dün gece bir rüya gördüm: İlkbahardı. Hava yağmurlu ve yerlerde küçük su birikintileri oluşmuş. Dakus'u yürüyüşe çıkarmışım. Bir

su birikintisine düşmüş, bir ayyaş Dakus'tan korkup onu ayaklarıyla kendinden uzaklaştırmaya çalışıyor. Tabii Dakus'un kimseyi ısırmaya niyeti yok.

"Tolstoy Turgenyev'in kendisine ithal edilmiş bir çeşmeyi hatırlattığını söylerdi: Her an kuruyup kalmasından endişe edilen bir kaynak."

V. Şkolovski, *Lev Tolstoy*

12 Nisan, Roma

Çok güzel, pırıl pırıl bir gün! Angela'mn üzerimdeki etkisi büyük (ve kesinlikle pozitif) oldu. İçimdeki bunalımı alıp götürüp, kendime inanmamı sağladı. Bugünün iyi bir gün olması aynı zamanda Moskova'da iyi ve önemli bir şey olduğuna dair bir inanca sahip olmam. Belki Larissa'ya görüşme için randevu verildi.

"Anılar ve günlükler, eğer gerçek keşfedilmek isteniyorsa, büyük bir ihtiyatla ele alınmalı ve uzun zaman önce ölümle üzerlerine perde çekilmiş bazı pürüz ve sorunlar pek deşilmemeli."

V. Şklovski, *Lev Tolstoy*

"Bizim Rus asaletinin kültürel düzeyinden günlük yaşam bağlamında biraz fazla beklentimiz var, galiba. Asilzadeler, II. Katerina zamamında ordudan salıverildiklerinde mülklerine yerleştiler ve buraları 1860'larda terk etmeye başladılar. Bu yüzden insanlar, bu zengin mülklerden gelen en sanatsal ve değerli eşyaları koruyan taşra evlerinin içindeki ambiyansı müzelerimize bakıp yargılamamalılar."

Aynı kitap

Angela aynı zamanda (hepsini tam hatırlayamıyorum) benim oğlum için babadan daha fazla, çok daha önemli bir değer ifade edeceğimi söyledi.

13 Nisan, Roma

10'unda ve 11'inde hava çok güzeldi, fakat şimdi sabahları hava kapalı oluyor ve akşama doğru yağmur çiselemeye başlıyor. Nemli de. Lora'ya, Moskova'ya telefon edebilme umuduyla gittim, fakat olmadı, belki yarın.

14 Nisan, Roma

Sinirime dokunan bir şey oldu. Benimle yapılan röportaj iki kötü yorumla birlikte basılmış. Birisi kadın bir gazeteciye biri de Antonioni'ye ait. Bu filmi yapmamın benim SSCB'de içine düşmüş olduğum kapandan kaçmam için bir şans olduğunu yazmış. Gazeteci kadın da benim geçmişimle ilgili anlamsız bir şeyler yazmış, ayrıca benim SSCB ideolojisiyle aramın açık olduğunu falan. Ne korkunç. Tonino geldi.

Evi arayamadım. Yarın.

15 Nisan, Roma

Rondi dün 10 Haziran'da bana çok önemli bir devlet ödülü verileceğini bildirmek için aradı. Bir çeşit altın madalya (Tonino'ya bakılırsa değeri 2 milyon kadarmış). Ödülü İtalyan Cumhurbaşkanı Pertini verecekmiş.

Bu neyin göstergesi?

Yeni çalışma odasından Lara'yla konuştum. Bir değişiklik yok. Larissa'ya yardım edeceğini umduğumuz adam hasta. Şimdi Svetlana Barilova kanalıyla bir şeyler yapmaya çalışıyor (tahminen onun arkadaşı A.A. kanalıyla). Bunun yeterli olacağını pek sanmıyorum.

Tyapus'la konuştum. Hâlâ tam olarak iyileşmemiş, öksürüyor. Zavallı küçük oğlum.

A.S. ile konuştum. Benden C vitaminli aspirin, normal aspirin, Adelfan, bir de gözler için bir şey istedi (bir dahaki konuşmamızda ne olduğunu bir daha sormam gerek).

Dünya bizim için vardır ve bizim bilincimiz tarafından değerlendirilir. İnsanoğlunun bilincinin ötesine gidip, yeni ve öznel olmayan bir gerçeklik değerlendirmesi yapmak olası mı? Bunun olanaksız olduğu düşünülür, fakat ben bunun her nasılsa olası olabileceğini hissediyorum. (Castaneda ve onun *Don Juan*'ı)

Tonino telefon edip *Eropeo*'ya o sefil gazeteci kadının (yoksa sefil olan ben miyim?) ve Michelangelo'nun hakkımda çizmiş oldukları portreyi reddeden bir mektup yazmaya degeceğini söyledi. Bu konuyu yarın konuşacağız.

"Vera Zasuliç, devrimci Bogolyubov'un (Arkhip Emelyanov) kamçıyla dövülmesi emreden General Trepov'u öldürdü. *Jüri onu suçsuz buldu.*"

(V. Şklovski, *Lev Tolstoy*)

"Andrey, hiçbir şeyden korkma! Sen güçlüsün ve her şeyi yapabilirsin."

16 Nisan, Roma

Norman beni Angela'ya götürdü. Angela çeşitli önerilerde bulunup beni "tedavi" etmeye başladı. Ona sorunlarımdan söz ettim.

U* üzerine çalışıp onu iyileştirebileceğini ve yardım etmek istediğini söyledi. (Onun fotoğrafı olan bir gazete bulmahıym.)

"... dış yaşamımız her zaman tamamiyle iğrenç, tıpkı, eğer üzerine tutkunun ışığı düşmemişse, tıpkı bir çocuğun doğumunun iğ-

* Mareşal Ustinov

renç olması gibi, yemek ve dışkıdan diğer insanların işgücünü kendimiz için kullanmayı istememize kadar tüm maddesel yaşamımız, her şey korkunç ve iğrenç."

(Tolstoy, V.A. Alekseyev'e Mektubu, Aralık 1884)

Bazen içimi ruhumu derinden sarsan nefes kesici bir mutluluk kaplıyor, böyle anlarda etrafımdaki dünyanın uyumu gerçekten dengeli ve amaca hizmet ediyormuş gibi görünmeye başlıyor ve benim içsel, zihinsel yapım ya da sistemim evrenin, çevrenin dış yapısıyla irtibata geçiyor ya da tam tersi.

Böyle anlarda kendimi çok güçlü hissediyorum. İçimdeki aşkın, kahramanlığın her türlü fiziksel üstünlüğüne sahip olduğuna, tüm engellerin aşılabileceğine, bu keder ve sıkıntının biteceğine ve acının, umutları ve düşleri gerçekleştirme mutluluğuna dönüşeceğine inanıyorum. Şu an böyle anlardan biri.

Larissa'nın Andriuşka'yı buraya getirebileceğine inanıyorum ve hep birlikte Colo di Rienzo'da Cafe Leroy'da portakal suyu içip dondurma yiyeceğiz. Buna sadece inanmıyorum, bunun böyle olacağını biliyorum.

Nikolay Fyodoroviç Fyodorov; kütüphaneci (öğretisine göre ölü fiziksel olarak yeniden dirilebilir).

Hemen hemen tüm sosyal ve bireysel sorunlar insanların kendilerini sevmemelerinden ve kişisel olarak kendilerine yeterince saygı duymamalarından kaynaklanıyor. İnsanlar başkalarının otoritelerine inanmaya her zaman daha fazla hazırlar. Her şey, önce, kendini sevmekle başlar. Bu olmadıkça diğer insanları değil, sevmek anlamak bile mümkün olamaz.

"Komşunu kendini sevdiğin kadar sev..."

Bu sıfır noktası, en düşük yer (Örn. sıfır), "Ben", kişilik.

18 Nisan, Roma

"Sophia Andreyevna hatalı, çünkü kendini haklı çıkarmaya çalışıyor, oysa doğruyu anlayıp söylemek için tövbekâr olmak lazım..."

Lev Tolstoy, *Günlükler*

- "... Herzen 50'lerin genç kuşağının ruhuna karışabilmiş olsaydı, onların canının ve kanının bir parçası olur ve bizim de daha başka devrimci nihilistlere ihtiyacımız olmazdı. Devrimci teorilerin çürüklüğünü göstermek için Herzen'in, kendisine ivme kazandıran nedenle oluşan vahşetin nasıl eninde sonunda kendi kazdığı çukura düşeceğini söylediği yazılarını okumak yeterli."

Tolstoy'un Çertkov'a Mektubu, 9 Şubat 1888.)

Tonino kızı için çok fazla endişe duyuyor. Bu akşam oradaydım. Onunla biraz ilgilendim. Bu gece nasıl uyuyacağını göreceğiz. Epey deliksiz olacağını umuyorum.

Dün Lara'yı aramaya çalışmam başarısızlıkla sonuçlandı. Moskova'yı düşürmek çok zor, şu telefonu hâlâ düzeltemediler. Hoş bunun başka nedenleri de olabilir, [K.] G.B. gibi.

19 Nisan, Roma

Larissa'yla konuştum. Tyapa hâlâ tam olarak iyileşmemiş. Zavallı küçük adam.

U. hastaymış, gelecek on gün işinin başında olmayacakmış. Larissa bugün başka bir yetkiliden telefon beklediğini söyledi.

20 Nisan, Roma

Larissa'yla konuştum. Moskova'da durum hiç iyi gözüküyor. Benim sözde yapmaya niyetli olduğum şeyle ilgili tüm söylentiler, ola-

cağı budur şeklinde resmi bir versiyon halini almış. Bu yüzden de onu göndermek istemiyorlar. Surikov'a Larissa'nın derhal Roma'da beklendiğini bildiren bir teleks çekilmesini rica ettim. U. hâlâ hasta. Larissa bütün gününü şu durumda ona yardım edebilecek birinden telefon beklemekle geçirmiş. Moskova saatiyle 7.30 gibi aradım. Larissa tamamiyle bunalıma girmiş durumda, doğal olarak, fakat hâlâ umudunu yitirmiş değil. RAI'yi teleks konusunda tavlama-hıym. Larissa'dan yetkililerle bir daha görüştüğü zaman onlara Nisan sonuna dek oraya gelemeyeceğimi çünkü oyuncularla tanışmak zorunda olduğumu söylemesini istedim. Ayrıca bize yardımcı olması söz konusu olan adamın ne kadar etkili olduğunu sordum. Çok, dedi.

Moskova'da durumlar kötü. Bu haber beni hemen perişan etmeye yetti. Başımın arkası ağrıyor. Bu şartlarda başka ne beklenir.

Tolya Solonitsin yürüyemiyor. Hastalık omuriliğine sıçramış.

21 Nisan, Roma

Roma'da St. Peter Meydamında görünmez bir kapı olduğuna dair bir efsane var. Bu kapıdan geçen insanlar da yok oluyorlarmış ve şimdiye kadar birçok insan böyle kaybolmuş. Fakat bu görünmez pasajı bulmak çok zor. Kapıdan geçebilmek için ya tam karşısında durup yüzün ona dönük olacak ya da onunla bağlantılı bir noktada duruyor olman gerekir. Tam olarak hatırlamıyorum. Fakat böyle bir efsane var.

Norman bana bir senaryosunda bu efsaneyi temel aldığını söyledi. Ne var ki Katolik camiasından biri ya da onlarla iyi ilişkide olan biri bu filmin kesinlikle yapılamayacağını çünkü bu konunun bir tabu olduğunu söylemiş.

"... Özetler (bu, detaylı, ileriye dönük planlar- A.T.) olmasını düşünülemez bulduğum şeyler... Çünkü eğer birinci bölüm basılmamışsa, ikinci bölüm baskıya girmeden bitmiş olarak kabul edi-

lemez, onu hâlâ değiştirebilirim ve onda değişiklikler yapma şansına sahip olmak isterim. Özetlere ve yazılmış şeylerin önceden okunmasına karşı olmam gururdan kaynaklanmıyor, bu birtakım pratik eylemlerin manevi eyleme tabi kılınmasını gerektiren yazarlık görevimin getirdiği belli bir farkındalık. Böyle bir kavramda, ruhumu tiksintiyle dolduran canavarca bir şeyler var."

Tolstoy'un *Diriliş*'in basımından önce özetini basmak isteyen Amerikalı yayıncıya verdiği yamı.

Büyükelçiyle görüştüm. Oldukça sivildi ve biraz da aptal... Epey dolmuş. Norveç ve İngiltere'de elçilik yapmış. Ayrıca dışişleri bakanlığının kültür bölümünden sorumluymuş. Nikolay Mitrofanoviç. Görüşmemiz garip ve sıkıcıydı. Biraz da gülünç. Burada bir sinema peşpeşe tüm filmlerimi gösteriyor. Laf sinemadan açıldı; sonra izleyicilerden; İtalyanlar ve Amerikalılar; sinemaya gidip filmlerimi izleyen insanları düşününce çok utandım. Utandım çünkü benim yaptığım aslında sinema değil ve benim filmlerim izlenmemeli. Onlar benimle birlikte içine dalıp yaşanacak şeyler ama bunu kim yapabilir ki? Bu durum karşısında utanmanın dışında ne yapılabilir?

Tolstoy'un tüm kitaplarının telif hakkının kendine ait olduğunu yazıp imzaladığı vasiyeti Yasnaya Polyana'ya yakın bir ormanda yazılmış.

"Gerçek eserleriyle bir şair ya da yazar her zaman ulusaldır. Yaptığı ne olursa olsun, çalışmalarında hangi amacı ya da fikri benimserse benimsesin, kendisi olsun ya da olmasın, mutlaka ulusal bir karakterin öğelerini ifade edecektir..."

Herzen, *Geçmişim ve Düşüncelerim*

23/24 Nisan, Roma

Norman'la Milano'ya uçtuk. Orada bir filmde çalışan J.L. Trintig-

nant'ı gördük. Yarın çekimlerinin son günü. Ne keyifli bir adam! Benim için çalışmak istiyor. Hem Tarkovski'yle çalışmak istemesinden hem de oynayacağı rolü sevdiğinden (ona kısaca söz ettim).

Ayrıca bana, oyuncuların ajanslarına pek bel bağlamamamı, oyuncularla doğrudan temasa geçmenin daha iyi olduğunu, çünkü ajansların ayarladıkları işlerin her zaman oyuncular için en iyi olmadıklarını söyledi. (Fanny Ardant hakkında konuştuk.)

Milano çok güzel, sapasağlam, sıcak atmosferi olan, harika binaları ve avlularıyla bir burjuva şehri. (Gorçakov'un kaldığı otelin avlusunu buldum.)

Leonardo'nun *Son Akşam Yemeği*'ni gördüm. Aslında görebilmek pek kolay değildi, restorasyon için her yere iskele kurmuşlardı.

Trintignant üzerimde çok iyi bir etki bıraktı.

27 Nisan, Roma

Casati'yi gördüm. Gaumont kontratı hâlâ imzalanmamış ama Franco bana Nisandan itibaren taksi paralarının ve diğer masrafların önceden yapılan anlaşmada geçtiği gibi karşılanacağına garanti verdi. Filmin kullanılacak oyuncular nedeniyle İtalyan milliyetinde olup olmama sorunu var. Fakat ben Trintignant'ı kullanmaya kesinlikle karar verdim.

Evi aradım. Tyapus uzaktan kumandalı motorlu tekne istiyor.

Larissa'nın dediğine göre Dakus "bazı yeni şarkılar" öğrenmiş. İtalya'da kalışımı ilgili yapılan dedikodular hakkında telefonda açık açık konuştum. Onlardan korkmadığımı anlasınlar.

Jure L.'den (Stockholm'den) mektup aldım.

Larissa'yla en son konuşmamızda Sophia'nın aradığımı, Boris Fogelman ve Per'in Stockholm'de benden telefon beklediklerini söylemişti.

Bir de Covent Garden işi çıktı şimdi. Telefon edecekler.

"Yaşamda en muhteşem şey Tanrıyı kendin deneyimlerinden bilmek."

Dr. Ralph L. Byron, Onkolojist-ABD)

"Vücudunun nasıl yapılmış olduğuna bir bak. 30 trilyon hücremiz var. Her biri 10.000 tane sürekli aktif kimyasal reaksiyonda bulunuyor. Bu bedenin bir Tanrı tarafından yapılmış olduğuna değil de şans eseri olmuş olduğuna inanmak için çok daha büyük bir inanca sahip olmak gerek."

Aynı kişi

Larissa görüşmenin yarın 8.00'de olacağını hemen hemen kesin olduğunu söyledi. Zamanı kararlaştırmışlar. Korkarım bu Kolya S.'nin yardımının sonucu.

Asıl şiir sanatı din duygusuyla paraleldir. İnanmayan şair olamaz.

"Bir bilim adamının Hristiyan olması gerçeği onu ne daha iyi ne de daha kötü bir bilim adamı yapar. Eğer bilim üzerine çalışmak dinsel inancı yok ederse, bu işte bir düzeltme yapılması şarttır. Bu ya yanlış bir inançtır ya da daha kesin olmak gerekirse yanlış bir dindir."

Van Mersel, deneysel zooloji profesörü,
Leiden Üniversitesi, Hollanda

"Bilim ne kadar gizem çözerse çözsün, bunun daha fazlasıyla karşılaşacaktır. Bilim elinden gelen tüm kanıtları evrenin belli bir zamanda yaratıldığını ispatlamak için toplayabilir."

Lincoln Barnett, Amerikalı bilimadamı)

"Bilim fiziksel dünyada ne kadar çok keşifte bulunursa, biz de o kadar yalnız inançla çözümlenebilecek sonuçlarla karşılaşırız."

Einstein

Tanrıya inanıp inanmadığı sorusuna olumsuz yanıt veren Landau'un verdiği bu yanıttan sonra nasıl düşüncelere daldığını hatırlı-

yorum. Kırım'daydı, sanırım kumsaldaydık, Koktebl'de geçirdiği trajik kazadan bir süre önce. Bir süre sessiz kaldıktan sonra evet, demişti, belki de inanıyorum.

Genç ve umut doluyken, güneş pırl pırlıdı, denizin sesi, martı çığlıkları... Çok uzun zaman önceydi. Güneyde kiminle olduğumu bile hatırlamıyorum ya da tam olarak ne zamandı ya da neresiydi.

"Biz hakikatın sonsuz okyanus kıyılarında oynayan çocuklar gibiyiz."

Newton

"Geçtiğimiz yüzyıl boyunca bilim biraz daha alçakgönüllü olmaya başladı. Bir zamanlar bilimin sonsuz ve bilinmeyen her şeyi keşfedeceği varsayılırdı. Modern bilim olaylara daha mütevazı bir şekilde bakmaya başladı ve insanın olaylara son verici yanıtlar bulamadığı ya da tam anlamıyla tatmin edici sonuçlara ulaşamayacağı anlaşıldı. Bilim adamının şimdi Tanrıya inanmak için elli yıl önce olduğundan çok daha fazla nedeni var, çünkü şimdi bilimin sınırlarının farkında."

Autrum, Münih,doğa bilimcisi

"Doğanın, bilim tarafından da onaylanmış, en temel kanunlarından biri fiziksel dünyada her şeyin bir nedeninin olduğudur. Bu yüzden de yaratıcısız bir yaradılış düşünmek kesinlikle imkansızdır."

Von Braun, ABD

"Bilim Tanrı meselesini tamamiyle açık bırakmıştır. Bilim bu bölgede hüküm vermeye yetkili değildir."

Max Born, fizikçi, Nobel Ödülü sahibi

Saat sabahın biri. Pencerenin altında duyduğum bir gürültü üzerine panjurların arasından dışarı baktım. Polisler üç genci tutukluyorlardı. Sokak taşlarının üzerine yatırıp biraz patakladılar (üç polis vardı). Sonra iki tane polis minibüsü geldi, ardından iki tane daha. Adamları alıp götürdüler.

Durup seyretmek heyecanlıydı. Aynı sinemadaki gibi, yalnız bu gerçektir. Olay bende ani öfkeyle nefret karışımı bir korku yarattı.

"Bilimin ötesine geçemeyeceği bir nokta her zaman olmuştur. Basit formlardan geriye, daha da basitlerine dönüp bakarsak en sonunda şu soruyla karşı karşıya kalırız: Hidrojen atomu nereden gelmiştir? Ve bu soruya bilimin hiçbir yanıtı yoktur."

Wilde, fizyolojist, ABD, Nobel Ödülü sahibi

"Bugün, felsefenin sorularını çözmeye hâlâ bir zamanlar olduğumuz kadar yakınız."

Guterud, fizikçi, Norveç

Felsefe bir şiir sanatıdır, bir fantezi oyunu, "ben" bağlamında bireysel varlığın öne sürüldüğü kişiliği belirleyen bir dizi entelektüel yapılanmalardır.

"Bence daha alt düzeydeki hayvanlardan olagelmiş insan aklı, bizi güçlü duygulara sürüklediğinde güven de verir mi?"

Charles Darwin (yaşamının son yıllarında)

"Birçok insanın yaptığı en büyük hata bilimsel yöntemin hakikate giden yolda güvenilir olduğunu düşünmektir."

Wood, bilim adamı, ABD

28/29 Nisan, Roma

Tam eski bir defteri atıyordum ki içinde yazmış olduğum şu satırlarla karşılaştım.

"Colo di Rienzo'da, otele (Leonardo da Vinci) pek fazla uzak olmayan C  fe Leroy'da oturuyorum. Bir g  n bu masada Lara, Tyapus ve ben hep beraber oturacağız. 11.19, 28 Nisan 1980"

Aman Tanrım, Şimdi bug  n  n de 28 Nisan olduğuna dikkat ettim. Bu sadece bir rastlantı olmaktan çok uzak.

29 Nisan, Roma

Dün gece rüyamda Brejnev'i gördüm, benimle dostça konuşuyordu. Dio Mio!

Lara'yla konuştum. Biriyle görüşmüş. Ona ileri sürdüğü tüm argüman ve şikayetleri içeren bir mektup yazmasım önermiş ve mektuba 3 Mayıs'a kadar yanıt verileceğine söz vermiş.

İçimde bunun Çernenko olabileceğine dair bir his var, Kolya S.'nin temasları sağolsun. Ne korkunç bir durum...

30 Nisan, Roma

Bu sabah Berlin'den Tina telefon etti. Ayın 8'i gibi buraya gelecekmiş, gelirken de anlaşmayı getirecek. (Sanırım) yardımcı olmaya söz verdi çünkü Mayısın sonunda da Moskova'da olacak. (Lara hâlâ orada, beş kurusuz zavalcılık. Bu yeni bir şey değil gerçi.) Bir insan böyle nasıl yaşayabilir?

Tina benimle ilgili kısa bir televizyon belgeseli çekmek istiyor.

1 Mayıs, Roma

"Şarap insanı çarpar ve kendini unutmasını sağlar, onu yapay olarak neşelendirip tahrik eder. Yaşamı dar ve boş olan daha az gelişmiş bir insan çarpılmaktan ve böyle tahrik olmaktan daha çok hoşlanır."

Herzen, *Geçmişim ve Düşüncelerim*

Tonino'yla birlikte Rosi'nin *Tre Fratelli*'sini görmeye gittik. Korkunç kötüydü. *İsa Eboli'de Durdu*'dan daha iyi ama yine de hâlâ kötü. Bağlantısız, anlamsız. Oyunculuk iyi. Özellikle bir bölüm (öğretmenin rüyası) dehşet kötü. Senaryo Tonino'ya ait. Bu onun kendi hatası. Bu bir anekdotu kendin söylemektense bir başkasına onu söylemesi için devretmek gibi bir şey. Tek gülen kendisi çünkü baş-

ka hiç kimsenin neden söz edildiğine dair en ufak bir fikri yok. Kulağı olmayan birine şiiri devredemezsin. Hele sinemada bu daha da berbat olur.

2 Mayıs, Roma

Kilisede ayine gittim. (Rahip Viktor galiba 87 yaşındaymış). Ayin çok hoştu.

Possession (Tutku) adında konuşulmayacak derecede iğrenç bir film gördüm. Korku, Şeytana tapma, vahşet, gerilim ve aklına gelen her şey karışımı bir Amerikan filmi. Dehşet korkunç. Para, para, para... Gerçek ve doğru olan bir şey yok. Ne güzellik, ne hakikat, ne içtenlik, hiçbir şey. Önemli olan tek şey, yapılacak olan kâr... İzlemek olanaksız... Her şey mümkün, her şeye izin var, yeter ki iyi satsın.

Dün gece kabuslar gördüm. O kadar korktum ki uyandım.

3 Mayıs, Roma

Dün Dino (Tonino'nun erkek kardeşi), benim, tavşanın göğsünü, beyaz etini yeğleyen onların aksine butunu sevdiğimi söylemem üzerine tabii Ruslar acı çekmeye alışıklar diye bir yorumda bulundu. Hepimiz bu yorumu çok komik bulduk. Maria tavşanları süper güzel pişirmişti.

4 Mayıs, Roma

Larissa'yla konuştum. Eski Meydana iki kez gitmiş ve iki gün içinde bir yamıt alacağım umuyor.

Sizov ona kaba davranıp ondan hemen Parti Bölge şubesine gidip başka bir referans daha almasını istemiş. Ona beklemesini söyledim.

Galiba bana bir ödül vermişler. (Kolya kontrol etmiş.)

1983

Kötü bir gün. Berbat düşünceler. Korkuyorum. Ne yapacağımı bilmiyorum, kayboldum! Ne Rusya'da yaşayabiliyorum ne de burada.

1983

22 Mayıs, Roma

Cannes'dan daha yeni döndüm ve daha henüz orada neler olup bittiğini kelimelere dökebilecek kadar dinlenmiş değilim. Tam bir rezaletti. Tüm ayrıntılar basında çıktı, festivale büyük yer ayırdılar. Yazılan makalelerin çoğu bende var.

Çok yorgunum. *Nostalghia* çok büyük bir etki yarattı ve üç ödül aldı. Tebrik edildim. Oleg Yankovski'ye bir anlaşma önerdiler fakat o reddetmek zorunda kaldı. Bir Rus için böyle bir anlaşmanın sözü bile edilemez. Sadoule'un kızı Yvonne Babi'den Bondarçuk'un tüm zamanını benim filmime saldırmakla geçirdiğini öğrendim. Cannes'a gelen Sovyet sinema görevlileri onun en azından saygılı olacağım garanti etmişlerdi oysa. Sovyet sinema görevlileri bu konuda o kadar çok konuştular ki sonunda onun Cannes'a özellikle beni kötülemek için, bizzat benim herhangi bir ödül kazanıp yurtdışında çalışma şansımı artırmamı önlemek için gönderildiğine bir kere daha inandım.

Bondarçuk epey zarar verdi ama Bresson da ya "Altın Palmiye" ya da hiçbir şey istemiyorum diye beyanat vererek zarar verdi. Ben de bir basın toplantısı düzenleyip benzer bir açıklama yapmak zorunda kaldım ki jüri karşısında eşit şartlara sahip olabilelim.

Bresson ve Martine Offroy'la tanıştım. Toscan du Plantier ile de Roma'da gelecekte yapılabilecek ortak film çalışmalarını görüşmek üzere buluşmayı ayarladım.

Anna-Lena Wibom'la *Cadı* için bir kontrat imzaladım. Şimdi Yermaş'la yeni bazı işler için Batıda daha fazla kalmam konusunda bir kez daha görüşmeyi göze almalıyım. (Covent Garden ve İsveç)

RAI'de filmin gösterimi vardı, elçilikten birileri geldi. İçlerinden

biri beni (resmi olmayan bir tavırla) kutladı. Geri kalanı bana bir şey söylemeden ya da tek kelime etmeden benden uzak durdular. Büyükelçinin hasta olduğu söylendi. Benimle görüşmek istemediği açık. Konsolos ve Yermaş'la hemen hemen aynı zamanda konuşmam gelecek. Yazmak istemiyorum.

Çalışmaya başlamalıyım. Tyapa'yı korkunç özledim.

23 Mayıs, Roma

Dün yazmayı unuttum *Nostalghia* üç ödül kazandı: En iyi yönetmen ödülü, FIBRESCI ve Evrensel.

Ayın 21'inde *Sovyet Kültür*'de Cannes Film Festivali'yle ilgili çıkan bir yazıda standartların çok düşük olduğu, bazı iyi Hint ve Türk filmlerine (oğlancılarla ilgili olan mı?) rastlanmakla birlikte Japon filminin (çok insancıl) en iyisi olduğu ve Tarkovski'yle Bresson'un yönetmenlik dalında özel Büyük Jüri Ödülünü paylaştıkları anlatılıyormuş. Anna Semyonovva, bütün aile ve Moskova'daki arkadaşlarımız bu duruma bozulmuşlar. Lara'ya üzülmemelerini söyledim. "En kötüsü, daha iyidir."

Sık sık, sanatsal yaratıcılığı bir ruh durumu sayan insanların ne kadar haklı olduklarını düşünüyorum son zamanlarda. Neden? Belki de bu, insanın Yaradan'ı taklit etme çabası. Fakat bunu yapmalı mı? Hizmet ettiğimiz Yaradan'ı taklit etmek gülünç değil mi? Yaradan'ın huzurunda, bize içimizdeki kötüyle savaşmak, ona ulaşan yolu kapatan engelleri aşmak, spritüel anlamda olgunlaşmak ve içimizdeki taban düzeyinden yukarıya yükselmek için verdiği özgürlüğü suçlarımızı iyiye çevirmek için kullanıyoruz. Yardım et Tanrım, bana bir öğretici gönder, uzun süredir bekliyorum. Yorgunum.

25 Mayıs, Roma

Kötü bir gün. Berbat düşünceler. Korkuyorum. Ne yapacağımı bilmiyorum, kayboldum! Rusya'da yaşayamam ama burada da yaşayamam.

26 Mayıs, Roma. Monserrato

31'inde Milano'ya uçup Claudio Abbado'yla buluşmam gerek. Berlin'den aradılar. Birileri *Hoffmanniana*'nın filmini yapmak istiyor. 50.000 dolar nakit para talep ettim. Daha fazla olmamalı mıydı?

Moskova'da benim Cannes'da tam bir başarısızlığa uğradığım söylentileri dolaşıyormuş. Tanrım, bu artık bardağı taşıran son damla!

Bugün Lara'ya Prenses Brancaccio ile çaya gittik. Kendisi bizim kuleli araziye almamız konusunda hemfikir. Franco ve kardeşi Remo yardımcı olacaklar. Kafamızın üstünde bir çatıya ihtiyacımız var, hem de kısa sürede.

26 Mayıs, Roma

Almanlar beni Münih'teki festivallerine davet ettiler. Tabii ki gitmiyorum.

Evden taşınmamızı söyleyen bir telgraf aldık ve nereye gideceğimize dair hiçbir fikrimiz yok.

Larissa'yla Moskova'ya telefon ettik. Filmimin Cannes'da bir fiyasko olduğuna dair söylentiler gittikçe yayılıyor. Kinci iftira tüccarlığı.

Andruşka ve Anna Semyonovna'yla konuştuk. A.S.'nin sesi bir nedenden dolayı epey tedirgin geliyordu. Belki hâlâ rahatsız. Lara'yla çok endişeleniyoruz. Tyapa üç dersten üç almış; cebir, fizik ve Rusça.

Bugün Franco Terilli bizi kardeşi Remo'nun şehir dışındaki hari-
ka evine götürdü. Ev ancak üç ay içinde yaşanabilir hale gelecek,
epey büyük tamirat gerekiyor.

Dvigubski'yle çalışmanın bir yolunu bulmalıyım. Her gün Ro-
ma'ya mı gitmek zorunda kalacağım? Pek olmayacak bir iş de de-
ğil... Tren istasyonundan kalkan bir otobüs var. Sonra Franco'nun
kardeşi de şehir dışında oturup Vatikan'da çalışıyor. Her gün ara-
bayla gidip geliyor; onunla da gidip gelebilirim.

30 Mayıs

Franco şehir dışındaki evden iş çıkmayacağını söylemek için aradı.
Böylece hâlâ kafamızı sokacak bir yerimiz yok. Palestrina'daki evi
tutamayız, hem telefonu yok hem de Roma'yla bağlantısı zayıf. Ne
yapacağımızı bilmiyoruz!

2 Haziran, Roma

Bugün Milano'dan döndüm. Tek kelimeyle yorgunluktan mahvol-
muş durumdayım. Abbado, Sir John Tooley ve Dvigubski ile tanış-
tım. *Godunov* ile ilgili bir iki iyi fikir yürüttük. Fakat ben yorgu-
num, bittim tükendim; oturacak yerimiz yok. Çalışmalı ve bir kara-
ra varmalıyız. Bir şeyler yapmak zorundayız ama ben hiçbir şey yap-
mıyorum. Bir şey bekliyorum da ne beklediğimi ben de bilmiyo-
rum.

Lara Franco'yla San Gregoria'ya gitti. Ev hazır oluncaya kadar
şimdilik orada bir yer kiralayabiliriz. Dvigubski'yle biraz çalıştık,
sonra o uçakla Paris'e gitti; gelecek hafta dönüyor. Yermaş'la pazar-
lık görüşmelerine başlamalıyım, fakat önce Rostropoviç'le konuşma-
lıyım.

5 Haziran, Roma

Çok yorgunum. Şehir dışına Angela'yı ziyarete gittik. Bizim planımızı destekliyor. Geleceğimizi programlamak istiyor. Şu an etrafı yaşları on üç ile yirmi arasında değişen, hepsi de ondan yardım bekleyen yirmi genç adam (doğal birtakım yeteneklerle donatılmış, aşırı duyarlı) tarafından kuşatılmış durumda. Söylenenlere bakılacak olursa bunlar, başka gezegenlerle ve yirmi dört'ler gizemli kuruluy-la temastaymışlar. Tüm bunun katıksız bir fantezi olduğu çok açık ama Angela her şeyi birkaç kez kontrol ettiğini ve hepsinin doğru olduğunu kanıtlandığını söylüyor.

Şimdi taşınmak zorundayız (büyük olasılıkla San Gregorio?) ve sonra Yermaş'ı arayıp konsolosluğa açıklama yapmalıyız.

6 Haziran, Roma

Bugün San Gregorio'ya daireye görmeye gittim. Yıkık dökük, kötü durumda ve mutfak çok ufak. Fakat yapacak bir şeyimiz yok.

Şilayev (Sovexportfilm'den bir görevli) telefon etti. Benimle bü-yükelçiyi görmeye gelmek istiyor. En azından isteğinin bu olduğunu söyledi. Benim onlara soracağım soru şu olacak: "Bizi niye Ekim Devrimi yıldönümü kutlamalarına davet etmediniz?" En azından *Nostalghia*'nın gösterimine çağrılabilirdik. Filmi izleyici olabildiğince az anlasın diye alt yazısız gösteriyorlar. Beni davet etmiş olsalardı, film hakkında bilgi veren bir konuşma yapabilirdim.

11 Haziran, San Gregorio

Ayın 8'inde almayı istediğimiz eve yakın olup tamiratı yakından izlemek için San Gregoria'ya taşındık. Umarım bu fırsat (Terilli kardeşlerin de yardımıyla) ellerimizden kayıp gitmez çünkü bu evi almak isteyen başka insanlar da var...

Sahnede Cumhurbaşkanı Pertini'ye yazacağım mektup konusunda bana yardım etmeye hazır yeni bir İtalyan bakan belirdi. Her şeyin aslında kısa zamanda yerine oturacağını söyledi. Pazartesi günü neyin ne kadar hallolduğunu öğreneceğiz, böylece Yermaş'la konuşurken aptal konumunda olmayacağım. Çünkü aklıma gelmişken söyleyeyim, büyükelçiyle araba konusunda konuşurken büyük bir olasılıkla biraz öyle oldum. Bana Dostoyevski'yle ilgili planlarımı soruyordu. Proje konusunda yeteri kadar ikna olmadığımı söylemekle yetinmek zorunda kaldım, daha fazla bir şey açıklayamadım. Neden? Çünkü büyükelçinin yeterli zamanı yoktu. Ve birkaç gün önce de bizim konsolos Lora Yabloçkina'ya *Godunov*'u sahneye koymayı düşünüp düşünmediğimi sormuş. Her şey bir garip...

Son birkaç gündür Lara'yla ikimiz korkunç derecede yorgunuz ve kendimizi hiç iyi hissetmiyoruz. Hâlâ daha bavullarımızı ve kutuların hepsini boşaltıp yerleştiremedik (üç gün oldu). Artık yarın gerekli enerjiyi toplamalıyız.

Pasifico, bir parça fazla gayretle, eğer her şey de yolunda giderse, kule iki ay içinde restore edilip yaşanacak hale gelir diyor. Bu demek oluyor ki her şey 15 Temmuz'a kadar tamamlanacak. (Kontrat ve diğer şeyler de dahil.) Sonra 1 Ağustos'tan Kasım'a kadar da tamirat ve iç dekorasyon sürecek. Tanrı bize yardım edip güç versin.

1984

Dün gece korkunç derecede üzücü bir rüya gördüm. Yine Rusya'nın kuzeyinde (sanırım) bir yerde bir göl görüyorum, tanyeri ağarıyor ve gölün bana uzak kıyısında inanılmaz güzellikteki katedralleri ve duvarlarıyla iki Ortodoks manastırı yükseliyor. Ve büyük bir üzüntü hissettim! Büyük bir acı!

1984

17 Ocak, San Gregorio

Francesko Rosi'yi gördüm. Bana Trombadori'yle konuşacağına söz verdi. Ve onun önerisini almanın önemli olduğunu söyledi. Ayrıca benim tamamıyla SSCB'ye sadık kalıp çok diplomatik davranmam gerektiğini düşünüyor.

Moskova'dan haberler: söylendiğine göre Goskino *Rublev* ve *Ayna*'yı Japonya'da bir festivale göndermiş. Bu doğruysa, bir skandal-dan kaçtıkları çok açık. Şimdilik bunun bir açıklama olduğuna inanalım.

Moskova'da korkunç para sorunları yaşıyorlar. Yardım etme yolları düşünmeliyim. Fakat ne domuz insanlar bunlar! Kendi aileme bile para göndermeme izin vermiyorlar! Bu onları ölüme mahkum etmek gibi bir şey. Sırtlarını bize dayayarak bunun bedelini tamamen masum çocuklara ödetiyorlar. Kasaplar! Canavarlar! Nasıl oluyor da yeryüzü onları yiyip yutmuyor!

24 Ocak, San Gregorio

Ayın 21'inde Anna-Lena buraya geldi. Senaryoyu Şubat'ta yazıp çekimlerin de 1 Ağustos'ta başlamasını kararlaştırdık. Okul fikriyle çok ilgilendi. Kocasının aynı fikir üzerinde bir süredir uğraştığını (!) ve buluşmamızın iyi olacağını söyledi.

Öyle ya da böyle, Nisan başında filmin hazırlıklarına başlamak için Stockholm'e gitmek gerekiyor.

Palme'nin Gromiko ile konuştuğuna dair çıkan söylenti doğru değil. (Yanılmışım, Anna-Lena konuşup konuşmadıklarını bilmi-

yor. Bana telefon edip söyleyecek.) Eğer henüz konuyu tartışmamışlarsa Palme Gromiko'ya yazacak.

Çok yorgunum. Vücudumun her santimetre karesi ağrıyor.

26 Ocak, San Gregorio

Dün Michael Krüger'le görüştüm. Kitabımın ve senaryolarımın basımıyla ilgili konuştuk. Ben *Hoffmanniana*, *Aydınlık Gün* ve *Nostalghia*'yı düşünüyordum. *Nostalghia* Almanya ve Monako'da gösterime giriyor. New York'ta da; daha doğrusu şu an orada gösteriliyor ve çok başarılı. Kitaba bir isim düşündüm. *Ayna*'nın senaryosunu da düzene sokmalıyım, bu yapılacak çok iş var demek oluyor ve benim hiç zamanım yok. *Kurban* üzerinde çalışıyorum. Dün Angela beni "Pranoterapi" (astroloji) sorunlarıyla uğraşan Milanolu bir profesörle tanıştırdı. Bizi Vatikan'da papazın halkın huzuruna çıkacağı bir törene götürmeye söz verdi.

Milano'daki yeni arkadaşlarımız (Sergio) aracılığıyla *soggiorno*'muzu genişletmeliyiz.

27 Ocak, San Gregorio

Almanya'dan Cornelia Gostenmayer Moskova ile ilişki kurmak için (kışkırtıcı olmayacak) yollar deneyeceklerini söylemek için aradı. Bu şu an için kolay değil; en iyisi ticari temsilcilikler, şirketler yoluyla olabilirdi ama bu da bu aralar Almanya'da mümkün değil. (Bana aynı türden fırsatları İtalya'da kollamamı önerdi.) Hükümetler değişir fakat girişimci işadamları değişmez ve Sovyetler de bunu pekâlâ biliyorlar.

6 Şubat

Amsterdam ve Rotterdam'a film festivaline gittik ve Dima Şuşka-

lov'u gördük. Sıkıcı ve kasvetliydi. Sorumlu kişiler bana iş vereceklerine söz vermişlerdi, vermediler, söz verdikleri biletlerin (birinci sınıf) bile masal olduğu ortaya çıktı. Bresson'la ilgili halka açık bir konferans ve yuvarlak masa tartışması vardı. Dehşet bir saçmalık.

Aslında ben sırf Larissa, Dima ve Olga'yı görmek istediği için gittim. Tek umudum senaryoyu zamanında bitirebilmek.

Otar Yoseliani'yi gördüm. Komitenin ona bir ara (Venedik Festivali ve Sizov'un Yermaş'la konuşmasından önce) bizi vatandaşlıktan çıkarmaya karar verdiklerini söylediğini söyledi. Baskılar üzerine yaptığı belgeseli izledik. Bunaltıcı ve renksizdi.

Otar çekimini bitirmiş, montaj ve senkronun hâlâ yapılması gerek. Moskova'ya çağırılıyor çünkü zamam dolmuş. Gitmeye korkmuyor, Şevarnadze'nin onu koruduğunu söylüyor. Bana garip geldi... Belki de değil, Tanrı bilir.

Bugün Andropov'a bir mektup daha gönderildi.

11 Temmuz.

Son zamanlarda nedense günlüğe yazacak ne enerjiyi bulabildim ne de isteği. Oysa öyle çok şey oldu ki!

Movimento Popolare ve FP, Larissa ve benim için Milano'da bir basın toplantısı organize ettiler. Movimento'nun politik lideri Roberto Formigoni rahibe benzeyen hoş bir adam. Slava Rostropoviç, Vladimir Maksimov ve Yuri Lyubimov basın toplantısına geldiler. Her üçü de Sovyet vatandaşlığından çıkarılmış durumda. Son iki gündür Amerikan ve Avrupa basını bizim davamızla ve basın toplantısıyla ilgili yazılar yazıp durdu.

Lara'yla ikimiz yorgunluktan perişan haldeyiz.

Rapetti'yle farklı bir yayınevinde karar kılıp San Gregorio'ya döndük. Ayın 18'inde Londra'ya gittik. Her şeyin arasında bir de St James kilisesinde kıyamet konulu bir konferans verdim. Çok iyi geçti. Sonra Ira'da (Brown) kalıp biraz kenti dolaştık.

Londra'da oğlumuz ve ailemiz için kampanya düzenlenmesi için

bir komite örgütledik. Marina Volhonskaya konuyla aktif bir biçimde ilgileniyor. Kendisi de ailesi için savaşıırken çok zorluklar yaşamış. Kendisi bir zamanlar muhalif hastaları tedavi etmeyi kabul etmeyen Leningradlı bir psikiyatrist.

8 Kasım, Stockholm

Uçakta. Kültür Bakanı ailemle ilgili yardımda bulunmak için benimle görüşmek istiyor.

Panik içinde yaptığım telefon konuşmalarından önce Olofson'la (enstitünün yöneticisi) buluşup ciddi bir iş konuşması yaparak kontratın hâlâ daha hazırlanmadığına değindim. Bu arada tesadüfen Anna-Lena'mın pek yeterli olamadığına ve yöneticiyi gelişmelerden düzgün bir şekilde haberdar edemediğine dair bir izlenim edindim.

Londra'da David Bothard gerçekten çok yardımcı oldu.

Kesinlikle Paris'e gitmeliyiz. Kültür bakanı benimle görüşmek istiyor ve bu hem film hem de ailem için yaşamsal önem taşıyor. O zaman ayın 14'ünde çocukların testi, 16'sında Berlin'e gitmek için toparlanma ve Paris'e uçuş, oradan da Milano (22'sinde). Ayın 23'ünde Milano'da basın toplantısı olacak böylece Lara'yla o zamana kadar görüşemeyeceğiz.

Nostalgia'nın televizyonda gösterilmesi nedeniyle Roma'ya gidiyoruz; oradan da Berlin'e uçacağız. Orada Alman yönetmen Alexander Kluge ile konuşup Rudolf Steiner üzerine kısa bir film yapma olasılığını tartışacağım, aynı zamanda da *Hoffmanniana*'nın senaryosunu bitirmek zorundayım. Bu arada *Hamlet* için mali kaynak sağlama çalışması yapılmalı ve film için senaryo yazılmalı. Ve Amerika için de zaman bulmalıyız, ne olursa olsun vizeleri almak zorundayız. Belki St. Anthonius ile ilgili de bir film. Bu da materyal toplamak, senaryo üzerinde çalışmak ve kontrat imzalamak demek olur. Bunların hepsinin haricinde *Kurban* eğer iyi giderse Mart ile Temmuz arası yeniden Stockholm'e gideriz. Ağustos'ta Roma'ya dönüş, tabii ev sorunu bundan önce çözümlenmeli. Ve 1985 sonuna doğru

da filmin montajı olur ve biter. Şubat ve Mart 1986'da, eğer istersem Londra'da bir aylık bir *Uçan Hollandalı* olasılığı var. Almanlarla *Hoffmanniana* için çalışma Ocak 1986'da başlıyor.

Dün gece korkunç derecede üzücü bir rüya gördüm. Yine Rusya'nın kuzeyinde (sanırım) bir yerde bir göl görüyorum, tanyeri ağarıyor ve gölün bana uzak kıyısında inanılmaz güzellikteki katedralleri ve duvarlarıyla iki Ortodoks manastırı yükseliyor. Ve büyük bir üzüntü hissettim! Büyük bir acı!

Nikolay İlyin ve Carlo telefon etti. İkisi de beni görmek istiyor.

Kluge'ye göre televizyona bizim düşündüğümüz zaman içinde bir şey yapmak çok zor. Carlo televizyoncuların *Hoffmanniana* ile ilgilendiklerini söyledi. Fakat benim Hoffmann'ı *Kurban*'dan hemen sonra yapıp yapmayacağıma karar vermem gerek. Bir anlaşma planı tasarlayıp parayı organize etmek durumunda kalacağız.

Volodya Maksimov, bizi (şimdilik telefonda) Irina Pabst ile tanıştırdı. Kendisi Springer'lerin çok etkili bir Rus dostları. Bana şimdi den kitaba yapılacak eklemelerle ilgili yayıncılarla (Ullstein) yaptığım tartışmada yardım etti.

Berlin'in merkezinde üç odalı bir daire tuttuk. Fakat giriş kapısı yan daireyle aynı, o yüzden değiştirmek istiyoruz.

Yarın yakınlarda başka bir daire bakmaya gideceğiz.

1985

*Tek önemli şey ZAMAN içinde ZAMAN bulmak... Bu muaz-
zam zor, fakat yapılmak zorunda!*

1985

11 Ocak, Berlin

Berlin Sanat Akademisi'nin başkanı ve Alman Akademik Değişim Hizmetleri yöneticisi Wieland Schmied ile tanışmamız şart. Korunma talep ettim. Yerel bir bankada hesap açtırdım. Sonra Gambarov'a telefon ettim fakat yerinde değildi. Telefon numaramı sekreterine bıraktım ama beni aramadı. İlgilendiğimiz daireyle ilgili sürekli çelişen bilgiler ediniyorum. Bu Akademik Mübadele'dekilerle halledilemeyeceğe benziyor.

1 Şubat, Berlin

Tabii bütün her şey suya düştü. Vize ve kayıt bölümünde aileden gelen evrakı kabul etmiyorlar. Davetiye gerektiği gibi yazılmamış. Yani bir tane yazılmalı:

1. Davetiye Vize ve Kayıt Müdürlüğüne gönderilmeliymiş, Bölümüne değil.

2. Başvuru sürekli bir oturma izni için yapılacaksa o zaman benim İtalya'daki kalma iznimi görmek istiyorlar.

3. Ayrıca davetiyenin İtalyan konsolosluğu tarafından onaylanması gerekiyor.

27 Şubat, Berlin

Berlin dehşet bir şehir. En kısa zamanda buradan ayrılmalıyız.

Festivalde De Hadeln bana anlatılamayacak derecede kaba davrandı, öyle aşağıladı ki kendimi Moskova'da sandım.

Stockholm'den önce ben ayrılıyorum. Lara ayın 4'ünden sonra uçacak. Sir John Tooley'i gördüm. Onunla *Uçan Hollandalı*'mn yapımı üzerine konuştuk. Burada Almanlarla herhangi bir çalışma olasılığı var mı yok mu henüz kesin değil.

Andruşka Yablonski ne zamandır ortalarda yoktu, birden piyasaya çıktı. Onun da evde ve işte (UNESCO) işleri yolunda gitmiyormuş.

Carlo'yu gördüm. Tahmini giderler üzerinde çalıştık. (10.000 Alman Markı ödeyecekler.) Hukuk danışmanının çok para istediğini söyledi; senaryo için 150.000 dolar, yönetmenlik için 350.000 dolar ve ayrıca günlük kaşe, telefon, apartman dairesi, ısınma vb.

6 Mart

İsveçliler tembel ve yavaş, tek dertleri kurallara ve düzenlemelere uymak. Çekim sabah saat tam 09.00'da başlamak zorunda, bir saniye bile geç değil! Ve de dış mekanda! Burası film çekimini bir ofis çalışması gibi algılayıp davranan tek ülke olmalı. Filmin *yaratılması* gerektiğini düşünmeden şu saatten şu saate kadar çalışılacak. Peki sanatsal estetik bunun neresinde, bu filmin programına girmiyorlar bile. Tersî ama doğru. Gerçekten iyi çalışmıyorlar, hiç iyi çalışmıyorlar.

8 Mart, Stockholm

Yeniden Stockholm'deyim. Bronşitim azdı. Berlin'de Lara'yla çok önemli bir iş hallettik: Irina Papst'ı görmeye gittik ve orada Bayan Axel Springer ile tanıştık. Bayan Springer kocasının yaşam öyküsü kitabım hoş bir ithafla bize hediye etti.

Bize yardım etmek istiyorlar ve ben onların ciddiyetine inanıyorum.

Hâlâ belgelerimiz için ne zaman İtalya'ya gitmek zorunda olduğumuzu bilmiyoruz.

İzlanda Cumhurbaşkanı'ndan bize bir davetiye geldi. Orada da bir komite kurulmuş. Flippo tarafından organize edilen Paris komitesi de iyi çalışıyor; gerekli kağıtlar ve finans neredeyse hazır sayılır. Herkes bizim pasaport ve vatandaşlık işlemlerini en kısa zamanda halletmemiz gerektiğini söylüyor.

Film için hâlâ bir erkek çocuğu bulamadık. Gerçekten endişeleniyorum.

8/9 Mart, Stockholm

Berlin'in üzerimdeki etkisi korkunç oldu. Dehşet verici bir şehir.

Sonunda Maximilian Schell'le iletişim kurmayı başardık. O da benim gibi bronşit olmuş, çok hastaydı. Aileme (Moskova'daki) 10.000 ruble verdi, en azından tefecinin hesabım kapatıp acil borçları ödeyebilirler şimdi. Maximilian ayrıca Lara'mın onun bize borç verdiği parayla Berlin'de aldığı giysileri de onlara ulaştırmış. Yaptığı hiçbir şeyi kendine mal etmiyor ve çok doğal davranıyor. Bu meseleyi fazla düşünmeden, dünyadaki tüm ince duyguların yapılan tek bir iyilikten daha değersiz olduğunu anladım. O yüzden bundan aşağılanmış gibi hissetmiyorum, çünkü verene bakmak verilen hediyeye bakmak kadar muhteşem bir haz veriyor. Yaşamımda ilk kez gerçek desteği yaşadım ve bu bana gelecek için ümit verdi.

Şimdi de patronlarımızla bizimle ilgili konuşmak niyetinde. Bu bir işe yararsa Maximilian ayın 26'sında Berlin'de olacak. Bu yüzden Larissa onu görmek için Berlin'de kalmak durumunda.

9 Mart, Stockholm

Dün Olga Surkova'nın bana dehşet verici önermeler, ithamlar ve bunun gibi şeylerle dolu korkunç bir mektup göndermiş olduğunu yazmayı unuttum. Ona yanıt vermeliyim ama onunla mektup aracılığıyla bile ilişki kurmak istemiyorum.

"Dürüst insanlar hiç zengin olamazlar, zengin insanlar da dürüst."

Lao-Çe

"Kendi yapabileceğin hiçbir şeyi başkasından istemeye hiçbir zaman gerek duyma."

Lev Tolstoy

Dün Yuri Vita'yla konuştum. Benimle akşam gazetesi için röportaj yaptı. Ona Palme'den yardım isteyebileceğimi açıkladım. Çünkü şu ana kadar gazete röportajlarındaki politik tutumu ve televizyonda verdiği beyanatlar bize yardımı reddetmeyeceğini gösteriyor. Dur bir dakika! Aklıma bir fikir geldi; Stockholm'de Sovyet elçiliğinin önünde sınırsız açlık grevi – İsveç'te Sovyetler her yere büyük bir başarıyla sızmış durumdalar ve İsveçlilerin arkadaşça işbirliklerine güveniyorlar. Açlık grevi farklı ülkelerden televizyon ekiplerinin mekanda bulundukları zamanlarda birkaç gün süreyle basına da yansıtılır. Başlı çeken kültürel ve politik kimselerle yapılacak görüşmeler videoya çekilir. Her ülkeden bir temsilci ve "Solidarnosc"tan da biri bu grevde yer alırsa çok iyi olur.

Tek önemli şey ZAMAN içinde ZAMAN bulmak... Bu muazzam zor, fakat yapılmak zorunda!

10 Mart, Stockholm

Volodya Maksimov bana Yuri Petroviç Lyubimov'un Bologna'daki tiyatrosunu kaybettiğini söyledi. Ona açıkça söyledikleri şey şu olmuş: "Artık senin durumun değişti (yani artık Sovyetler Birliği vatandaşları değil), seni geri çevirmekten başka bir alternatifimiz yok."

İnanılmaz. Bundan daha inanılmazı da Yevtuşenko'nun Hollywood'a kendi senaryosu olan *Üç Silahşörler*'i çekmeye yönetmen (!?) ve aktör (!?) olarak davet edilmesi. Dartanyan'ı oynayacakmış (!!!???) Buna gerçekten inanamıyorum. Delilik bu, çılgın bir fars adeta. Tabii Ksenya bu konuda muhteşem bir itici güç. Şu anki politik

dönemde bunun olacağını düşünerek şansını zorlamış. Amerikalılar bile filmin iş yapmayacağını biliyor.

Evet, bir insanın yaşamını değiştirmesi mümkün olsa bile (ya da en azından görüntüsünü) karma, karmadır. Bizim isteklerimizden bağımsız olarak.

Sinemacılar Topluluğu ve Londra, İtalya, İzlanda ve Fransa'daki Tarkovski komiteleriyle (benim için kampanya yürüten komiteler) olduğu gibi antroposofistlerle de temas halindeyim. Ve ayrıca İtalyan Movimento Popolare ile de. Ne olup bittiğiyle ilgili bir film yapıp Sovyetlerin bundan haberdar olmasını sağlamak, ayrıca filmi her festivalde göstermek gerek. Bu yüzden film 16mm. olmalı, video değil. İngiltere'deki T. komitesinin temsilcisi David [Gothard] ve Marco Parmigiano (Movimento Popolare'nin avukatı) ile konuşmalı, el ilanları yaptırıp İsveç hükümetine bir mektup yazılmalı. Tabii en önemlisi doğru zamanı seçmek. Yuri bunu benim için organize edecek. Belki biraz para toplamam gerekecek. Ne olursa olsun, Paris'ten Filippo'yla görüşmeliyim.

10 Haziran

Bugün Moskova'yı arayıp Andruška'yla görüştüm. Boyu 1 metre 68 olmuş, benimle aynı boyda! Ayak numarası 43, benimkilerse 42. Fransa'dan döndüğümüzden beri Lara kendini iyi hissetmiyor. Yolculuğumuz çok kötü geçti. Çok boğucuydu, Lara neredeyse bayılacaktı, bu beni çok korkuttu. Lara Roma'dan Münih üzerinden Berlin'e ve ben de yarım saat içinde Kopenhag üzerinden Stockholm'e gidiyoruz. Yeni pasaportlarımızla, daha doğrusu yeni seyahat belgelerimizle seyahat edeceğiz.

Haziran, İtalya

Larissa bana en güzel yerlerden birini gösterdi: Roccalbegna, insan

burada bir ev alabilir, daha doğrusu bir harabe alıp ondan yeni bir ev yapabilir, buna ek olarak da dokuz hektar arazi alır. Hepsi 23 milyona.

Temmuz, İsveç

Film iyi olacağı benziyor!

Floransa belediye başkam şehir merkezinde, 120m²'lik balkonlu bir daireyi bize tahsis edeceğini teyit etti. Larissa orayı bana stüdyo yapmak istiyor. Şimdilik bize binamn daha alt katına bir yere üzerinde çalışabilelim diye bir montaj masası koymamıza izin verdiler. Larissa, şu sıra Berlin'de mobilya alıyor. Floransa'daki dairenin Eylülün 20'sine kadar hazır olmasını istiyor. Bu pek kolay olmayacak!

29 Eylül, Stockholm

Her şey çok zor. Ve ben çok yorgunum. Andruška'sız artık daha fazla dayanamam. Yaşamak istemiyorum.

10 Kasım

Tommasi ile dekorlar üzerinde çalıştık. Henüz daha pek netleşmedi fakat doğru yoldayız.

St. *Anthonius*'u yapmalıyım. Formigoni aracılığıyla Papa'dan destek alabilirim.

Andruška'yla ilgili hiçbir gelişme yok.

Yarın Palme'yle bir toplantı daha yapacağız. Larissa ile Roma'daki Dışişleri Bakanlığı'na gittik. Bize yardım etmek istiyorlar ama nasıl?

Hükümetle iyi ilişkileri olan avukat ve senatör Gino Giugni'yi görmeye gittik. Andreotti ondan ailemiz için davetiye işlemlerine girişmeden önce bir hafta beklemesini istedi.

Larissa evle ilgili sorunlarla ilgilenmek için Floransa'da kaldı.

Moskova'dan gelen haberler kötü. Ne kötü günler, ne kötü bir yıl. Tanrım, beni bırakma!

Krzistof Zanussi telefon etti. Çok hoştu ve ihtiyacımız olduğunda onun Paris'teki dairesinde kalabileceğimizi söyledi.

J. Lina ile konuştum. "Cadı" ile buluşmamız için gerekli ayarlamayı yapmış. Kadın benimle tanışmak istiyormuş.

11 Kasım, Stockholm

Bugün Palme'yi görmeye gittik. İki olasılığın olduğunu söyledi: 1. Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla resmi yolla oğlumun İsveç'e gelmesine izin verilmesi için başvurmak. Yasal yollardan bu büyük olasılıkla imkansız. 2. Kendisinin SSCB hükümetine Tarkovski'nin oğlunun Batı'ya (nereye olduğu önemli değil) gelmesine izin verilmesini rica eden bir mektup yazması. Mektup kendi elçileri aracılığıyla SSCB'ye gönderilecek.

Tabii ikinci şık çok daha iyi.

Doktor röntgenleri uzmana göndermiş. Dün öksürürken kan tükürüyordum. Bugün de, ama fazla değil. Larissa'yı çok özlüyorum.

Özellikle hasta olduğum zaman.

18 Kasım

Hastayım. Bronşit ve başımın arkasında ve kaslarımda sinirlere baskı yapıp boynumda ve omuzlarımda şiddetli bir ağrıya neden olan dehşet bir şey. Üşütme ve öksürük. Filmin senkronu yapılmak zorunda. Ve zaman geçiyor.

19 Kasım

Fizyoterapistte gittim. Devamlı stresten sırtım ve omuzlarım çok kötü durumdaymış ve omuzumdan ufak bir ameliyat olmam söz konusu gibi gözüküyor. İhmal etmemin riskli olacağım söyledi. Moskova'yla konuştum. Onlara yeni bir şey söyleyebilecek durumda değilim, Film Enstitüsü'ndeki işim de öylece duruyor, bir gelişme yok.

24 Kasım

Hastayım, aslında epey ciddi bir şekilde hastayım. Filmin uzunluğu (2 saat 10 dakika) konusunda prodüktörle aramda korkunç bir sinir harbi sürüyor.

Gorbaçov ve Reagan'ın zirve görüşmeleri tamamlandı. Gelecek yıl için biraz umut var.

30 Kasım

Filmin uzunluğuyla ilgili aptalca ayarlamalar yapılıyor. Hastayım. Kan testi yaptırıp röntgen çekirmek zorunda kaldım. Hâlâ daha sonuçları almadım.

7 Aralık, Stockholm

Kendimi ölü gibi hissediyorum.

Slava Rostropoviç geldi. Kesinlikle yardım edeceğini söyledi. Mektubumu Reagan'a ulaştıracak. Ayrıca Şubat'ta belediye başkanını (belediye başkanını tanıyor, daha doğrusu arkadaşımı) görmek için Floransa'ya gelip bizim kalacak yer sorunumuzla ilgili konuşacak. Ondan röntgen filmlerimin hangi uzmana gönderildiğini öğrenmesini rica ettim. Bu konuyla bizzat ilgilenecek.

Boris Godunov ile ilgili bir opera filmi yapmak istiyor. Ona bu-

nun film aracılığıyla nasıl gerçekleştirilebileceğini bilemediğimi anlatmaya çalıştım. Bu önerinin Gaumont'u iflas amında satın alan Toscan du Plantier'den geldiğini söyledi. Burada bir karışıklık var gibi gözüküyor. Hepsi madem *Boris*'i sahneye koyup iyi bir sonuç aldım, o zaman bunun filminin çok daha iyi olacağım düşünüyor.

Tabii bunda yanılıyorlar. Tiyatro sinema değil. Ve ben operadan bir film yapmayı bilmiyorum.

10 Aralık, Stockholm

Dün Slava Rostropoviç telefon etti. İki günlüğüne Helsinki'ye gitmiş. Benden Reagan'a yazdığım mektubun tarihini 15 Mart 1986'ya değiştirmemi istedi.

Lara her şeyi bırakıp buraya, yanıma gelmek istiyor. Fakat ona, ben oraya 20'sinde varmadan önce dairenin organize edilme işinin şu an da daha önemli olduğunu, böylelikle oraya gittiğimde dinlenip *Uçan Hollandalı* üzerinde çalışmaya başlayabileceğimi söyleyerek onu yatıştırdım.

Ayın 13'ü, Cuma günü (tam günü) doktor bana bir akciğer uzmanına görünmemi söyledi.

Ira Brown'la konuşup Covent Garden'a hastalığımdan söz etmesini ve bunun planlarımızı etkileyebileceğini söyledim.

Anna-Lena avukat Cao'ya bir telgraf gönderip eğer filmi anlamadaki uzunluğa indirmesem bana ödemesi gereken 55.000 doları ödemeyeceğini yazmış. Bu biraz şantaj gibi gözüküyor. Film Enstitüsü'nün başkanından çok ağır bir mektup aldım ve ona ne yapmak istediğini anlamadığımı, bir Tarkovski filmi mi yoksa bir buçuk saatlik (genelde kabul edilen standart uzunluk) ticari bir film mi istediğini soran soğuk bir yanıt yazdım. Sonra Anna-Lena'yla bir buçuk saat konuştum. Sonra galiba kendisi başkanla konuşmuş. Başkana mektubumun geçerli birtakım argümanlar içerdiğini söylemiş.

İTHAF

"Tüm masumiyetine karşın büyük insanmış gibi acı çektirtilen küçük oğlum Andruska'ya ithaf ediyorum."

11 Aralık

Yaşlandıkça insanları daha gizemli buluyorum. Benim dikkatimden kolayca kaçıyorlarmış gibi gözükyörlar. Bu benim değerdendirme sistemimin çökmesi ve insanları yargılama kapasitemi kaybetmem demek. Bir bakıma değerdendirme sisteminin çökmesi iyi ama tüm sistemler çökerse iyi mi? Tanrı beni her şeyi kaybetmekten korusun!

Neyim var? Tüberkülozum mu azdı? Zaatürre mi yoksa kanser mi oldum? 13 Aralık'ta ne olduğunu öğreneceğim.

Yatıyorum, hastayım. Akciğerlerimde ağrılar var.

Dün gece rüyamda Vassya Şukşin'le kağıt oynadığımızı gördüm. Ona sordum: "Şu an da bir şey yazıyor musun?" "Evet, yazıyorum" dedi dalgın bir şekilde, bütün dikkati oyundaydı. Derken herkes ayaklandı ve biri sonucu bağlamamızın zamanının geldiğini söyledi. Oyun bitmiş, yapılan sayıları hesaplamamız gerekiyordu.

12 Aralık

Birkaç gün önce burada yatağımda yatıyordum, ama uyumuyordum. Birden bire akciğeriimi içerdend gördüm, daha doğrusu akciğerimdeki bir bölgeyi, büyük bir delik vardı ve dışarı kan sızıyordu. Daha önce böyle bir görüntü hiç görmemiştim.

Durumum kötü. Şiddetli, kuru bir öksürüğüm ve ciğerlerimde parçalanıyorlarmış gibi bir acı var. Ve baş ağrılarım.

13 Aralık

Bugün gerçekten kara cuma. Klinikte doktoru görmeye gittim. Bana karşı çok nazik ve ilgiliydiler, doğrusu fazlasıyla iyiydiler. Testleri boş zamanlarında yapıyorlar. Slava Rostropoviç etkisini kullanmış olmalı. Doktorun dediğine göre bir iltihaplanma durumu olabilir, ama bunun doğru olmadığı çok açık çünkü ciğerdeki siyah leke aldığım antibiyotiklerle iyileşmedi. Ya da tüberküloz? Ya da bir tümör? Doktor, sonucun en kötü olasılık çıkması durumunda nerede ameliyat olmak istediğimi sordu. Ameliyat olmam şart mı? Neden nedensiz onca acıya katlanayım. Hem bu akciğer, kadın memesi değil ki. Ayrıca bir ay önce başımda nedensiz oluşan ne olduğu belirsiz yumrunun da hücre testini yapacaklar. Tüberküloz için test yaptılar. Sonuçları 20 Aralık'a kadar hazırlayacaklar.

Artık nasılsa kendimi en kötüye hazırlamış durumdayım. Gözümün önünden her şeyin silindiği ve ciğerimi gördüğüm an o karaltı bana tümörden çok bir delikmiş gibi göründü. Tabii bundan emin olamam çünkü bir tümörün nasıl görüldüğünü bilmiyorum. Fakat vardığım kanı orada bir yaranın olduğu ve marazi bir oluşumun olmadığıydı. İtalya'da hayat sigortası yaptırmalıydım. Şimdi bunu yaptırabilmek de büyük bir olasılıkla zor olur.

15 Aralık

İnsan yaşamı boyunca er ya da geç öleceğini bilir ama bunun ne zaman olacağını bilmez. Yaşamını sürdürmesinin kolay olması için bunun gelecekte bilinmeyen bir tarihte olacağını düşünür. Fakat ben biliyorum ve şimdi hiçbir şey benim yaşamamı kolaylaştırmayacak. Bu çok acı verici. En kötüsü Larissa, bunu ona nasıl söyleyeceğim? Ben şimdi nasıl kendi ellerimle bu korkunç yeisin onun üzerine düşmesine neden olabilirim?

16 Aralık

Bütün günümü hastanede geçirdim. Başımı yarıp tümörden biyopsi için parça aldılar. Doktorun dediğine göre sonuçlar kötü, tümör eğer belli bir cinse dönüşmezse yapılabilecek bir şey yok, dönüşse de tamamen iyileşme şansım yüzde seksen. Tüm bunlardan anlaşıldığı üzere kötü durumdayım. Larissa'yla nasıl konuşacağım?

21 Aralık

Ayn 23'ünde tüm eşyalarımı alıp İtalya'ya uçuyorum. Her gün daha da kötüleşiyorum. Boris Leonidoviç Pasternak benim dört film daha yapacağımı söylediğinde haklıymış. Roerich'in işpiritizma seanslarını düşünüyorum. Boris Leonidoviç'in hesaplamaları tam olarak doğru değilmiş. Benim yedi film yapacağımı söylüyordu. Fakat o *Silindir ve Keman*'ı da saydı. Oysa bunun aslında sayılmaması gerek. Fakat genelde haklıydı tabii!

1986

D n y r y     çıktım ve içimden gelen nedeni belirsiz ani bir dürtüye uyarak ayakkabılarımı çıkarıp yalın ayak soğuk toprak üzerinde yürüdüm...

1986

10 Haziran, Oschelbronn

7 Haziran akşamından beri Batı Almanya'da Baden-Baden'den fazla uzak olmayan bir yerde, Antroposofi kliniğindeyim. Ateşim yüksek, nezle, öksürük had safhada, önceki halimden çok daha kötüyüm. Doktorların dediğine göre her şeyi hafifletme, azaltma dönemindeyim ve kemoterapi yaptırmak bile zorunda değilim. Ölü gibiyim.

12 Temmuz, Oschelborn

Burada çalışanlar mükemmel. Özellikle hemşire Elizabeth. İtalyanca konuşuyor, sıcak ve cömert bir insan. Etrafa huzur ve iyilik saçıyor.

Dün yürüyüşe çıktım ve içimden gelen nedeni belirsiz ani bir dürtüye uyarak ayakkabılarımı çıkarıp yalın ayak soğuk toprak üzerinde yürüdüm, ateşim, öksürüğüm ve romatizmama rağmen. Gerçekten deliyim. Kafam karamsar düşüncelerle dolu.

3 Aralık, Paris

Bugün Anna-Lena telefon etti. Dediğine göre:

1. Andruška'nın eğitimi için ABD, İngiltere ve İsveç'in masraflarını paylaştığı bir fon ayarlanmış.

2- Sovyetler Birliği *Kurban*'ı satın almak istiyormuş ve filmin telif hakkı bana aitmiş. Bu alışverişin detayları tartışılmak durumunda ve Sovyetler hiçbir suretle filmin haklarına benim sahip olduğumu öğrenmemeliler.

Ne inanılmaz haberler. Şu Anna-Lena gerçekten müthiş!

5 Aralık, Paris

Şiddetli ağrılar.

Dün (her Çarşamba) kemoterapiye girdim (üçüncü kez). Çok kötüyüm. Yataktan çıkmayı, hatta oturmayı bile düşünemiyorum.

Schwarzenberg ne yapacağını bilemiyor. Bu kötü ağrılarımın nedenini de anlamıyor.

Film İngiltere ve Amerika'da gösterildi. Büyük bir başarı sağladı. Filmle ilgili yazılar inanılmaz derecede iyi.

Japonlar da bir çeşit fon ayarlıyorlar, anlamakta güçlük çektikleri tek şey bu kadar ünlü bir yönetmenin nasıl bu kadar fakir olduğu.

6 Aralık, Paris

Yazdıklarımın ya da onlardan yapılacak herhangi bir alıntının önceden yapılan bir anlaşma olmaksızın basılmasını yasaklayacak bir belge hazırlanması için avukatımla konuşmalıyım. Bu *Figaro* röportajının bize yaşattığı türden olayların olmasını engelleyecektir. Filmi "orijinal materyal" olmadan satın almaktan ne kastedildiğini öğrenmeliyim. Ne olursa olsun Carlo Tommasi'nin kayıplara karışmasına izin vermemeliyim. Kendisi temiz ve iyi bir adam, ayrıca konuşunda da uzman.

Andruşka'yla sinema ve edebiyat hakkında konuşmalıyım. Ne bildiğini anlamalıyım.

15 Aralık, Paris

Hamlet... Bütün gün yattım, hiç kalkmadım. Midemin altında ve sırtımda ağrı var. Ve sinirlerde. Bacaklarımı kıpırdatamıyorum. Schwarzenberg niye bu kadar acı çektiğimi anlayamıyor. Sanırım romatizmam kemoterapiyle azdı. Kollarım da ağrıyor, bir çeşit nevralji gibi bir şey. Düşümlenmiş gibiler. Çok zayıfım. Ölecek miyim? Bir

başka seçenek var, o da Sarcelles kliniğinde beni tedavi eden doktorun hastanesi.

Hamlet? Eğer kollarım ve sırtımdaki ağrılar olmasaydı, kemoterapinin iyi geldiği düşünülebilirdi. Ama şu an hiçbir şey için gücüm kalmış durumda değil, işte bütün sorun burada.

Andrey Tarkovski, 29 Aralık 1986'da Paris'te yukarıda defterine yazdığı son cümlelerden iki hafta, oğlunun Sovyet yetkilileri tarafından verilen izinle ülkeyi terk etmesinden yalnızca birkaç hafta sonra öldü.

Ölümüyle perestroykanın ilk günleri aynı döneme denk geldi. 1982 yılında başlayan zorunlu sürgünüyle Sovyet sinemalarında yasaklanan ünlü filmleri yeniden gösterilmeye başlandı. Şimdi çalışmalarını, filmlerini kutlamak ve incelemek üzere SSCB'de hem ulusal hem de uluslararası seminerler düzenlenmektedir.

Günlüklerde Geçen İsimler

Abdusalimov, Şevkat (1938): Ressam, tasarımcı, oyuncu.

Ageyev, Vladimir: O zaman Mosfilm grubu "Yoldaş"ın başı.

Agoronyan, Arayk: *Stalker*'de öğrenci olarak çalıştı.

Aleksander, Alov (1923–83): Ressam, tasarımcı, oyuncu.

Aleksandrinka: Aleksander Tiyatrosu.

Alliluyeva, Svetlana (1921): Stalin'in kızı.

Almark, Par: İsveç Film Enstitüsü Başkanı.

Ariel: Sonra *Feragat* oldu; Birinci Dünya Savaşı sırasında bir Rus manastırında geçen, tamamlanamamış bir senaryonun ana taslağı. Kahraman, spiritüel bir yiğitlikle yerçekimi kanununa karşı çıkıp onu bozmayı ve cennete yükselmeyi hayal eden bir rahip. (A.T.'nin çalışmalarında göğe yükselme sık tekrarlanan bir temadır.) Daha sonra savaşta öldürülür.

Artemiev, Eduard (1937): Sovyet besteci; *Solaris*, *Ayna*, *Stalker* ve A.T.'nin sahne yapımı *Hamlet*'te görev aldı.

Avar: Kafkas'ta yerleşik bir etnik grubun üyesi.

Aytmatov, Cengiz (1928): Kırgız yazar.

Baglioia, Donatella: İtalyan belgesel film yapımcısı; A.T. üzerine yapılan *Sinema Şairi* adlı filmin yazarı.

Bakman, Gideon: Müzisyen.

Banionis, Donatas (1924): Sahne ve perde oyuncusu; Litvanya'da Panevesis Tiyatrosu'nun yöneticisi; *Solaris*'te rol almıştır.

Barabaş, Eleonora (1929): Mosfilm sanat kurulu üyesi; Goskino'nun baş editör yardımcısı (1973–76), sonra Mosfilm Televizyon Stüdyoları baş editörü.

Başanov, Yevgeni: Ses miksaajcısı; Mosfilm Stüdyoları.

Beli, Andrey (1880–1934): Sembolist şair ve yazar.

Berdyaev, Nikolay (1874–1948): Lenin tarafından sürgün edilen dindar Rus düşünürü; çok okunan, özellikle şimdilerde çok saygı duyulan biri.

Berti, Pio de: RAI 2'nin başkanı.

Bessi, Maurice (1910): Fransız gazeteci, tarihi oyun yazarı, Cannes Film Festivali'nin yöneticisi.

Bikov, Rolan (1929): Sovyet oyuncu ve sinema yönetmeni. *Andrey Rublev*'de oynadı.

Boim, Alik: Ressam; *Stalker*'de çalıştı.

Bondarçuk, Sergey (Seryoşa) (1920): Sovyet oyuncu, yönetmen.

Brejneva, Galya: Brejnev'in kızı.

Brik, Lilya: Formalist eleştirmen Osip Brik'in karısı; evleri fütüristlerin uğrak yeri idi. Şair Vladimir Mayakovski'nin metresiydi.

Bunin, İvan (1870–1953): Rus yazar; 1918'de Fransa'ya göç etti, 1933'te Nobel Edebiyat Ödülü aldı.

Burlyayev, Nikolay (Kolya) (1946): Sinema oyuncusu ve yönetmeni, *İvan'ın Çocukluğu* ve *Andrey Rublev*'de oynadı.

Canepari: RAI 2'nin başkan yardımcısı.

Claudio Abbado: Covent Garden, Kraliyet Operası yöneticisi; A.T. kendisi için *Boris Godunov*'u yönetti.

Cortazar, Julio: Arjantinli yazar. (1914)

Çaadayev, Pyotr (1794–1856): Rus filozof.

Çe, Lao: M.Ö. 6.–5. yüzyıl, klasik Çin Taocu bilimsel inceleme yazarı.

Çernutsan: Merkez Parti Komitesi sinema seksiyonu.

Çugunova, Maria (Maşa): *Solaris*, *Ayna*, *Stalker*'in yönetmen yardımcısı.

Çukray, Grigori (1921): Sovyet sinema yönetmeni.

Çurikova, İnnâ: Oyuncu; sinema yönetmeni Gleb Panfilov'un karısı.

Dak (Dakus): A.T.'nin köpeği.

Danetia, Grigori (Gnia) (1930): Sovyet sinema yönetmeni.

Demiçov, Pyotr (1918): 1974'ten perestroykaya kadar kültür bakanı.

Dobrohotov, Yuri: Mosfilm'in dış yayınlar şefi.

Dostal, Nikolay: Sovyet sinema yönetmeni.

Dovşenko, Aleksander (1894–1956): Ukraynalı yönetmen. A.T. onun ilk çalışmalarının hayranıdır.

Dvigubski, Nikolay (Kolyas) (1936): Ressam, film tasarımcısı; A.T. ile *Ayna* ve diğer filmlerinde çalıştı. Ayrıca A.T.'nin Covent Garden'da gerçekleştirdiği *Boris Godunov* adlı yapımında çalıştı (1983). Halen Fransa'da yaşamaktadır.

Dvorşetski, Vladislav (1939–78): Sovyet oyuncusu; *Solaris*'te Berton rolünü oynadı.

Efros, Anatoli: Sovyet tiyatro yönetmeni.

Enrica: Antonioni'nin karısı.

Feyginova, Ludmilla (Lucia): A.T.'nin *Stalker*'e kadar yaptığı filmlerin kurgucusu.

Fomina, Nelli: Kostüm tasarımcısı; A.T. ile *Solaris*, *Ayna*, *Stalker*'de çalıştı.

Freliç, Semyon (1920): Sovyet sinema eleştirmeni, senaryo yazarı.

Gavrilov, S.: Set tasarımcısı; Mosfilm. *Solaris*'te çalıştı.

Geller, Villi: *Stalker*'in ilk versiyonun prodüksiyon amiri.

Gerasimov, Sergey (1906–85): Sovyet sinema yönetmeni, oyuncu, öğretmen. 1924'ten beri aktif olarak görev yapıyor.

Gerber, Alla: Gazeteci ve eleştirmen.

Gorbaçov, İgor: Sovyet oyuncu, Leningrad Drama Tiyatrosu yöneticisi.

Gordon, Aleksander (Saşa) (1931): Sovyet sinema yönetmeni; A.T.'nin kızkardeşi Marina'nın kocası.

Gorenstein, Friedrich: roman ve senaryo yazarı; *Solaris*'in senaryosunu A.T. ile beraber yazdı, halen B. Almanya'da yaşamaktadır.

Gornung, Lev (Lyova, Leva) Vladimiroviç (1902): Şair çevirmen, edebiyat araştırmacısı, fotoğrafçı. Arseniy Tarkovski ve Maria İvanovna'nın (A.T.'nin anne babası) yakın arkadaşları.

Griboyedov, Aleksander (1795–1829): *Fazla Zekadan Felaket Doğar* adlı oyunun yazarı.

Grinko, Nikolay (1920–89): Sovyet oyuncu. *İvan'ın Çocukluğu*, *Andrey Rublev*, *Solaris*, *Ayna*, *Stalker*'de rol almıştır.

Guerra, Tonino (1920): İtalyan şair ve yazar, senaryo yazarı; *Nostalgia*'nın A.T. ile ortak yazarı, A.T.'nin yakın arkadaşı.

Gurdiyev, Georgiy İvanoviç (1872–1949): Rus mistik yazar. Paris'e göç etti.

Heifits, Yosif (1905): Sovyet sinema yönetmeni, senaryo yazarı.

Heyse, Paul (1830–1914): Alman şair.

İvanov, Vyacheslav (1866–1949): Rus şair, sembolizm teorisyeni.

Kalaşnikov, Leonid I. (1926): Kameraman; Mosfilm.

Kalatozov, Tito: Sinema yönetmeni Georgiy Kalatozov'un oğlu.

Kamrayev, Ali (1935): Özbek sinema yönetmeni.

Kamşalov, Aleksander: Goskino'nun yöneticisi.

Karasik, Yuli (1923): Sovyet sinema yönetmeni.

Karayev, Osman: Sinema yönetmeni, Mosfilm Stüdyoları'nın yardımcı yöneticisi.

Karşılaştırmalar: *Karşılaştırmalar Kitabı*, A.T.'nin sinema eleştirmeni Olga Surkova'yla beraber sinema üzerine yazdığı kitap. Türkçede de *"Mühürlenmiş Zaman"* (AFA Yayınları) adıyla yayınlandı.

Katanyanov, N.: Lilya Brik'in oğlu.

Kızılova, Olga (Olya): Oyuncu, Larissa Tarkovskaya'nın kızı; *Andrey Rublev* ve *Ayna*'da rol aldı.

Koçevrin, Yuri (1932): Ekonomist; A.T.'nin yakın arkadaşı.

Kondraçev, Stanislav (1929): Sovyet gazeteci.

Konoplov, Boris: Mosfilm'de şef mühendis.

Korolenko, Vladimir (1853–1921): Rus roman ve öykü yazarı.

Kostikov, P.K.: Goskino'nun dış ilişkiler bölüm başkan yardımcısı.

Kotivari, Carlos: Gürcü sinema yönetmeni.

Kozintsev, Grigori (1905–73): Sovyet sinema yönetmeni, senaryo yazarı.

Kozlov, Leonid (Lenya) (1933): Sovyet sinema eleştirmeni.

Krabrovitski, Daniil (1929): Sovyet sinema yönetmeni, senaryo yazarı, Gorki Stüdyoları'nın yöneticisi.

Kreiss, V.M.: Sinema eleştirmeni.

Kremnov, Boris: Mosfilm bütçe ayarlama memuru.

Kunitsin, Georgiy I.: Pyotr Demicov (merkez parti komitesi ideoloji sorumlusu) altında çalıştı. *Andrey Rublev*'in gösterime girmesi için gerekli izni almada yararlılık gösterdi.

Kutsiyev, Marlen (1925–73): Sovyet sinema yönetmeni.

Kuzmin, Mihail (1875–1936): Sembolist şair ve yazar.

Kuznetsov, Feliks: Gazeteci ve eleştirmen, yazarlar sendikasının Moskova şube sekreteri.

Lapin, S.G.: 1970'ten sonra devlet televizyon ve radyo komitesinin başkanı.

Lem, Stanislav: *Solaris*'te baz olarak alınan kitabın yazarı.

Leonid Andreyev (1871–1919): Meşhur Rus yazar.

Leontiev, Konstantin (1831–91): Filozof, yazar, eleştirmen.

Leskov, Nikolay (1831–95): Roman ve öykü yazarı.

Losski, Vladimir (1870–1965): Rus Ortodoks düşünür; Paris'te yaşadı.

Lotyanu, Emil (1936): Moldavyalı sinema yönetmeni ve şair.

Malarçuk, Georgiy: Moldavyalı yazar, gazeteci.

Marinin, Mihail (Mişko): Mosfilm prodüksiyon amiri.

Martiroloji: Şehitlik Tarihi.

Masina, Giulietta (1921): İtalyan oyuncu, Federico Fellini'nin karısı, A.T.'nin arkadaşı.

Massiulis, A. (1931): Litvanyalı oyuncu.

- Medveyev, Aleksander (Saşa):** A.T.'nin yönetmenliğe ilgi duyan bir arkadaşı.
- Mihalkov – Konçalovski, Andrey (Andronk) (1937):** Sovyet sinema yönetmeni, senaryo yazarı; *Silindir ve Keman* ile *Andrey Rublev*'in A.T. ile ortak yazarı. *İvan'ın Çocukluğu*'nda da ufak bir rol almıştır.
- Mihalkov, Nikita (1938):** Sovyet sinema yönetmeni Andrey Mihalkov–Konçalovski'nin kardeşi.
- Mişurin, Aleksander (Saşa) (1939):** Oyun ve senaryo yazarı. *Ayna*'nın ortak yazarı, *Solaris* ve *Ayna*'da küçük rollerde oynamıştır.
- Mossin, A.:** Goskino'da görevli.
- Muraşko, Vladimir (1925):** Fotoğrafçı; *Solaris*, *Ayna*, *Stalker*'de çalıştı.
- Naumov, Vladimir (Volodya) (1927):** Sovyet sinema yönetmeni; A. Alov ile çalıştı.
- Nekhoroshev, Leonid (Lena, Lyona) (1931):** Mosfilm'de montaj sorumlusuydu, şimdi VGİK'nin geçici rektörlüğünü yapıyor.
- Nikulin, Yuri (1921):** Sinema ve sirk sanatçısı.
- Offroy, Martine:** Gaumont'un basın seksiyonunun şefi.
- Oganessyan, Bagrat:** Ermeni yönetmen, A.T.'nin öğrencisi; *Andrey Rublev*'de öğrenci olarak çalıştı.
- Ogorodnikova, Tamara Georgevna (T.G.):** Prodüksiyon amiri; *Andrey Rublev*'de çalıştı; ayrıca *Andrey Rublev*, *Solaris* ve *Ayna*'da görüldü.
- Ozerov, Yuri (1921):** Sovyet sinema yönetmeni.
- Panfilov, Gleb (1934):** Sinema yönetmeni.
- Panova, Vera (1905 – 73):** Sovyet yazar.
- Paradahanov, Sergey (Seryoşa) (1924–90):** Sovyet sinema yönetmeni.
- Pavlyonok, Boris:** Goskino başkan yardımcısı, 1973–85.
- Peredelkino:** Moskova yakınlarında Moskova sanatçılarının ve entelektüellerinin evlerinin olduğu, prestiji yüksek bir yer.
- Pimkazov, Garik:** Fotoğrafçı ve A.T.'nin arkadaşı.
- Plissetskaya, Maya (1925):** Balerin ve oyuncu.
- Pokrovski, Nikolay:** Tarihçi, aile dostu.
- Pomyalovski, Nikolay (1835–63):** Rus yazar.
- Poşenyan, Grigori (Grişa) (1922):** Sovyet şair; *Myasnoye*'de yaşadı.
- Prişvin, Mihail (1873–1954):** Sovyet yazar, şair ve yayıncı.
- Rahip Florenski, Pavel (1882–1943?):** Rus teoloji bilimcisi; bir toplama kampında öldü.

- Rausch-Tarkovskaya, İrina (İra):** Yönetmen ve oyuncu, A.T.'nin ilk karısı; *İvan'ın Çocukluğu* ve *Andrey Rublev*'de rol almıştır.
- Rerberg, Georgiy (Gosa) (1937):** *Ayna*'nın kameramanı.
- Reverov, Yura:** Sinema yönetmeni; Lenfilm Stüdyoları.
- Rikalov, Fyodor (Fedya):** Goskino'da resmi bir görevli. Larissa Tarkovskaya'nın bir akrabası.
- Roberts, John:** Büyük Britanya-SSCB Derneği başkanı.
- Rodari, Gianni:** İtalyan çocuk yazarı.
- Romadin, Mihail (Mişa) (1940):** Ressam; *Solaris*'in sanat yönetmeni.
- Romanov, Aleksey (1908):** SSCB'nin sinemadan sorumlu eski bakanı, Goskino'nun başkanı, 1963-72.
- Room, Abram M. (1894-1976):** Sovyet tiyatro ve sinema yönetmeni.
- Romm, Mihail İliç (1901-71):** Sinema yönetmeni, oyun yazarı, Mosfilm Stüdyoları'nın sanat yönetmeni; daha sonra Devlet Sinematografi Enstitüsü Birliğinde profesör ve A.T.'nin öğretmeni olmuştur.
- Rosellini, Renzo:** *Nostalghia*'nın yapımcısı.
- Rostotski, Stanislav (1922):** Sovyet sinema yönetmeni; 1965'ten itibaren Sinemacılar Derneği'nin yönetim komitesi sekreteri.
- Rubina, Vera:** Makyöz; *Andrey Rublev*, *Solaris* ve *Ayna*'da çalıştı.
- Ryazanov, Eldar (1927):** Sovyet sinema yönetmeni.
- Ryunosuke, Akutagava (1892-1927):** Japon yazar; *Raşomon*'un yazarı.
- Safilin, Rapid:** Ressam; *Stalker*'de çalıştı.
- Sakurov, Aleksander (Saşa):** Sovyet sinema yönetmeni.
- Saltikov, A. (1934):** Sovyet sinema yönetmeni.
- SBRSF:** (Sovyetler Birliği Rus Sosyalist Federasyonu).
- Sedov, Vladimir (Volodya):** Tiyatro yönetmeni; Lenin Komsomol Tiyatrosunda *Hamlet*'i A.T. ile beraber yönetti.
- Semyonovna, Vera (Veroşka):** Sinema yönetmeni.
- Senka, Arseni (1962):** A.T.'nin ilk evliliğinden olma oğlu.
- Sidelnikov, Nikolay:** Besteci, Moskova Konservatuarında profesör; A.T.'nin ailesinin arkadaşı.
- Simonov, Yevgeni:** Sovyet tiyatro yönetmeni.
- Sirovski, Valeri (1939):** Mosfilm Stüdyoları'nın dış ilişkiler bölümünde çalışan İtalyanca tercüman; A.T. ile Venedik'e gitti.
- Sizov, Nikolay Trofimoviç (1916):** Sovyet yazar, Mosfilm'de yönetmen.
- Smirnov, Andrey (Andruşa) (1941):** Sovyet sinema yönetmeni, Sinemacılar Derneği'nin birinci sekreteri.
- Smotkunovskiy, İnnokenti (Keşa) (1925):** Sovyet başrol oyuncusu; *Ayna*'da metin okuyucusuydu.

- Solonitsin, Anatoli (Tolya) (1934–82):** A.T.'nin en beğendiği oyuncularından biridir. *Andrey Rublev*, *Solaris*, *Ayna* ve *Stalker*'de rol almıştır.
- Solovyov, Sergey (1941):** Sovyet sinema yönetmeni.
- Solovyov, Vassili (1925):** Senaryo yazarı, Mosfilm bütçe ayarlama şefi (1968–71), Merkezi Senaryolar Stüdyoları şefi (1974–80).
- Solovyov, Vladimir (1853– 1900):** Dindar Rus düşünürü ve şairi; sembolik akımda büyük bir etkisi olmuştur.
- Steiner, Rudolf:** Alman mistik filozofu; 1913'te antroposofiyi kurdu.
- Stevens, George (1904–75):** Amerikalı oyuncu ve kameraman.
- Storçak, Tatiana:** Goskino'nun dış ilişkiler bölüm görevlisi.
- Strahov, Nikolay (1828–96):** Rus düşünürü, yayıncı, eleştirmen.
- Strugatski Kardeşler, Arkadi (1925) ve Boris (1933):** Bilimkurgu yazarları; *Stalker*'in ortak yazarları.
- Sturua, Robert:** Gürcü tiyatro yönetmeni.
- Surikov, A.:** Sovexportfilm'in yöneticisi.
- Surin, Vladimir:** Nikolay Sizov'dan önce Mosfilm Stüdyoları'nın başında olan kişi.
- Surkov, Yevgeni Daniloviç (E.D.):** Eleştirmen ve yayıncı, Goskino'da çalıştı; *İskusstvo kino* adlı derginin yayın yönetmeni.
- Suslov, M.A. (1902–82):** Sovyet devlet adamı, merkez parti komitesi ideoloji sorumlusu.
- Sveçev:** Sanat tarihçisi, Ortaçağ Rusyası uzmanı ve restorasyon eksperisi.
- Şabanova, Galya:** Ressam.
- Şarun, V.V.:** *Stalker*'in ses miksaajcısı.
- Şauro, Vasasili:** 1966'dan perestroykaya kadar Parti Merkez Komitesi kültür sekşiyonunun başkanı.
- Şengelay Kardeşler, Eldar (1933) ve Georgiy (1937):** Gürcü sinema yönetmenleri.
- Şepitko, Larissa (1938–79):** Sinema yönetmeni; Elem Klimov'un karısı.
- Şişlin, Nikolay (Kolya) (1933):** Merkez Parti Komitesinin kültür bölümünde sosyalist ülkelerden sorumlu olarak görev yaptı; Gorbaçov'un başkanlığında ideoloji bölümü şef yardımcılığı yaptı; A.T.'nin arkadaşı.
- Şkalikov, M.:** Goskino'nun dış ilişkiler bölüm başkanı, sinema festivalleri sorumlusu; 5. Sinemacılar Kongresi'nde saldırıya uğradı.
- Şklovski, Viktor (1893–1983):** Edebiyat araştırmacısı ve eleştirmen, senaryo yazarı.
- Ştepsel:** Meşhur, uzun, zayıf Sovyet komedyeni.
- Şukşin, Vassili (Vassya) (1929–74):** Meşhur Sovyet yazarı, oyuncusu, senaryo yazarı, yönetmen Mihail Romm'un öğrencisi ve A.T.'nin arkadaşı.
- Tarkovskaya, Larissa (Lara, Laroşka) Pavlovna:** A.T.'nin karısı.

Tarkovskaya, Maria: A.T.'nin kızkardeşi; filolog.

Tarkovski, Andrey (Andruška, Tyapa): Larissa ve A.T.'nin oğlu.

Terekova, Margarita (1942): Tiyatro ve sinema oyuncusu; *Ayna* ve A.T.'nin *Hamlet*'inde oynadı.

Terilli, Franco: *Tempo di Viaggio*'nin ortak yapımcısı.

Tinyanov, Yuri (1894 – 1943): Edebiyat araştırmacısı, romancı.

Tokareva, Vika: Roman ve öykü yazarı.

Tosya: Larissa Tarkovskaya'nın kızkardeşi.

Tovoli, Luciano: *Tempo*'nun İtalyan kameramanı.

VGİK: Devlet Sinematografi Enstitüsü Birliği.

Vissoski, Vladimir (Volodya) (1938–80): Sovyet şair ve şarkıcı.

Vişnyakova – Tarkovskaya, Maria İvanovna (1907–79): A.T.'nin annesi, oyuncu.

Wrangel: 1920'lerde anti-bolşevik güçlerin komutanı.

Yabloçkin, A.E: Meyerhold Tiyatrosu yöneticisi.

Yabloşkına, Eleonora (Lora): Tonino Guerra'nın karısı. A.T.'nin *Tempo di Viaggio*'yu çeviren tercümanı.

Yamsçikov, Saveli: Sovyet sanat tarihçisi; *Andrey Rublev*'de danışman olarak çalıştı.

Yankovskiy, Oleg (1944): Sovyet tiyatro ve sinema oyuncusu; *Ayna* ve *Nostalghia*'da rol aldı.

Yarvet, Yuri (1919): Estonyalı oyuncu.

Yeffemov, İ. (1907–72): Sovyet bilimkurgu yazarı, paleontoloji bilgini.

Yegorkina, Anna Semyonovna: Larissa Tarkovskaya'nın annesi.

Yevtuşenko, Yevgeni (Zhenya) (1933): Sibirya doğumlu tanınmış bir şair; son zamanlarda film yapmaya başladı.

Yussov, Vadim (1929): *Solaris*'e kadar A.T.'nin tüm filmlerinin kameramanı.

Zakharov, Mark: Sovyet tiyatro ve sinema yönetmeni.

Zamyatin, Yevgeni (1884 – 1937): Rus yazar; anti-ütöpik roman *Bizler*'in yazarı.

Zaruba, G.: Merkez Parti Komitesi.

Zavattini, Cesare: İtalyan yazar, ressam, sinema eleştirmeni.

Zimyamin, Mihail (1914): Sovyet devlet adamı; 1976'dan beri SSCB'nin sekreteri merkezi komite üyesi, 1952–56, 1966.

Zolotuski, İgor (1930): Sovyet eleştirmen.

Moskova'da ilkokul yilamda

Andrey oğlu Andruška ile birlikte

Baba oğul: Arseniy ve Andrey, Moskova, 1948

İki yaşındaki Andrey babası Arseniy'in kucagında, 1934

Andrey oğlu Andruška ile resimlere bakıyor

Yukanda Andrey'in hayatının büyük bir bölümünü geçirdiği Moskova'daki evi.
Aşağıda Andrey'in 1970'de satın aldığı Myasnove'deki evi

Stalker: Andrey ve diğer aktörler meyhanede

Ayna'nın çekim çalışmaları sırasında

Ayna'nın setinde

Solaris Nataša Bondarçuk'a talimat verirken

Solaris'in setinde Donatas Banionis (yukarda) ve görüntü yönetmeni Vadim Yussov (aşağıda)

Hamlet'ten bir sahne

Tonino Guerra e Italo Calvino

Sergey Paradahanov ile birlikte

Kurban'ın setinde

Andrey Tarkovski 1986 yılında öldüğünde ardında yalnızca yedi film bırakmıştı ama *Ayna*, *Stalker* ve *Nostalghia* gibi filmleri daha şimdiden yüzyılımızın en parlak örnekleri olarak sinema tarihine geçmiştir.

Zaman Zaman İçinde, bu büyük ustanın dolu dolu geçen son on beş yılında tuttuğu günlükler ve notlardan bir seçmedir. Tarkovski hayranlarının sorduğu pek çok soruya verilmiş içten ve son derece kişisel yanıtları bu günlükte bulmak mümkün... Tarkovski'nin hayatı nasıldı? Günlerini nasıl geçirirdi? Neden tüm o yaratıcılığına karşın bu kadar az sayıda film çekti? Gelecekten beklentileri nelerdi, hem insan olarak hem de bir sinemaer olarak?

Tarkovski bu kitapta Dostoyevski, Tolstoy, Hesse ve Mann hakkındaki düşüncelerini, film ve senaryo projelerini anlatıyor. Korkulu rüyalarını dile getiriyor tüm ayrıntılarıyla. Toplumun durumunu, sanatın geleceğini tartışıyor. Sovyet sanatçılarının çektikleri sıkıntıları, kültür bürokratlarının sanatçıya yaşattıkları işkenceleri gözler önüne seriyor. Dünya olaylarını, özel hayatında yaşadığı mutlulukları ya da dramları değerlendiriyor, film çekimlerinin hüznü ya da sevinçli anlarını yansıtıyor.

Kısaca bolük pörçük, ruh halı sürekli değişen, kişisel bir yolculuk. Ancak sürgünde geçen trajik yaşamı da dahil, Tarkovski'nin mesleki yaşamındaki tüm belirsizliklere karşın *Zaman Zaman İçinde* kesinlikle insanı kasyete boğup hüznülenecek bir kitap değil. Aksine her satırdan yayılan sıcaklık ve içtenlik sizi sınıksız sarıp kavırıyor. Tıpkı filmleri gibi.

ISBN 975-414-253-X

9 789754 142532